

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI
ANDIJON VILOYATI PEDAGOGIK MAHORAT MARKAZI

AZIZOVA QIZLARXON MASHRABOVNA

UMUMPEDAGOGIK KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH

DARSLIK

Andijon – 2026

УДК-53.

C-40.

Azizova Qizlarxo Mashrabovna. Umumkasbiy ko'nikmalarni rivojlantirish

Darslik / Azizova Q.M

ISBN:

Ushbu darslik barcha malaka oshirish jarayonida umumiy o'rta ta'lim maktab o'quv ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarlari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarlari uzluksiz kasbiy rivojlantirish kurslari uchun mo'ljallangan bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlangan Davlat standarti va namunaviy o'quv dasturlariga asosan tayyorlangan modullar sillabusiga to'liq mos keladi.

Bugungi kunda malaka oshirish jarayonida umumiy o'rta ta'lim maktab ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarlari uzluksiz kasbiy rivojlantirish uchun o'qitish sifatini oshirish, ta'lim jarayoniga zamonaviy o'qitish uslublarini joriy qilish, boshqaruvni saralash, mehnat bozoriga raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash, ilmiy tadqiqot va uzluksiz kasbiy rivojlantirish hamda amaliy natijadorlikka yo'naltirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Shu bilan birga, sohada yechimini topmagan qator masalalar uzluksiz kasbiy rivojlantirish sohasidagi ta'lim sifati va ilmiy tadqiqot samaradorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish zaruratini ko'rsatmoqda.

Taqrizchilar: professor B. S. Abdullayeva
professor M. A. Abdullayeva

© Classik. 2026

© Azizova Q.M.

SO‘Z BOSHI

Ushbu o‘quv dasturi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 26-maydagi “Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi hamda uning tizimidagi tashkilotlar faoliyatini samarali yo‘lga qo‘yish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF–79-son Farmoni, 2024-yil 21-iyundagi “Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarining uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 231-sonli qaror, shuningdek, Maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 2024-yil 7-avgustdagi “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘qituvchilari uchun ‘Kasbiy rivojlanish kuni’ va ‘Kasbiy rivojlanish soati’ tadbirlarini bosqichma-bosqich joriy etish to‘g‘risida”gi 246-son buyrug‘i talablari asosida ishlab chiqilgan. Dastur mazmuni maktab ta’limi tizimi xodimlarining malakasini zamonaviy yondashuvlar asosida oshirish, pedagog va rahbarlarning kasbiy kompetensiyasini muntazam rivojlantirish, shuningdek, kadrlar siyosatini takomillashtirishning ilg‘or mexanizmlarini joriy etishga yo‘naltirilgan.

Mazkur dastur O‘zbekiston Respublikasining ta’lim sohasidagi davlat siyosatini hayotga tatbiq etish, umumiy o‘rta ta’limni modernizatsiya qilishning asosiy yo‘nalishlari, shuningdek, ta’lim sifatini oshirish bo‘yicha ustuvor vazifalarni amalga oshirishga xizmat qiladi. Unda pedagog va rahbar xodimlarning pedagogik etika va muloqot madaniyati, ta’lim tizimidagi yangilanishlar, normativ-huquqiy hujjatlar mazmuni, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tamoyillari, ta’lim-tarbiya jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni samarali tatbiq etish, sinfni boshqarish ko‘nikmalari, o‘quvchi va ota-onalar bilan hamkorlik, inklyuziv ta’limni yo‘lga qo‘yish, baholashning zamonaviy metodlari, shuningdek, xalqaro baholash dasturlarining talablari bo‘yicha yangi bilim va malakalar berilishi ko‘zda tutiladi.

Dastur doirasida shakllantirilgan o‘quv modullari pedagoglarning kasbiy salohiyatini oshirish, zamonaviy bilimlar, innovatsion texnologiyalar va ilg‘or xorijiy tajribadan foydalanish ko‘nikmalarini mustahkamlashga qaratilgan. Shuningdek, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida faoliyat yuritayotgan pedagoglarning tayyorlov darajasi, malakasi va kasbiy ehtiyojlarini hisobga olgan

holda, ularning uzluksiz kasbiy rivojlanishi uchun zarur bo'lgan umumiy malaka talablarini shakllantirishni ta'minlaydi.

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarlari uchun tashkil etilgan malaka oshirish kurslari o'quv dasturi rahbar xodimlar egallashi lozim bo'lgan kompetensiyalar va malaka talablariga mos ravishda tuzilgan bo'lib, u quyidagi blok va modullar mazmunini o'z ichiga oladi:

I. Umumkasbiy ko'nikmalarni rivojlantirish bloki

2.1. Rahbarning kasbiy rivojlanishi va samarali hamkorlik

2.2. Zamonaviy ta'lim paradigmalari va ularning konseptual asoslari

2.3. Ma'naviy-ma'rifiy faoliyatni tizimli tashkil etish metodlari

2.4. Ta'lim boshqaruvida raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektdan foydalanish

2.5. Formativ va summativ baholashning zamonaviy tamoyillari

Mazkur kursning asosiy maqsadi — ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarlarining kasbiy faoliyatda zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarini yangilash, ularning pedagogik va boshqaruv kompetensiyasini zamonaviy yondashuvlar asosida rivojlantirish hamda ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirishdir.

Kurs quyidagi vazifalarni bajarishga yo'naltirilgan:

- pedagog va rahbar xodimlarning kasbiy mahorati va metodik tayyorgarligini rivojlantirish;

- rahbarlarning uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini qo'llab-quvvatlash va ularni innovatsion pedagogik yondashuvlar bilan tanishtirish;

- zamonaviy talablarga mos ravishda ularning kasbiy malakasining muntazam o'sishi uchun zarur sharoitlar yaratish;

- ilg'or xorijiy tajriba asosida yangi bilimlar, ko'nikma va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish;

- jamiyatda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar mazmuni hamda ta'lim jarayonining huquqiy-normativ asoslarini o'rgatish;

- axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va sun'iy intellektdan foydalanish bo'yicha amaliy malakalarni rivojlantirish;

- pedagog va rahbar kadrlarning malaka talablariga muvofiq kasbiy salohiyatini innovatsion yondashuvlar asosida uzluksiz oshirib borish.

Kursni muvaffaqiyatli tamomlagan tinglovchilar quyidagi bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarga ega bo'lishi lozim:

- Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarlari uchun belgilangan amaldagi malaka talablari mazmunini bilish;

- ma'naviy-ma'rifiy faoliyatni samarali tashkil etish bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarga ega bo'lish;

- zamonaviy ta'lim yondashuvlarini qo'llash, o'quv jarayonida innovatsion texnologiyalar va raqamli vositalardan foydalana olish;

- sinf va maktab miqyosida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni rejalashtirish, monitoring va baholashni amalga oshirish;

- o'quvchilar, ota-onalar va pedagoglar bilan konstruktiv muloqot va hamkorlikni yo'lga qo'yish ko'nikmalariga ega bo'lish;

- boshqaruv jarayonida AKT va sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish;

- kasbiy rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish va amal qilish malakasiga ega bo'lish.

I BOB. PEDAGOGLARNING KASBIY RIVOJLANISHI VA O‘ZARO HAMKORLIK

1.1 Kasbiy faoliyatni rivojlantirishda individual va hamkorlik faoliyatini tashkil etish metodikasi

Reja:

- 1. Kasbiy faoliyat tushunchasi;**
- 2. Hamkorlik faoliyati;**
- 3. Refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanishning roli;**

Zamonaviy ta’lim tizimida o’qituvchi va pedagog xodimlarning kasbiy rivojlanishi dolzarb masala hisoblanadi. Hozirgi davrda ta’lim sohasida faqat bilim beruvchi emas, balki o’quvchilarni mustaqil fikrlashga, muammolarni yechishga va jamoaviy ishlashga yo’naltiruvchi pedagoglarga talab ortmoqda. Shu sababli, kasbiy rivojlanish jarayonida individual va hamkorlik faoliyatini samarali tashkil etish o’qituvchining kasbiy malakasini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Kasbiy rivojlanish — bu pedagogning o’z kasbiy salohiyatini kengaytirish, yangi pedagogik texnologiyalarni o’zlashtirish va shaxsiy hamda kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonidir. Bu jarayon o’qituvchidan doimiy o’rganish, tajriba tahlili, o’z ustida ishlash, bilimni boshqalar bilan bo’lishish va refleksiya qilishni talab qiladi.

Kasbiy rivojlanishning asosiy yo’nalishlari:

- pedagogik mahoratni rivojlantirish;
- zamonaviy metod va texnologiyalarni qo’llash;
- o’qitishda innovatsion yondashuvlarni tatbiq etish;
- kommunikativ, axborot va psixologik kompetensiyalarni shakllantirish;
- shaxsiy o’sish va yetakchilik sifatlarini rivojlantirish.

Individual faoliyat — pedagogning shaxsiy qiziqishlari, ehtiyojlari va tajribasiga asoslangan mustaqil kasbiy rivojlanish jarayonidir.

Asosiy maqsad: o’qituvchida o’z ustida ishlash madaniyatini shakllantirish, mustaqil tahlil va o’z-o’zini baholash orqali kasbiy malakasini doimiy oshirish.

Individual faoliyatning asosiy shakllari:

- shaxsiy rivojlanish rejasini ishlab chiqish;
- o‘z faoliyatini tahlil qilish va refleksiya qilish;
- individual ta’lim dasturlari asosida ishlash;
- ilmiy-uslubiy adabiyotlar bilan ishlash;
- onlayn kurslar, vebinar va seminarlar orqali o‘z bilimini oshirish;
- metodik ishlanmalarni tajribaga asoslanib tayyorlash;
- faoliyat natijalarini monitoring qilish.

Individual faoliyatni samarali tashkil etish bosqichlari:

- Kasbiy ehtiyojlarni aniqlash (diagnostika);
- Maqsad va vazifalarni belgilash;
- Shaxsiy yo‘nalishga mos metodlarni tanlash;
- Rivojlanish bo‘yicha individual reja tuzish;
- Faoliyat natijalarini baholash va tahlil qilish.

Masalan, o‘qituvchi har o‘quv yilining boshida “Kasbiy rivojlanish rejasini”ni tuzadi, unda kuchli va zaif tomonlarini tahlil qilib, yil davomida qatnashadigan seminar, konferensiya va kurslarni belgilaydi.

Hamkorlik faoliyati — bir nechta pedagoglarning o‘zaro tajriba almashuvi, o‘quv-tarbiya jarayonini birgalikda takomillashtirish va ijodiy loyihalarni amalga oshirish jarayonidir.

Maqsad: o‘qituvchilar o‘rtasida tajriba almashish va jamoaviy rivojlanish orqali ta’lim sifatini oshirish.

- Hamkorlik faoliyatining shakllari:
- metodik birlashmalar va jamoaviy seminarlar;
- mentorlik (usta-shogird) tizimi;
- tajriba almashish darslari (“Ochiq darslar”, “Ustoz saboqlari”);
- loyihalar asosida hamkorlik (maktab ichida yoki maktablararo);
- professional o‘quv jamoalari;
- ilmiy-amaliy konferensiyalar va tarmoq jamoalari.

Hamkorlik faoliyatini tashkil etish bosqichlari:

- Jamoaning maqsad va vazifalarini aniqlash;

- Rol va majburiyatlarni taqsimlash;
- Hamkorlikning shakl va metodlarini tanlash;
- Faoliyatni rejalashtirish va amalga oshirish;
- Natijalarni baholash va tahlil qilish;
- Olingan tajribani keyingi faoliyatga tatbiq etish.

1. Jamoaviy maqsadni aniqlash (masalan, o‘qitish sifati, baholash tizimini takomillashtirish).

2. Guruh ichida vazifalarni taqsimlash.

3. Har bir a’zoning tajribasidan samarali foydalanish.

4. Natijalarni tahlil qilish va xulosalar chiqarish.

5. Olingan natijalarni amaliyotda tatbiq etish.

Afzalliklari:

- o‘qituvchilar o‘rtasida o‘zaro ishonch va hamkorlik muhitini yaratadi;
- ijodkorlik va yangilik kiritish qobiliyatini kuchaytiradi;
- muammolarni birgalikda hal etish ko‘nikmasini rivojlantiradi;
- professional tajriba almashish imkonini beradi.

Individual va hamkorlik faoliyati bir-birini to‘ldiruvchi jarayonlardir. O‘qituvchi o‘z ustida mustaqil ishlash orqali yangi bilim va tajribaga ega bo‘ladi, bu esa jamoaviy ishda boshqalarga o‘rnak bo‘lish imkonini yaratadi. Ayni paytda hamkorlik jarayonida olingan tajriba o‘qituvchining individual rivojlanishiga turtki beradi.

Aspekt	Individual faoliyat	Hamkorlik faoliyati
Maqsad	Shaxsiy rivojlanish	Jamoaviy o‘shish va tajriba almashish
Ishtirokchilar	Bir o‘qituvchi	Guruh yoki jamoa
Natija	Mustaqil o‘shish, tahlil, refleksiya	Hamkorlikda yechim, innovatsion g‘oyalar
Afzallik	Moslashuvchanlik, shaxsiy yo‘nalish	Ijodkorlik va ijtimoiy o‘shish

Mentorlik va kouching – tajribali o‘qituvchilar tomonidan yangi pedagoglarni qo‘llab-quvvatlash.

Kasbiy o‘shish portfeli (portfolio) – o‘qituvchining yutuqlari, sertifikatlari, loyiha ishlari to‘plami.

Refleksiya va tahlil – har dars yoki loyihadan so‘ng o‘z faoliyatini baholash.

Trening va seminarlar – zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o‘rganish.

Professional o‘quv jamoalari (PLC) – o‘qituvchilarni muntazam tajriba almashishga jalb qilish.

Har bir o‘qituvchi yil boshida “Kasbiy rivojlanish rejasini” tuzishi lozim.

O‘qituvchilar uchun maktabda mentorlik tizimini joriy etish.

Hamkorlik jamoalarini tashkil etish (masalan, fan o‘qituvchilari klubi, innovatsion laboratoriyalar).

Ochiq darslar va metodik seminarlar orqali tajriba almashishni yo‘lga qo‘yish.

O‘qituvchilar faoliyatini elektron portfoliolar orqali kuzatish va baholash.

Har yili kasbiy o‘shish hisobotini tayyorlash — erishilgan natijalarni tahlil qilish.

Kasbiy faoliyatni rivojlantirishda individual va hamkorlik faoliyatini uyg‘unlashtirish — zamonaviy ta’lim tizimining asosiy tamoyillaridan biridir. Individual faoliyat pedagogga o‘z ustida ishlash va mustaqil o‘shish imkonini bersa, hamkorlik faoliyati jamoaviy tajriba, ijodkorlik va yangilik kiritish uchun zamin yaratadi. Har ikki yo‘nalishni tizimli va maqsadga muvofiq tashkil etish o‘qituvchining kasbiy salohiyatini oshirish, ta’lim sifatini yaxshilash va samarali o‘quv muhiti yaratishning kalitidir.

Kasbiy faoliyatni rivojlantirish – bu har bir professionalning o‘z malakasini oshirish, tajriba orttirish va yangi bilimlarni o‘zlashtirish jarayonidir. Bu jarayon, ayniqsa, zamonaviy ish sharoitlarida nafaqat individual, balki jamoaviy hamkorlikda ham amalga oshirilishi muhim ahamiyatga ega. Kasbiy faoliyatning samarali rivojlanishi uchun har bir mutaxassisning o‘z bilim va ko‘nikmalarini oshirish, shuningdek, jamoaviy ish va hamkorlikda faoliyat yuritish qobiliyati zarur.

Bugungi kunda kasbiy rivojlanish metodikasi nafaqat individual yondashuvni, balki hamkorlik faoliyatini tashkil etishning samarali usullarini ham o'z ichiga oladi. Individual faoliyat – bu o'z maqsadlarini amalga oshirishda mutaxassisning o'zini o'zi boshqarish va doimiy o'rganish jarayoni bo'lsa, hamkorlik faoliyati esa jamoa bilan birgalikda maqsadga erishish, tajriba almashish va umumiy qarorlar qabul qilishni anglatadi. Bu ikkala faoliyat turi, birgalikda amalga oshirilganida, nafaqat kasbiy o'sishni tezlashtiradi, balki yangi imkoniyatlarni yaratadi.

1. Prezident maktablarida to'plangan ilg'or tajribalarni umumiy o'rta ta'lim muassasalariga keng tatbiq etish bo'yicha o'qituvchilarning kasbiy faoliyatini rivojlantirish.

Prezident maktablari – bu nafaqat yuqori malakali o'qituvchilarni, balki zamonaviy pedagogik metodlar va ilg'or ta'lim tizimlarini o'z ichiga olgan muassasalar bo'lib, ular yoshlarning bilim va ko'nikmalarini shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Ushbu maktablar o'quvchilarda nafaqat bilimlarni o'zlashtirish, balki ularni kasb-hunarga yo'naltirish, tanqidiy fikrlash, axborotni izlash va tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratadi.

O'quvchilarni kasb va hunarga yo'naltirish Prezident maktablarida ularni kelajakda muvaffaqiyatli, ijtimoiy faol shaxslar sifatida tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi. Bu jarayon nafaqat o'quvchilarga kelajakda barqaror va mos ish o'rinlarini tanlash imkonini beradi, balki jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham bevosita hissa qo'shadi. Shu maqsadda o'qituvchilar o'quvchilarga turli kasblar haqida ma'lumot taqdim etib, ularning qiziqishlari va kuchli tomonlarini aniqlashga yordam berishlari lozim.

Tanqidiy fikrlash va axborotni izlash. Prezident maktablarida o'quvchilarda tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga alohida ahamiyat beriladi. Tanqidiy fikrlash – bu faqat o'rganilgan ma'lumotni yodlash emas, balki ularni chuqur tahlil qilish, turli nuqtai nazarlardan qarab, muammolarni hal qilishni o'rganishdir. O'qituvchilar o'quvchilarga axborotni izlash, saralash va tahlil qilishni o'rgatish

orqali ularning ilmiy-tadqiqot ishlari va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Ilg'or tajribalarni tatbiq etish. Prezident maktablarida to'plangan ilg'or tajribalar, nafaqat o'quvchilarning bilimlarini kengaytirishga, balki o'qituvchilarning pedagogik metodlarini takomillashtirishga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash, yangi pedagogik metodlarni tatbiq etish va o'quvchilarga amaliy mashqlar berish kabi yondashuvlar umumiy o'rta ta'lim muassasalarida keng qo'llanilishi lozim. Shu bilan birga, o'qituvchilarning kasbiy malakasini muntazam rivojlantirish va zamonaviy ta'lim texnologiyalari bo'yicha bilimlarini doimiy yangilab borish juda muhimdir. Amaliyotda qo'llash. O'quvchilarning olingan bilimlarini amaliyotda qo'llashni o'rgatish, ularning kasbiy faoliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Amaliy ishlar orqali o'quvchilar o'rganilgan nazariy bilimlarni haqiqiy hayot sharoitlarida qo'llashni o'rganadilar. Shunday qilib, o'qituvchilar o'quvchilarga real hayotdagi vaziyatlar asosida topshiriqlar berishlari va ularni echish usullarini ko'rsatishlari lozim.

Prezident maktablarida to'plangan ilg'or pedagogik tajribalar o'quvchilarda kasb-hunar ko'nikmalarini rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish, shuningdek, axborotni izlash va tahlil qilish kabi muhim kompetensiyalarni mustahkamlashda samarali natijalar beradi. Ushbu tajribalarni umumiy o'rta ta'lim muassasalarida keng qo'llash nafaqat o'quvchilarning bilim darajasini oshirishga, balki ularning kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun mustahkam poydevor yaratishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, o'qituvchilar o'z kasbiy faoliyatlarini doimiy ravishda rivojlantirib, yangilab borish va zamonaviy talablarga moslashtirish orqali o'quvchilarga sifatli ta'lim berish bilan birga jamiyatning rivojlanishiga ham hissa qo'shadilar.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchilarning kasbiy salohiyatini oshirish, ularning o'z ustida ishlashga bo'lgan motivatsiyasini uyg'otish va doimiy ravishda o'zgaruvchan sharoitlarga moslashishga yordam berish muhim hisoblanadi. Shu

sababli, refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanish pedagogning professional o'sishida katta rol o'ynaydi.

Refleksiya — bu o'z faoliyatini anglash va takomillashtirish jarayoni bo'lib, o'qituvchiga o'z ishlarini tanqidiy baholash, xatolarni aniqlash va ularni bartaraf etish imkonini beradi. Refleksiya o'qituvchining pedagogik uslub va malakasini oshirishda zarur vosita hisoblanadi. Shu orqali o'qituvchi o'quvchilari bilan muloqotini, darsni tashkil etish usullarini va o'quvchilarning bilim darajasini tahlil qilib, keyingi darslarda yaxshilanishlarni amalga oshirishi mumkin.

Refleksiya jarayoni o'qituvchi uchun nafaqat o'z faoliyatini baholash, balki o'z qobiliyatlarini rivojlantirish va o'qitish metodlarini moslashtirish uchun muhimdir. Bu jarayon o'qituvchining o'zgarishga tayyorligini, yangi pedagogik yondashuvlarni o'zlashtirishga bo'lgan ishtiyoqini va o'quvchilarga samarali ta'lim berish uchun zarur bo'lgan tashabbuslarni shakllantiradi.

Uzluksiz kasbiy rivojlanish. Uzluksiz kasbiy rivojlanish – bu o'qituvchining malakasini doimiy ravishda oshirish va yangi bilimlar bilan boyitish jarayonidir. Bu jarayon nafaqat o'qituvchi o'zining kasbiy bilimlarini yangilab borishiga, balki pedagogik uslublarini zamonaviy talablarga moslashtirishga ham yordam beradi. Ta'limning zamonaviy sharoitlari va talablarining o'zgarishi, o'qituvchidan doimiy ravishda o'zini rivojlantirishni talab qiladi. Shu sababli, o'qituvchilar yangi pedagogik texnologiyalar, metodikalar va o'qitishning innovatsion usullarini o'zlashtirishi zarur.

Uzluksiz kasbiy rivojlanish o'qituvchining o'z kasbiga bo'lgan sadoqatini, ijodkorligini va professionalizm darajasini oshiradi. Shuningdek, o'qituvchining kasbiy rivojlanish jarayoniga qatnashishi, uning o'quvchilarga yanada samarali ta'lim berish imkoniyatlarini yaratadi. O'qituvchi o'z malakasini oshirish uchun seminarlar, treninglar, konferensiyalar, onlayn kurslar va boshqa ta'lim faoliyatlarida ishtirok etishi lozim.

Refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanishning o'zaro aloqasi. Refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanish bir-birini to'ldiruvchi jarayonlardir. Refleksiya orqali o'qituvchi o'z faoliyatini tahlil qilgandan so'ng, qaysi sohalarda rivojlanishga

ehtiyoj borligini aniqlaydi. Bu aniqlash, o'z navbatida, o'qituvchini uzluksiz kasbiy rivojlanish uchun yangi imkoniyatlar qidirishga undaydi. Refleksiya o'qituvchining o'z-o'zini takomillashtirishga bo'lgan ishtiyoqini kuchaytiradi va unga yangi pedagogik yondashuvlarni o'zlashtirishga turtki beradi.

O'qituvchi o'z faoliyatini tahlil qilib, xatolarni va kamchiliklarni aniqlagandan so'ng, uzluksiz kasbiy rivojlanish jarayoniga yanada jiddiy kirishadi. Shu bilan birga, yangi bilimlar olish, o'z ustida ishlash va malakani oshirish jarayonlari o'qituvchining pedagogik yondashuvlarini yaxshilashda yordam beradi. Bu jarayon o'qituvchilarga o'zlarining kasbiy o'sishlarini to'g'ri yo'naltirishga yordam beradi.

Refleksiya va uzluksiz kasbiy rivojlanish ta'lim jarayonining ajralmas qismlaridir. Refleksiya o'qituvchining o'z faoliyatini tanqidiy baholash va o'zgarishlarga tayyor bo'lishini ta'minlaydi. Uzluksiz kasbiy rivojlanish (UKR) o'qituvchiga yangi bilim va ko'nikmalarni egallash, pedagogik uslublarini doimiy ravishda takomillashtirish imkonini beradi. Bu jarayonlar birlashganda o'qituvchilarning professional o'sishini tezlashtiradi, ularni ta'lim sohasidagi yangiliklar va o'zgarishlarga moslashtiradi hamda o'qituvchilarga samaraliroq ta'lim berishga zamin yaratadi. Har bir o'qituvchi kasbiy rivojlanishga mas'uliyat bilan yondashishi lozim, chunki bu nafaqat uning shaxsiy malakasini, balki butun jamiyatning ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Uzluksiz kasbiy rivojlanish — bu o'qituvchining kasbiy faoliyati davomida o'z bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini saqlab qolishi, rivojlantirishi va kengaytirishini anglatadi. Shu kabi UKR kurslarida ishtirok etish orqali pedagoglar eng so'nggi ta'lim amaliyotlari, texnologiyalari va nazariyalari bilan tanishib boradilar, natijada yuqori sifatli ta'lim berish va o'qituvchilarning doimiy rivojlanishga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga qodir malakali mutaxassis sifatida shakllanadilar.

Refleksiya samarali uzluksiz kasbiy rivojlanish kurslarining eng muhim tarkibiy qismlaridan sanaladi. Mazkur kursda o'qituvchilar strukturalashgan faoliyat turlari davomida barcha mavzular bo'yicha refleksiv mushohoda yuritdilar. Endi bo'lsa o'qituvchilar o'zlarining dars faoliyati davomidagi tajribalaridan saboq olish

hamda o'zlarining kuchli va zaif tomonlari haqida refleksiv mushohoda yordamida yaxshiroq tushunchaga ega bo'lishni o'rganadilar.

A) "Nima? Nima qilibdi? Endi nima?"

Bu refleksiv amaliyotning eng oddiy va hamma foydalanishi mumkin bo'lgan modeli hisoblanadi. Ushbu model orqali refleksiv amaliyotdan o'qitish amaliyotlarini tahlil qilish, shaxsning o'z kuchli va zaif tomonlarini, qiyinchiliklarini hamda kelgusida rivojlantirishga muhtoj bo'lgan jabhalarini aniqlashtirishda foydalanish mumkin.

Ushbu mashqni bajarish quyidagi bosqichlarda kechadi:

1. O'qituvchilardan o'z faoliyatlarida darsda yaqinda sodir bo'lgan murakkab vaziyatni eslashni va u haqida o'ylashni so'rang.

2. O'qituvchilardan ushbu tajriba haqida quyidagi savollarga o'z refleksiv jurnallarida javob yozishlarini so'rang:

Nima? Ushbu yaqinda o'tgan darsingizda nima sodir bo'ldi?

Nima qilibdi?: Nima uchun ushbu voqea Siz uchun muhim ahamiyatga ega? Unda nimani payqadingiz va nimani o'rgandingiz?

Endi nima?: Keyingi safar huddi shu singari vaziyatda nimani boshqacha qilgan bo'lar edingiz?

1. O'qituvchilardan o'z refleksiv qaydlari bilan juftlikda yoki kichik guruhda o'rtoqlashishni so'rang.

2. O'qituvchilardan o'z tushunchalarini taqqoslashni va yaxshilanish yo'lida foydalanish mumkin bo'lgan strategiyalar haqida aqliy hujum yo'li bilan o'ylab ko'rishga undang.

3. Bir nechta o'qituvchilardan o'z refleksiv qaydlari bilan o'rtoqlashishni so'rang.

4. Bu trenerlar uchun o'qituvchilarning refleksiv qaydlari (hikoya)larida takrorlanuvchi, tez-tez uchrovchi mavzular, masala yoki muammolarni ko'rsatib o'tish uchun yaxshi imkoniyat.

5. Ushbu modeldan doimiy ravishda foydalanish o'qitish amaliyotlariga baho berish va kasbiy o'sishni rag'batlantirishda qanchalik foydali ekanligini ta'kidlang.

6. Yakuniy bosqich sifatida o'qituvchilar ushbu oddi modeldan foydalanish o'z kasbiy rivojlanishlarida qanchalik foydali bo'lishi mumkinligi haqida qisqacha qayd qilib qo'yishlari mumkin.

Navbatdagi faoliyat turida o'qituvchilar refleksiya modellarining boshqa turlari va ularni o'z kasbiy faoliyati kontekstiga moslashtirish va qo'llash haqida o'rganishadi.

Gibbs refleksiya sikli, Brukfeldning to'rt linzasi, Refleksiyaning Ritxart sikli.

O'qituvchilar o'z refleksiv jarayonlarida foydalanishi mumkin bo'lgan juda ko'plab tuzilma va modellar mavjud. Ushbu mashqda o'qituvchilar refleksiyaning uchta modeli: Gibbs refleksiv sikli, Brukfeldning to'rt linzasi, Refleksiyaning Ritxart sikli bilan tanishishadi.

O'qituvchilarga refleksiya modellari berilgan 2.6B tarqatma material beriladi. Ushbu tarqatma materialda o'qituvchilarga har bir berilgan model va ularni amaliyotga tatbiq etishning bosqichlari umumlashtirilgan jadval taqdim etiladi.

O'qituvchilarni juft bo'lib ishlagan holda tarqatma materialda berilgan uchta modelni tahlil qilishni so'raladi. Shuningdek, o'qituvchilardan juft bo'lib ishlagan holda har bir modelni muhokama qilishni va berilgan modellarda ularga nima manzur bo'lgani va bo'lmaganligini bir-birlariga izohlab berishlarini so'raladi.

So'ng o'qituvchilar berilgan modellardan bittasini o'z hayotlarida sodir bo'lgan muhim voqea hodisa xususida refleksiya qilib ko'rishda foydalanishi hamda bu orqali ushbu refleksiya modelining o'qitishdan boshqa kontekstlarda qanday ish berishini sinab ko'rishlari mumkin. Hayotdagi voqea hodisaga misol sifatida uyda yoki ishda bo'lgan, o'zlari rejalashtirgandek chiqmagan yoki kutilmagan salbiy natijaga olib kelgan voqea-hodisa bo'lishi mumkin. O'qituvchilardan qaysi modeldan foydalanganliklarini butun guruhga yoki Padlet orqali aytib berishni hamda ular refleksiya qilgan voqea-hodisaning qisqacha mazmunini aytib berishni so'raladi.

So'ng o'qituvchilardan o'z refleksiv jurnallariga mazkur mashg'ulotda foydalangan hamda eng yaxshi deb topgan refleksiya modellari xususida qisqacha

qayd kiritib qo'yishlarini so'raladi. O'z qaydlarida nima uchun aynan shu modelni ma'qul ko'rganliklarini va undan o'z faoliyatlarida hamda turli kontekstlarda foydalanishga nima uchun eng mosi deb topishlarini izohlashni so'raladi.

B) O'z kasbiy amaliyotimizda refleksiyaning rag'batlantirishda ahamiyatli voqea-hodisalar (critical incidents)dan foydalanish

Ahamiyatli voqea-hodisalar (critical incidents) bizning kasbiy faoliyatimizda sodir bo'ladigan kutilmagan, muhim ahamiyatga ega voqealar sanaladi. Bular ichiga biz va o'quvchilarimiz o'rtasida sodir bo'ladigan murakkab vaziyatlar, sinfni boshqarishdagi ikkilanishlar yoki o'rganishdagi muvaffaqiyatni, imkoniyatlarni ajratib ko'rsatuvchi voqealarni kiritish mumkin.

Ahamiyatli voqea-hodisalar ijobiy yoki salbiy bo'lishi mumkin. Misol uchun:

- Batafsil rejalashtirilganligiga qaramay o'quvchilarni faol jalb qila olmagan, muvaffaqiyatsiz o'tgan dars.
- Darsga putur yetkazgan o'quvchilar o'rtasidagi kelishmovchilik.
- Ma'lum bir o'qitish strategiyasining kutilmagan darajada muvaffaqiyatli bo'lgan va o'quvchilarning mukammal darajada tushunishiga yetaklagan vaziyat.

Ahamiyatli voqea-hodisalar reflektiv amaliyotni rag'batlantirish maqsadida uzluksiz kasbiy rivojlanish dasturlariga integratsiya qilinishi mumkin.

Ahamiyatli voqea-hodisalar qay tarzda kasbiy o'sishga yetaklashi mumkinligini namoyish qilish uchun o'qituvchilarni quyidagi jarayondan o'tishga taklif qiling:

1. Quyidagi ahamiyatli voqeani o'qituvchilarga taqdim eting.

O'qituvchi interaktiv darsni yaratish ustida ancha vaqt sarflaydi. Sa'y-harakatlariga qaramay, o'quvchilar dars davomida faol bo'lishmaydi, ko'pchiligi muhokamalarda ishtirok etmaydi yoki guruhda bajariladigan topshiriqlarni bajarishmaydi. Dars so'ngida o'quvchilar o'rtaga tashlangan savollarga sust javob berishadi va ayrimlari darsdan kutilgan maqsadlarni tushunmaganliklarini e'tirof etishadi.

2. O'qituvchilardan ularning ham faoliyatida huddi shu kabi vaziyat bo'lgan yoki bo'lmaganligini yoki boshqa hamkasblarida shu kabi vaziyat bo'lgan-bo'lmaganligini so'rang.

3. O'qituvchilardan nima uchun bu vaziyat ahamiyatli voqea bo'la olishi va bu vaziyat ularning kasbiy jihatdan o'sishiga qanday hissa qo'shishi mumkinligi haqida so'rang:

→ Bu ko'pchilik o'qituvchilar boshidan o'tkazgan bezovta qiluvchi tajriba sanaladi.

→ Bu darsning tuzilishi va o'tilishi bo'yicha ko'p savollarni o'rta tashlaydi.

→ Bu o'quvchilarning ishtiroki xususida refleksiv mushohoda yuritish imkonini beradi.

→ Bu dars jarayoniga turli yondashuvlarni integratsiya qilish kerakligini nazarda tutadi.

1. O'qituvchilarni refleksiv amaliyotning "Nima?" bosqichi xususida yanada batafsil o'ylab ko'rishga chorlang. Masalan, o'qituvchilar darsning yaxshi natija bergan va yomon natija ko'rsatgan qismlari ro'yxatini tuzishi mumkin. O'quvchilar faol bo'lmagan darslarda ham o'quvchilarning diqqatini tortgan va ularni faollashtirgan elementlar bo'lishi mumkin. Nimalar yaxshi natija berganligi va bermaganligiga diqqat bilan nazar solish o'qituvchilarga yanada samarali muhokama uchun xizmat qilishi mumkin.

2. O'quvchilar nima uchun dars davomida faol bo'lmaganliklarini yaxshiroq tushunish uchun o'qituvchilarni aniq savollar berishga chorlang. O'qituvchilar so'rashi mumkin bo'lgan savollarga quyidagilar kirishi mumkin:

→ O'quvchilarni dars jarayonida faol ishtirok etishga yo'l qo'ymagan faktorlar nimalar edi? Dars mazmuni o'quvchilar qiziqishiga mos emasmi? Mashq yoki mavzu nima uchun ularga mos ekanligini ko'rmadimi? Mavzuni tushunish haddan tashqari qiyinmidi? O'quvchilarning mavzu bo'yicha ilgari egallangan bilimlari bormidi?

→ Dars maqsadlari aniqmidi? Maqsadlar juda keng qamrovlimidi yoki juda osonmidi?

→ Ko'rsatmalar aniq va ularni tushunish osonmidi?

→ O'quvchilarning turli ehtiyojlariga murojaat qiluvchi turli tuman strategiya va texnikalardan foydalanilganmidi?

Yuqoridagi savollarni berish orqali o'qituvchilar **“Nima bo'libdi?”** savoliga yanada batafsil javoblar topishadi.

Endi o'qituvchilarni dars ishlanmasi va darsni o'tish o'quvchilarni yanada faolroq ishtirok etishga undaydigan darajaga keltirish uchun nimalar qilish mumkinligi haqida o'ylab ko'rishga chorlang, ya'ni o'qituvchilarni **“Endi nima?”** degan savolga javob izlashga chorlang. O'qituvchilardan quyidagi ayrim tavsiyalar kelib tushishi mumkin:

→ Dars maqsadlari aniq va o'quvchilar tomonidan to'g'ri tushunilishini ta'minlash.

→ Darsni o'quvchilarning mavzuga bo'lgan qiziqishini uyg'otuvchi va hayot bilan mavzu o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rish imkonini beruvchi qisqacha qiziqarli kirish mashqidan boshlang.

→ Mashqlarni bajarish bo'yicha aniq ko'rsatmalar bering.

→ Dars davomida o'quvchilardan nimalar kutib qolinishini ochiq-oydin va aniq ifodalang.

→ Ijobiy o'rganish muhitini yaratish uchun o'quvchilarning ilgari egallagan bilimlarini faollashtiring.

→ Faol ta'lim olishni rag'batlantiruvchi turli mashq va topshiriqlar yarating.

→ Har bir mashq va faoliyat turi uchun havoza lash strategiyalarini rejalashtiring.

→ Turli qobiliyat va ehtiyojlarga murojaat qilish uchun mazmun va jarayonni tabaqalashtiring.

→ O'quvchilarning butun dars davomida tushunishlarini tekshirib boring va davomil qayta aloqa bering.

→ O'quvchilar tushunmasa yoki nima qilish kerakligini bilmasa, savollar bilan murojaat qilish imkoniyatini bering.

→ Barcha uchun tanish faoliyat turlari (rutinalar)dan foydalanishda yoki ayrim yangi texnika va strategiyalardan foydalanishda muvozanatni saqlang.

→ Darsdagi faoliyat turlari tig'iz bo'lib qolmasligi uchun va har bir faoliyat turini bajarishga yetarli vaqt ajratilishi uchun mashq va topshiriqlarga ajratilgan vaqtni tegishli tarzda moslashtirib chiqing.

→ O'quvchilar darsning bir qismi tugab, yangi bosqichi boshlanayotganligini aniq bilishi uchun, bir faoliyat turidan ikkinchi faoliyat turiga o'tishda aniq qadamlarni integratsiya qiling.

Ahamiyatli voqea-hodisa ustida refleksiv mushohoda yuritish bo'yicha ushbu namunani keltirib o'tgach, o'qituvchilardan o'z tajribalarida sodir bo'lgan ahamiyatli voqea-hodisalarga iloji boricha ko'proq misollar keltirishni so'rang. O'qituvchilar keltirib o'tgan ahamiyatli voqea-hodisalarning ro'yxatini tuzing. Quyida o'qituvchilar misol tariqasida berishi mumkin bo'lgan ayrim ahamiyatli voqea-hodisalardan namunalar keltiriladi:

O'quvchi baland ovozda gapirib, hazil-mutoyiba qilib va tengdoshlariga halaqt bergan holda darsga halaqt beradi. Bir necha bor berilgan og'zaki ogohlantirishga qaramay salbiy xulq-atvor tobora kuchayib boraveradi va o'quvchi butun sinf oldida o'qituvchining nufuziga (avtoritetiga) rahna sola boshlaydi.

O'qituvchi o'quvchilarga vazifa beradi biroq bir necha nafar o'quvchi ulardan kutilgan natijaga mos kelmaydigan ishni topshirishadi. Sinf bilan buni muhokama qilgach, o'qituvchi shuni anglab yetadiki, guruhdagi ko'pchilik o'quvchilar baholash mezonini va kutilgan natijalarni yaxshi tushunishmagan ekan.

O'quvchi noo'rin yoki kurakda turmaydigan gap qiladi. O'qituvchi endi barcha o'quvchilar uchun ham tarbiyaviy ham ta'limiy ahamiyatga ega bo'lgan reaksiya bildirish bo'yicha bir qarorga kelishi lozim.

O'qituvchilarga shuni eslatingki, ahamiyatli voqea-hodisalar muvaffaqiyatni ko'rsatib beruvchi lahzalardan ham iborat bo'lishi mumkin. Masalan:

Ma'lum bir o'qitish strategiyasi o'quvchilarning mavzu yoki konseptni nihoyatda yaxshi darajada tushunishiga yetaklagan lahza.

O'quvchilar ayniqsa yoqtirgan va butun o'quv yili davomida esda saqlab yurgan faoliyat, topshiriq yoki mashq.

O'qituvchilar ijobiy ahamiyatli voqea-hodisalarni tahlil qilar ekan, reflektiv amaliyotning bosqichlari birmuncha boshqacha tarzda ifodalanishi mumkin:

Nima?: Yaqinda o'tilgan darsda nima sodir bo'ldi?

Nima bo'libdi?: Bu voqea-hodisa nimasi bilan ahamiyatli? Nimani payqadingiz yoki nima xulosa chiqardingiz?

Endi nima?: O'sha darsda boshqa darslarda ham qilishingiz mumkin bo'lgan nima qildingiz?

Agar vaqt yetsa o'qituvchilardan berilgan misollardan bittasini tanlashga chorlang va ushbu misol bilan "nima/nima bo'libdi/endi nima" bosqichlari bo'yicha refleksiya qilishni so'rang.

Yakuniy bosqich sifatida o'qituvchilar o'z reflektiv jurnallarida ahamiyatga molik voqea-hodisalar va ularni o'z kasbiy rivojlanishi qo'llash yo'llari bo'yicha xulosalarini qayd qilib qo'yishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi "Maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-231-son Qarori, - T.: 2024.

2-mavzu. O‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash – kasbiy rivojlanish asosi

(2 soat amaliy mashg‘ulot)

Amaliy mashg‘ulotdan ko‘zlangan maqsad:

- tinglovchilar o‘zini-o‘zi baholash faoliyati, o‘z faoliyatini baholash turlari va vositalari, o‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlashning samarali usul va vositalari haqida bilimlari mustahkamlanadi;
- o‘z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish, KRK va KRS tadbirlarida o‘zaro tajriba almashish: ta’rifi, xususiyatlarini topshiriqlar orqali izohlaydilar;
- kichik guruhlarda ishlash natijasida maktabda jamoada ishlash, hamkasblar va o‘quvchilar ota-onalari bilan o‘zaro hamkorlik qilish ko‘nikmalari rivojlantiriladi.

Tinglovchilar faoliyatini tashkil qilish bo‘yicha yo‘l-yo‘riqlar

Mashg‘ulot kichik guruhlarda ishlash metodi yordamida tashkil qilinadi. Guruhlarga topshiriqlar beriladi.

Quyida keltirilgan nazariy materialni o‘rganib chiqing va quyidagi mavzular bo‘yicha guruh ishi tayyorlang va uni namoyish qiling.

1-guruh uchun topshiriq. O‘zingiz o‘tkazgan darslardan birini tanlang va uning samaradorligini tahlil qiling. Dars jarayonidagi asosiy qadamlarni va o‘quvchilarning javoblarini baholang.

- Dars maqsadi va uning o‘quvchilar tomonidan qabul qilinishi qanday bo‘ldi?
- Qaysi metodlar samarali bo‘ldi? Nima uchun?
- O‘quvchilarning faoliyatini qanday baholadingiz?
- O‘zingizning o‘qitish usulingizda qanday kamchiliklarni aniqladingiz va ularni qanday tuzatish mumkin?

2-guruh uchun topshiriq. O‘z faoliyatingizni tahlil qilib, o‘zingiz uchun malaka oshirish rejasini tuzing. Bu reja quyidagi punktlarni o‘z ichiga olishi kerak:

Qaysi sohalarda o‘z ustimda ishlashim kerakligini aniqlang.

Yangi pedagogik metodlarni qanday o‘rganish kerakligini yozing.

O'quvchilar bilan samarali aloqani qanday mustahkamlash mumkinligini rejalashtiring.

Malaka oshirish kurslari, seminarlar yoki treninglarda qatnashish imkoniyatlarini aniqlang.

3-guruh uchun topshiriq. O'qituvchilar guruhida pedagogik hamkorlikni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun qisqa va uzoq muddatli reja tuzing. Reja quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak:

- Qisqa muddatda o'qituvchilar o'rtasida qanday hamkorlikni boshlash mumkin (masalan, o'quvchilarning bilimini baholash, dars samaradorligini o'rganish)?
- Uzoq muddatli hamkorlikning maqsadlari va vazifalari qanday bo'ladi?
- Hamkorlikni baholash va takomillashtirish uchun qanday mezonlar va vositalardan foydalaniladi?

4-guruh uchun topshiriq. O'zingizning pedagogik faoliyatingizni tahlil qiling. O'z faoliyatingizni baholashda quyidagi savollarga javob bering:

O'zingizni qaysi sohalarda kuchli va zaif deb hisoblaysiz? (Masalan, darsni tashkil etish, o'quvchilarga individual yondashuv, pedagogik metodlar va boshqalar)

O'quvchilardan qanday fikr-mulohazalar oldingiz? Ularning o'zlashtirish darajasi qanday?

O'quvchilarga ta'lim berishda qanday muammolarni duch keldingiz? Bu muammolarni qanday hal qilishni o'yladingiz?

Ta'lim tizimida o'qituvchining kasbiy faoliyati, uning o'ziga bo'lgan talab va yondashuvlariga asoslanadi. Har bir o'qituvchi o'z faoliyatini doimiy ravishda tahlil qilib, baholashi zarur, chunki bu jarayon uning professional o'sishi va ta'lim sifatini yaxshilashga olib keladi.

Zamonaviy ta'lim tizimi o'zgaruvchan va dinamik sharoitda rivojlanib bormoqda, shuning uchun o'qituvchilar, pedagogik uslublarini, metodlarini va yondashuvlarini doimiy ravishda tahlil qilib, baholab borishlari muhimdir. O'z faoliyatini tahlil qilish – bu nafaqat o'z ishini baholash, balki xatolarni aniqlash, kuchli tomonlarni kuchaytirish va kamchiliklarni bartaraf etishning samarali

usulidir. Shuningdek, bu jarayon o'qituvchiga o'zining pedagogik yondashuvlarini yangilash, innovatsion metodlarni qo'llash va o'quvchilarga yanada samarali ta'lim berish imkoniyatini yaratadi.

Shu o'rinda, o'z faoliyatini tahlil qilish va baholash jarayonining kasbiy rivojlanishdagi o'rni haqida gapirganda, bu jarayonning qanday asosiy elementlarga ega ekanligini va u qanday qilib o'qituvchining malakasini oshirishga yordam berishini ko'rib chiqamiz. Har bir o'qituvchining o'z faoliyatini to'g'ri baholay olish va uning natijalarini tahlil qilish orqali o'z kasbiy rivojlanishini qanday qilib samarali tashkil etish mumkinligi haqida fikr yuritamiz.

O'qituvchi yoki pedagogning o'z faoliyatini tahlil qilishi — bu uning kundalik amaliy faoliyatiga, o'quvchilarning natijalariga, o'zining metodik yondashuvlariga tanqidiy va ijodiy nazar bilan qarash jarayonidir. Bunday tahlil orqali pedagog o'zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi, tajribasini umumlashtiradi hamda keyingi ish rejasini tuzadi.

Faoliyatni tahlil qilish – bu o'z ustida ishlash madaniyatining ko'rsatkichi. Bugungi ta'lim tizimi, xususan, **inklyuziv va kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim** sharoitida, pedagogdan nafaqat bilim, balki o'z faoliyatini tahlil qila olish ko'nikmasini ham talab etadi.

Pedagogik faoliyatni baholash quyidagi turlarga bo'linadi:

Ichki baholash – o'qituvchining o'zi tomonidan amalga oshiriladi (o'zini baholash, refleksiya).

Tashqi baholash – rahbar, metodist, hamkasblar yoki ekspertlar tomonidan o'tkaziladi.

Integrativ baholash – ichki va tashqi baholash natijalarining birgalikdagi tahlilidir.

Baholash mezonlari

- Darsning belgilangan maqsadlarga muvofiqligi;
- O'quvchilarning faol ishtirok etishi;
- Ta'lim usullarining samaradorligi;
- Har bir o'quvchiga individual yondashuv qo'llanishi;

– Refleksiya va dars natijadorligi.

Baholash natijalari pedagogga o'z ish faoliyatini takomillashtirish, zaif tomonlarni aniqlash va kelgusidagi darslarni samaraliroq rejalashtirish bo'yicha aniq yo'nalish beradi.

3. Refleksiya – bu pedagogning o'z faoliyatiga ongli tarzda qaytib qarashi, natijalarni tahlil qilishi va kelgusi faoliyat uchun xulosalar chiqarishidir. U quyidagi savollar asosida amalga oshiriladi:

- Men bugun nimani to'g'ri bajardim?
- Nimalar kutilgan natijani bermadi?
- Nima uchun bunday bo'ldi?
- Kelajakda bu xatoni takrorlamalik uchun nima qilish kerak?

Refleksiya jarayonida o'qituvchi o'z tajribasini o'rganadi, o'zini boshqalar bilan taqqoslaydi va yangi g'oyalar ishlab chiqadi.

1. **Ma'lumot to'plash bosqichi** – dars yozuvlari, kuzatuv natijalari, o'quvchilar fikrlari yig'iladi.
2. **Tahlil bosqichi** – to'plangan ma'lumotlar asosida dars samaradorligi tahlil qilinadi.
3. **Xulosa chiqarish** – kuchli va zaif jihatlar belgilanadi.
4. **Rejalashtirish bosqichi** – kamchiliklarni bartaraf etish uchun keyingi ish rejalari tuziladi.
5. **Takomillashtirish bosqichi** – yangi yondashuvlar, metodlar sinovdan o'tkaziladi.

O'zini baholash — bu o'qituvchining o'z kasbiy darajasi, kompetensiyasi va natijadorligini mustaqil aniqlash jarayonidir. Bu quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

kasbiy o'sishni muntazam kuzatish;
shaxsiy rivojlanish rejasini ishlab chiqish;
metodik faoliyatni yangilash va takomillashtirish;
innovatsion yondashuvlarni ta'lim jarayoniga tatbiq etish.

Kasbiy o'sishning muhim omillaridan biri — o'z faoliyatini tanqidiy tahlil qilish, natijalarni baholash va doimiy o'rganishga tayyor bo'lishdir.

O‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash — har bir pedagogning kasbiy rivojlanishi yo‘lida uzluksiz amalga oshiriladigan jarayon bo‘lib, u orqali o‘qituvchi o‘zini rivojlantiradi, ta’lim sifatini oshiradi va o‘quvchilari uchun samarali o‘quv muhitini yaratadi.

Kasbiy refleksiya madaniyatini shakllantirish zamonaviy o‘qituvchining muvaffaqiyat garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–3775-son qarori “Pedagog kadrlar malakasini oshirish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2018-yil.
2. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. “Pedagoglarning kasbiy rivojlanish dasturi”, Toshkent, 2022.
3. Sattorova N., Qodirova M. “Kasbiy faoliyatda o‘qituvchilarning o‘zini rivojlantirish texnologiyalari”. Toshkent, 2021.
4. Guskey, T. R. (2002). *Professional Development and Teacher Change*. Teachers and Teaching Journal.
5. Darling-Hammond, L., & Richardson, N. (2009). *Teacher Learning: What Matters?* Educational Leadership.
6. O‘rinboyeva D. “Hamkorlik pedagogikasi va jamoaviy ta’lim metodlari”. Toshkent, 2023.
7. Fullan, M. (2016). *The New Meaning of Educational Change*. Teachers College Press.

1.3 O‘zini-o‘zi baholash faoliyati: o‘z faoliyatini baholash turlari va vositalari, o‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlashning samarali usul va vositalari

Reja:

1. O‘zini-o‘zi baholash tushunchasi va ahamiyati
2. O‘z faoliyatini baholash turlari
3. O‘zini-o‘zi baholash vositalari

4. Kuchli va kuchsiz tomonlarni aniqlashning samarali usullari

5. O‘zini-o‘zi baholash natijalaridan kasbiy rivojlanishda foydalanish

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, o‘z faoliyatini mustaqil tahlil qilish va takomillashtirish ko‘nikmalarini rivojlantirish katta ahamiyatga ega. Bu jarayonda markaziy o‘rin o‘zini-o‘zi baholash faoliyatiga tegishlidir.

O‘zini-o‘zi baholash — bu shaxsning o‘z bilim, ko‘nikma, malaka va faoliyatini tanqidiy tahlil qilish, yutuq va kamchiliklarini aniqlash hamda rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash jarayonidir.

O‘zini-o‘zi baholashning mohiyati shundaki, u shaxsiy refleksiya (o‘z faoliyatiga ongli munosabat)ning asosiy shakli hisoblanadi. Ushbu jarayon o‘quvchi yoki mutaxassisga o‘z ishlarining natijalarini ob’ektiv tarzda baholash, xatolarni aniqlash va ularni bartaraf etish uchun zarur strategiyalarni ishlab chiqish imkonini beradi. O‘zini baholay oladigan shaxs o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholaydi, maqsad sari ongli ravishda intiladi va kasbiy faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirib boradi.

O‘z faoliyatini baholash turlari. O‘zini-o‘zi baholash faoliyati turli mezonlarga ko‘ra turlarga ajratiladi:

1. **Natijaga yo‘naltirilgan o‘zini baholash** – bajarilgan ishning yakuniy natijalarini baholashga qaratilgan. Masalan, o‘quvchi topshiriq natijasini standart bilan taqqoslab, muvaffaqiyat darajasini aniqlaydi.

2. **Jarayonga yo‘naltirilgan o‘zini baholash** – ish jarayonidagi harakatlar, usullar va yondashuvlarni tahlil qilishni o‘z ichiga oladi.

3. **Motivatsion o‘zini baholash** – shaxsning o‘z ishtiyoqi, mas’uliyati, faolligi va intilishlarini baholashga qaratilgan.

4. **Refleksiv o‘zini baholash** – o‘z faoliyatining maqsadi, natijasi va o‘zgarishlarini chuqur tahlil qilish, o‘z fikrlari va qarorlarini qayta ko‘rib chiqish.

5. **Kompetensiyaviy o‘zini baholash** – kasbiy bilim va ko‘nikmalarning darajasini o‘lchash, o‘z kasbiy kompetensiyasini baholash.

O‘zini-o‘zi baholash vositalari. O‘z faoliyatini baholash turli shakl va vositalar orqali amalga oshiriladi. Quyida eng samarali vositalar keltiriladi:

- **Baholash varaqalari (self-assessment sheets)** – o‘quvchi yoki o‘qituvchi o‘z faoliyatining turli jihatlarini mezonlarga asosan ball yoki daraja shaklida belgilaydi.

- **Refleksiya kundaligi** – shaxs o‘z faoliyati davomida qilgan ishlar, his-tuyg‘ulari, yutuq va kamchiliklari haqida yozma tarzda tahlil yuritadi.

- **Portfolio** – shaxsning erishgan yutuqlari, sertifikatlari, loyiha ishlari, fikr-mulohazalari jamlangan hujjatlar to‘plami.

- **O‘zaro baholash (peer assessment)** – shaxs o‘zini sinfdoshlar yoki hamkasblarning fikri bilan taqqoslaydi, bu esa yanada ob‘ektiv natijaga olib keladi.

- **Swot-tahlil (SWOT analysis)** – shaxsning kuchli (Strengths), kuchsiz (Weaknesses), imkoniyat (Opportunities) va tahdid (Threats) tomonlarini aniqlashga yordam beradigan strategik vosita.

- **Likert shkalasi asosida so‘rovnomalar** – “to‘liq roziman”, “qisman roziman”, “rozimasman” kabi variantlarda o‘zini baholash imkonini beradi.

O‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlashning samarali usullari. Shaxsiy rivojlanish uchun o‘zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash juda muhim. Quyidagi usullar bu jarayonda eng samarali hisoblanadi:

1. **Reflektiv tahlil usuli** – har bir faoliyatdan so‘ng “nima muvaffaqiyatli bo‘ldi?”, “nima yaxshilanishi kerak?” degan savollarga javob berish.

2. **SWOT-tahlil** – shaxs o‘z kuchli tomonlarini aniqlab, ularni mustahkamlash, kuchsiz tomonlarini esa rivojlantirish choralarini belgilaydi.

3. **Mentorlik va fikr-mulohaza olish** – ustoz, rahbar yoki hamkasb tomonidan berilgan tahliliy fikrlar shaxsga o‘zini yanada aniqroq baholash imkonini beradi.

4. **Test va diagnostik metodlar** – psixologik testlar (masalan, kasbiy yo‘nalish, shaxs tiplari, qobiliyatlar testlari) orqali o‘z imkoniyatlarini aniqlash.

5. **Videotahlil** – dars yoki ish faoliyatining videoyozuvini tahlil qilib, o‘z xatti-harakatlarini kuzatish.

6. **Ma‘lum maqsadlarga nisbatan baholash** – oldindan belgilangan maqsadlarga erishish darajasini aniqlash orqali o‘zini baholash.

O‘zini baholash jarayonining bosqichlari

1. Maqsadni aniqlash – nimani baholamoqchiligini belgilash.
2. Mezonlarni tanlash – o‘z faoliyatini qaysi ko‘rsatkichlar asosida baholashni aniqlash.
3. Ma’lumotlarni yig‘ish – kundalik, tahlil, so‘rov yoki test natijalari orqali ma’lumot to‘plash.
4. Natijalarni tahlil qilish – kuchli va zaif tomonlarni aniqlash.
5. Rivojlanish rejasi tuzish – zaif tomonlarni bartaraf etish va kuchli tomonlarni rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish.

O‘zini-o‘zi baholashning afzalliklari

- Shaxsda mustaqillik va mas’uliyat hissini rivojlantiradi.
- O‘z-o‘zini nazorat qilish va refleksiya ko‘nikmalarini shakllantiradi.
- Kasbiy va shaxsiy o‘rishga turtki beradi.
- Motivatsiyani oshiradi va o‘z ishidan qoniqish hissini kuchaytiradi.
- O‘qituvchi va o‘quvchining o‘zaro ishonchini mustahkamlaydi.

O‘zini-o‘zi baholash — bu shaxsiy va kasbiy rivojlanishning ajralmas qismi. U nafaqat natijalarni tahlil qilish, balki o‘z faoliyatini doimiy takomillashtirishga undaydi. O‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini bilgan inson o‘z maqsadlariga ongli, rejalashtirilgan va samarali tarzda erisha oladi. Ta’lim tizimida o‘zini-o‘zi baholashni rivojlantirish o‘qituvchi va o‘quvchilarning faol, mustaqil va mas’uliyatli shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

O‘zini-o‘zi baholash faoliyati — bu o‘qituvchining o‘z pedagogik jarayonini tahlil qilish, o‘z faoliyatini baholash va shu asosda o‘zining kasbiy rivojlanish yo‘nalishlarini aniqlash jarayonidir. Bu jarayon o‘qituvchiga o‘zining kuchli tomonlarini tan olish va zaif jihatlarini aniqlash imkonini beradi, shuningdek, malakasini oshirish va ta’lim sifatini yaxshilash uchun zarur o‘zgarishlarni kiritish imkonini yaratadi.

O‘zini-o‘zi baholashning asosiy maqsadi — o‘qituvchining o‘z ishini tahlil qilishi, xatolarni aniqlashi va keyingi darslarda yaxshilanishlarga erishishdir. Shuningdek, o‘zini-o‘zi baholash jarayoni o‘qituvchining o‘z ustida ishlashini

ta'minlab, pedagogik faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirishga yordam beradi.

O'z faoliyatini baholash turli yo'nalishlarda amalga oshirilishi mumkin. Quyida ba'zi asosiy baholash turlarini ko'rib chiqamiz:

Formativ baholash: Bu baholash turi o'qituvchining dars jarayonida o'quvchilarning rivojlanishini va o'zgarishlarni kuzatish orqali amalga oshiriladi. O'qituvchi bu baholash orqali o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini kuzatadi va darsning samaradorligini aniqlaydi. Formativ baholash o'qituvchiga o'z faoliyatini real vaqt rejimida baholash imkonini beradi.

Summativ baholash: Bu baholash turi o'qituvchining darsdan so'ng o'quvchilarning umumiy natijalarini baholashga yo'naltirilgan. Bu baholash o'qituvchining dars maqsadlariga qanchalik erishganini va o'quvchilarning bilim darajasini o'lchashga yordam beradi.

Reflektiv baholash: O'qituvchi o'z faoliyatini baholashda refleksiya (o'z-o'zini tahlil qilish) usulini qo'llashi mumkin. Bu turda o'qituvchi o'zi qanday dars o'tganini, nimalar yaxshi chiqqanini, qanday kamchiliklarni sezganini tahlil qilib, kelgusida qanday yaxshilanishlar qilish kerakligini aniqlaydi.

Ko'rsatkichli baholash: Bu baholash turi o'qituvchining o'z faoliyatini aniq ko'rsatkichlar (masalan, o'quvchilarning muvaffaqiyat darajasi, darslar davomida o'quvchilarning ishtiroki, o'qituvchi tomonidan qo'llanilgan metodlar) bo'yicha baholashdir. Bu ko'rsatkichlar o'qituvchining pedagogik faoliyatini aniq o'lchash va tahlil qilish imkonini beradi.

O'z faoliyatini baholash vositalari. O'zini-o'zi baholash jarayonini samarali tashkil etish uchun turli vositalardan foydalanish mumkin. Bu vositalar o'qituvchiga o'z faoliyatini aniq va tizimli baholash imkonini yaratadi.

Quyida o'z faoliyatini baholashda foydalanish mumkin bo'lgan vositalar keltirilgan:

O'zini-o'zi baholash jurnali: Bu vosita o'qituvchiga har bir darsdan keyin o'z faoliyatini yozma ravishda baholash imkonini beradi. O'qituvchi dars davomida yuzaga kelgan qiyinchiliklarni, muvaffaqiyatlarni va kelgusidagi darslar uchun tavsiyalarni kiritishi mumkin. Bu jurnal o'qituvchining o'z-o'zini tahlil qilish va

rivojlanish yo'lini kuzatib borishda yordam beradi.

O'zini-o'zi baholash shakllari: Dars jarayonida o'qituvchi o'z faoliyatini baholash uchun turli shakllarni (masalan, maxsus savollar, o'z faoliyatini tahlil qilish uchun testlar) qo'llashi mumkin. Bu shakllar o'qituvchiga dars jarayonidagi muhim jihatlarni aniqlash va baholashda yordam beradi.

Video tahlil: O'qituvchi darslarini video formatda yozib olib, keyinchalik o'zi tomonidan baholashi mumkin. Bu usul o'qituvchiga o'zining dars berish uslublarini tahlil qilish, nutqini va darsda o'quvchilar bilan aloqasini yaxshilashga yordam beradi.

Kengaytirilgan o'qituvchi baholash tizimi (360 daraja baholash): Bu tizimda o'qituvchining faoliyati nafaqat o'qituvchi tomonidan, balki o'quvchilar, hamkasblar va boshqaruvchilar tomonidan ham baholanadi. Bu yondashuv o'qituvchining ko'proq nuqtai nazardan baholanishini ta'minlab, yanada kengroq va aniqroq tahlil qilish imkonini beradi.

O'zini-o'zi baholashning ahamiyati

O'zini-o'zi baholash o'qituvchining kasbiy rivojlanishining muhim qismlaridan biridir. O'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilish orqali u nafaqat o'zining kuchli tomonlarini topadi, balki kamchiliklarni bartaraf etish va yangi maqsadlar belgilash uchun zarur choralar ko'radi. Bu jarayon o'qituvchining o'zini takomillashtirishga bo'lgan intilishining ko'rsatkichi bo'lib, uning pedagogik malakasini oshirishga yordam beradi.

O'zini-o'zi baholash orqali o'qituvchi o'z faoliyatini yanada samarali va tizimli amalga oshirishi mumkin, bu esa o'quvchilarning bilim darajasini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilashga olib keladi. O'zini-o'zi baholash, shuningdek, o'qituvchining o'ziga nisbatan mas'uliyatni oshiradi va uni professional rivojlanishga undaydi.

O'zini-o'zi baholash faoliyati — bu o'qituvchining o'z ishini tahlil qilish va rivojlantirish jarayonidir. Bu jarayon, o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash, yangi maqsadlar belgilash va o'zining kasbiy o'sish yo'nalishlarini aniqlash uchun zarur vositalarni taklif etadi. Turli baholash usullari

va vositalari orqali o'qituvchilar o'z faoliyatini samarali tarzda baholab, kasbiy malakalarini oshirishi va o'quvchilarga yanada sifatli ta'lim berishi mumkin.

O'zini-o'zi baholash — bu shaxsning o'z faoliyati, xatti-harakati, malakasi va natijalarini tanqidiy tahlil qilib, o'z imkoniyatlarini ob'ektiv baholay olish qobiliyatidir.

Pedagogik nuqtai nazardan, o'qituvchi yoki defektolog o'z ishini tahlil qilish orqali kasbiy refleksiyaning amalga oshiradi, ya'ni:

dars jarayonining samaradorligini;

o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini;

tanlangan metod va pedagogik yondashuvlarning samaradorligini baholaydi.

O'zini baholay oladigan pedagog — doimiy o'z ustida ishlaydigan, o'zgarishlarga moslashuvchan va ijodkor shaxs hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim tizimi esa o'qituvchidan metodik tahlil, ijodiy fikrlash va refleksiv yondashuvni talab qiladi. Shu sababli, o'zini-o'zi baholash kasbiy o'sishning eng muhim mezonlaridan biridir.

O'z faoliyatini baholash turlari

O'z faoliyatini baholash bir necha yo'nalishda amalga oshiriladi. Ularni uch asosiy turga ajratish mumkin:

1. Ichki (subyektiv) baholash

Bu o'qituvchining o'z fikri, tajribasi va his-tuyg'ulariga asoslanadi.

Masalan:

“Bugungi darsim qanday o'tdi?”

“Men o'quvchilarning diqqatini ushlab tura oldimmi?”

Ichki baholashda shaxsiy hissiyotlar kuchli rol o'ynaydi, shu bois uni obyektiv ma'lumotlar bilan to'ldirish zarur.

2. Tashqi (obyektiv) baholash

Bu turdagi baholashda pedagog faoliyati boshqa shaxslar — metodist, rahbar, hamkasblar yoki o'quvchilar fikriga asoslanadi. Tashqi baholash natijasi o'qituvchining o'ziga nisbatan ob'ektiv tahlil yuritishiga yordam beradi.

3. Aralash (integrativ) baholash

Bu – ichki va tashqi baholash natijalarini birlashtirib, umumiy xulosa chiqarish usuli. Masalan, o‘qituvchi darsdan so‘ng o‘z fikrini yozadi va shu bilan birga hamkasbi kuzatuv varaqasida bergan tahlilni solishtiradi.

O‘zini-o‘zi baholash vositalari

O‘zini-o‘zi baholash samarali bo‘lishi uchun **aniq vositalardan** foydalanish lozim. Eng ko‘p qo‘llaniladigan vositalar quyidagilardir:

1. Refleksiya kundaligi (pedagogik jurnal).

Har bir darsdan so‘ng o‘qituvchi o‘z fikr va kuzatuvlarini yozib boradi:

- Nimalar muvaffaqiyatli bo‘ldi?
- Qaysi joyda qiyinchilik bo‘ldi?
- Qanday o‘zgarishlar kiritish kerak?

2. Kuzatuv varaqasi (samaradorlik jadvali).

Darsning asosiy jihatlarini baholash uchun maxsus jadval tuziladi. Unda maqsad, metod, o‘quvchilar faolligi va natijalar ko‘rsatiladi.

3. SWOT-tahlil

(Strengths – kuchli tomonlar, Weaknesses – zaif tomonlar, Opportunities – imkoniyatlar, Threats – tahdidlar). Bu usul o‘qituvchiga o‘z faoliyatini strategik tahlil qilish imkonini beradi.

4. So‘rovnomalar va testlar.

O‘quvchilar yoki hamkasblar fikrini olish uchun so‘rovlar o‘tkazish. Masalan: “Sizga bu darsda nimalar yoqdi?”, “Nimalarni yaxshilash kerak deb o‘ylaysiz?”

5. Videoanaliz

Dars jarayonini videoga yozib, keyin uni tahlil qilish — eng obyektiv baholash vositalaridan biridir. Bu orqali mimika, ovoz ohangi, vaqt taqsimoti va o‘quvchilar reaksiyasini aniq ko‘rish mumkin.

Kuchli va kuchsiz tomonlarni aniqlashning samarali usullari

O‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini bilish — shaxsiy va kasbiy rivojlanishning boshlang‘ich nuqtasidir. Buni aniqlashda quyidagi **samarali usullar** qo‘llaniladi:

1. Reflektiv savollar usuli

O'zingizga muntazam quyidagi savollarni berib turing:

- Qaysi faoliyatim menga eng yaxshi natijani berdi?
- Men odatda qaysi jarayonda qiynalaman?
- Mening darslarimda o'quvchilar nimani qadrlaydi?
- Nima meni ilhomlantiradi?

Bu usul o'qituvchining o'z ustida fikrlash madaniyatini shakllantiradi.

2. "360 daraja tahlil" usuli

O'zingiz haqingizda turli manbalardan fikr oling:

- o'quvchilar,
- hamkasblar,
- rahbar,
- ota-onalar.

Ularning fikrlarini tahlil qilish orqali siz o'zingizni turli nuqtai nazardan ko'rasiz.

3. SWOT-tahlil

Bu usulda o'zingiz haqingizdagi ma'lumotlar to'rt kvadrantda joylashtiriladi:

Kuchli tomonlar	Kuchsiz tomonlar
Tajriba, muloqot, mas'uliyat	Texnik ko'nikma, vaqt boshqaruvi
Imkoniyatlar	Tahdidlar
Kurslar, treninglar	Raqobat, yangilanishga moslashish qiyinligi

Shunday jadval o'zgarishlar rejasini tuzishda yordam beradi.

4. Portfel (kasbiy rivojlanish papkasi)

Pedagog o'z yutuqlari, guvohnomalari, maqolalari, dars ishlanmalari va o'quvchilarning fikrlarini jamlaydi. Portfel orqali o'qituvchi o'z rivojlanishini real dalillar bilan baholay oladi.

O‘zini-o‘zi baholash natijalari quyidagi yo‘nalishlarda foydali:

• **Kasbiy o‘shish rejasini tuzish:** zaif tomonlar asosida o‘qish, trening yoki malaka oshirish kurslarini tanlash.

• **Faoliyatni takomillashtirish:** samarali metodlarni ko‘paytirish, kamchiliklarni bartaraf etish.

• **Innovatsion yondashuv:** yangi texnologiyalarni o‘z faoliyatiga tatbiq etish.

• **Motivatsiyani oshirish:** yutuqlarni anglash orqali o‘z kasbiga qiziqish ortadi.

O‘zini-o‘zi baholash — bu shunchaki o‘z ishini tekshirish emas, balki **kasbiy refleksiya va o‘shish jarayonidir**.

O‘zini-o‘zi baholash quyidagi natijalarga olib keladi:

pedagogning o‘z faoliyatini tanqidiy ko‘z bilan baholash ko‘nikmasi rivojlanadi;

o‘qituvchi o‘zining kuchli va zaif tomonlarini aniq tushunadi;

shaxsiy va kasbiy rivojlanishga ichki motivatsiya paydo bo‘ladi;

kasbiy yetuklik darajasi va ta’lim sifati oshadi.

Shunday qilib, o‘zini-o‘zi baholash — pedagogik faoliyatni yangilash, samaradorlikni oshirish va o‘zgarishlarni boshlash nuqtasi sifatida eng muhim asosdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar malakasini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ–4512-son qarori.

2. Black, P., & Wiliam, D. (2018). *Assessment for Learning: The Power of Self-Assessment*. Routledge.

3. Qodirova M., “Pedagogik refleksiya va baholash metodikasi”, Toshkent, 2022.

4. Brown, S., & Knight, P. (2019). *Assessing Learners in Higher Education*. Kogan Page.

5. O‘zbekiston Respublikasi XTV, “O‘zini baholash va refleksiya metodikasi” qo‘llanmasi, Toshkent, 2023.

6. Rasulova Z., O‘rinboyeva D. “Shaxsiy rivojlanishda refleksiya va o‘zini baholash”, Toshkent, 2024.

1.4 Kasbiy rivojlanishda o‘qituvchilar hamkorligi.

Reja:

1. Kasbiy rivojlanish tushunchasi va uning ahamiyati
2. O‘qituvchilar hamkorligining mazmuni va shakllari
3. Hamkorlikning pedagogik va psixologik asoslari
4. O‘qituvchilar hamkorligining kasbiy rivojlanishdagi o‘rni
5. Hamkorlikni samarali tashkil etish yo‘llari

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchining kasbiy rivojlanishi nafaqat individual o‘rganish, balki jamoaviy hamkorlik orqali amalga oshiriladigan uzluksiz jarayon sifatida qaraladi. O‘qituvchilar hamkorligi — bu o‘qituvchilarning tajriba almashish, o‘zaro o‘rganish, birgalikda muammolarni hal etish va kasbiy malakani oshirishga qaratilgan faoliyatidir. Ushbu jarayon o‘qituvchilarga o‘z tajribalarini boyitish, yangi pedagogik yondashuvlarni o‘zlashtirish va ta’lim sifatini oshirish imkonini beradi.

O‘qituvchilar hamkorligining mohiyati

O‘qituvchilar hamkorligi — bu pedagoglarning birgalikdagi professional faoliyati bo‘lib, unda ular o‘z bilim, tajriba va g‘oyalarini o‘zaro baham ko‘radilar. Hamkorlik nafaqat dars o‘tish jarayoniga, balki darsdan tashqari ta’limiy, metodik va tadqiqot ishlariga ham taalluqlidir. Hamkorlik pedagogning kasbiy o‘shishini tezlashtiradi, o‘zaro o‘rganish muhitini yaratadi va ijodiy fikrlashni rag‘batlantiradi.

O‘qituvchilar o‘rtasidagi hamkorlikning asosiy maqsadi — ta’lim jarayonini samarali tashkil etish, o‘qituvchilarning o‘qish sifati va motivatsiyasini oshirish, o‘qituvchining o‘z ustida ishlashini tizimli yo‘lga qo‘yishdir.

O‘qituvchilar hamkorligining shakllari

O‘qituvchilar hamkorligi turli shakllarda amalga oshiriladi. Quyida eng samarali shakllar keltirilgan:

1. **Metodik birlashmalar faoliyati** – fan o‘qituvchilari o‘z yo‘nalishlari bo‘yicha muntazam yig‘ilishlar o‘tkazib, yangi uslublarni o‘rganadi, tajriba almashadi va dars tahlillarini amalga oshiradi.

2. **Mentorlik tizimi** – tajribali o‘qituvchilar yangi ish boshlagan hamkasblariga metodik yordam beradi, ularni kasbiy faoliyatga yo‘naltiradi.

3. **Jamoaviy dars kuzatuvlari (Lesson Study)** – bir nechta o‘qituvchilar bir darsni rejalashtiradi, kuzatadi, tahlil qiladi va natijalarga asoslangan xulosalarni ishlab chiqadi.

4. **Professional o‘quv hamjamiyatlari (PLC – Professional Learning Community)** – o‘qituvchilarning o‘zaro o‘rganish, tajriba almashish, muammolarni birgalikda tahlil qilish uchun yaratilgan hamkorlik platformasi.

5. **Ijodiy guruhlar va loyihalar** – o‘qituvchilar yangi metodik ishlanmalar, dars ishlanmalari, o‘quv qo‘llanmalarini birgalikda ishlab chiqadilar.

6. **Onlayn hamkorlik** – zamonaviy raqamli vositalar yordamida (Google Classroom, Zoom, Telegram, Padlet va boshqalar) o‘qituvchilar o‘zaro fikr almashadi, seminar va vebinarlar tashkil etadi.

7. **Tajriba almashish seminar va konferensiyalari** – pedagoglar o‘z yutuqlari, innovatsion ishlanmalarini taqdim etishadi va boshqalarning tajribasidan o‘rganadilar.

Hamkorlikning afzalliklari

O‘qituvchilar hamkorligi ta’lim sifati va pedagogning kasbiy rivojiga quyidagi ijobiy ta’sirlarni ko‘rsatadi:

- Tajriba almashish orqali yangi pedagogik texnologiyalarni o‘zlashtirish imkonini beradi.
- Hamkasblar o‘rtasida o‘zaro ishonch, qo‘llab-quvvatlash va jamoaviy ruhni kuchaytiradi.
- Pedagogik refleksiya va o‘z faoliyatini tahlil qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi.
- Muammolarni birgalikda hal qilish orqali ijodiy yondashuvni shakllantiradi.
- Kasbiy charchash va motivatsiyaning pasayishining oldini oladi.

- Yangi g'oyalar va innovatsion tajribalarni amaliyotga joriy etish imkonini yaratadi.

O'qituvchilar hamkorligini tashkil etish bosqichlari

O'qituvchilar hamkorligini samarali yo'lga qo'yish uchun quyidagi bosqichlar muhimdir:

1. **Rejalashtirish** – hamkorlik maqsadi, vazifalari va yo'nalishlarini belgilash.
2. **Tashkiliy bosqich** – guruhlar tuzish, vazifalarni taqsimlash, muloqot vositalarini aniqlash.
3. **Faoliyatni amalga oshirish** – birgalikda dars tahlili, o'qitish strategiyalarini ishlab chiqish, tajriba almashish.
4. **Tahlil va refleksiya** – hamkorlik natijalarini muhokama qilish, yutuq va kamchiliklarni tahlil etish.
5. **Rivojlantirish bosqichi** – olingan tajriba asosida yangi loyihalar, metodik ishlanmalar yaratish.

Kasbiy rivojlanishda hamkorlikning ahamiyati

O'qituvchilar hamkorligi — bu o'qituvchining uzluksiz kasbiy o'sishining kalitidir. Hamkorlik orqali o'qituvchi o'z faoliyatini yangilaydi, o'qitish jarayonini tahlil qiladi va o'z kasbiy kompetensiyasini oshiradi. Bundan tashqari, hamkorlik ijtimoiy o'rganishning samarali shakli sifatida pedagoglar o'rtasida sog'lom muloqot, ijodiy fikrlash va ijtimoiy mas'uliyatni mustahkamlaydi.

O'qituvchilar hamkorligi — zamonaviy ta'limda kasbiy rivojlanishning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u o'qituvchilarning bir-biridan o'rganish, o'zaro qo'llab-quvvatlash va pedagogik yangiliklarni amaliyotga tatbiq etish imkonini beradi. Bunday hamkorlik natijasida ta'lim sifati oshadi, o'qituvchining kasbiy madaniyati va ijodkorlik salohiyati yuksaladi.

Kasbiy rivojlanish — bu o'qituvchining o'z kasbiy mahoratini, metodik salohiyatini va shaxsiy kompetensiyalarini muntazam ravishda takomillashtirib borish jarayonidir.

Zamonaviy ta'lim tizimi tez o'zgarayotgan sharoitda o'qituvchidan:

- yangi texnologiyalarni o'zlashtirishni,

- ijodkorlikni,
- jamoa bilan ishlashni,
- doimiy o'rganishga tayyor bo'lishni talab etadi.

Shu nuqtai nazardan, **kasbiy rivojlanishning muhim omillaridan biri — bu o'qituvchilar o'rtasidagi hamkorlikdir.**

O'qituvchilar hamkorligining mazmuni va shakllari

O'qituvchilar hamkorligi — bu pedagoglarning o'zaro tajriba almashish, o'rganish, qo'llab-quvvatlash va o'z faoliyatini birgalikda takomillashtirish jarayonidir.

Hamkorlikning asosiy shakllari quyidagilardir:

1. **Metodik birlashmalar faoliyati**
 - Fan o'qituvchilarining yig'ilishlari, seminarlar, tajriba almashish sessiyalari.
 - Dars tahlillari, ochiq mashg'ulotlar o'tkazish.
2. **Mentorlik (murabbiylik) tizimi**
 - Tajribali pedagoglar yosh o'qituvchilarga amaliy yordam beradi.
 - Shaxsiy maslahat, dars kuzatuvi, metodik tavsiyalar orqali o'qituvchining o'sishiga ko'maklashiladi.
3. **Kollektiv loyihalar**
 - O'qituvchilar birgalikda ta'lim loyihalari, ilmiy-amaliy ishlanmalar yoki innovatsion metodikalarni ishlab chiqadilar.
4. **Professional o'quv hamjamiyatlari (Professional Learning Communities – PLC)**
 - O'qituvchilar muntazam ravishda uchrashib, o'quvchilarning o'zlashtirish natijalarini tahlil qiladilar, birgalikda yechim izlaydilar.
5. **Onlayn hamkorlik shakllari**
 - Telegram, Google Classroom, Padlet, yoki professional platformalarda tajriba almashish, dars ishlanmalari bilan o'rtoqlashish.

Hamkorlikning pedagogik va psixologik asoslari

O'qituvchilar hamkorligi — bu nafaqat kasbiy, balki **psixologik qo'llab-quvvatlovchi muhit** yaratadi.

Hamkorlikning asosiy tamoyillari:

- **O'zaro hurmat** – har bir o'qituvchining tajribasi qadrlanadi.
- **Ishonch** – ochiq fikr almashish va tanqidni ijobiy qabul qilish.
- **Tenglik** – barcha ishtirokchilar bir xil qadriyatga ega bo'lishi.
- **O'rganishga ochiqlik** – yangiliklardan qo'rqqanlik, tajriba almashishdan zavq olish.

Psixologik jihatdan hamkorlik o'qituvchida:

- motivatsiyani oshiradi,
- stressni kamaytiradi,
- ijobiy ish muhitini yaratadi,
- o'z faoliyatidan qoniqish hissini kuchaytiradi.

O'qituvchilar hamkorligining kasbiy rivojlanishdagi o'rni

Hamkorlik o'qituvchining kasbiy rivojlanishida quyidagi ijobiy natijalarni beradi:

1. Tajriba almashish va innovatsiya

O'qituvchilar o'z tajribalari asosida samarali usullarni bir-biriga o'rgatadilar. Bu esa yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish imkonini beradi.

2. Metodik kompetensiyani rivojlantirish

Hamkorlik orqali o'qituvchi o'z dars tahlilini obyektivroq baholaydi va kamchiliklarini ko'radi.

3. Kasbiy refleksiya

Boshqa o'qituvchilar bilan fikr almashish o'z faoliyatini tahlil qilishni chuqurlashtiradi.

4. Motivatsiya va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash

Hamkorlik o'qituvchiga ijobiy ruhiy holat beradi, yolg'iz emasligini his qiladi, bu esa samaradorlikni oshiradi.

5. Uzlüksiz ta'limning amaliy shakli

Hamkorlikda o'qituvchi doimiy o'rganish, yangi bilimlarni amaliyotga joriy etish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Hamkorlikni samarali tashkil etish yo'llari

O'qituvchilar hamkorligini samarali tashkil etish uchun quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

1. Jamoaviy maqsadni aniq belgilash

Hamkorlikda har bir ishtirokchi umumiy maqsadni anglab, unga hissa qo'shishga intilishi kerak.

2. Vazifalarni to'g'ri taqsimlash

Har bir o'qituvchi o'z tajribasiga mos rolga ega bo'lishi muhim.

3. O'zaro muloqot va tahlil madaniyatini rivojlantirish

Tanqidiy fikrlar ham ijobiy ruhda, o'zaro hurmat asosida bildiriladi.

4. Tajriba almashish platformalarini yo'lga qo'yish

- “Ustoz-shogird” tizimi,
- onlayn seminarlar,
- tuman, viloyat miqyosida “Ochiq eshiklar kuni”lar,
- innovatsion g'oya yarmarkalari.

5. Natijalarni monitoring qilish

Hamkorlik samarasi tahlil qilinib, ijobiy tajribalar ommalashtiriladi.

O'qituvchilar hamkorligi — bu nafaqat tajriba almashish jarayoni, balki **pedagogik madaniyatni shakllantiruvchi, kasbiy o'sishni tezlashtiruvchi** omildir.

Hamkorlikda ishlaydigan pedagoglar:

- o'zini yangilaydi,
- kasbiy stressni yengadi,
- innovatsion yondashuvlarni tatbiq etadi,
- o'quvchilarga yanada sifatli ta'lim berishga erishadi.

Shunday qilib, **kasbiy rivojlanishning poydevori — bu ochiq muloqot, ishonch va hamkorlikka asoslangan pedagogik hamjamiyatdir.**

2024-2025-o‘quv yilidan boshlab, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ-231-son qarori va Maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 2024-yil 28-iyundagi 198-son buyrug‘i ijrosini ta’minlash maqsadida, umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida o‘qituvchilar uchun fanlar kesimida “Kasbiy rivojlanish kuni” va “Kasbiy rivojlanish soati” tadbirlari bosqichma-bosqich joriy etildi.

Kasbiy rivojlanish kuni – o‘qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish, ijodiy ishlash, o‘z bilimini muntazam boyitish va zamonaviy o‘qitish metodikasi hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish maqsadida o‘quv-seminar, trening, mahorat darslari va mustaqil ta’lim tadbirlarini o‘tkazishga mo‘ljallangan haftaning belgilangan kuni.

Kasbiy rivojlanish soati – kasbiy rivojlanish kunlarida o‘qituvchilar tomonidan o‘zlashtirilgan yangi bilim va ko‘nikmalarni amalda qo‘llash, ularni tahlil qilish, zarur metodik yordam ko‘rsatish, dars kuzatish va refleksiv faoliyat orqali malaka oshirish uchun tashkil etilgan soatlardir.

Asosiy tushunchalar va ishtirokchilar:

Mentor-o‘qituvchilar – yuqori malakali pedagoglar bo‘lib, fanlar yoki fanlar bloki kesimida tadbirlarni tashkil etadilar;

Ishhtirokchilar – umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘qituvchilari;

Master-trenerlar – mentor-o‘qituvchilarga metodik yordam beruvchi malakali mutaxassislar;

Tayanch maktablar – “Kasbiy rivojlanish kuni” tadbirlarini o‘tkazadigan maktablar;

Elektron qaydnoma – o‘qituvchilarning tadbirlarda ishtirokini va faolligini qayd etuvchi ma’lumotlar bazasi;

Ekspertlar guruhi – tadbirlar dasturi va o‘quv materiallarini ishlab chiquvchi malakali pedagog va mutaxassislardan tashkil topgan guruh;

Koordinator – maktab direktorining tadbirlarni tashkil etishga rahbarlik qiluvchi o‘rinbosari;

Yetakchi o‘qituvchi – tadbirlarda ishtirok etuvchi va “Kasbiy rivojlanish soati”ni tashkil etishga mas’ul bo‘lgan tajribali pedagog yoki metodika birlashmasi rahbari.

Maqsad va vazifalari:

Prezident va ixtisoslashtirilgan maktablarning ilg‘or tajribasini umumiy o‘rta ta’lim muassasalariga tatbiq etish;

O‘qituvchilarga zamonaviy pedagogik va innovatsion ta’lim texnologiyalarini o‘zlashtirish uchun sharoit yaratish;

O‘qituvchilarning mustaqil ishlashini va ilg‘or pedagogik tajribalarni o‘rganishini tashkil etish;

O‘qituvchilarni fan va uning metodikasiga doir yangiliklar bilan tanishtirish;

O‘qituvchilarga o‘zaro tajriba almashish, jumladan, “Ustoz-shogird” tizimida hamkorlik qilish imkonini yaratish;

O‘qituvchilarning dars kuzatishi, refleksiv amaliyoti va maktab negizida malaka oshirishini ta’minlash.

O‘qituvchilar orasida samarali hamkorlik, nafaqat o‘z faoliyatlarini yaxshilashga, balki butun ta’lim muassasalarining rivojlanishiga ham katta ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchilarning birgalikda ishlashi, o‘z tajribalarini baham ko‘rishi va o‘zaro o‘rganishlari juda muhimdir.

O‘qituvchilar hamkorligi deganda, o‘qituvchilarning o‘zaro tajriba almashish, pedagogik yondashuvlar va metodlarni muvaffaqiyatli qilish, bir-biriga yordam berish va umumiy maqsadlar yo‘lida birgalikda ishlash jarayoni tushuniladi. Bu jarayon, o‘qituvchilarning o‘z faoliyatlarini tahlil qilish, malakalarini oshirish va yangi pedagogik metodlarni o‘zlashtirishlariga yordam beradi. O‘qituvchilarning birgalikda ishlashi, o‘qituvchilar uchun sifatli ta’lim taqdim etishga xizmat qiladi.

O‘qituvchilarning hamkorlikda ishlashi kasbiy rivojlanishning samarali usuli hisoblanadi. Bunday hamkorlikning bir necha afzalliklari mavjud:

Tajriba almashish: O‘qituvchilar o‘z tajribalari bilan o‘rtoqlashib, yangi

pedagogik yondashuvlar va metodlarni sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu o‘qituvchilarga innovatsion uslublarni joriy etish, o‘quvchilarga samarali ta’lim berish uchun yangi g‘oyalar va yechimlarni topish imkonini beradi.

Pedagogik ko‘nikmalarni oshirish: O‘qituvchilar o‘zaro o‘rganish jarayonida, bir-birining ishlash uslublarni kuzatib, ko‘nikmalarini oshirishadi. Bu o‘z-o‘zini tahlil qilish va o‘qitish usullarini yangilashga yordam beradi. Hamkorlik davomida o‘qituvchilar o‘z faoliyatlarida yuzaga kelgan muammolarni birgalikda hal etishga harakat qiladilar.

Motivatsiya va qo‘llab-quvvatlash: O‘qituvchilar o‘zaro hamkorlikda bir-birini rag‘batlantirib, o‘z maqsadlariga erishishda bir-birini qo‘llab-quvvatlaydilar. Bu o‘qituvchining ishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi va yangi pedagogik yondashuvlarni qo‘llashga undaydi.

Yangi pedagogik metodlar va texnologiyalarni joriy etish: Hamkorlik o‘qituvchilarga yangi pedagogik texnologiyalarni o‘z faoliyatiga qo‘llash imkonini beradi. Masalan, digital texnologiyalarni, interaktiv darslarni yoki guruhda ishlashni o‘zaro tajriba almashish orqali o‘rganish mumkin. Bu ta’lim sifatini oshirishga yordam beradi.

O‘qituvchilar hamkorligi turli shakllarda amalga oshirilishi mumkin. Ularning ba’zilari quyidagicha:

Pedagogik guruhlar: O‘qituvchilar biror mavzu yoki yo‘nalish bo‘yicha guruhlar tuzib, birgalikda darslarni rejalashtiradilar, metodik tavsiyalar ishlab chiqadilar va o‘zaro tajriba almashadilar. Bu guruhlar muayyan mavzu bo‘yicha hamkorlik qiladilar, o‘quvchilarga eng samarali yondashuvni topishga harakat qiladilar.

Master-klasslar va seminarlar: O‘qituvchilar o‘z bilim va tajribalari bilan o‘rtoqlashish uchun seminarlar va master-klasslar tashkil etadilar. Bu, o‘qituvchilarga yangi pedagogik usullarni o‘rganish va amaliyotda qo‘llash imkonini beradi.

Pedagogik ko‘ngillilar: O‘qituvchilar o‘zaro maslahatlar berib, yangi pedagogik metodlar va yondashuvlarni joriy etishga ko‘maklashadilar.

O'qituvchilar o'zlarining professional muammolarini birgalikda hal qilishga harakat qiladilar.

Online hamkorlik: Yangi texnologiyalar yordamida o'qituvchilar virtual platformalarda hamkorlik qiladilar. Onlayn guruhlar, forumlar, vebinarlar orqali o'qituvchilar bir-biri bilan o'rtoqlashib, yangi yondashuvlar va metodlarni muhokama qilishadi.

O'qituvchilar orasida samarali hamkorlikni tashkil etishda quyidagi shartlar muhimdir:

Ochiq va samimiy muloqot: O'qituvchilar o'rtasida ishonchli va ochiq muloqot bo'lishi kerak. Fikr almashish, bir-birini tinglash va o'zaro fikr-mulohazalarni inobatga olish samarali hamkorlikni ta'minlaydi.

Hamkorlikda maqsadlar belgilash: O'qituvchilar hamkorlikni boshlashdan oldin umumiy maqsadlar va vazifalarni belgilab olishlari zarur. Har bir o'qituvchi o'z rolini tushunib, aniq maqsad sari intilish kerak.

Vaqtni samarali boshqarish: O'qituvchilar orasida samarali hamkorlikni tashkil etish uchun vaqtni yaxshi rejalashtirish zarur. O'qituvchilar darslardan tashqari, qo'shimcha vaqt ajratib, hamkorlik qilishlari mumkin.

O'zaro hurmat va yordam: Hamkorlikda ishtirok etayotgan o'qituvchilar bir-birining fikriga hurmat bilan yondoshuvchi, yordam ko'rsatishga tayyor bo'lishlari zarur. Bu o'zaro ishonchni oshiradi va hamkorlikni muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam beradi.

Kasbiy rivojlanishda o'qituvchilar hamkorligi — bu ta'lim sifatini oshirishning muhim vositasidir. O'qituvchilar o'zaro tajriba almashish, yangi pedagogik yondashuvlar o'rganish va umumiy maqsadlar yo'lida birgalikda ishlash orqali nafaqat o'z malakalarini oshirishadi, balki butun ta'lim muassasasining rivojlanishiga hissa qo'shadilar. Samarali hamkorlik ta'lim jarayonini yanada yuqori darajaga ko'tarishga yordam beradi va o'qituvchilarga sifatli ta'lim berish imkoniyatini yaratadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi nafaqat individual mehnat, balki jamoaviy hamkorlik orqali ham ta'minlanadi. Chunki

pedagogning o'sishi, yangiliklarni o'zlashtirishi va o'z ustida ishlashi uchun qulay sharoit aynan hamkorlik muhiti orqali shakllanadi. Bugungi kunda ta'lim sohasida "o'qituvchilar hamjamiyati", "professional o'quv jamoalari", "mentorlik tizimi" kabi tushunchalar keng qo'llanilmoqda. Bu tushunchalarning barchasi bir maqsadga xizmat qiladi — o'qituvchilarning o'zaro muloqoti, tajriba almashuvi va o'zaro o'rganish madaniyatini rivojlantirishga.

Kasbiy rivojlanish – bu o'qituvchining o'z kasbiy salohiyatini muntazam oshirib borish, yangi bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish, ta'lim jarayoniga yangicha yondashuvlarni tatbiq etish jarayonidir. Biroq bu jarayon yakka holda emas, balki o'zaro hamkorlikda amalga oshirilganda yanada samarali kechadi. Chunki har bir pedagogning tajribasi, yondashuvi va ishlash uslubi boshqalar uchun o'rganishga arzigulik manbadir. O'qituvchilar o'rtasidagi hamkorlik bir-birini to'ldiradi, qo'llab-quvvatlaydi va kasbiy yangilanishni tezlashtiradi.

O'qituvchilar o'rtasidagi hamkorlikning mazmuni, avvalo, o'zaro tajriba almashish, dars tahlili, muammolarni birgalikda hal etish, yangi metodik yondashuvlarni muhokama qilishdan iboratdir. Bunday hamkorlik turli shakllarda amalga oshirilishi mumkin. Eng ko'p uchraydigan shakllar – metodik birlashmalar faoliyati, seminarlar, tarmoq darslar, ochiq mashg'ulotlar, ustoz-shogird tizimi, kasbiy o'quv jamoalari va turli onlayn platformalarda fikr almashishdir.

Metodik birlashmalarda o'qituvchilar o'z fani bo'yicha tajriba almashadilar, ilg'or uslublarni tahlil qiladilar, muammoli vaziyatlarni birgalikda hal qiladilar. Mentorlik tizimida esa tajribali pedagoglar yosh mutaxassislariga yordam beradi, ularga yo'l-yo'riq ko'rsatadi, darslarini tahlil qilib, individual maslahatlar beradi. Bunday jarayon ikki tomonlama o'rganish imkoniyatini yaratadi — tajribali o'qituvchi ham o'z ishini qayta ko'rib chiqadi, yosh o'qituvchi esa o'sish uchun real yo'l oladi.

O'qituvchilar hamkorligining pedagogik va psixologik asoslari bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Hamkorlik jarayonida o'qituvchilar o'zaro hurmat, ishonch, ochiqlik va do'stona muhitni saqlashlari zarur. Chunki faqat ishonchli muhitda haqiqiy o'rganish yuz beradi. Shuningdek, hamkorlikning ijtimoiy-psixologik

foydasi ham katta: u o'qituvchining motivatsiyasini oshiradi, kasbiy charchoqni kamaytiradi, o'z faoliyatiga nisbatan ijobiy munosabatni mustahkamlaydi.

Kasbiy rivojlanishda hamkorlikning o'zni beqiyosdir. Birinchidan, u o'qituvchilarga o'zaro tajriba almashish imkonini beradi, bu esa innovatsion yondashuvlarni joriy etish uchun asos yaratadi. Ikkinchidan, hamkorlik jarayonida o'qituvchilar o'z faoliyatini tahlil qiladi, refleksiya qiladi, o'zini baholashni o'rganadi. Uchinchidan, hamkorlik o'qituvchiga psixologik tayanch bo'lib xizmat qiladi — jamoada ishlash unga ilhom, ishonch va kasbiy faollik bag'ishlaydi.

Ta'lim muassasalarida o'qituvchilar hamkorligini samarali yo'lga qo'yish uchun rahbariyat ham muhim rol o'ynaydi. Buning uchun ochiq muloqot maydonlari, metodik uchrashuvlar, o'zaro dars kuzatuvlari, innovatsion loyiha guruhlari tashkil etilishi lozim. Shuningdek, har bir hamkorlik jarayonining aniq maqsadi bo'lishi, natijalar esa tahlil qilinib, umumlashtirilishi kerak. O'qituvchilarni yangi g'oyalar bilan rag'batlantirish, ilg'or tajribalarni ommalashtirish ham hamkorlik madaniyatini rivojlantiradi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari o'qituvchilar hamkorligiga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Bugungi kunda o'qituvchilar ijtimoiy tarmoqlar, onlayn kurslar, professional forumlar orqali tajriba almashmoqda, dars ishlanmalari bilan o'rtoqlashmoqda, hatto xalqaro miqyosda hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'yishmoqda. Bu esa ta'lim sifatini global miqyosda oshirishga xizmat qilmoqda.

Shunday qilib, o'qituvchilar hamkorligi kasbiy rivojlanishning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u shaxsiy tajriba, jamoaviy o'rganish va doimiy o'zgarish madaniyatini shakllantiradi. Hamkorlikda ishlaydigan pedagog yangilikdan cho'chimaydi, u o'rganishga ochiq, doimo o'z ustida ishlaydigan shaxsdir. Bunday o'qituvchilar jamoasi esa nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki o'qituvchilarda o'rganishga bo'lgan ishtiyoq va qiziqishni ham kuchaytiradi.

Natijada, kasbiy rivojlanishning eng barqaror va samarali yo'li — bu o'zaro hurmat, ishonch va qo'llab-quvvatlashga asoslangan o'qituvchilar hamkorligidir. Shu yo'l bilangina ta'lim jarayoni yangilanadi, o'qituvchi esa doimiy o'sishda, izlanishda va o'zgarishda bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'qituvchilar malakasini oshirish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi PQ-4512-son qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Pedagog kadrlarning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi qarori, 2022-yil.
3. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi, "O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi va innovatsion faoliyatini tashkil etish" metodik qo'llanmasi, Toshkent, 2023.
4. Qodirova M., Rasulova Z. "Pedagogik innovatsiyalar va o'qituvchilar hamkorligi", Toshkent, 2022.
5. Shodmonova D., Usmonova N. "Pedagogik mahorat va o'qituvchi faoliyatini takomillashtirish", Toshkent, 2021.
6. To'xtasinov N. "Kasbiy rivojlanish psixologiyasi", Toshkent, 2020.
7. O'rinboyeva D., Xudoyberdiyeva N. "Zamonaviy o'qituvchi kasbiy kompetensiyasi va hamkorlik faoliyati", Andijon davlat universiteti nashriyoti, 2023.
8. Xolmatova M. "O'qituvchilarning professional hamkorlik faoliyatini rivojlantirishning innovatsion yo'llari", Toshkent, 2024.
9. Yuldasheva G. "Ta'limda hamkorlik texnologiyasi", Toshkent, 2021.
10. Raximova D. "Ta'limda jamoaviy faoliyatni tashkil etish metodikasi", Toshkent davlat pedagogika universiteti, 2022.
11. Fullan, M. (2016). *The New Meaning of Educational Change*. Teachers College Press.
12. Hord, S. M. (2009). *Professional Learning Communities: Communities of Continuous Inquiry and Improvement*. National Staff Development Council.
13. Stoll, L., Bolam, R., McMahon, A., Wallace, M., & Thomas, S. (2006). *Professional Learning Communities: A Review of the Literature*. *Journal of Educational Change*.
14. Wenger, E. (1998). *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge University Press.

15. Mamatova S., G'aniyeva N. "Kasbiy faoliyatda pedagogik hamkorlikning psixologik asoslari", Qarshi, 2023.

16. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi huzuridagi "O'qituvchi kasbiy kompetensiyasini baholash markazi" nashri: "Pedagogik hamkorlikni rivojlantirish metodik tavsiyalar", Toshkent, 2024.

17. Karimova N., Yusupova Z. "O'qituvchilarning ijodiy hamkorligi va innovatsion tajriba almashuvi", Namangan, 2022.

18. Hasanboyeva O. "Ta'limda o'qituvchilar o'zaro hamkorligi va refleksiya madaniyati", Toshkent, 2024.

1.5 O'z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish.

Reja:

1. O'qituvchining o'z ustida ishlash faoliyatining mohiyati va ahamiyati.
2. O'z ustida ishlashning maqsadi, vazifalari va asosiy yo'nalishlari.
3. O'qituvchi faoliyatini tahlil qilish va o'zini baholash jarayoni.
4. O'z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish bosqichlari va tamoyillari.
5. O'z ustida ishlashning samarali shakl va vositalari.

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchining kasbiy muvaffaqiyati nafaqat bilim va tajribasiga, balki o'z ustida ishlashga, ya'ni doimiy o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojiga ham bog'liqdir. O'z ustida ishlash – bu o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilish, o'zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, mavjud kamchiliklarni bartaraf etish hamda kasbiy mahoratini muntazam oshirib borish yo'lidagi izchil faoliyatidir. Bunday faoliyat o'qituvchini zamonaviy pedagogik texnologiyalarni egallashga, ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni tatbiq etishga va o'qituvchilarning shaxsiy rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatishga undaydi.

O'z ustida ishlashning asosiy maqsadi o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirish, ta'lim-tarbiya jarayonida zamon talablariga mos yondashuvlarni shakllantirish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish va o'qituvchi shaxsida refleksiya madaniyatini qaror toptirishdan iboratdir.

O'qituvchi o'z ustida ishlashni rejalashtirish jarayonida, avvalo, o'zining hozirgi faoliyatini tahlil qiladi. U o'z darslarini, metodik ishlarini, o'quvchilar bilan o'zaro munosabatini, sinfdagi psixologik muhitni, baholash tizimini hamda kasbiy muloqot madaniyatini o'rganadi. Bu jarayonda refleksiya – ya'ni o'z faoliyatiga tanqidiy nazar bilan qarash muhim ahamiyatga ega.

O'z ustida ishlash rejasini ishlab chiqishning bosqichlari quyidagicha izchil tashkil etiladi: avvalo o'qituvchi o'z faoliyati diagnostikasini o'tkazadi, mavjud muammolarni aniqlaydi va ustuvor yo'nalishlarni belgilaydi. Keyin maqsad va vazifalar aniqlanadi, ya'ni o'qituvchi nimaga erishmoqchi ekanligini aniq ifodalaydi. Shu asosda individual reja ishlab chiqiladi. Bu rejada quyidagi yo'nalishlar o'z aksini topishi maqsadga muvofiq: metodik faoliyatni rivojlantirish, dars o'tish usullarini takomillashtirish, pedagogik texnologiyalarni o'rganish, innovatsion faoliyatni joriy etish, o'quvchilar bilan samarali muloqotni yo'lga qo'yish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish malakasini oshirish.

Reja amaliy jihatdan aniq, o'lchanadigan va vaqt bilan chegaralangan bo'lishi zarur. Masalan, "har oyda kamida bir marotaba ochiq dars o'tkazish", "har chorakda yangi metodik qo'llanma bilan tanishish", "yil davomida 2 ta seminar yoki vebinarda qatnashish" kabi aniq natijaga yo'naltirilgan bandlar kiritilishi lozim.

O'z ustida ishlash jarayonida o'qituvchi o'zining o'zlashtirishini baholab boradi, erishilgan natijalarni tahlil qiladi va kelgusi bosqichlarda yangicha maqsadlarni belgilaydi. Shuningdek, hamkasblar bilan tajriba almashish, jamoaviy muhokamalarda qatnashish, mentorlik va kuzatuv faoliyati orqali o'z faoliyatini boyitadi.

O'z ustida ishlash jarayonida o'qituvchi o'zini baholashning turli vositalaridan foydalanadi: o'z faoliyati monitoringi, portfel yuritish, refleksiv kundalik, o'zini baholash anketalari, tahliliy suhbatlar va ta'lim sifati natijalarini o'rganish. Bu vositalar o'qituvchiga o'z faoliyatini ob'yektiv baholash, kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini belgilash imkonini beradi.

Shunday qilib, o'z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish o'qituvchining kasbiy rivojlanishida eng muhim bosqichlardan biridir. U nafaqat shaxsiy mahoratni oshiradi, balki o'qituvchini zamonaviy ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga, o'zini yangilab boruvchi ijodkor shaxsga aylantiradi. Har bir pedagog o'z faoliyatini tahlil qilishni, natijalarni baholashni va kelgusidagi ishlarini rejalashtirishni muntazam odatga aylantirsa, bu nafaqat uning kasbiy o'sishiga, balki butun ta'lim sifati yuksalishiga xizmat qiladi.

Har bir o'qituvchi, o'zining pedagogik faoliyatini yanada yaxshilash, yangi metodlarni o'zlashtirish va ta'lim sifati oshirish yo'lida o'z ustida ishlashni doimiy ravishda davom ettirishi zarur. Bunday ishlar faqat o'qituvchining o'zini rivojlantirishga yordam bermaydi, balki butun ta'lim tizimining samaradorligini oshirishga ham hissa qo'shadi.

O'z ustida ishlash o'qituvchining o'z malakasini oshirish va kasbiy rivojlanishining asosiy qismidir. Bu jarayon quyidagi afzalliklarga ega:

Kasbiy o'sish: O'qituvchilar o'z faoliyatlarini tahlil qilish, metodik yondashuvlarni yangilash va yangi pedagogik texnologiyalarni o'rganish orqali o'z malakalarini oshiradilar.

Innovatsion yondashuvlar: O'z ustida ishlash, o'qituvchiga innovatsion pedagogik metodlarni o'zlashtirish, o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashish va ta'lim jarayonini samarali tashkil etish imkonini beradi.

Sifatli ta'lim: O'qituvchilar o'zlarini takomillashtirgan sari, ular o'quvchilarga sifatli ta'lim berish imkoniyatini kengaytiradilar. O'quvchilarning muvaffaqiyatini oshirishda o'qituvchining doimiy rivojlanishi katta rol o'ynaydi.

2. O'z ustida ishlash rejasining tuzilishi

O'z ustida ishlash rejasini tuzishda o'qituvchilar quyidagi bosqichlarga e'tibor berishlari kerak:

a. Ma'lumotlarni tahlil qilish

Reja tuzishdan oldin, o'qituvchi o'zining hozirgi kasbiy darajasini tahlil qilishi zarur. Bu jarayonda o'qituvchi quyidagilarni o'rganishi kerak:

O'z pedagogik faoliyatini baholash: Darslar, metodik yondashuvlar,

o'quvchilarga bo'lgan yondoshuvlar va ta'lim dagi samaradorlikni tahlil qilish.

Kamchiliklarni aniqlash: O'qituvchi o'zining kuchli tomonlari bilan birga, zaif tomonlarini ham aniqlab olishga harakat qilishi kerak. Bu jarayon, kelajakda o'zini rivojlantirish uchun muhim ma'lumot beradi.

O'quvchilarning fikrini olish: O'quvchilardan darslar haqida fikr-mulohaza olish, ularning o'qish uslubiga bo'lgan munosabatini tushunish.

b. Maqsadlar qo'yish

O'z ustida ishlash uchun aniq va o'lchovli maqsadlar belgilash juda muhimdir. Maqsadlar quyidagi mezonlarga mos bo'lishi kerak:

Aniq: O'qituvchi nima qilishni istayotganini aniq ifodalashi kerak. Masalan, "Yangi metodlarni o'rganish" yoki "O'quvchilarning o'qish motivatsiyasini oshirish".

O'lchovli: Maqsadlar o'lchovli bo'lishi kerak, ya'ni qanday qilib o'zgarishlar kiritilishini va ularning qanday natijalarga olib kelishini aniqlash mumkin bo'lishi zarur.

Rejalashtirilgan va vaqtli: Maqsadlar belgilangan muddat ichida amalga oshirilishi lozim. Rejaning har bir qadamiga vaqt ajratilishi kerak.

c. Rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash

O'z ustida ishlash rejasini tuzishda o'qituvchi o'zining rivojlanish yo'nalishlarini aniqlashi kerak. Bu yo'nalishlar quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin:

Pedagogik metodlar: Yangi pedagogik metodlarni o'rganish, dars jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llash, o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashish.

Texnologiyalar: Ta'lim da zamonaviy texnologiyalarni, masalan, onlayn ta'lim platformalari, interaktiv ta'lim vositalarini o'rganish va qo'llash.

O'quvchilarga bo'lgan yondashuv: O'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish, individual yondashuvlarni joriy etish.

Shaxsiy rivojlanish: O'zining shaxsiy va professional rivojlanishi uchun malaka oshirish kurslariga qatnashish, konferensiyalar, seminarlar va master-klasslarda ishtirok etish.

d. Amaliyotga joriy etish va natijalarni tahlil qilish

Reja tuzish va maqsadlarni belgilashdan so'ng, ularni amalda qo'llash muhimdir. Bu bosqichda o'qituvchi o'z rejasini amalga oshirish uchun:

Yangi metodlarni amaliyotda sinab ko'rish.

O'quvchilar bilan ishlash usullarini o'zgartirish va samaradorligini kuzatish.

Natijalarni baholash va zarurat tug'ilganda o'zgarishlar kiritish.

Amaliyotdan olingan natijalar o'qituvchining o'z ustida ishlashini baholashga yordam beradi. Bu jarayonda o'qituvchi o'z faoliyatining samaradorligini tahlil qiladi va kelajakda amalga oshirishi kerak bo'lgan o'zgarishlarni aniqlaydi.

e. O'zini-o'zi baholash

O'z ustida ishlash rejasining yakuniy qismida o'qituvchi o'zini-o'zi baholashni amalga oshirishi kerak. Bu baholash quyidagi savollarga javob berishga asoslanadi:

O'zimning pedagogik faoliyatimda qanday o'zgarishlar kiritdim?

Qaysi metodlar samarali bo'ldi?

O'quvchilarning o'zlashtirish darajasi qanday o'zgardi?

O'z ustimda ishlashni davom ettirish uchun qanday yangi maqsadlar belgilashim kerak?

O'z ustida ishlash rejasini tuzish o'qituvchining kasbiy rivojlanishini ta'minlash uchun zaruriy bosqichdir. Bu jarayon o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilish, samarali metodlarni o'rganish, o'quvchilarga individual yondashuvni joriy etish va doimiy rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi. Reja tuzish va unga rioya qilish orqali o'qituvchilar o'zlarining pedagogik faoliyatlarini yanada takomillashtiradilar va o'quvchilarga yanada sifatli ta'lim berish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

O'z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish — bu o'qituvchining kasbiy rivojlanish jarayonida o'z faoliyatini tahlil qilish, maqsadlarini belgilash va ularni amalga oshirishga yo'naltirilgan izchil harakat dasturidir. Har bir o'qituvchi ta'lim jarayonida zamon talablari, yangi pedagogik texnologiyalar va o'quvchilarning ehtiyojlariga mos tarzda o'z malakasini muntazam oshirib borishi zarur. Bu jarayon

o‘z-o‘zini rivojlantirish madaniyatini shakllantiradi, ijodkorlik va innovatsion fikrlashni kuchaytiradi.

O‘z ustida ishlash rejasini tuzishdan oldin o‘qituvchi, avvalo, o‘zining kasbiy darajasini baholaydi, kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi. Shu asosda u o‘z faoliyatini yaxshilashga qaratilgan maqsadlarni belgilaydi. Masalan, dars jarayonida interfaol metodlardan foydalanishni o‘rganish, zamonaviy axborot texnologiyalarini qo‘llashni kuchaytirish yoki o‘quvchilarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishga doir yangi yondashuvlarni o‘zlashtirish bo‘lishi mumkin.

O‘z ustida ishlash rejasining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

- Kasbiy rivojlanish maqsadi: o‘qituvchi o‘z oldiga aniq va o‘lchovli maqsadlar qo‘yadi. Bu maqsad qisqa muddatli (bir o‘quv yili davomida) yoki uzoq muddatli (3–5 yilga mo‘ljallangan) bo‘lishi mumkin.

- Faoliyat yo‘nalishlari: o‘qituvchi o‘z faoliyatining qaysi yo‘nalishlarida o‘rishni istashini aniqlaydi — metodik ishlar, fan bo‘yicha chuqur bilimni oshirish, psixologik-pedagogik yondashuvlarni o‘rganish, ijodiy faoliyat va boshqalar.

- Amalga oshirish vositalari: bu jarayonda seminar, vebinar, kurslar, malaka oshirish dasturlari, metodik adabiyotlarni o‘rganish, tajriba almashish va o‘z-o‘zini tahlil qilish ishlari kiradi.

- Natijalarni baholash mezonlari: o‘qituvchi o‘z harakatlari natijasini baholash uchun aniq mezonlar ishlab chiqadi — o‘quvchilar yutuqlari, dars samaradorligi, yangi metodlarni joriy etish darajasi va boshqalar.

O‘z ustida ishlash rejasining samaradorligi o‘qituvchining o‘z faoliyatiga tanqidiy yondasha olishi, yangiliklarni izlashga ochiqqligi va muntazam o‘zgarishlarga tayyorligiga bog‘liq. Reja real, amaliy va tizimli bo‘lishi kerak. U faqat nazariy hujjat emas, balki o‘qituvchining har kuni foydalanadigan amaliy yo‘riqnomasi bo‘lishi lozim.

Bundan tashqari, o‘z ustida ishlash jarayonida o‘qituvchi o‘z faoliyati natijalarini muntazam tahlil qilib borishi, erishilgan yutuqlarni baholashi va zarurat tug‘ilganda rejaga tuzatishlar kiritishi muhim. Bu yondashuv uzluksiz kasbiy

o'sishni ta'minlaydi va o'qituvchining o'z ishiga bo'lgan mas'uliyatini yanada kuchaytiradi.

O'z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish — bu o'qituvchining kasbiy o'sish strategiyasidir. U pedagogni faqat o'z kasbiy mahoratini emas, balki shaxsiy fazilatlarini ham rivojlantirishga undaydi. Bunday reja o'qituvchining o'z kasbiga sadoqatini, o'quvchilar oldidagi mas'uliyatini va ta'lim jarayonidagi yetakchilik rolini mustahkamlaydi.

O'Z USTIDA ISHLASH REJASINI ISHLAB CHIQISH

O'qituvchining kasbiy faoliyatida o'z ustida ishlash — bu uzluksiz o'rganish, o'zini takomillashtirish va ta'lim sifatini oshirishga yo'naltirilgan ongli jarayondir. Hozirgi kunda ta'lim tizimining rivojlanishi, yangi pedagogik texnologiyalar, axborot muhitining kengayishi o'qituvchidan o'z bilim va ko'nikmalarini doimo yangilab borishni talab etadi. Shu sababli har bir pedagog o'zining **kasbiy rivojlanish strategiyasi** sifatida **o'z ustida ishlash rejasini** ishlab chiqishi zarur.

O'z ustida ishlash rejasining mohiyati

O'z ustida ishlash rejasi — bu o'qituvchining o'z faoliyatini tahlil qilish, maqsadlarni aniqlash, rivojlanish yo'nalishlarini belgilash va natijalarni baholashni o'z ichiga olgan tizimli hujjatdir. U o'qituvchining kasbiy kompetensiyalarini oshirish, yangi metodlarni o'zlashtirish va shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Reja faqat rasmiy hujjat emas, balki o'qituvchining **shaxsiy o'sish yo'l xaritasi** hisoblanadi. U orqali pedagog o'z faoliyatini tahlil qiladi, muammolarni aniqlaydi va ularni bartaraf etish bo'yicha aniq chora-tadbirlarni belgilaydi.

O'z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish bosqichlari

1. Tahlil bosqichi.

Bu bosqichda o'qituvchi o'z faoliyatini ob'ektiv baholaydi: o'quvchilar bilim darajasi, dars samaradorligi, metodlardan foydalanish holati, ota-onalar va hamkasblarning fikr-mulohazalari tahlil qilinadi. Kuchli va zaif tomonlar aniqlanadi.

2. Maqsadni belgilash bosqichi.

O'qituvchi o'z kasbiy o'sish yo'nalishini aniqlaydi: masalan, AKTdan foydalanishni rivojlantirish, innovatsion metodlarni o'rganish, o'quvchilar mustaqil fikrlashini oshirish, baholash tizimini takomillashtirish va boshqalar. Maqsadlar aniq, o'lchovli va vaqt bilan chegaralangan bo'lishi kerak.

3. Vazifalarni belgilash bosqichi.

Har bir maqsadga erishish uchun aniq vazifalar belgilanadi. Masalan, seminar va kurslarda ishtirok etish, yangi metodik adabiyotlarni o'rganish, tajriba almashish, ilmiy maqola tayyorlash va hokazo.

4. Amaliy harakatlarni rejalashtirish.

Bu bosqichda o'qituvchi o'z faoliyatini oylar yoki choraklar kesimida rejalashtiradi. Har bir harakat natijasi qanday bo'lishi kutilayotgani ham ko'rsatiladi.

5. Natijalarni baholash.

O'z ustida ishlash jarayoni davomida o'qituvchi o'z yutuqlarini tahlil qilib boradi. Darslarda o'zgarishlar, o'quvchilar faoliyati, yangiliklarni qo'llash darajasi, shaxsiy o'sish belgilanadi. Zarurat tug'ilganda reja yangilanadi yoki to'ldiriladi.

Namunaviy o'z ustida ishlash rejasi

O'qituvchi: Karimova Maftuna

Fan: Ona tili va adabiyot

O'quv yili: 2025–2026

O'z ustida ishlash mavzusi: “Ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish.”

Asosiy maqsad: O'quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodiy yondashuvini rivojlantirish uchun dars jarayonida samarali interfaol usullarni qo'llash, raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish madaniyatini oshirish.

Vazifalar:

- Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rganish va amaliyotga tatbiq etish.
- Dars jarayonida “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Debat”, “Fishbone” kabi metodlarni qo'llash.

- Darslarda raqamli ta'lim resurslaridan (videodars, testlar, interfaol platformalar) foydalanish.

- O'quvchilarning mustaqil ishlash faoliyatini monitoring qilish va tahlil qilish.
- Tajriba almashish maqsadida metodik birlashma yig'ilishlarida chiqish qilish.

Faoliyat yo'nalishlari va rejalashtirilgan ishlar:

Oy/ davr	Amalga oshiriladigan ishlar	Kutilayotgan natija
Sentyabr	O'z faoliyatini tahlil qilish, kuchli va zaif tomonlarni aniqlash	Rivojlanish yo'nalishlari belgilab olinadi
Oktyabr	"Innovatsion metodlar" bo'yicha onlayn kursda ishtirok etish	Yangi metodlar haqida nazariy bilim hosil qilinadi
Noyabr	O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan dars ishlanmalarini tayyorlash	Dars samaradorligi oshadi
Dekabr	Metodik birlashma yig'ilishida tajriba almashish	Ilg'or tajriba ommalashtiriladi
Yanvar	O'quvchilarning oraliq baholash natijalarini tahlil qilish	Tahlil asosida dars rejalariga tuzatish kiritiladi
Fevral–mart	Yangi texnologiyalarni darslarga tatbiq etish, sinov darslarini o'tkazish	O'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmasi rivojlanadi
Aprel	O'z faoliyati bo'yicha tahliliy hisobot tayyorlash	O'z ustida ishlash natijalari baholanadi
May	Yil yakuni bo'yicha umumlashtirilgan tahlil, yangi o'quv yiliga maqsad belgilash	Kasbiy rivojlanish uzluksiz davom etadi

Kutilayotgan yakuniy natijalar:

- O'quvchilarda mustaqil fikrlash va ijodkorlik darajasi oshadi.
- Darslarda interfaol va innovatsion metodlar samarali qo'llaniladi.
- O'qituvchi o'zining kasbiy kompetensiyalarini yangi bosqichga ko'taradi.

- O'qituvchi tajriba asosida metodik ishlanmalar yaratadi va ommalashtiradi.

O'z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish o'qituvchining o'zini rivojlantirishdagi asosiy yo'nalishidir. Bu reja nafaqat kasbiy o'sish, balki shaxsiy yetuklikka erishishning ham muhim omilidir. Reja puxta o'ylangan, amaliy natijaga yo'naltirilgan va uzluksiz tahlilga asoslangan bo'lishi zarur. O'z ustida ishlash madaniyati o'qituvchini doimo yangilik izlovchi, ijodkor va zamon bilan hamnafas mutaxassis sifatida shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi PF-5712-son Farmoni. — Toshkent, 2019.
- 2.O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahrir). — Toshkent, 2020.
- 3.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Pedagog kadrlarning malakasini oshirish va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori. — Toshkent, 2021.
3. Jumayev, M. & O'rinboyeva, Z. **Pedagogik mahorat va kasbiy kompetensiya.** — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
- 4.Yo'ldosheva, D. **O'qituvchining o'z ustida ishlash faoliyati: metodik tavsiyalar.** — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
- 5.Tursunov, A. **Kasbiy rivojlanish va pedagogik refleksiya.** — Toshkent: Ilm Ziyo, 2022.
- 6.Mahkamova, M. **Pedagogik texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar.** — Toshkent: Noshir, 2021.
7. O'rinova, S. **O'qituvchilarning kasbiy o'sishi va o'z-o'zini rivojlantirish mexanizmlari.** — Toshkent: TDPU, 2022.
- 8.Hasanov, R. **Ta'lim sifatini oshirishda o'qituvchining refleksiv faoliyati.** // *Pedagogik mahorat va innovatsiya jurnali*, №3, 2023.
- 9.UNESCO. **Teacher Professional Development Framework.** — Paris, 2019.

10.Hargreaves, A., & Fullan, M. **Professional Capital: Transforming Teaching in Every School.** — New York: Teachers College Press, 2012.

II. UMUMKASBIY KO'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH

2.1. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim turlari va texnologiyalari

Reja:

1. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning asosiy tamoyillari va uslublari
2. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda texnologiyalarning o'rni
3. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning foydalari va muammolari

Tayanch so'zlar: shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, individual yondashuv, ta'lim uslublari, differentsatsiya, moslashuvchan ta'lim tizimi, o'quvchi markazli ta'lim, o'quvchilarning qobiliyatlari, interaktiv ta'lim, kollaborativ o'rganish, tajriba asosida o'rganish.

1. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning asosiy tamoyillari va uslublari

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning asosiy tamoyillari va uslublari ta'lim jarayonini yanada samarali, har bir o'quvchining ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etishga imkon yaratadi. Ushbu ta'lim tizimida o'quvchi o'zining shaxsiy qobiliyatlari va qiziqishlariga qarab ta'lim oladi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning tamoyillari o'quvchilarni markazga qo'yish va ularga individual yondashish asosida quriladi. Bunda har bir o'quvchi o'zining o'rganish usulini, tezligini va qiziqishlarini hisobga olgan holda ta'lim oladi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning asosiy tamoyillaridan biri - individual yondashuvdir. Bu tamoyil ta'lim jarayonida har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatlarini, qobiliyatlarini va ehtiyojlarini inobatga olishni nazarda tutadi. Bunda o'quvchilarga o'ziga mos ta'lim jarayonini yaratish, ularning qiziqishlariga javob beradigan o'quv materiallarini tanlash imkoniyati beriladi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'quvchining o'z bilimlarini oshirishga, maqsadga yo'naltirilgan ishlashga yordam beradi. Bu tamoyil o'quvchining mustaqil ishlashini qo'llab-quvvatlash va unga o'zini ifodalash uchun imkoniyat yaratadi.

Ikkinchi tamoyil - ta'limda o'quvchining faol ishtiroki. O'quvchi ta'lim jarayonida faol ishtirok etishi, o'rgatishdan ko'ra o'rganish jarayoniga ko'proq e'tibor qaratish kerak. O'quvchi o'ziga qulay bo'lgan o'rganish uslubini tanlash imkoniyatiga ega bo'ladi, bu esa ularning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda o'quvchi o'zining faoliyatini rejalashtiradi va o'z maqsadlariga erishish uchun turli resurslardan foydalanadi. O'quvchi o'zining bilim olish jarayonini boshqarish imkoniyatiga ega bo'lishi, uning mustaqil fikrlashini va qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, shaxsga yo'naltirilgan ta'limda differentsatsiya prinsipi ham muhim rol o'ynaydi. Bu prinsipi ta'lim jarayonida o'quvchilarning turli ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlari hisobga olinadi. Masalan, bir o'quvchi ma'lum bir mavzuda chuqurroq o'rganishni xohlashi mumkin, boshqasi esa faqat zarur bo'lgan minimal bilimni olishni afzal ko'rishi mumkin. Ta'lim uslubi va mazmuni har bir o'quvchining ehtiyojiga moslashtiriladi, bu esa ta'limning samaradorligini oshiradi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda o'quvchining o'rganish jarayoniga moslashuvchan va individuallashtirilgan yondashuv qo'llaniladi. Bu yondashuv har bir o'quvchining shaxsiy xususiyatlari, qobiliyatlari va ehtiyojlarini inobatga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishga xizmat qiladi. Natijada o'quvchi o'z o'quv faoliyatini boshqarish, o'ziga mos keladigan topshiriq va darslar shaklini tanlash imkoniga ega bo'ladi. Bunday ta'lim modelida o'qituvchi faqatgina bilim beruvchi emas, balki o'quvchining o'rganish strategiyasini tanlashida yo'lko'rsatuvchi va doimiy ko'mak beruvchi sifatida maydonga chiqadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning asosiy uslublari o'quvchilarni darslarga faol jalb qilishni, ular bilan doimiy muloqot o'rnatishni va o'quvchilarni o'z bilimlarini mustahkamlashga rag'batlantirishni o'z ichiga oladi. Shuningdek, kollaborativ o'rganish uslubi ham shaxsga yo'naltirilgan ta'limda muhim o'rin tutadi. Bu uslubda o'quvchilar bir-biri bilan hamkorlikda ishlaydi, tajriba va bilim almashadi. O'qituvchi o'quvchilarni bir-biriga yordam berish, birgalikda muammolarni hal qilishga undaydi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda o'quvchilarning

mustaqil ishlashiga katta e'tibor beriladi. Bu uslubda o'quvchilar o'z-o'zini o'rganish va mustaqil fikrlashni o'rganadilar. O'qituvchi o'quvchiga faqat yo'l-yo'riq ko'rsatadi, ammo ularning o'rganish jarayonini o'zi boshqaradi. O'quvchilarning mustaqil ishlashini qo'llab-quvvatlash uchun o'qituvchilar turli xil materiallar va vositalar taqdim etadi, shuningdek, o'quvchilarga o'zlarining o'rganish jarayonlarini baholash imkoniyatini yaratadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim uslublari va tamoyillari o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, ularning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashlarini rivojlantirish va ta'lim jarayonini har bir o'quvchiga moslashtirishga yordam beradi. Bu yondashuv nafaqat ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarning o'zlarini ifodalash va o'zlarining to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarishlariga imkon beradi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tizimi hozirgi zamon talablari va o'quvchilar ehtiyojlarini qondirishga mo'ljallangan eng samarali ta'lim yondashuvlaridan biridir. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida ta'lim texnologiyalarining ahamiyati katta. Zamonaviy texnologiyalar yordamida ta'lim jarayonini yanada interaktiv va qiziqarli qilish mumkin. O'quvchilar uchun shaxsiylashtirilgan o'rganish tajribalarini yaratish, ularning o'ziga xos qiziqishlari va ehtiyojlarini inobatga olish imkonini beradi. Masalan, onlayn ta'lim platformalari orqali o'quvchilar o'z vaqtida va o'z tezligida o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, bu platformalar o'quvchilarga o'z bilimlarini mustahkamlash va yangi materiallarga kirish imkoniyatini taqdim etadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari, ayniqsa, sun'iy intellekt va ma'lumotlarni tahlil qilish tizimlari yordamida, o'quvchilar uchun maxsus o'rganish yo'llarini taklif qiladi. Misol uchun, o'quvchilarning o'rganish faoliyati va muvaffaqiyatlari kuzatilib, bu ma'lumotlar asosida shaxsiy tavsiyalar va o'qish rejalarini ishlab chiqish mumkin. Bu yondashuv o'quvchilarning ehtiyojlariga yanada moslashtirilgan ta'limni ta'minlaydi, ularga o'zlarini rivojlantirish uchun kerakli resurslarni va yordamni taqdim etadi. Shuningdek, o'quvchilarga real vaqt rejimida o'z natijalarini baholash va o'zlashtirish jarayonini kuzatish imkoniyati beriladi. Masalan, onlayn testlar va interaktiv mashqlar orqali o'quvchilar o'z

bilimlarini o'lash va aniqlik darajasini oshirishlari mumkin. Bunda o'qituvchilar faqatgina ko'makchi vazifasini bajaradi, ular o'quvchilarga individual yordam ko'rsatish, o'rganish usullarini taklif qilish va qo'llab-quvvatlash bilan shug'ullanadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda ta'limni individualizatsiya qilish jarayoni yanada rivojlanmoqda. Bu jarayonda o'quvchilarning ehtiyojlari va qobiliyatlari asosida ta'limni tashkil etish uchun darslar va materiallar moslashtiriladi. Misol uchun, ba'zi o'quvchilar faqat ma'lum bir mavzuni qisqacha o'zlashtirishlari mumkin, boshqalari esa chuqurroq o'rganishni afzal ko'rishadi. Ta'lim tizimi bunday farqlarni hisobga olib, o'quvchilarga mos o'rganish imkoniyatlarini yaratadi, bu esa ularning bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning yana bir muhim jihati — o'quvchilarning o'z-o'zini baholash qobiliyatini rivojlantirishdir. O'quvchilar o'z bilimlarini va malakalarini mustaqil baholashlari, o'zlari uchun maqsadlar qo'yishlari va shu maqsadlarga erishish uchun rejalar tuzishlari mumkin. Bu o'quvchilarga o'zlarining o'rganish jarayonini boshqarish va o'z salohiyatlarini maksimal darajada rivojlantirish imkonini beradi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda o'qituvchilarning roli ham o'zgaradi. Ular endi faqatgina bilimlarni o'rgatib qo'yuvchi emas, balki o'quvchilarning o'rganish jarayonini qo'llab-quvvatlovchi, maslahat beruvchi va rag'batlantiruvchi shaxsga aylanadi. O'qituvchining vazifasi o'quvchilarga to'g'ri yo'nalishlarni ko'rsatish, ularga o'z-o'zini o'rganish uchun kerakli vositalarni taqdim etishdir. O'qituvchining yordami o'quvchilarning o'ziga ishonch hosil qilishlariga, o'quv jarayonida o'zlarini qulay his qilishlariga yordam beradi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tizimining yana bir muhim jihati bu — o'quvchilarni bir-biriga o'rganishda yordam berishga rag'batlantirishdir. Kollaborativ o'rganish uslubi o'quvchilarga o'z bilimlarini boshqalar bilan bo'lishish, yangi fikrlarni almashish va birgalikda muammolarni hal qilish imkoniyatini beradi. Bunday jarayon o'quvchilarning ijodiy fikrlashini va tanqidiy tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bundan tashqari, bir-

biriga yordam berish orqali o'quvchilar o'rganish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilishadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limni samarali joriy etish uchun ta'lim tizimida keng ko'lamli yangilanishlar zarur. Bu jarayonda ta'lim siyosatini modernizatsiya qilish, pedagoglarning kasbiy salohiyatini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni o'quv jarayoniga tatbiq etish hamda o'quvchilarning ehtiyoj va xususiyatlarini muntazam o'rganib borish muhim hisoblanadi. Shuningdek, mazkur yondashuvni to'laonli qo'llash uchun ta'lim muassasalarining infratuzilmasini takomillashtirish va zarur resurslar bilan ta'minlash talab etiladi. Ushbu chora-tadbirlar ta'lim sifatining oshishiga hamda o'quvchilarning shaxsiy imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi. Kelajakda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim ta'lim sohasida yetakchi yondashuvlardan biriga aylanishi kutiladi, chunki u har bir o'quvchining alohida qobiliyat va ehtiyojlarini hisobga olgan holda eng maqbul o'qitish jarayonini yaratadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning chuqurroq tahlili, uning nafaqat o'quvchilar uchun, balki o'qituvchilar va butun ta'lim tizimi uchun qanday o'zgarishlarni talab etishini ko'rsatadi. Bu ta'lim yondashuvi an'anaviy ta'lim metodlaridan farq qiladi, chunki uning asosiy maqsadi — o'quvchilarning individual ehtiyojlarini va qobiliyatlarini inobatga olishdir. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda o'quvchi ta'lim jarayonining markazida bo'lib, uning shaxsiy rivojlanishi va o'zgarishlarga moslashishiga imkon yaratish kerak.

1. O'quvchilarni shaxs sifatida tushunish

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning birinchi tamoyili shundan iboratki, o'quvchi nafaqat ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi, balki o'zining o'rganish jarayoniga mas'uliyatli yondashuvchi sub'yekti hisoblanadi. O'quvchilarning o'quvdagi muvaffaqiyatlari ko'p hollarda ularga nisbatan yondashuvga bog'liq bo'ladi. Agar ta'lim jarayoni o'quvchining shaxsiy ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlari asosida tashkil etilsa, bu uning motivatsiyasini va o'rganish jarayoniga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlimda oʻquvchining shaxsiy rivojlanishining barcha tomonlari — intellektual (bilim va fikrlash jarayonlari), emotsional (his-tuygʻulari va ichki motivatsiyasi) hamda ijtimoiy (atrofdagilar bilan munosabatlari) omillari eʼtiborga olinadi. Har bir oʻquvchining oʻziga xos oʻrganish uslubi, maqsadlari va oʻrganish tezligi uning uchun eng qulay shaklda tashkil qilinishi lozim. Shu maqsadda oʻquvchilarga ularning qiziqishlari va ehtiyojlariga moslashtirilgan materiallar, topshiriqlar va oʻqitish metodlari taklif etiladi.

2. Differensatsiya va moslashuvchanlik

Shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlimda diferensatsiya tamoyili katta oʻrin tutadi. Bu tamoyil oʻquvchilarning turli darajadagi qobiliyatlari, ehtiyojlari va oʻrganish tezliklarini hisobga olib, taʼlimni individual asosda tashkil qilishni taqozo etadi. Oʻquvchilar orasida oʻrganish tezligi, mavzularni oʻzlashtirish darajasi va oʻrganish usullariga boʻlgan xohishdagi farqlar bor. Masalan, baʼzi oʻquvchilar uchun anʼanaviy darslar, masalan, lektura yoki guruhli muhokamalar samarali boʻlishi mumkin, boshqalari uchun esa vizual yoki interaktiv usullar (video materiallar, VR texnologiyalari va boshqalar) koʻproq taʼsirli boʻladi. Differensatsiya shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlimda oʻquvchilarga oʻziga mos oʻrganish imkoniyatini beradi. Oʻquvchi oʻz qobiliyatlariga qarab, oʻquv materiallarini turli darajalarda oʻzlashtirishi mumkin. Shuningdek, oʻquvchilarga turli usullarni tanlash imkoniyatini yaratish, ularga koʻproq imkoniyatlar taqdim etish, taʼlim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Bundan tashqari, moslashuvchan taʼlim tizimi oʻquvchilarga oʻz oʻrganish jarayonlarini va vaqti-vaqti bilan yondashuvlarni oʻzgartirish imkonini beradi. Bunday tizimda oʻquvchilar oʻz surʼatida oʻrganishlari, kerakli oʻquv materiallarini tanlashlari va oʻqituvchilardan qoʻshimcha yordam olishlari mumkin.

3. Texnologiyalar va shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlim

Zamonaviy texnologiyalar shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlimni amalga oshirishda muhim rol oʻynaydi. Texnologiyalar yordamida oʻquvchilarga oʻzlariga moslashtirilgan taʼlim tajribasini yaratish mumkin. Masalan, onlayn taʼlim platformalari va oʻquv resurslari oʻquvchilarga oʻz vaqtida va istalgan joyda

o'rganish imkoniyatini taqdim etadi. Bu, ayniqsa, o'z-o'zini o'rganish va mustaqil ta'lim olishda foydalidir.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt (AI) va adaptiv ta'lim tizimlari yordamida o'quvchilarning o'rganish usullari va ehtiyojlariga mos ravishda o'quv materiallari avtomatik ravishda moslashtiriladi. Masalan, AI yordamida o'quvchilarning o'rganish faoliyatini tahlil qilish va ularning qaysi sohalarda ko'proq yordamga muhtoj ekanligini aniqlash mumkin. Bu tizimlar o'quvchilarga o'z o'rganish jarayonini optimallashtirishda yordam beradi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda texnologiyalar o'quvchilarga yuqori darajada moslashtirilgan, interaktiv va qiziqarli o'rganish tajribasini taqdim etadi. O'quvchilar o'zingizni birgalikda o'rganish, masalan, onlayn guruhlar, forumlar yoki video darslar orqali hamkorlikda ishlash imkoniyatiga ega bo'lishadi. Texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada interaktiv va qiziqarli qilishga yordam beradi.

4. O'qituvchilarning roli va malakasini oshirish

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda o'qituvchining roli sezilarli darajada o'zgaradi. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchilarning rivojlanish jarayonida yo'ldosh va yo'l ko'rsatuvchi shaxsga aylanishi kerak. U o'quvchilarni individual tarzda qo'llab-quvvatlashi, motivatsiya berishi va ularning ehtiyojlariga moslashgan yondashuvni qo'llashi zarur. O'qituvchining asosiy vazifasi o'quvchining shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ularga o'z-o'zini o'rganishga yo'naltirilgan strategiyalarni taklif qilishdir. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limni samarali amalga oshirish uchun o'qituvchilarning kasbiy malakasini muntazam rivojlantirish zarur. Buning uchun yangi pedagogik metodlarni chuqur o'rganishga qaratilgan treninglar, seminarlar va maxsus o'quv kurslari tashkil etilishi lozim. Shuningdek, pedagoglar zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini egallashi, interaktiv usullarni qo'llashni o'rganishi hamda har bir o'quvchining ehtiyoj va imkoniyatlariga mos individual yondashuvni shakllantirishi talab etiladi.

5. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning kelajagi

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tizimi ta'limning kelajagi uchun istiqbolli yondashuvdir. U o'quvchilarni faqatgina bilim olish emas, balki o'zini anglash va shaxs sifatida rivojlanishga yo'naltiradi. Bu tizim ta'lim jarayonining har bir o'quvchi uchun shaxsiylashtirilgan va moslashtirilgan bo'lishini ta'minlaydi, bu esa nafaqat o'quvchilarning ta'limdagi muvaffaqiyatlarini oshiradi, balki jamiyatga innovatsion va mustaqil fikrli shaxslarni yetishtiradi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun ta'lim tizimida jiddiy o'zgarishlar, resurslar va infratuzilma yaratish zarur. Bu jarayonda o'qituvchilarning malakasini oshirish, yangi texnologiyalarni integratsiya qilish va o'quvchilarning ehtiyojlarini chuqur tahlil qilish muhim omillardan bo'ladi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tizimi, ayniqsa, yosh avlodni ta'limda muvaffaqiyatga erishish uchun tayyorlashda katta ahamiyatga ega.

Zamonaviy ta'lim tizimi insonni faqat bilim oluvchi emas, balki o'z bilimini yaratishga, mustaqil fikrlashga, hayotiy vaziyatlarda o'z qarorlarini qabul qilishga qodir shaxs sifatida shakllantirishni maqsad qiladi. Shu bois, bugungi kunda ta'lim jarayonida **shaxsga yo'naltirilgan yondashuv** konsepsiyasi asosiy metodologik tamoyil sifatida e'tirof etilmoqda.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim — bu har bir o'quvchining shaxsiy ehtiyojlari, qobiliyatlari, qiziqishlari va o'rganish sur'atlarini inobatga olgan holda tashkil etiladigan ta'lim jarayonidir. U o'quvchini markazga qo'yadi, o'qituvchini esa yo'lboshchi, maslahat beruvchi va motivator sifatida ko'radi.

Bunday ta'limda o'quvchi tayyor bilimni oluvchi emas, balki uni mustaqil ravishda izlab topuvchi, tahlil qiluvchi va yangi bilim hosil qiluvchi subyektga aylanadi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'quvchining shaxsiy tajribasi, psixologik xususiyatlari, qiziqishlari va maqsadlariga tayanib tashkil etiladi. Ushbu yondashuvda o'quvchi markazga qo'yiladi va uning rivojlanish ehtiyojlariga mos ta'lim muhiti yaratiladi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning asosiy ko'rinishlari quyidagilardan iborat:

- Individual ta'lim – o'quvchining qobiliyati va o'rganish sur'atiga moslashtirilgan ta'lim jarayoni;
- Differensial ta'lim – o'quvchilarni tayyorgarlik darajasi, qiziqishlari va imkoniyatlariga qarab guruhlariga ajratib, mos usullar bilan o'qitish;

- Moslashuvchan (adaptiv) ta'lim – raqamli texnologiyalar orqali har bir o'quvchi uchun shaxsiy o'quv yo'lini shakllantirish;
- Refleksiv ta'lim – o'quvchini o'z o'rganish jarayonini kuzatish, tahlil qilish va natijalarini baholashga o'rgatuvchi tizim;
- Kooperativ ta'lim – o'quvchilarni hamkorlikda ishlash, bilim almashish va birgalikda o'rganishni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan model.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning samaradorligi qo'llaniladigan pedagogik va raqamli texnologiyalarga ham bog'liq. Bu borada quyidagi texnologiyalar eng samarali hisoblanadi:

- Muammoli ta'lim texnologiyasi – o'quvchining mustaqil fikrlashi, muammoni tahlil qilib yechim topish ko'nikmasini shakllantiradi;
- Loyihaviy ta'lim texnologiyasi – real amaliy loyihalar orqali bilim, tajriba va kompetensiyalarni rivojlantiradi;
- Kredit-modul tizimi – o'quvchining mustaqil o'rganish faoliyatini kuchaytiradi va uning o'z mas'uliyatini oshiradi;
- Portfolio texnologiyasi – o'quvchining yutuq va rivojlanish dinamikasini muntazam qayd etish va tahlil qilish imkonini yaratadi;
- Raqamli ta'lim texnologiyalari – sun'iy intellekt, interaktiv platformalar va 3D-modellar asosida individual yo'nalish berishga yordam beradi;
- Kooperativ va kollaborativ texnologiyalar – o'quvchilarning muloqot, jamoada ishlash, fikr almashish va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda o'qituvchi faoliyatining mohiyati o'zgaradi. U endi bilim beruvchi emas, balki o'quvchi o'rganish jarayonini tashkil etuvchi, unga yo'naltiruvchi, motivatsiya beruvchi va tahlil qilishga yordam beruvchi shaxs sifatida maydonga chiqadi. O'quvchi esa bilim manbai emas, o'rganishning faol ishtirokchisiga aylanadi.

Bunday ta'lim modelida yuqori natijaga erishish uchun o'qituvchi bir qator muhim talablarga rioya qilishi zarur: o'quvchilarning individual psixologik jihatlarini chuqur o'rganish, ularning mustaqil fikrlashini qo'llab-quvvatlash, baholash jarayonida formativ yondashuvni qo'llash, ta'lim jarayoniga muntazam refleksiya va o'z-o'zini tahlil qilishni kiritish hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan faol foydalanish.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning samaradorligini oshiruvchi asosiy omillar — o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi, psixologik tayyorgarligi, samarali

muloqot olib borish mahorati, o'quvchilar bilan ishonchli munosabatni shakllantirish hamda ijobiy va qulay ta'lim muhitini yaratishidir.

Shunday qilib, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim insonni ta'lim jarayonining markaziga qo'yadi. U faqat bilim berish emas, balki shaxsni rivojlantirish, uning o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon etishiga yordam berishni ko'zlaydi.

2. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda texnologiyalarning o'rni

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda texnologiyalar o'rni hozirgi kunda ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanmoqda. Ushbu yondashuvda texnologiyalar o'quvchilarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va o'rganish uslublarini hisobga olib, ta'lim jarayonini yanada samarali, qiziqarli va interaktiv shaklda tashkil etishga xizmat qiladi. Zamonaviy texnologiyalar qo'llanilganda o'quvchilarning o'rganish jarayoni ko'proq shaxsiylashtiriladi, bu esa ularda ichki motivatsiya va o'quv faoliyatining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda texnologiyalarning o'rni beqiyos bo'lib, onlayn ta'lim platformalari, mobil ilovalar, sun'iy intellekt vositalari, shuningdek, virtual va kengaytirilgan haqiqat texnologiyalari orqali har bir o'quvchi uchun moslashtirilgan ta'lim yo'lini yaratish imkoniyati kengayadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda texnologiyalar yordamida o'quvchilarga o'z-o'zini o'rganish, mustaqil fikrlash va o'z rivojlanishiga javobgarlikni olish imkoniyatlari yaratiladi. Masalan, onlayn kurslar, videodarslar va interaktiv dars materiallari yordamida o'quvchilar o'z vaqtida va o'z tezligida o'rganishlari mumkin. Bu o'quvchilarga shaxsiy o'rganish uslublarini tanlash, kerakli materiallarga oson kirish va o'z o'rganish jarayonlarini boshqarish imkonini beradi. Onlayn platformalar va ilovalar shaxsiy ehtiyojlarga mos ta'lim materiallarini taqdim etadi, shu bilan birga o'quvchilarning qobiliyatlarini va o'rganish sur'atlarini hisobga olib, o'quv jarayonini moslashtiradi. Bundan tashqari, texnologiyalar yordamida ta'limning interaktivligi oshadi. O'quvchilarga virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar, interaktiv mashqlar va o'yinlar orqali o'rganish imkoniyatlari beriladi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va o'rganish jarayonini yanada samarali qiladi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda texnologiyalar

o'quvchilarni o'zaro hamkorlikka, fikr almashishga va bir-biriga yordam berishga undaydi. Masalan, forumlar, chatlar, onlayn guruh ishlari va kollaborativ o'rganish vositalari o'quvchilarga o'z bilimlarini boshqalar bilan bo'lishish, birgalikda masalalarni hal qilish va ijodiy fikrlarni almashish imkoniyatini yaratadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda sun'iy intellekt texnologiyalari ham katta ahamiyatga ega. AI yordamida o'quvchilarning o'rganish jarayoni kuzatiladi va ularning individual ehtiyojlariga qarab ta'lim materiallari moslashtiriladi. Sun'iy intellekt yordamida o'quvchilarni individual ravishda qo'llab-quvvatlash, ularning qobiliyatlari va rivojlanish sur'atini baholash mumkin. Misol uchun, AI tizimlari o'quvchilarning muvaffaqiyatlarini tahlil qilish orqali, ularga ma'lum bir mavzularni yaxshilash uchun qo'shimcha materiallar va mashqlar taqdim etadi. Bu usul ta'limni individual ravishda moslashtirishga yordam beradi va o'quvchilarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlaydi. Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR) texnologiyalari ham shaxsga yo'naltirilgan ta'limda o'rganish tajribasini boyitishga yordam beradi. VR/AR texnologiyalari o'quvchilarga reallikka yaqin, immersiv o'rganish muhitini yaratadi. Masalan, tarixiy voqealarni yoki ilmiy eksperimentlarni virtual tarzda o'rganish, o'quvchilarga amaliy tajriba va bilimlarni olishda yordam beradi. Bu texnologiyalar o'quvchilarning diqqatini jamlash, mavzuni yanada chuqurroq o'rganish va interaktiv tarzda o'rganish imkoniyatlarini yaratadi. Shuningdek, VR/AR yordamida o'quvchilar darslarni yanada qiziqarli va hayajonli tarzda o'rganishlari mumkin, bu esa ularga o'rganishga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi.

Mobil ilovalar va ta'lim texnologiyalari yordamida o'quvchilarga o'z vaqtida qo'shimcha materiallarga va resurslarga kirish imkoniyati taqdim etiladi. Mobil ilovalar orqali o'quvchilar o'z telefonlarida yoki planshetlarida ta'lim materiallarini ko'rib chiqish, mashqlarni bajarish, testlarni topshirish va o'quvchilar bilan aloqada bo'lish imkoniyatiga ega. Bu, ayniqsa, o'qish uchun cheklangan vaqtga ega bo'lgan o'quvchilar uchun juda foydalidir, chunki ular har qanday joyda va vaqtda o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda texnologiyalarni qo'llash, shuningdek, o'qituvchilarning vazifalarini o'zgartiradi. O'qituvchilar endi faqat ma'lumotni o'rgatishdan ko'ra, o'quvchilarga o'z-o'zini o'rganish usullarini ko'rsatish, o'rganish jarayonini kuzatish va o'quvchilarni rag'batlantirish vazifasini bajaradilar. Shuningdek, texnologiyalar yordamida o'qituvchilar o'quvchilarning individual ehtiyojlarini tahlil qilish va ular uchun moslashtirilgan ta'lim rejalari ishlab chiqish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu ta'lim jarayonini yanada shaxsiylashtirish va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ko'proq e'tibor qaratishga imkon beradi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda texnologiyalar qo'llanilishi o'quvchilarning o'rganish sur'ati va qobiliyatlarini rivojlantirishga, shuningdek, ularni mustaqil va ijodiy fikrlashga undashga katta imkon yaratadi. Texnologiyalar, ayniqsa, o'quvchilarni o'zaro hamkorlikka undaydi va ularga o'z bilimlarini boshqalar bilan baham ko'rish, fikr almashish va yangi yondashuvlarni o'rganish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, ta'lim texnologiyalari o'qituvchilarga o'quvchilarning rivojlanishini kuzatish, ularning ehtiyojlarini aniqlash va ta'limni shaxsiylashtirishda yordam beradi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda texnologiyalarning o'rni kelajakda yanada ortadi. Texnologiyalar yordamida o'quvchilar uchun o'ziga moslashtirilgan, interaktiv, qiziqarli va samarali ta'lim tajribalari yaratish mumkin. Bu esa o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularning bilim olish jarayonini yanada samarali qiladi va ta'limni har bir o'quvchiga moslashtiradi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda texnologiyalarning o'rni kelajakda yanada muhimroq bo'lishi kutilmoqda, chunki texnologiyalar ta'limni nafaqat shaxsiylashtirish, balki uning sifatini oshirish imkoniyatini yaratadi. Bu texnologiyalar yordamida o'quvchilarni o'z-o'zini baholash va o'rganish jarayonini yaxshilashda qo'llanadigan vositalar, masalan, onlayn testlar, interaktiv treninglar va mobil ilovalar o'quvchilarga o'z bilimlarini mustahkamlashda yordam beradi. Shu bilan birga, texnologiyalar yordamida o'quvchilarning har birining individual ehtiyojlarini aniqlash va ta'limni eng samarali shaklga keltirish mumkin. Bu

ta'limning individualizatsiyasi va moslashuvchanligi orqali o'quvchilarga o'z salohiyatlarini maksimal darajada rivojlantirish imkoniyatini yaratadi.

O'quvchilarga qo'shimcha yordam ko'rsatishda ham texnologiyalar katta ahamiyatga ega. Masalan, o'quvchilar uchun shaxsiylashtirilgan maslahatlar, qo'shimcha resurslar, video darslar va o'quvchilarning qiyinchiliklar bilan duch kelgan joylarida yordam beruvchi tizimlar ishlab chiqilmoqda. Bunday tizimlar o'quvchilarga o'zlari qiyin bo'lgan mavzularni yana bir bor ko'rib chiqish, o'z bilimlarini qayta baholash va takrorlash imkonini beradi. Bu o'z navbatida o'quvchilarning muvaffaqiyatini oshirishga, o'rganish jarayonida yuzaga kelgan to'siqlarni bartaraf etishga yordam beradi.

Bundan tashqari, texnologiyalar o'quvchilarning o'quv jarayonidagi faolligini oshirish, ularni o'z qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirish va yangi bilimlarni mustaqil izlab topishga rag'batlantirish imkonini beradi. Masalan, interaktiv o'yinlar, gamifikatsiya usullari va boshqa o'rganish metodlari o'quvchilarga o'z bilimlarini va ko'nikmalarini o'rganishda samarali yordam beradi. Bu yondashuv o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ta'lim jarayonini ko'proq qiziqarli va motivatsiyali qiladi.

Bundan tashqari, shaxsga yo'naltirilgan ta'limda texnologiyalar yordamida o'qituvchilar ham o'z ishini samarali tashkil qilishlari mumkin. O'qituvchilar ta'lim jarayonini real vaqt rejimida kuzatib, o'quvchilarning muvaffaqiyatini tahlil qilishlari, ular bilan aloqada bo'lishlari va individual yondashuvni ishlab chiqishlari mumkin. Shu bilan birga, o'qituvchilar texnologiyalar yordamida o'quvchilarga maxsus dars rejalarini taqdim etish, qo'shimcha mashqlarni tavsiya qilish va o'quvchilarga yordam berish orqali o'rganish jarayonining sifatini yaxshilashlari mumkin.

O'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash uchun texnologiyalarni ta'limda kengaytirish zarur. Bu esa o'quvchilarning o'rganish jarayonida faolligini oshirish, o'z bilimlarini baholash ko'nikmalarini rivojlantirish va mustaqil o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini kuchaytirishga xizmat qiladi. Ta'lim texnologiyalarining samarali qo'llanilishi nafaqat o'quvchilarning o'rganish natijalarini yaxshilaydi,

balki jarayonni ularning uchun yanada qiziqarli va interaktiv qiladi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologiyalar yordamida o‘quvchilarga ko‘proq o‘z-o‘zini rivojlantirish, o‘zining rivojlanish yo‘lini tanlash va o‘z maqsadlariga erishish imkoniyati yaratiladi. O‘quvchilar bu usullar yordamida o‘zlarining kuchli tomonlarini aniqlashlari, zaif tomonlarini yaxshilashlari va o‘z o‘rganish jarayonini samarali ravishda boshqarishlari mumkin. Shu bilan birga, texnologiyalar o‘quvchilarning o‘z vaqtida ko‘mak olishlarini, bilimlarini mustahkamlashlarini va muammolarni hal qilishni osonlashtiradi.

Texnologiyalarning shaxsga yo‘naltirilgan ta’limdagi o‘rni kelajakda yanada kengayadi. Ta’lim metodologiyasini rivojlantirishda yangi pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalardan foydalanish o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Kelajakda texnologiyalarni to‘liq integratsiya qilish orqali o‘quvchilarning individual ehtiyojlari va o‘rganish uslublarini hisobga olgan holda shaxsiy ta’lim yo‘llarini yaratish mumkin bo‘ladi. Natijada ta’lim tizimi modernizatsiya qilinib, o‘quvchilarga o‘z salohiyatini to‘liq amalga oshirish uchun zarur sharoitlar va vositalar taqdim etiladi. Shunday qilib, texnologiyalar shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘quvchilarning o‘rganish jarayonini kuchaytirish, motivatsiyalarini oshirish va ta’limni yanada shaxsiylashtirishga yordam beradigan kuchli vosita sifatida o‘z o‘rnini topgan. Ular yordamida o‘quvchilar uchun yanada moslashtirilgan, interaktiv va samarali ta’limni ta’minlash mumkin, bu esa ta’limning umumiy sifatini yaxshilaydi.

3. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning foydalari va muammolari

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim o‘quvchilarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini moslashtirish imkonini beradi. Bu yondashuv har bir o‘quvchiga uning shaxsiy imkoniyatlari va talablari bilan mos keladigan ta’lim strategiyasini taqdim etadi.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning samaradorligini baholashda nafaqat uning foydalarini, balki yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarni ham hisobga olish zarur. Bu esa ta’lim jarayonini yanada mukammal tashkil etish va o‘quvchilarning rivojlanishiga to‘liq hissa qo‘shish uchun muhimdir.

Foydalari:

1. Individual yondashuv va moslashuvchanlik. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning asosiy afzalliklaridan biri shundaki, u o'quvchilarga ularning o'rganish uslublariga mos keladigan ta'lim materiallari va metodlarini taqdim etadi. Har bir o'quvchining qobiliyati, ehtiyojlari va qiziqishlari turlicha bo'lishi mumkin, va shu sababli ularning o'rganish jarayoni ham individual xarakterga ega bo'ladi. Bunday ta'lim modeli o'quvchilarga o'z o'rganish jarayonini boshqarish imkonini beradi hamda ularning o'z sur'atida bilim olishlariga yordam beradi. Masalan, ba'zi o'quvchilar yangi ma'lumotni tez o'zlashtirishi mumkin, boshqalari esa ko'proq vaqt va takrorlashni talab qiladi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv bu farqlarni hisobga olib, har bir o'quvchi uchun moslashtirilgan ta'limni taqdim etadi.

2. Motivatsiyaning oshishi. O'quvchilarga o'z ehtiyojlariga moslashtirilgan o'rganish jarayoni taqdim etilishi, ularda o'rganishga bo'lgan qiziqish va motivatsiyani oshiradi. O'quvchilar o'zlarini faqatgina passive (passiv) o'rganuvchilar sifatida emas, balki o'zlarining o'rganish jarayoniga faol ishtirok etuvchi sub'yektlar sifatida his qilishadi. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning o'rganish jarayoniga bo'lgan mas'uliyatini oshiradi va ularning muvaffaqiyatlarini yaxshilaydi.

3. Kreativlik va mustaqil fikrlashni rivojlantirish. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'quvchilarga yangi yondashuvlarni va ijodiy fikrlashni o'rgatadi. O'quvchilar o'zlarini mustaqil ravishda o'rganish va yangi g'oyalarni yaratishga undaydi. Ta'lim jarayonining shaxsiylashtirilgan bo'lishi o'quvchilarga ijodiy qarorlar qabul qilish va o'z bilimlarini real hayotdagi muammolarni hal qilish uchun qo'llash imkoniyatini yaratadi.

4. O'quvchilarning o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirish. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda o'quvchilar o'z yutuqlarini va muvaffaqiyatsizliklarini tahlil qilishga o'rgatiladi. Bu esa ularda o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'quvchilar o'z rivojlanishini kuzatib borish, qaysi sohalarida yaxshilanish kerakligini anglash va o'z o'rganish usullarini optimallashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Muammolari:

1. Resurslar va infratuzilma cheklovlari. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarur bo'lgan resurslar va infratuzilma talab etiladi. O'quvchilar uchun individual yondashuvni taqdim etish, katta miqdorda materiallar, texnologiyalar, platformalar va o'qituvchilarni talab qiladi. Ko'plab ta'lim muassasalarida bu resurslar yetishmaydi. Texnologiyalarga asoslangan shaxsga yo'naltirilgan ta'limni joriy etish, masalan, onlayn platformalar, virtual laboratoriyalar va interaktiv materiallar uchun zarur texnologiyalarni o'rnatish katta xarajatlarni talab qiladi.

2. O'qituvchilarning tayyorgarligi va malakasi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish muhim ahamiyatga ega. Agar pedagoglar ushbu yondashuv usullarini qo'llashga tayyor bo'lmasa yoki ularni qanday tatbiq etishni bilmasa, ta'limning samaradorligi sezilarli darajada pasayadi. Shu bois, o'qituvchilar yangi pedagogik texnologiyalar va metodlarni o'rganib, muntazam malaka oshirib, individual yondashuvni samarali qo'llashga tayyor bo'lishlari lozim.

3. Vaqt va o'quvchi soni cheklovlari. Ta'lim tizimining joriy tizimi ko'p hollarda shaxsga yo'naltirilgan ta'limga to'liq mos kelmaydi. Ko'plab o'quvchilarni bir vaqtning o'zida o'qitish, individual ehtiyojlarga javob beradigan yondashuvni amalga oshirishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. O'qituvchi bir nechta o'quvchini individual tarzda kuzatib borishi va ularga mos yordam ko'rsatishi uchun ko'p vaqt va resurslarni talab qiladi, ammo ko'pincha bunday imkoniyatlar cheklangan bo'ladi.

4. Standartlashtirilgan baholash tizimi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda har bir o'quvchi individual rivojlanishga ega bo'lgani uchun, ularning muvaffaqiyatlarini baholashda standartlashtirilgan testlar va baholash tizimlari samarali bo'lmasligi mumkin. An'anaviy baholash tizimlari ko'p hollarda o'quvchilarning ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini hisobga olmaydi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda esa baholash tizimi o'quvchilarning individual rivojlanishini va o'rganish jarayonini aniqlashga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

5. Ta'limdagi tengsizliklar. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda texnologiyalarni qo'llash, ayniqsa, raqamli bo'lmagan resurslarga ega hududlarda yoki o'quvchilarda cheklangan imkoniyatlar mavjud bo'lgan joylarda tengsizliklarni kuchaytirishi mumkin. O'quvchilar o'rtasida raqamli qurilmalarga kirish imkoniyati farqlari, internetga ulanish muammolari yoki ta'limga bo'lgan resurslarning cheklanganligi bu yondashuvning samaradorligini kamaytirishi mumkin.

Xulosa:

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'quvchilarni yanada samarali va motivatsiyalangan o'rganishga olib keladigan kuchli yondashuv bo'lsa-da, uning amalga oshirilishida bir qator muammolar mavjud. Resurslar, o'qituvchilarning malakasi va baholash tizimi kabi masalalar bu ta'lim modelining samaradorligini cheklash mumkin. Shu bilan birga, bu yondashuvning foydalari, ayniqsa, o'quvchilarni yanada ijodiy, mustaqil va o'zgarishga moslashuvchan qilishda katta ahamiyatga ega. Muammolarni bartaraf etish va resurslarni samarali taqsimlash orqali shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tizimi rivojlanib, ta'lim jarayonining sifatini oshirishi mumkin.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashuvchan o'qitish usullarini joriy etishda muhim rol o'ynaydi. Bu model o'quvchilarga ularning qobiliyatlari, qiziqishlari va o'rganish sur'atlarini hisobga olgan holda ta'lim olish imkonini beradi va o'rganish jarayonida faol ishtirok etishga rag'batlantiradi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning asosiy afzalliklari — o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish, mustaqil o'rganishni qo'llab-quvvatlash va ta'lim jarayonini individualizatsiya qilishdir. Natijada o'quvchilar nafaqat akademik, balki shaxsiy rivojlanishda ham yuksalish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Biroq, shaxsga yo'naltirilgan ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirishda duch keladigan muammolarni e'tiborga olish zarur. Resurslarning yetishmasligi, o'qituvchilarning tayyorgarligi, vaqt va o'quvchi soni bilan bog'liq cheklovlar, shuningdek, baholash tizimining an'anaviy yondashuvlarga asoslanganligi kabi omillar ta'lim jarayonining samaradorligini cheklashi mumkin. Ta'lim tizimining

moslashuvchanligi va texnologik infrastrukturasini zaruriy shartlarni yaratmasa, shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlim oʻz maqsadlariga toʻliq erisholmaydi.

Shu bilan birga, texnologiyalar va raqamli vositalar yordamida shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlimning samaradorligi sezilarli darajada oshishi mumkin. Texnologiyalar orqali oʻquvchilarga oʻz-oʻzini oʻrganish, oʻz rivojlanishini kuzatish va individual yondashuvni amalga oshirish imkoniyatlari yaratiladi. Biroq, texnologiyalarning kengayishi taʼlimdagi tengsizliklarni kuchaytirishi mumkin, chunki raqamli resurslarga kirish imkoniyati barcha oʻquvchilar uchun teng emas. Shuning uchun, taʼlim tizimi uchun yangi yondashuvlarni ishlab chiqish, barcha oʻquvchilarga teng imkoniyatlar yaratish hamda oʻqituvchilarning malakasini oshirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlim oʻquvchilarning oʻrganish jarayoniga boʻlgan qiziqishini va faol ishtirokini oshiradi, shuningdek, oʻquvchilarning oʻz salohiyatini toʻliq roʻyobga chiqarishiga yordam beradi. Lekin uning samarali joriy etilishi uchun taʼlim tizimini modernizatsiya qilish, oʻqituvchilarni malaka oshirish va zarur resurslarni taʼminlash kabi masalalarni hal qilish lozim. Shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlimning muvaffaqiyatli rivojlanishi taʼlim tizimining barqarorligi, texnologik infratuzilma va teng imkoniyatlarni taʼminlashga bogʻliq boʻladi. Agar ushbu muammolar hal etilsa, shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlim nafaqat oʻquvchilarning taʼlim olish jarayonini samarali qiladi, balki jamiyatning umumiy intellektual va ijodiy salohiyatini yuksaltirishga ham yordam beradi.

Mustahkamlash uchun savollar:

1. Shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlimning asosiy tamoyillarini tahlil qiling. Ushbu tamoyillarni taʼlim tizimida qanday qilib samarali joriy etish mumkin va bu jarayon oʻqituvchilar va oʻquvchilar uchun qanday oʻzgarishlarni keltirib chiqaradi?

2. Shaxsga yoʻnaltirilgan taʼlimda texnologiyalarni qoʻllashning afzalliklari va kamchiliklarini muhokama qiling. Bu texnologiyalar oʻquvchilarning mustaqil oʻrganish qobiliyatini qanday rivojlantiradi va bu jarayonda yuzaga kelishi mumkin boʻlgan texnologik tengsizliklarni qanday bartaraf etish mumkin?

3. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni joriy etishda yuzaga keladigan asosiy muammolarni aniqlang. Ushbu muammolarni hal qilish uchun ta’lim tizimida qanday strategiyalarni qo‘llash mumkin va bu strategiyalar ta’lim jarayonining samaradorligini qanday oshiradi?

4. O‘qituvchilarning shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim metodologiyasiga tayyorligi va malakasini oshirishda qanday o‘zgarishlar kiritish zarur? Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda o‘qituvchining rolini qanday qayta belgilash mumkin?

5. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning jamiyatdagi ta’lim tizimini modernizatsiya qilishdagi o‘rni va ahamiyatini baholang. Ushbu ta’lim modelini joriy qilish orqali ta’lim tizimi qanday ijtimoiy va madaniy o‘zgarishlarga olib kelishi mumkin?

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Aminov A. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning nazariy asoslari. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim vazirligi. 2020 y.

2. Gulomov B., Mirzayev, A. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim: Asosiy tamoyillar va amaliyot. Toshkent: Fan va texnologiya. 2019 y.

3. Qodirov B. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti. 2018 y.

4. Shayxov I. Ta’lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv: Nazariya va amaliyot. Toshkent: "O‘qituvchi" nashriyoti. 2017 y.

5. Boshbekov F. (2021). O‘quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini inobatga olishda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim usullari. Toshkent: "Science and Education" nashriyoti.

6. Xolmatov T. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda ta’lim texnologiyalarining ro‘li. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim vazirligi. 2020 y.

7. To‘laganov D. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim va pedagogik innovatsiyalar. Toshkent: O‘zbekiston pedagogika instituti. 2019 y.

8. Raxmonov M. Pedagogik texnologiyalar asosida shaxsga yo‘naltirilgan ta’limni amalga oshirish. Toshkent: "Shuhrat" nashriyoti. 2020 y.

9. Abdurahmonov S. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda individual yondashuv va uning samaradorligi. Tashkent: O‘zbekiston oliy ta’lim akademiyasi nashriyoti. 2021 y.

10. Jumaniyozov M. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda texnologik yondashuvlar. Toshkent: Iqtisodiyot va ta’lim nashriyoti. 2019 y.

2.2 Mavzu. Xalqaro baholash dasturlari (PIRLS, PISA VA TIMSS) natijalari asosida ta’lim sifatini oshirish

Reja:

1. O‘zbekistonning xalqaro tadqiqotlardagi ishtiroki.
2. Xalqaro baholash dasturlarini ta’lim - tarbiya jarayoniga tadbiq etishning ahamiyati
3. O‘zbekistonning xalqaro tadqiqotlardagi natijalari
4. PIRLS, PISA, TIMSS va TALIS xalqaro tadqiqot natijalari asosida ta’lim sifatini oshirish yo‘lida amalga oshiriladigan yangi yondashuv va strategiyalar

Tayanch so‘z va iboralar: Xalqaro baholash, PISA, PIRLS, TIMSS, TALIS, ta’lim sifati.

PISA 2022 tadqiqoti natijalari yuzasidan tahlillar

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining **2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son** farmoni, Vazirlar Mahkamasining **2018-yil 8-dekabrdagi 997-son** qarori hamda O‘zbekiston Respublikasi Bosh vazirining **2022-yil 6-apreldagi 07/1-1601-son** topshirig‘i ijrosi yuzasidan O‘zbekistonda PISA 2022-o‘quvchilarni xalqaro baholash dasturining asosiy sinov jarayonlari **2022-yil 21-apreldan 7-mayga** qadar o‘tkazildi.

PISA 2022 tadqiqoting asosiy sinovida O‘zbekistonning **14 ta** hududidan tanlab olingan **202 ta maktab** direktorlari so‘rovnomalarda va mazkur maktablarning o‘quvchilari **matematik savodxonlik, o‘qish savodxonligi, tabiiy-ilmiy savodxonlik hamda kreativ fikrlash** yo‘nalishlarida baholash testlarida va so‘rovnomalarda ishtirok etdilar.

PISA 2022 tadqiqoti natijalarini tahlil qilish doirasida Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi o'rtasida O'zbekistonning ushbu tadqiqotida ishtirokini ta'minlash bo'yicha imzolangan shartnomaning 1-bandiga muvofiq 2023-yil 8-maydan 29-sentabr sanasiga qadar Fransiyaning Parij shahrida **“Yetakchi tahlilchi” (Lead Analyst)** dasturi o'tkazildi. Dastur doirasida Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) va PISA Milliy jamoasi (National team) hamkorlikda faoliyat olib borildi hamda O'zbekistonning PISA 2022 tadqiqoti natijalariga bag'ishlangan Milliy hisobot (National Report) tayyorlash jarayonlari amalga oshirildi.

Milliy hisobotni tayyorlashda xalqaro ma'lumotlar bazasidan (International Database) foydalanildi. Shuningdek tadqiqotda ishtirok etgan mamlakatlar bilan solishtirma tahlillar olib borildi. O'zbekistonning PISA 2022 tadqiqotdagi natijalarini o'zaro tahlil qilish maqsadida ishtirokchi mamlakatlar qatoridan **Birlashgan Arab Amirliklari, Gruziya, Marokash, Moldova Respublikasi, Mongoliya, Ozarbayjon (Boku), Qozog'iston Respublikasi, Turkiya, Shimoliy Makedoniya, Vyetnam** davlatlari benchmarkinglar sifatida tanlab olindi hamda Milliy hisobotda solishtirma tahlillar amalga oshirildi.

Ma'lumot uchun xalqaro va milliy hisobotdan o'rin olgan dastlabki tahlillar natijalariga ko'ra, O'zbekistondagi o'quvchilarning matematik savodxonlik yo'nalishi bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichi 364 ball (72 o'rin), o'qish savodxonligi yo'nalishida 336 ball (80-o'rin), tabiiy-ilmiy savodxonlik yo'nalishi bo'yicha esa 355 ballni (80-o'rin) tashkil etadi. Bu natijalar o'z navbatida OECD o'rtacha ko'rsatkichlaridan matematika yo'nalishida 108 ball, tabiiy-ilmiy savodxonlik yo'nalishida 130 ball, o'qish savodxonligi yo'nalishi bo'yicha esa OECD o'rtacha ko'rsatkichidan 140 ballga farqli hisoblanadi.

Shuningdek, tahlillarda Ta'limning barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG, 4.1-maqсад)ga nisbatan monitoringi uchun o'lchanadigan umumta'lim maktabini tamomlashda o'qish va matematika yo'nalishlarida o'quvchilardan kutilayotgan

savodxonlikning minimal darajasi, maktablar joylashgan hududlar (masalan, qishloq va shahar), o'quvchilarning jinsi va ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy holati indeksi (ESCS), ularning maktabgacha ta'lim tashkilotlariga borganlik holati, o'quvchilarning ta'lim olishlari uchun yaratilgan sharoitlar yuzasidan amalga oshirildi.

Ta'limning barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG, 4.1-maqсад)ga nisbatan monitoringi uchun o'lchanadigan o'rta maktabni tamomlashda kutilayotgan o'qish va matematika bo'yicha malakalarning minimal darajasi sifatida **2-daraja** qaraladi, shunga muvofiq:

- O'zbekistondagi o'quvchilarning **19%** ga yaqini matematika bo'yicha 2 yoki undan yuqori darajaga erishgan (OECD o'rtachasi: 69%);
- O'quvchilarning **14%** ga yaqini o'qish bo'yicha 2 yoki undan yuqori darajaga erishgan (OECD o'rtachasi: 74%)
- O'quvchilarning qariyb **19%** tabiiy fanlar bo'yicha 2 yoki undan yuqori darajaga erishgan (OECD o'rtacha: 76%).

Iqtisodiy-ijtimoiy va madaniy holatning PISA indeksi (ESCS) bo'yicha O'zbekistonda o'quvchilarning 25 foizi (eng katta ulush) ijtimoiy-iqtisodiy miqyosda 4-xalqaro kvintilda bo'lgan, ya'ni ular 2022-yilda PISA tadqiqotida ishtirok etgan eng kam ta'minlanganlar qatorida ham, eng badavlat o'quvchilar qatorida ham emas. Ularning matematika bo'yicha o'rtacha bali 368 ballni tashkil etdi. Shuningdek, O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan yuqori bo'lgan o'quvchilar (ijtimoiy-iqtisodiy holat bo'yicha yuqori 25 foiz) matematika fanidan 22 ballga ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan quyi o'quvchilardan (quyi 25 foiz) yaxshiroq natija ko'rsatdilar.

Matematika, o'qish va tabiiy fanlar bo'yicha o'g'il bolalar va qizlarning natijalari:

PISA 2022 tadqiqotida o'g'il bolalar matematika bo'yicha qizlardan 6 ballga o'zib ketgan bo'lsa, o'qish bo'yicha qizlar o'g'il bolalardan 22 ballga yaxshiroq natija ko'rsatdilar. Ma'lumot uchun dunyo miqyosida matematika bo'yicha 40 ta davlat/iqtisodiyotda o'g'il bolalar qizlardan, yana 17 ta

davlat/iqtisodiyotda qizlar o'g'il bolalardan o'zib ketgan, qolgan 24 tasida esa sezilarli farq aniqlanmagan.

O'zbekistonda o'quvchilarning 67 foizi maktabgacha ta'lim muassasalarida bir yil yoki undan ko'proq vaqt davomida qatnashganliklarini bildirgan (OECD o'rtacha: 94%).

Bir sinfda takror o'qish

O'zbekistonda o'quvchilarning qariyb 6 foizi kamida bir marta bir sinfda takror o'qiganliklarini bildirgan (OECD o'rtacha: 9%). Qishloq maktablari o'quvchilarining qariyb 8% bir sinfda takror o'qishi haqida ma'lum qilgan bo'lsa, shahar maktablari o'quvchilarining 6% kamida bir marta boshlang'ich, tayanch o'rta yoki o'rta maktablarda qayta o'qiganliklarini ma'lum qilganlar. O'zbekistondagi o'g'il bolalarning qariyb 9% bir sinfda kamida bir marta takror o'qigani haqida ma'lumot bergan bo'lsa, qizlarning nisbatan kamroq ulushi (5%) bir sinfda takror o'qiganliklarini ma'lum qilganlar.

O'zbekistonda maktab hayoti — PISA tadqiqoti natijalari asosida

PISA 2022 tadqiqotida ishtirok etgan 15 yoshli o'zbekistonlik o'quvchilarning aksariyati 9-sinfda (83%), eng kam ulushi esa 7 va 11-sinflarda (0,1%) o'qiydi. 10-sinf o'quvchilarining ulushi 12% ni tashkil etadi, bu 8-sinfdagiga nisbatan ko'pdir (3%). Tadqiqotda ishtirok etgan kasb-hunar maktablarida ta'lim oluvchi 15 yoshli o'quvchilarning ulushi ham sezilarli darajada (2%). (Ma'lumot uchun OECD mamlakatlarida o'rtacha ko'rsatkich: 10-sinflar 55%, 9-sinflar 33%)

O'quvchilarning maktabga daxldorlik hissi va hayotdan qoniqishi bo'yicha olib borilgan tahlillar natijasi shuni ko'rsatadiki, O'zbekistondagi o'quvchilarning 86 foizi maktabda oson do'st orttirishini (OECD o'rtachasi: 76%) va 71 foizi o'zini maktabga tegishli deb his qilishini (OECD o'rtachasi: 75%) ma'lum qildilar. Shu bilan birga, 18% o'quvchilar maktabda o'zini yolg'iz his qilishini va 18% maktabdagi narsalardan chetda qolganligini aytdi (OECD o'rtachasi: 16% va 17%).

OECD ma'lumotlariga ko'ra so'nggi yillarda ko'plab mamlakatlar va iqtisodiyotlarda o'quvchilarning hayotdan qoniqish darajasi pasaygan. 2022-yilda O'zbekistondagi o'quvchilarning 10 foizi o'z hayotlaridan qoniqish hosil

qilmasligini ma'lum qilgan: ular hayotdan qoniqish darajasini 0 dan 10 gacha bo'lgan shkala bo'yicha 0 dan 4 gacha baholagan.

O'zbekistonda 15% o'quvchilar maktabga ketayotganda o'zlarini xavfsiz his qilmayotganini ma'lum qilgan (OECD o'rtacha: 8%); O'quvchilarning 14% maktabda o'z sinflarida o'zlarini xavfsiz his qilmasliklarini ma'lum qilishdi (OECD o'rtacha: 7%); O'quvchilarning 20 foizi maktabning boshqa joylarida (masalan, koridor, oshxona, hojatxona) o'zlarini xavfsiz his qilmasliklarini ma'lum qilishdi (OECD o'rtacha: 10%). Qizlarning 15% va o'g'il bolalarning 19% kamida oyiga bir necha marta zo'ravonlikka duch kelgani haqida ma'lum qildi (OECD o'rtacha: qizlarning 20% va o'g'il bolalarning 21%).

PISA 2022 tadqiqotida ishtirok etgan o'quvchilarning o'qituvchilari haqida ma'lumot

PISA tadqiqotida maktab direktorlaridan maktablardagi o'qituvchilarning malakasi to'g'risida so'raldi. O'zbekistonda maktab direktorlari bergan ma'lumotga ko'ra 90% o'quvchilar bakalavr darajasi (ISCED 6 daraja)ga, 4% o'quvchilar magistr darajasi (ISCED 7-daraja)ga ega o'qituvchilardan ta'lim oladi. Shuningdek, 15 yoshli bolalar o'qiydigan maktablarda ishlaydigan o'qituvchilarning qariyb 85% asosiy, 15% esa o'rindosh sifatida ish bilan ta'minlangan.

Ota-onalarning ta'limdagi ishtiroki

PISA tadqiqoti doirasida O'zbekistondagi maktab direktorlari bergan ma'lumotga ko'ra barcha oilalarning deyarli yarmi o'z tashabbusi bilan (va 63 foizi o'qituvchi tashabbusi bilan) o'z farzandining rivojlanishini o'qituvchi bilan muhokama qilgani haqida ma'lum qilgan.

COVID 19 sababli maktablar yopilgan davrda ta'lim jarayonlari

O'zbekistonda ishtirokchi o'quvchilarning deyarli uchdan bir qismi (35%) COVID-19 sababli maktab binosi uch oydan ortiq vaqt davomida yopilganini ma'lum qilgan. Masofaviy o'qitish jarayonida O'zbekistondagi o'quvchilarning 40% kamida haftasiga bir marta maktab topshiriqlarini tushunishda, 42% o'quvchilar esa maktab ishlarida yordam beradigan odamni topishda muammolarga duch kelishgan. Shuningdek, O'zbekistonda 31% o'quvchilar har kuni

videomuloqot dasturi bo'yicha jonli virtual darslar orqali qo'llab-quvvatlanganini, jami o'quvchilarning atigi 38% har kuni maktabdan biror kim o'zlarini qanday his qilishlarini so'rashganligini ma'lum qildilar.

Hozirda PISA 2022 tadqiqoti natijalari chuqurroq tahlil qilinmoqda. Tahlillar natijalari asosida kelgusida amalga oshirilishi belgilangan vazifalar yuzasidan chora-tadbirlar rejasi ishlab chiqilishi hamda mazkur reja asosida ta'lim sifatini yanada takomillashtirish bo'yicha vazifalar amalga oshirilishi belgilangan.

O'zbekistonning xalqaro baholash dasturlaridagi ishtiroki hamda natijalari haqida muhim faktlar

O'zbekistonning xalqaro tadqiqotlardagi natijalari

PIRLS 2021

Jami ishtirokchilar soni: **57 ta**

Jami ishtirokchi maktablar: **13 000 ta**

Jami ishtirokchi o'quvchilar: **400 000 nafar**

Jami ishtirokchi o'qituvchilar: **20 000 nafar**

Jami ishtirokchi ota-onalar: **380 000 nafar**

O'zbekistondagi ishtirokchi maktablar :**180 ta**

O'zbekistondagi ishtirokchi o'quvchilar :**5846 nafar**

O'zbekiston natijalari:

O'qish savodxonligi **437 ball (48-o'rin)** (PIRLS o'rtachasi 500 ball)

Eng yuqori natijalar: Singapur (587), Irlandiya (577), Gong Kong (573), Rossiya Federatsiyasi (567) va Shimoliy Irlandiya (566).

Badiiy matnlar: **438 ball**

Axborot matnlari: **434 ball**

Benchmarklar bo'yicha:

Ilg'or benchmark (Advanced): **0%** (PIRLS o'rtacha 7%)

Yuqori benchmark (High): **7%** (PIRLS o'rtacha 36%)

O'rta benchmark (Intermediate): **34%** (PIRLS o'rtacha 75%)

Quyi benchmark (Low): **70%** (PIRLS o'rtacha 94%)

Ijtimoiy iqtisodiy holatni inobatga olgan holda natijalar:

Yuqori: **474 ball** (6 %)

Oʻrta: **445 ball** (55%)

Quyi: **421 ball** (39%)

Jinslar kesimida oʻrtacha ballar:

Oʻgʻil bolalar: 425 ball (52%) (PIRLS oʻrtacha 493 ball)

Qizlar: 449 ball (48%) (PIRLS oʻrtacha 509 ball)

PISA 2022

Jami ishtirokchilar soni: **81 ta**

Jami ishtirokchi oʻquvchilar: **630 000 nafar**

Oʻzbekistondagi ishtirokchi maktablar :**202 ta**

Oʻzbekistondagi ishtirokchi oʻquvchilar :**7293 nafar**

Oʻzbekiston natijalari:

Matematik savodxonlik **364 ball** (72 oʻrin);

Oʻqish savodxonligi **336 ball** (80-oʻrin);

Tabiiy-ilmiy savodxonlik **355 ball** (80-oʻrin);

TIMSS 2023

IEA tomonidan representativlik tamoyili asosida barcha hududlarni qamrab oluvchi 166 ta maktablar tadqiqotda ishtirok etish uchun namuna sifatida tanlab berilgan maktablarda **2023-yil aprel-may** oylarida sinov jarayonlari tashkil etildi.

Tadqiqotda respublikaning barcha hududlaridan tanlab olingan 166 ta maktablardan jami 8800 nafar oʻquvchilar (shundan, **4450 nafar 4-sinf** va **4350 nafar 8-sinf**) test va soʻrovnomada ishtiroki taʼminlandi.

Shuningdek, mazkur maktablarning **166 nafar** direktorlari hamda **1035 nafar** matematika va tabiiy fanlar boʻyicha oʻqituvchilari soʻrovnomada ishtirok etdi.

Tadqiqot natijalari Taʼlimdagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi (Amsterdam, Gollandiya) tomonidan tahlil qilinib, **2024-yil dekabr** oyida eʼlon qilinishi rejalashtirilgan.

Xalqaro darajada eʼlon qilinishi belgilangan tadqiqot natijalari olinganidan soʻng, kelgusidagi vazifalar boʻyicha chora-tadbirlar ishlab chiqilishi koʻzda tutilgan.

PISA 2025

Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi hamda Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) o'rtasida O'zbekistonning PISA 2025 tadqiqotida ishtiroki to'g'risida **2023-yil 1-dekabr**dagi kelishuv shartnomasi imzolangan.

PISA 2025 tadqiqotining Tajriba-sinov jarayonlari tasdiqlangan rejaga muvofiq aprel-may oylarida respublikamizning barcha hududlaridan xalqaro talablar asosida tasodifiy tanlab olingan **83 ta** maktablarda o'tkazildi hamda **4518 nafar** o'quvchilarning tadqiqotdagi ishtiroki ta'minlandi. Tajriba-sinovda o'quvchilarning ishtirok etish ko'rsatkichi **97,39 %** ni tashkil qildi.

PISA 2025 tadqiqotining tajriba-sinov ma'lumotlari Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD), PISA 2025 tadqiqotining xalqaro pudratchi tashkiloti Avstraliya ta'lim tadqiqotlari Kengashi (ACER)ga taqdim etildi.

2024-yil iyun-iyul oylarida o'quvchilarning ochiq strukturalangan savollarga bergan javoblarini kodlashtirish (baholash) jarayonlari amalga oshirildi. Mazkur jarayonlar A.Avloniy nomidagi milliy-tadqiqot instituti tomonidan xalqaro talablarga muvofiq tashkil etildi.

Bugungi kunda PISA 2025 tadqiqotining Asosiy sinov jarayonlariga tayyorgarlik ko'rilmoqda. Unda respublikamiz bo'ylab **200 dan ortiq** maktablar va mazkur maktablarning **7000 dan ortiq** o'quvchilari ishtirok etishi rejalashtirilgan.

PIRLS 2026

O'zbekistonning PIRLS 2026 tadqiqotidagi ishtirokini ta'minlash maqsadida Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi hamda IEA (Ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi) o'rtasida shartnoma imzolangan.

Ma'lumot uchun, PIRLS 2026 tadqiqotining Tajriba-sinov jarayonlari 2025-yil aprel-may oylarida, Asosiy sinov jarayonlari esa 2026-yil aprel-may oylarida o'tkazilishi rejalashtirilgan. Ushbu tadqiqot ishtirokchi mamlakat/iqtisodiyotlari soni 62 tani tashkil etadi.

Bugungi globallashtiruv davrida har bir davlatning raqobatbardoshligi, eng avvalo, uning ta'lim tizimi samaradorligi bilan belgilanadi. Shu sababli ta'lim sifatini baholash va tahlil qilish xalqaro miqyosda muhim masalaga aylangan.

Dunyo miqyosida o'quvchilarning savodxonligini, bilim va ko'nikmalarini baholovchi **PIRLS**, **PISA** va **TIMSS** dasturlari ta'lim tizimining holatini chuqur o'rganish, zaif va kuchli tomonlarini aniqlash, xalqaro tajriba asosida ta'lim sifatini oshirish imkonini beradi.

O'zbekiston so'nggi yillarda ushbu dasturlarda faol ishtirok etmoqda va natijalar ta'lim islohotlarining yo'nalishlarini belgilashda asosiy tahliliy manba sifatida xizmat qilmoqda.

PIRLS, PISA va TIMSS dasturlarining mohiyati

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) — 4-sinf o'quvchilarining **matnni o'qish va tushunish ko'nikmasini** baholaydi. Dastur har 5 yilda bir marta o'tkaziladi. PIRLS o'quvchining matnni nafaqat o'qishi, balki uni tahlil qila olish, mazmunni tushunish va o'z fikrini asoslab bera olish darajasini o'lchaydi.

PISA (Programme for International Student Assessment) — 15 yoshli o'quvchilarning **hayotiy vaziyatlarda bilimdan foydalanish qobiliyatini** baholaydi. Unda uch asosiy yo'nalish mavjud: **o'qish savodxonligi, matematika savodxonligi va tabiiy fanlar savodxonligi**. PISA natijalari o'quvchilar bilimining amaliyotga qo'llanish darajasini aniqlashga qaratilgan.

TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) — 4 va 8-sinflardagi o'quvchilarning **matematika va tabiiy fanlar bo'yicha tayyorgarlik darajasini** o'lchaydi. Dastur o'quvchilarning nafaqat faktik bilimlarini, balki mantiqiy fikrlash, tahlil qilish va muammolarni yechish qobiliyatini baholaydi.

Xalqaro dasturlarning O'zbekiston ta'lim tizimidagi ahamiyati

O'zbekiston 2018-yildan boshlab PIRLS, PISA va TIMSS dasturlarida ishtirok etib kelmoqda. Ushbu ishtirok mamlakat ta'lim tizimining xalqaro mezonlarga nisbatan real holatini aniqlash imkonini berdi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning o'qish, tahlil qilish, fikrlash va amaliy qo'llash kompetensiyalari bo'yicha rivojlantirish zarur yo'nalishlar mavjud.

Masalan:

- PIRLS natijalari o'qituvchilarda o'qish savodxonligini rivojlantirish metodikasi bo'yicha qo'shimcha tayyorgarlik zarurligini ko'rsatdi;

- PISA dasturi o'quvchilarda mantiqiy va tanqidiy fikrlash, ijodiy yechim topish ko'nikmalarini rivojlantirishga e'tiborni kuchaytirish lozimligini aniqladi;

- TIMSS tahlillari o'qitish jarayonida ilmiy-tadqiqot yondashuvlarini qo'llashning samarali yo'llarini joriy etish zarurligini ko'rsatdi.

Xalqaro baholash natijalari asosida ta'lim sifatini oshirish yo'nalishlari

1. Kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'limni kuchaytirish.

PISA tajribasi shuni ko'rsatdiki, o'quvchilar bilimni yod olishdan ko'ra, uni amaliyotda qo'llashga o'rgatilganda yuqori natijaga erishadilar. Shu bois ta'lim mazmunini kompetensiya asosida qayta ko'rib chiqish muhim.

2. O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini ta'minlash.

O'qituvchilarning metodik saviyasini oshirish, ular uchun malaka oshirish dasturlarini PISA va TIMSS mezonlariga moslashtirish ta'lim sifati uchun muhim omildir.

3. O'quv dasturlarini xalqaro standartlarga moslashtirish.

Ta'lim mazmuni o'quvchilarning mustaqil tahlil qilish, fikrlash va ijodkorlik qobiliyatini shakllantirishga qaratilishi kerak.

4. Baholash tizimini takomillashtirish.

An'anaviy testlar o'rniga vaziyatli topshiriqlar, amaliy masalalar va tahliliy savollar orqali o'quvchilarning fikrlash faoliyatini baholash zarur.

5. O'qish savodxonligini rivojlantirish dasturlarini kengaytirish.

PIRLS natijalariga ko'ra, o'quvchilarda o'qish madaniyatini, matndan ma'no chiqarish va tushunish ko'nikmalarini shakllantirish ustuvor yo'nalish bo'lishi kerak.

6. Axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish.

Raqamli vositalar yordamida ta'lim jarayonini interfaol qilish, o'quvchilarning mustaqil o'rganish qobiliyatini oshirish ta'lim samaradorligini kuchaytiradi.

O‘zbekiston tajribasida amalga oshirilayotgan islohotlar

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida **Ta’lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi** va **Xalqaro baholash dasturlari markazi** faoliyat olib bormoqda. 2021–2025-yillarda:

- o‘qituvchilar uchun PISA va TIMSS mezonlari asosida treninglar yo‘lga qo‘yildi;
- yangi o‘quv dasturlari va darsliklar xalqaro baholash mezonlariga moslashtirildi;
- o‘quvchilarda savodxonlikni oshirish bo‘yicha “Yil o‘quvchisi”, “Eng faol o‘qituvchi” tanlovlari tashkil etildi;
- tahlil natijalari asosida dars metodikalariga o‘zgartirishlar kiritilmoqda.

Xalqaro baholash dasturlarida ishtirok etish ta’lim tizimining rivojlanish yo‘nalishlarini belgilab beradi. PIRLS, PISA va TIMSS natijalari nafaqat ta’lim sifatini o‘lchash vositasi, balki strategik qarorlar qabul qilish, o‘quv dasturlarini yangilash va o‘qituvchilar malakasini oshirish uchun muhim tahliliy manbadir.

O‘zbekiston ta’lim tizimi uchun bu dasturlar xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish, o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish va ta’limni sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish imkonini beradi.

Ta’lim sifati har bir davlatning intellektual salohiyatini, raqobatbardoshligini va barqaror rivojlanishini belgilovchi eng muhim omildir. Shu bois, zamonaviy dunyoda ta’lim tizimini baholashda xalqaro miqyosdagi baholash dasturlari muhim o‘rin tutadi. Ular orqali o‘quvchilarning nafaqat o‘quv dasturini o‘zlashtirish darajasi, balki bilimni amaliyotda qo‘llash, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal etish va mantiqiy tahlil qilish qobiliyatlari o‘lchanadi.

PIRLS, PISA va TIMSS – bu xalqaro miqyosda tan olingan eng nufuzli baholash dasturlaridir. Ular ta’lim tizimining samaradorligini, o‘quvchilarning savodxonlik darajasini va o‘quv jarayonidagi yutuq hamda kamchiliklarni aniqlashga xizmat qiladi.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) – boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholash dasturi bo‘lib, 4-sinf

o'quvchilarining matnni tushunish, tahlil qilish va mazmunini qayta ifodalash qobiliyatlarini o'lchaydi. Dasturda o'qish madaniyati, matn bilan ishlash malakasi va axborotni qayta ishlash ko'nikmalari baholanadi.

PISA (Programme for International Student Assessment) – OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) tomonidan ishlab chiqilgan baholash tizimi bo'lib, 15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha amaliy savodxonligini o'lchaydi. Bu dastur nafaqat bilimni, balki hayotiy vaziyatlarda bilimni qo'llash qobiliyatini aniqlaydi. PISA testlari o'quvchining o'qituvchidan olgan bilimni qayta eslashini emas, balki o'z bilimni amalda qo'llay olish darajasini baholaydi.

TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) – bu 4 va 8-sinf o'quvchilarining matematika hamda tabiiy fanlar bo'yicha bilim va ko'nikmalarini xalqaro miqyosda taqqoslashga qaratilgan dasturdir. TIMSS dasturi o'quvchilarning o'quv dasturini qanchalik o'zlashtirganligini, ularning mantiqiy fikrlash va muammoni hal etish ko'nikmalarini aniqlaydi.

O'zbekiston ushbu xalqaro baholash dasturlarida faol ishtirok etib kelmoqda. Mamlakatimiz 2018-yildan boshlab PISA, TIMSS va PIRLS tadqiqotlariga qo'shildi. 2021-yilgi PIRLS natijalariga ko'ra, o'zbekistonlik o'quvchilarning o'qish savodxonligi o'rtacha ko'rsatkichlardan past bo'lsa-da, ilgari surilgan islohotlar natijasida so'nggi yillarda ijobiy o'sish tendensiyasi kuzatilmoqda. TIMSS dasturida esa 4-sinf o'quvchilari matematika bo'yicha xalqaro o'rtacha natijaga yaqinlashganligi aniqlangan.

Ushbu natijalar ta'lim tizimida bir qator muhim xulosalar chiqarishga imkon berdi. Eng avvalo, o'quvchilarning o'qish, tushunish va amaliy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish zarurati ta'kidlandi. Dars jarayonida o'qituvchilarning o'quvchini faollikka, mustaqil izlanishga, mantiqiy tahlil qilishga yo'naltiruvchi metodlardan foydalanishi ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti ekanligi aniqlandi.

Xalqaro baholash dasturlari natijalariga tayangan holda, ta'lim sifatini oshirish uchun quyidagi yo'nalishlarda ish olib borish zarur:

- o‘quv dasturlarini kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosida takomillashtirish;
- o‘qituvchilarning o‘quvchilarda tanqidiy va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan metodlardan foydalanishini kengaytirish;
- dars jarayonida savol-javob, muammoli ta’lim, loyiha, tadqiqot asosida o‘qitish texnologiyalarini joriy etish;
- boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun o‘qish savodxonligini rivojlantirishga oid maxsus metodik qo‘llanmalar yaratish;
- o‘quvchilarni xalqaro baholash mezonlari asosida tayyorlash uchun milliy baholash tizimini takomillashtirish;
- o‘quvchilarni real hayotiy vaziyatlarda bilimni qo‘llashga o‘rgatish orqali funksional savodxonlikni rivojlantirish.

Ta’lim sifatini xalqaro baholash dasturlari natijalari asosida tahlil qilish — bu o‘qituvchilar uchun o‘z faoliyatini takomillashtirish, dars jarayonini yangicha tashkil etish, o‘quvchilarni faol ishtirokchi sifatida shakllantirish imkonini beradi.

Xalqaro baholash dasturlari (PIRLS, PISA, TIMSS) natijalari nafaqat mamlakat ta’lim tizimi holatini ko‘rsatib beradi, balki ta’lim sifatini oshirish yo‘nalishlarida aniq chora-tadbirlarni belgilash uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ta’limda o‘qituvchining rolini kuchaytirish, o‘quvchilarda hayotiy ko‘nikmalarni shakllantirish va kompetensiyaviy yondashuvni tatbiq etish orqali ta’lim sifatini jahon darajasiga ko‘tarish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida”gi PF–5712-son Farmoni. — Toshkent, 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Xalqaro baholash dasturlari (PISA, PIRLS, TIMSS)da ishtirok etish tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi qarori. — Toshkent, 2021.

4. Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi. **PISA–2022 natijalari tahlili bo'yicha hisobot.** — Toshkent, 2023.
5. TIMSS–2019 xalqaro natijalari. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). — Amsterdam, 2020.
6. PIRLS–2021 International Results. — IEA, Amsterdam, 2022.
7. OECD. **PISA 2022 Results: Learning and Equity in Education.** — Paris: OECD Publishing, 2023.
8. Hasanov, R. **Xalqaro baholash dasturlari orqali ta'lim sifatini oshirishning metodik asoslari.** // *Pedagogik innovatsiyalar jurnali*, №2, 2024.
9. Rasulova, M. **PISA dasturi natijalari asosida o'qituvchilar malakasini oshirish yo'llari.** — Toshkent: TDPU, 2022.
10. Tursunova, G. **PIRLS, TIMSS va PISA natijalari asosida o'quvchilarning fikrlash madaniyatini shakllantirish.** — Samarqand, 2023.
11. OECD. **Measuring Student Knowledge and Skills: PISA for Development.** — Paris, 2018.
12. Schleicher, A. **World Class: How to Build a 21st-Century School System.** — OECD Publishing, 2019.

2.3 - mavzu. O'quvchilarda XXI asr ko'nikmalarini shakllantirish

Reja:

1. XXI asr ko'nikmalarini shakllantirish
2. XXI asr talablariga javob beruvchi ko'nikmalarni rivojlantirishda Blum taksonomiyasi
3. XXI asr ko'nikmalarini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar

Faollashtiruvchi topshiriq

XXI asrda o'quvchilar nimalarni o'rganishlari kerak?

Zamonaviy dunyoda muvaffaqiyatga erishish uchun yangi ko'nikmalar talab etiladi.

XXI asr ko'nikmalarini shakllantirish — bu o'quvchilarga zamonaviy bilimlar, texnologiyalar va ijtimoiy talablar asosida bilimlarni amaliyotga tatbiq etish, kritik fikrlash, muammolarni hal qilish va innovatsion yondashuvlarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan jarayondir. XXI asr ko'nikmalari global iqtisodiyot va texnologik taraqqiyot sharoitida, shuningdek, yangi pedagogik yondashuvlar asosida shakllanadi. Tabiiy fanlar ta'limida bunday ko'nikmalarni shakllantirishda asosiy e'tibor ilmiy metodologiyalar, texnologik vositalar va interfaol o'qitish metodlaridan foydalanishga qaratiladi.

XXI asr ko'nikmalari sifatida quyidagi asosiy ko'nikmalar belgilangan:

- ✓ Moslashuvchanlik ko'nikmalari
- ✓ Kritik fikrlash va muammolarni hal qilish
- ✓ Kommunikativlik
- ✓ Raqamli va media savodxonlik
- ✓ Tanqidiy fikrlash
- ✓ Kreativlik fikrlash
- ✓ Hamkorlikda ishlash
- ✓ Muammolarni hal qilish va qaror qabul qilish
- ✓ Global va ijtimoiy mas'uliyat

XXI asrda har qanday sohada, ya'ni fan, kasb, jamoatchilik va shaxsiy hayotdagi faoliyatda inson uchun zarur bo'lgan universal bilim, qobiliyat, ko'nikma va shaxsiy fazilatlardir.

21-asr talablariga javob beruvchi ko'nikmalarni rivojlantirishda BLUM taksonomiyasi muhim rol o'ynaydi

Blum taksonomiyasiga ko'ra tafakkur rivojlanishi oltita bosqichda amalga oshadi, har bir bosqich o'ziga xos belgilar va muvofiq fe'llar bilan ifodalanadi:

1. Bilish (Knowledge)

Belgilar: O'quvchi atamalarni ayta oladi, faktlar, qoidalar, tushunchalar va boshqa ma'lumotlarni biladi.

Fe'llar namunalari: qaytara bilish, mustahkamlay olish, axborotni etkaza olish, aytib bera olish, yozish, ifodalay olish, farqlash, taniy olish, gapirib berish, takrorlash.

2. Tushunish (Comprehension)

Belgilar: O'quvchi faktlar, qoidalar, sxema va jadvallarni tushunadi; ma'lumotlar asosida kelgusi oqibatlarni taxmin qiladi.

Fe'llar namunalari: asoslash, almashtirish, yaqqollashtirish, belgilash, tushuntirish, tarjima qilish, qayta tuzish, yoritib berish, sharhlash, oydinlashtirish.

3. Qo'llash (Application)

Belgilar: O'quvchi olgan bilimlarini an'anaviy va noan'anaviy holatlarda qo'llaydi.

Fe'llar namunalari: joriy qilish, hisoblab chiqish, namoyish qilish, foydalanish, o'rgatish, aniqlash, amalga oshirish, hisobkitob qilish, tatbiq qilish, hal etish.

4. Tahlil (Analysis)

Belgilar: O'quvchi yaxlitning qismlarini va ularning o'zaro bog'liqliklarini ajratadi, fikrlashdagi xatolarni aniqlaydi, faktlar va oqibatlar orasidagi farqlarni sezadi.

Fe'llar namunalari: keltirib chiqarish, ajratish, tabaqalashtirish, tasniflash, taxmin qilish, bashorat qilish, yoyish, taqsimlash, tekshirish, guruhlash.

5. Umumlashtirish (Synthesis)

Belgilar: O'quvchi mavjud ma'lumotlar va bilimlarni yangi butunlikka birlashtiradi, ijodiy yondashuv bilan yangi g'oyalar hosil qiladi.

Fe'llar namunalari: birlashtirish, loyihalashtirish, yaratish, rejalashtirish, tuzish, ishlab chiqish, konstruktsiya qilish, innovatsiya kiritish.

6. Baholash (Evaluation)

Belgilar: O'quvchi mezonlarni aniqlay oladi, ularni qo'llab, xulosalarni mavjud ma'lumotlarga mosligini baholaydi; faktlar va baholovchi fikrlarni ajratadi.

Fe'llar namunalari: tashxislash, isbotlash, o'lchash, nazorat qilish, asoslash, ma'qullash, baholash, tekshirish, solishtirish, qiyoslash.

7. Yaratish. Yangicha g'oyalar yaratish, yangi mahsulotlar ishlab chiqish

Kritik fikrlash va muammolarni hal qilish XXI asrda o'quvchilarga muammolarni aniqlash va ular uchun yechimlar ishlab chiqishda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish zarur.

Kommunikativlik

Kommunikativlik – bu odamlar o‘rtasida o‘zaro ma’lumot, g‘oya va bilimlar almashinuvini o‘z ichiga olgan muhim kasbiy va hayotiy ko‘nikma. Kommunikativlik muloqot qila olish, o‘z fikrini boshqalarga yetkaza olish, suxbatdoshini tinglay olish, muzokaralar olib borish qobiliyatidir.

Kreativlik fikrlash

Kreativlik shaxsning o‘ziga xos innovatsion g‘oyalar yaratish, yanglik kiritish, ishga ijodkorlik bilan yondashish, yangi yo‘llarni izlash, yangi usullarni qo‘llash va muammoning yangicha yechimlari yuzasidan qaror qabul qilish kompetensiyasi. Kreativ insonlar standart fikrlash chegarasidan chiqa oladilar, hodisa va ob’ektlar o‘rtasidagi kutilmagan bog‘liqliklarni payqay oladilar, mavjud fikrlardan yangi kontent yarata oladilar.

Hamkorlikda ishlash

Hamkorlikda ishlash (kolloboratsiya)– bu umumiy maqsadga erishish yo‘lidagi hamkorlik. Kolloboratsiyaning maqsadi murakkab muammolarni hal etish va muvaffaqiyatli natijalarga erishish uchun bilim, tajriba va resurslarni birlashtirishdan iborat.

Hamkorlikda ishlash muammoga turli nuqtai nazardan qarash imkonini beradi, bu esa albatta yangi g‘oyalar va innovatsion yechimlarga olib keladi. Hamkorlikda ishlashning muammolarga individual yondashuvdan afzalligi mehnatni samarali taqsimlash, ko‘plab manbalardan olingan ma’lumotlardan foydalanish, yuqori darajadagi ijodkorlik va yechimlar sifatidan iborat.

Amaliy mashg‘ulot: Harakatlar rejasi jadvali asosida topshiriq beriladi

Foydagi fe’llar	Mashq topshiriqlardan misollar	va Baholash ✓ + -
YARATISH Yangi ma’lumot qo‘shish Bir yoki bir nechtasini birlashtirish (aralashtirish)		

<p>Nuqtai nazarni o'zgartirish</p> <p>Yangi mahsulot yaratish</p> <p>Transformatsiya (O'zgartirish)</p>		
<p>BAHO BERISH</p> <p>Baholash</p> <p>Xulosa yasash</p> <p>Tanlash</p> <p>Munozara qilish</p> <p>Qaror qilish</p> <p>Saralash</p> <p>Tekshirish</p>		
<p>SINTEZ QILISH</p> <p>Shakllantirish</p> <p>Integratsiya qilish</p> <p>Tuzatish kiritish</p> <p>Namuna qilish</p> <p>Qayta tuzish</p> <p>Osonlashtirish</p> <p>Vizuallashtirish</p>		
<p>TAHLIL QILISH</p> <p>Kategoriyalash</p> <p>Dekonstruksiya qilish</p> <p>Qismlarga bo'lish</p> <p>Farqlash</p> <p>Ko'zdan kechirish (o'rganish)</p> <p>Ajratib ko'rsatish</p> <p>Ma'no olish</p>		

Sanab o‘tish Tartiblash Ustuvorlik berish		
QO‘LLASH Bog‘lash Namoyish qilish Rivojlantirish Tajriba o‘tkazish Tasvirlash (bezash) Ifodalash Hal qilish (yechim topish)		
TUSHUNISH So‘rash Tasniflash Taqqoslash Baho berish Tushuntirish Umumlashtirish Solishtirish Taxmin qilish Refrazalash Hisobot berish Umumlashtirish		
ESLASH Tanlash Aniqlik kiritish Aniqlash Diagrammani belgilash		

Sanab o‘tish		
Yodga olish		
Takrorlash		
Ko‘rsatish		
Aytish		

KO‘R – FIKRLA – HAYRATLAN _BOG‘LA MASHQI asosida

Ko‘r	Fikrla	Hayratlan	Bog‘la
			<p>Buni men o‘qitadigan fan mavzulariga qanday bog‘lash mumkin?</p> <p>Bu 21 asr ko‘nikmalaridagi 4S larga qanday bog‘liq?</p> <p>Bu men tashkil qiladigan darslardagi mashq va topshiriq hamda o‘qitish amaliyotlarga qay tarzda bog‘liq?</p>
			<p>➤ _____</p> <p>➤ _____</p> <p>➤ _____</p>

O‘zini o‘zi baholash

Mavzuni qay darajada o‘zlashtirganingiz haqida fikr yuriting. Bu sizga bilimingizdagi bo‘shliqlarni aniqlashga hamda yanada samarali ta’lim olishingizga yordam beradi.

Men...	Ko‘proq o‘rganishim kerak	Deyarli o‘zlashtirdim	Ishonchim komil

Zamonaviy ta’lim tizimi inson kapitalini rivojlantirishga, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv, muammolarni hal etish va hamkorlikda ishlash kabi hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan. XXI asrda bilimning o‘zi emas, balki uni qo‘llash, tahlil qilish va yangilik yaratish qobiliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois o‘quvchilarda XXI asr ko‘nikmalarini shakllantirish ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir.

XXI asr ko‘nikmalarining mohiyati

XXI asr ko‘nikmalari — bu o‘quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va kasbiy muvaffaqiyati uchun zarur bo‘lgan kompetensiyalar majmuidir. Ular quyidagi asosiy yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

- **Tanqidiy fikrlash** — axborotni tahlil qilish, dalillarni solishtirish, xulosalar chiqarish.
- **Ijodkorlik** — yangi g‘oyalarni ilgari surish, nostandart yechimlarni topish.
- **Kommunikativlik** — fikrni ravon ifodalash, samarali muloqot o‘rnatish.
- **Hamkorlikda ishlash** — jamoa bilan muammolarni hal qilish, mas’uliyatni taqsimlash.
- **Axborot-kommunikatsion savodxonlik** — raqamli texnologiyalarni to‘g‘ri va xavfsiz qo‘llay bilish.
- **Moslashuvchanlik va yetakchilik** — o‘zgaruvchan sharoitlarga tez moslasha olish, tashabbus ko‘rsatish.

Bu ko'nikmalar "4C" modeli (Critical thinking, Creativity, Communication, Collaboration) asosida ham talqin qilinadi. Bugungi kunda dunyoning ko'plab ta'lim tizimlari shu modelni o'z milliy o'quv dasturlariga integratsiya qilmoqda.

XXI asr ko'nikmalarini shakllantirishda o'qituvchining roli

O'qituvchi o'quvchini faqat bilim bilan emas, balki **o'rganishni o'rganishga** o'rgatishi zarur. Shuning uchun zamonaviy pedagog:

- dars jarayonida muammoli vaziyatlar yaratadi;
- loyihaviy va tadqiqot asosidagi o'qitish metodlaridan foydalanadi;
- o'quvchini mustaqil qaror qabul qilishga rag'batlantiradi;
- AKT vositalari va interfaol usullarni uyg'unlashtiradi.

Masalan, **"Flipped classroom"**, **"Design thinking"**, **"Project-based learning"** kabi yondashuvlar XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali hisoblanadi.

O'quvchilarda XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirish metodlari

1. **Muammoli o'qitish** – o'quvchi muammoni mustaqil aniqlaydi, tahlil qiladi va yechim topadi.
2. **Loyiha usuli** – o'quvchi amaliy natijaga erishish uchun tadqiqot olib boradi.
3. **Jamoaviy ishlash** – o'quvchilar birgalikda ishlash, tinglash va kelishishni o'rganadilar.
4. **Tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi metodlar** – "Klaster", "Fikrlar xaritasi", "Insert", "Debat" kabi usullar.
5. **Raqamli texnologiyalarni qo'llash** – onlayn platformalar, interaktiv taqdimotlar, simulyatsiyalar orqali o'qitish.
6. **Refleksiya jarayonlari** – o'quvchi o'z faoliyatini tahlil qiladi, xulosalar chiqaradi, keyingi maqsadlarini belgilaydi.

XXI asr ko'nikmalarining baholash tizimi

An'anaviy baholash (test, og'zaki so'rov) o'quvchilarning haqiqiy salohiyatini to'liq ochib bera olmaydi. Shu sababli quyidagi yondashuvlar keng qo'llanmoqda:

- **Formatif (jarayonli) baholash** — o'quv jarayonining har bir bosqichida tahlil va teskari aloqa.

- **Portfolio** — o‘quvchining ijodiy ishlari, loyihalari, refleksiya asosida baholash.
- **Peer-assessment** — o‘quvchilar bir-birining ishini baholaydi, tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.
- **O‘zini baholash** — o‘quvchi o‘z yutuqlari va kamchiliklarini tahlil qiladi.

XXI asr ko‘nikmalari va xalqaro baholash dasturlari

PISA, TIMSS va PIRLS kabi xalqaro baholash dasturlari o‘quvchilarning nafaqat bilimni, balki **bilimni amaliyotda qo‘llash qobiliyatini** aniqlashga qaratilgan.

Ularning natijalari o‘quvchilarda XXI asr ko‘nikmalarining rivojlanish darajasini baholash imkonini beradi.

Shu bois O‘zbekiston ta’lim tizimi ham o‘quv dasturlarini yangilashda ushbu xalqaro mezonlarga tayanmoqda. XXI asrda muvaffaqiyatli shaxsni tarbiyalash uchun ta’lim jarayoni o‘quvchini faol, mustaqil, kreativ va ijtimoiy mas’uliyatli shaxs sifatida shakllantirishga qaratilishi kerak. O‘qituvchilarning innovatsion yondashuvi, o‘quvchilarning faol ishtiroki va refleksiv baholash tizimi bu jarayonning asosiy omillaridir.

O‘quvchilarda XXI asr ko‘nikmalarini shakllantirish — zamonaviy ta’lim tizimining asosiy maqsadlaridan biridir. XXI asr insoni global axborot makonida mustaqil fikrlay oladigan, ijodiy yondashuvga ega, texnologiyalarni samarali qo‘llay biladigan, jamoada ishlashga qodir shaxs sifatida shakllanishi kerak. Shu sababli, ta’lim jarayonida faqat bilim berish emas, balki o‘quvchilarda hayotiy, kommunikativ va kognitiv ko‘nikmalarni rivojlantirishga e’tibor qaratiladi.

XXI asr ko‘nikmalari, odatda, uchta asosiy guruhga ajratiladi: o‘quv va innovatsion ko‘nikmalar, axborot–media savodxonligi, hamda shaxsiy va ijtimoiy hayot ko‘nikmalari.

O‘quv va innovatsion ko‘nikmalar tarkibiga tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, muammoni hal qilish, hamkorlikda ishlash va kommunikatsiya kiradi. Tanqidiy fikrlash o‘quvchining o‘z fikrini asoslab ayta olish, ma’lumotlarni tahlil qilish va dalillarga tayangan holda xulosa chiqarish qobiliyatini shakllantiradi. Ijodkorlik esa

yangi g'oyalar yaratish, mavjud bilimni yangicha tarzda qo'llash va yangilikka ochiqlikni talab etadi.

Axborot va media savodxonligi bugungi kunda eng zarur ko'nikmalardan biridir. O'quvchi turli manbalardan axborotni izlab topish, tahlil qilish, saralash va to'g'ri baholay olishni o'rganishi lozim. Raqamli texnologiyalardan foydalanish madaniyati, internet xavfsizligi, ma'lumotlarning ishonchliligini aniqlash ham shu yo'nalishga kiradi.

Shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalar esa o'zini boshqarish, hissiy barqarorlik, mas'uliyat, yetakchilik, jamoada ishlash, empatiya va fuqarolik faolligini o'z ichiga oladi. Bu ko'nikmalar o'quvchini nafaqat bilimli, balki ijtimoiy jihatdan faol, insoniy qadriyatlarga ega shaxs sifatida shakllantiradi.

O'quvchilarda XXI asr ko'nikmalarini shakllantirish uchun ta'lim jarayonida faol o'qitish metodlari qo'llanilishi zarur: loyiha asosida o'qitish, muammoli vaziyatlar yechimi, tadqiqot faoliyati, hamkorlikda o'rganish, STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) yondashuvi, raqamli platformalar orqali interaktiv darslar o'tkazish shular jumlasidandir.

Bunday yondashuvlar o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. U o'z bilimini amaliyotda qo'llash, yangi g'oyalar yaratish, muloqot va hamkorlik orqali natijaga erishishni o'rganadi. Shu bilan birga, o'qituvchi o'z faoliyatida kompetensiyaviy yondashuvni qo'llab, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rag'batlantiruvchi ta'lim muhitini yaratishi lozim.

XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qituvchining kasbiy mahorati, axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasi, o'quvchilarga shaxs sifatida yondashish madaniyati hal qiluvchi ahamiyatga ega. Har bir darsda o'quvchilarning mustaqil fikrini ifoda etishiga, muammolarni o'z yechimini topish orqali hal qilishiga sharoit yaratilsa, bu ularning funksional savodxonligi va innovatsion tafakkurini kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarda XXI asr ko'nikmalarini shakllantirish — bu ta'lim mazmunini yangilash, metodlarni interaktivlashtirish va raqamli texnologiyalarni keng tatbiq etish orqali amalga oshiriladi. Natijada, ta'lim jarayoni

hayot bilan uzviy bog‘lanadi, o‘quvchi esa zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yurita oladigan shaxs sifatida kamol topadi.

XXI asrda ta’limning asosiy maqsadi — o‘quvchilarni tez o‘zgarayotgan, raqobatbardosh va texnologik jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishga tayyorlashdir. Buning uchun o‘quvchi nafaqat bilim olish, balki uni tahlil qilish, ijodiy fikrlash, muammolarni hal etish, jamoada ishlash va doimiy o‘rganishga tayyor bo‘lishi zarur. Shu boisdan ta’lim tizimida **XXI asr ko‘nikmalari** (21st Century Skills) tushunchasi keng qo‘llanilmoqda.

Bu ko‘nikmalar insonning **intellektual, kommunikativ, ijtimoiy va raqamli savodxonlik** salohiyatini shakllantirishga qaratilgan. Jahon tajribasida ularni quyidagi asosiy yo‘nalishlarda guruhlash qabul qilingan:

1. O‘quv va innovatsion ko‘nikmalar (Learning and Innovation Skills)

– **Tanqidiy fikrlash va muammolarni hal etish:** O‘quvchi ma’lumotni tahlil qilish, dalillarni solishtirish, xulosalar chiqarish va amaliy yechimlar topishni o‘rganadi.

– **Ijodkorlik va innovatsion fikrlash:** Yangi g‘oyalarni ilgari surish, mavjud bilimni yangicha yo‘nalishda qo‘llash, ijodiy yechim topish ko‘nikmasi.

– **Hamkorlikda ishlash (collaboration):** Guruhda ishlash, fikr almashish, kelishuvga erishish, mas’uliyatni bo‘lishish qobiliyati.

– **Kommunikatsiya:** O‘z fikrini og‘zaki va yozma shaklda aniq ifodalash, faol tinglash, madaniyatlararo muloqot olib borish qobiliyati.

2. Axborot, media va texnologik savodxonlik (Information, Media and Technology Skills)

Bugungi raqamli asrda o‘quvchi turli manbalardan olingan axborotni izlab topish, baholash va qayta ishlashni bilishi kerak.

– **Axborot savodxonligi:** ma’lumotlarni tanlash, tahlil qilish, ishonchliligini tekshirish va ularni amaliyotda qo‘llay olish.

– **Media savodxonlik:** turli axborot vositalari (ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy axborot vositalari) orqali berilgan ma’lumotlarni to‘g‘ri tushunish va tahlil qilish.

– **IKT (axborot-kommunikatsiya texnologiyalari) savodxonligi:** kompyuter,

internet, mobil texnologiyalar, sun'iy intellekt va raqamli vositalardan samarali foydalanish.

3. Hayotiy va kasbiy ko'nikmalar (Life and Career Skills)

Bu yo'nalish o'quvchini hayotda mustaqil qaror qabul qilish, mas'uliyatni his etish, doimiy o'rganish va o'zgaruvchan muhitga moslashish qobiliyatlarini shakllantiradi.

- Moslashuvchanlik va moslashish (flexibility and adaptability);
- Yetakchilik va tashabbuskorlik;
- Mas'uliyat va javobgarlik;
- Ijtimoiy faol fuqarolik, jamoada ishlash madaniyati.

XXI asr ko'nikmalarini shakllantirishda **kompetensiyaviy yondashuv** muhim rol o'ynaydi. Endilikda o'qituvchining vazifasi faqat bilim berish emas, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, kommunikatsiya va ijodkorlikni rivojlantirishdan iborat.

Amaliy jihatdan bu ko'nikmalarni shakllantirish uchun quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

- **Loyiha asosida o'qitish (Project-based learning):** o'quvchilar muayyan muammoni mustaqil yoki guruhda hal etish orqali real hayotga yaqin tajriba orttiradilar.
- **Muammoli ta'lim (Problem-based learning):** o'quvchilar oldiga dolzarb masala qo'yiladi va ular mustaqil izlanish orqali yechim topadilar.
- **Tadqiqot faoliyati:** o'quvchilar o'z ilmiy kuzatuvlari, tajribalari orqali bilimni amaliyot bilan bog'laydilar.
- **STEAM ta'limi:** fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika integratsiyasiga asoslanadi. Bu usul tahliliy fikrlash va ijodkorlikni rivojlantiradi.
- **Raqamli o'qitish texnologiyalari:** onlayn platformalar, interaktiv darslar, simulyatsiyalar orqali o'quvchi o'rganish jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.

XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirishda **o'qituvchining roli** alohida ahamiyatga ega. O'qituvchi o'z faoliyatida zamonaviy pedagogik yondashuvlardan

foydalanishi, o‘quvchilarda mustaqil o‘rganish motivatsiyasini uyg‘otishi, hamkorlikka asoslangan muhitni yaratishi lozim.

O‘quvchilarning bu ko‘nikmalarini baholashda esa **formativ (jarayon davomida)** va **summativ (yakuniy)** baholash turlari qo‘llaniladi. Ayniqsa, o‘zaro baholash va o‘zini baholash (self-assessment) usullari o‘quvchilarda mas’uliyat va refleksiya madaniyatini shakllantiradi.

Ta’lim tizimini XXI asr talablariga moslashtirish O‘zbekiston Respublikasida ham ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgilangan. “Uzluksiz ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da funksional savodxonlik, ijodiy tafakkur, axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish, tanqidiy fikrlash va kommunikativ madaniyatni rivojlantirish davlat siyosatining asosiy vazifasi etib belgilangan.

XXI asr ko‘nikmalarini shakllantirish — bu o‘quvchilarning faqat bilimga emas, balki hayotga tayyorlanish jarayonidir. O‘quvchilarda mustaqillik, mas’uliyat, ijodkorlik, tahliliy fikrlash, texnologik savodxonlik va jamoaviy faoliyatni rivojlantirish orqali ta’lim tizimi global talablarga moslashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2030-yilgacha ta’lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi” PF–5712-son Farmoni. – Toshkent, 2019.
3. Jumayev, M., & O‘rinboyeva, Z. **Pedagogik mahorat va kasbiy kompetensiya.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
4. Mahkamova, M. **Innovatsion pedagogika.** – Toshkent: Noshir, 2022.
5. Fullan, M., & Langworthy, M. **A Rich Seam: How New Pedagogies Find Deep Learning.** – Pearson, 2014.
6. Trilling, B., & Fadel, C. **21st Century Skills: Learning for Life in Our Times.** – Jossey-Bass, 2009.
7. Partnership for 21st Century Learning (P21). **Framework for 21st Century Learning.** – Washington DC, 2019.

8. OECD. **The Future of Education and Skills 2030: OECD Learning Compass.** – Paris, 2020.
9. Hasanov, R. **XXI asr kompetensiyalari: zamonaviy ta'limga integratsiya yondashuvlari.** // *Pedagogik innovatsiyalar jurnali*, №2, 2023.

2.4. Mavzu: Darsning tarkibiy qismlari va uni taqdim etish metodikasi

Reja:

1. **Zamonaviy darsning o'ziga xos jihatlari.**
2. **Darsni samarali tashkil etishda SMART mezonlari.**
3. **Dars turlari va xusuiyatlari.**
4. **Darsning texnologik xaritasini tayyorlash.**

Dars — o'quv jarayonining asosiy shakli bo'lib, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro faoliyatni, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishni ta'minlaydi. Darsning samaradorligi uni qanday tuzilish va metodika asosida tashkil etilishiga bog'liq. Shu sababli har bir dars pedagogik jihatdan puxta rejalashtirilgan, izchil, mantiqan bog'langan va natijaga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

Darsning **tarkibiy qismlari** o'qitish jarayonining mantiqiy bosqichlarini ifodalaydi. Ular dars maqsadiga, mavzuning murakkabligiga, o'quvchilarning tayyorgarlik darajasiga qarab farq qilishi mumkin, ammo umumiy jihatdan quyidagi asosiy bosqichlar ajratiladi:

1. Tashkiliy qism.

Bu bosqichda o'qituvchi o'quvchilarni darsga tayyorlaydi, diqqatni jamlaydi va ijobiy psixologik muhit yaratadi. Tashkiliy qismda o'quvchilar bilan salomlashish, davomatni aniqlash, o'quv materiallarini tayyorlash, qisqacha kirish so'zi orqali dars mavzusiga yo'naltirish amalga oshiriladi. Darsga kirish qisqa, ammo motivatsion bo'lishi lozim.

2. O'tilgan mavzuni takrorlash va bilimlarni faollashtirish.

Bu bosqichda o'quvchilar ilgari o'rganilgan bilimlarini eslab, yangi mavzuni o'zlashtirishga tayyorlanadilar. O'qituvchi savol-javob, test, interaktiv mashqlar,

klaster yoki aqliy hujum orqali o'quvchilarning bilimlarini faollashtiradi. Ushbu bosqich yangi bilimni ilgari o'rganilgan bilim bilan bog'lashda muhim ahamiyatga ega.

3. Yangi bilimlarni o'zlashtirish bosqichi.

Darsning asosiy va eng muhim qismi hisoblanadi. O'qituvchi yangi mavzuni tushuntiradi, o'quvchilarni faol ishtirok etishga jalb qiladi, vizual vositalar, texnologiyalar, misollar, muammoli savollar orqali mavzuni tahlil qiladi. Ushbu bosqichda o'quvchilarni faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida jalb etish samaradorlikni oshiradi.

4. Yangi bilimlarni mustahkamlash.

Yangi o'rganilgan mavzuni o'quvchilarning amaliy faoliyati orqali mustahkamlash muhimdir. Mashqlar, testlar, guruhli ishlanmalar, tahliliy savollar yoki kichik loyiha topshiriqlari orqali o'quvchilar bilimni amalda qo'llaydilar. Bu bosqichda o'qituvchi o'quvchilarni kuzatadi, xatolarni aniqlaydi va tuzatadi.

6. Darsni yakunlash va baholash.

Dars yakunida o'qituvchi o'quvchilar faoliyatini tahlil qiladi, ularning darsdagi ishtirokini baholaydi, rag'batlantiradi, qisqacha xulosa qiladi. Yakuniy bosqichda uyga vazifa beriladi, uning mazmuni va bajarish tartibi tushuntiriladi. Baholashda faqat natija emas, balki jarayon, faollik va o'quvchining shaxsiy o'sishi ham e'tiborga olinadi.

Darsni samarali taqdim etish o'qituvchining pedagogik mahorati, metodik yondashuvi va kommunikativ qobiliyatiga bevosita bog'liqdir. Darsni taqdim etish jarayonida o'qituvchi:

- dars maqsadini aniq belgilaydi;
- o'quvchilarda o'rganishga qiziqish uyg'otadi;
- mavzuni hayotiy misollar orqali tushuntiradi;
- zamonaviy texnologiyalar va vizual vositalardan foydalanadi;
- o'quvchilarni faol fikrlash va muloqotga jalb qiladi.

Darsni taqdim etishning zamonaviy metodlari quyidagilar hisoblanadi:

1. Interaktiv metodlar. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Baliq skeleti”, “Debat”, “Rol o‘ynash” kabi metodlar o‘quvchini faol fikrlashga undaydi.

2. Hamkorlikda o‘qitish. Guruh yoki juftlikda ishlash orqali o‘quvchilar bir-biridan o‘rganadi, ijtimoiy muloqot ko‘nikmalari rivojlanadi.

3. Muammoli ta’lim. O‘qituvchi o‘quvchilar oldiga muammoni qo‘yadi, uni hal etish jarayonida yangi bilimlar hosil bo‘ladi.

4. Loyiha asosida o‘qitish. O‘quvchilar real hayotiy masalalarni tadqiq qiladi, yechim izlaydi va natijalarni taqdim etadi.

5. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish. Prezentatsiyalar, video, interaktiv testlar, 3D modellar, virtual laboratoriyalar orqali mavzu yanada qiziqarli va tushunarli bo‘ladi.

Darsni taqdim etishda o‘qituvchi nutqining aniqligi, intonatsiyasi, tana tili va vizual aloqa kabi elementlar ham muhim. O‘quvchining diqqatini ushlab turish, uni rag‘batlantirish, savollarga o‘rinli javob berish o‘qituvchining professional yondashuvini ko‘rsatadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tuzilgan dars quyidagi talablarga javob berishi lozim:

- ta’lim jarayoni interaktiv va o‘quvchiga yo‘naltirilgan bo‘lishi;
- barcha bosqichlari maqsadga yo‘naltirilgan va mantiqan bog‘langan bo‘lishi;
- o‘qituvchi va o‘quvchi faol hamkorlikda bo‘lishi;
- o‘qitish natijasi o‘lchanadigan, aniq baholash mezonlariga ega bo‘lishi.

Darsning tarkibiy qismlarini to‘g‘ri rejalashtirish va metodik asosda tashkil etish o‘qituvchi faoliyatining yuksak darajada samarali bo‘lishini ta’minlaydi. Har bir bosqich o‘z maqsadiga ega bo‘lib, ular o‘zaro uzviy bog‘langan. Darsni taqdim etish metodikasi esa o‘quvchilarning faolligini oshirish, ularni mustaqil fikrlashga, tahlil qilishga va o‘z nuqtayi nazarini asoslab ayta olishga o‘rgatadi.

Zamonaviy o‘qituvchi darsni tashkil etishda faqat an’anaviy metodlarga tayanmasligi, balki innovatsion yondashuvlarni, texnologiyalarni va interaktiv metodlarni uyg‘unlashtirgan holda qo‘llashi kerak. Shundagina ta’lim jarayoni samarali, mazmunli va natijador bo‘ladi.

Darslarni samarali tashkil etishning ahamiyati va zamonaviy talablari

Darslarni samarali tashkil etish o'qituvchilarga rejalashtirilgan, tartibli va qulay o'quv muhitini yaratish imkonini beradi. Bunday darslarda o'qituvchi mavzuga yetarli vaqt ajratishi, barcha o'quvchilarga teng imkoniyat yaratishi va qo'shimcha yordamga muhtoj bo'lganlarga individual e'tibor ko'rsatishi mumkin. Natijada o'quvchilar o'z vazifalarini tushunadi, intizom va mas'uliyat hissi rivojlanadi, shuningdek, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvi samarali qo'llaniladi.

Zamonaviy dars o'quvchilarning bilish darajasini rivojlantirish, atrofdagi haqiqatni idrok etishga, sabab-ta'sir munosabatlarini tushunishga, mantiqiy fikrlash va muloqot qobiliyatlarini shakllantirishga yo'naltiriladi. Darsning maqsadi aniq va o'lchovli bo'lib, o'quvchilar tomonidan muhimligi seziladigan shaxsiy maqsadlar bilan bog'lanadi.

Dars mashg'ulotlari turli usullardan foydalanadi: suhbatlar, video-munozaralar, ishbilarmonlik va rol o'yinlari, ochiq savollar, aqliy hujum va boshqa interaktiv metodlar.

Zamonaviy darsga qo'yiladigan talablar:

Tarbiyaviy: Mustaqil fikrlashni rivojlantirish, axloqiy fazilatlarni shakllantirish, olgan bilimni hayot bilan bog'lash, milliy tarix va madaniyatni hurmat qilish, ilmiy dunyoqarash va madaniy-ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish.

Psixologik: O'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, xotira, ongli idrok, irodani mustahkamlash, tasavvur qobiliyatini rivojlantirish va davlat ta'lim standartlariga moslashuvni ta'minlash.

Gigienik: Sinfning havo harorati, yorug'lik, tozalik va estetik jihozlanishini o'quvchilar yoshiga moslashtirish.

Didaktik: Ta'limiy-tarbiyaviy maqsadlarni aniq belgilash, dars mavzusini qiziqarli va ilmiy faktlar bilan boyitish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rag'batlantirish, faol ishtirokni ta'minlash va mavzuga mos ta'lim metodlarini qo'llash.

Dars o'quvchilarga milliy istiqlol mafkurasi, tarix, til, urf-odatlar va madaniyatga hurmat ruhida bilim berish, boshqa fanlar bilan integratsiyalashgan holda mavzularni o'rgatish imkonini beradi. Shuningdek, dars davomida davlat ta'lim standartlariga mos ravishda bilim, ko'nikma va malakalar shakllantiriladi hamda baholash xolis amalga oshiriladi.

Dars ta'lim jarayonining asosiy tashkiliy shakli bo'lib, sinf-dars tizimi xususiyatlarini aks ettiradi. U ommaviy, guruhli va individual ta'lim shakllarini birlashtirish imkonini beradi, har bir o'quvchining faoliyatini rag'batlantiradi va o'quv materiallarini idrok etishni osonlashtiradi. Darsning murakkabligi o'quv materialining mazmuni, didaktik maqsadi va sinfning xususiyatlariga bog'liq bo'ladi.

Zamonaviy ta'lim texnologiyasida darsni tashkil etishning pedagogik-didaktik talablari

Zamonaviy ta'lim texnologiyasida darsni samarali tashkil etish uchun bir qator umumpedagogik va didaktik talablar mavjud:

Darsning rejalashtirilishi va maqsadlari:

Har bir dars texnologik jihatdan mukammal loyihalashtirilishi;

Maqsad va vazifalar aniq belgilanishi, ta'lim vazifalari tarbiya vazifalari bilan uyg'unlashishi;

Dars o'quv dasturi va rejaga muvofiq tashkil etilishi;

Ajratilgan vaqt samarali ishlatilishi.

Tashkiliy va pedagogik talablar:

Dars tashkiliy jihatdan puxta belgilangan bo'lishi;

Ta'lim beruvchi turli zamonaviy ta'lim usullari, ko'rgazmali vositalar va texnika vositalaridan samarali foydalanishi;

Rahbarlik roli bilan ta'lim oluvchilarning faol bilish faoliyati birgalikda olib borilishi;

Darslar uzviy va dialektik bog'liqlikka ega bo'lishi;

Ta'lim oluvchilarning yosh, psixologik va mutaxassislik xususiyatlarini inobatga olish;

Demokratik tamoyillar asosida tashkil etilishi va ta'lim oluvchilarning erkinligi ta'minlanishi;

Mustaqil fikrlash va o'z fikrini bayon etishga rag'batlantirish;

Muammoli va izlanuvchan faoliyatni rivojlantirish;

O'qitishning jamoa, guruhli va yakka tartibdagi shakllarini uyg'un qo'llash;

Ta'lim oluvchilarning faoliyatini nazorat qilish va adolatli baholash.

O'quv vositalarining ahamiyati:

Dars samaradorligini oshirishda darsliklar, o'quv qo'llanmalari, radio va televideniye dasturlari, gazeta va jurnallar, elektron darsliklar, proyeksion rasmlar, slaydlar, kompyuterlar, tajriba jihozlari, o'lkashunoslik burchagi va maktab o'quv-tajriba maydonchalari kabi vositalar muhim rol o'ynaydi.

Dars mazmunini boyitish va fanlararo integratsiya:

O'qituvchi fan istiqbollarini va mavzularning izchilligi bilan tanishib, darsda qo'shimcha manbalar (she'rlar, maqollar, topishmoqlar, adabiyot parchalar)dan foydalanishi maqsadga muvofiqdir. Fanlararo bog'lanish va hayot bilan uyg'unlik darsni yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Zamonaviy texnologiyalarni qo'llash:

Darsda zamonaviy texnika vositalari va axborot texnologiyalaridan mohirona foydalanish o'quv jarayonini intensivlashtiradi, samaradorlikni oshiradi va o'quvchilarning texnik madaniyatini rivojlantiradi.

O'qituvchining tayyorgarligi:

“Dars – o'qituvchining pedagogik madaniyati va bilim doirasining ko'zgusi”. O'qituvchi darsga jiddiy tayyorlanishi, fan bo'yicha didaktik materiallar, darsliklar, uslubiy qo'llanmalar va elektron vositalarni mukammal o'rganishi hamda faoliyatini muntazam yangilab borishi zarur.

“Zamonaviy dars shunday darski, unda o'qituvchi o'quvchining mavjud imkoniyatlaridan ustalik bilan foydalanib, uning aqliy potensialini ishga solib rivojlanishni ta'minlaydi. O'quvchi esa o'z navbatida, bilimlarini chuqur o'zlashtiradi va ma'naviy barkamollik sari odimlaydi “ deb yozadi pedagogika fanlari doktori, professor J.F. Yoldoshev.

SMART o'quv maqsadlari va ularning ta'lim jarayonidagi ahamiyati

SMART – bu aniq va o'lchanadigan maqsadlarni shakllantirish, zarur resurslarni aniqlash va unga erishish vaqtini belgilash imkonini beruvchi usuldir. SMART ta'lim (texnologiya) – o'quv jarayonini maqsadga muvofiq rejalashtirishni nazarda tutadi. Ta'lim tizimida SMART o'quv maqsadlarining ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

SMART maqsadlarning xususiyatlari:

S (Specific) – aniq va tushunarli;

M (Measurable) – o'lchanadigan, natijasi baholanishi mumkin;

A (Achievable) – erishish mumkin bo'lgan;

R (Relevant) – dolzarb va ta'lim jarayoniga mos;

T (Time-bound) – vaqt bilan chegaralangan.

Ta'lim tizimidagi ahamiyati:

Dars maqsadlarini aniq belgilash orqali o'quv jarayoni samaradorligini oshirish;

O'quvchilar uchun o'zlashtirish jarayonini boshqarish va motivatsiyani oshirish;

Maqsadlar orqali darsning natijasini aniq baholash imkonini yaratish;

Maqsadlarni aniqlash orqali dars ishlanmasini va metodlarni samarali tanlash.

SMART maqsadlarni joriy etish usullari:

Darsning maqsadlarini aniqlash;

Dars turiga aniqlik kiritish;

Maqsadga muvofiq mashg'ulot usullarini tanlash;

Maqsad, vazifa, mazmun va o'qitish uslubiga mos dars tuzilishini aniqlash.

Ta'lim jarayonida foydalaniladigan jihozlar:

Guruh ishlari uchun vatman, marker, A4 qog'oz, taqdimotlar;

O'qituvchining darslik, qo'llanma va elektron o'quv vositalaridan samarali foydalanishi;

O'quvchilarning mustaqil faoliyatini rag'batlantiruvchi resurslar.

Amaliy misol – ona tili darsi:

O‘qituvchi dars maqsadlarini aniq belgilab, har bir elementni SMART mezonlariga muvofiq rejalashtiradi. Masalan: “O‘quvchilar 5 daqiqa ichida yangi atamalarni aniqlay olishadi (Specific va Measurable), bu maqsad ularning yoshiga mos va erishish mumkin (Achievable va Relevant), va dars oxirigacha amalga oshiriladi (Time-bound).”

Xulosa: SMART maqsadlarni qo‘llash darsni samarali tashkil etish, o‘qituvchining faoliyatini maqsadga yo‘naltirish va o‘quvchilarning bilish, tushunish va qo‘llash darajasini oshirish imkonini beradi. Bu esa ta’lim jarayonini aniq natijaga yo‘naltiradi va har bir o‘quvchining individual ehtiyojlarini hisobga olishga yordam beradi.

Darsni samarali tashkil etishda SMART mezonlari

S – (Specifik) - aniqlik

M – (Measurable) – o‘lchasa bo‘ladigan

A – (Achievable) – erishish imkoni bo‘lgan

R – (Relevant) – muhim

T – (Time-bound) – vaqti belgilangan

1. Aniqlik (Specific)

Maqsad aniq va tushunarli bo‘lishi kerak.

Javob berishi lozim: nima qilish kerak? kim javobgar? qanday talablar mavjud?

Misol: O‘quvchilarga ot so‘z turkumini tushuntirish.

2. O‘lchov (Measurable)

Maqsad taraqqiyotni kuzatish va muvaffaqiyatni o‘lchash imkonini beradi.

Savollar: qancha? qachon? qanday bilsam bo‘ladi?

Misol: Onlayn testlar yoki jadval shaklida ot so‘z turkumi grammatik xususiyatlarini ajrata olish.

3. Erishish mumkin (Achievable)

Maqsad real va resurslar, vaqt va o‘quvchilar ko‘nikmalari doirasida bajarilishi kerak.

Misol: Diagrammalar, jadvallar yoki interaktiv onlayn vositalardan foydalanish.

4. Dolzarb (Relevant)

Maqsad o‘quv dasturi va muassasa strategiyasiga mos bo‘lishi kerak, foydali natija berishi lozim.

Misol: Dars maqsadi o‘quv dasturiga muvofiq va o‘quvchilarning ehtiyojlariga mos bo‘lishi.

5. Vaqt bilan chegaralangan (Time-bound)

Maqsad aniq muddat ichida bajarilishi lozim.

Misol: Ot so‘z turkumining grammatik xususiyatlarini o‘rganish uchun 4 soat belgilash.

SMART maqsadlarning uch elementi:

Namoyish – o‘quvchi nima qila olishi kutilmoqda.

Muvaffaqiyat mezonlari – maqbul ishlash darajasi qanday.

Shartlar – maqsad qanday sharoitda amalga oshiriladi.

Xulosa:

SMART metodi dars maqsadlarini aniq, o‘lchanadigan va boshqariladigan bosqichlarga ajratadi, kerakli resurslar, vaqt va erishilgan natijalarni nazorat qilish imkonini beradi. Shu orqali dars samaradorligi oshadi va o‘quvchilar o‘zlashtirish darajasini aniq ko‘rsatadi.

Darsning texnologik xaritasi - o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi pedagogik o‘zaro munosabatni rejalashtirishning zamonaviy shakli bo‘lib, quyidagilar aniq belgilab chiqiladi:

Dars mavzusi;

Maqsad va vazifalar;

Dars jarayonining mazmuni;

Darsni amalga oshirish texnologiyasi;

Kutiladigan natijalar;

Kelgusi rejalar.

No	Dars mavzusi:	To'ra Sulaymon "Itijo", "Armon" she'rlari
1	Maqsad va vazifalar	a) ta'limiy: To'ra Sulaymonijodiga oid bilimlarni o'quvchilarning o'zlashtirish DTS talablari asosida nutqiy savodxonligini oshirish; b) tarbiyaviy: O'quvchilarni Vatanga muhabbat qadriyatlarini ulug'lash, yuksak insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalash, tinchliksevarlik o'ylarini shakllantirish; c) rivojlantiruvchi: O'quvchilarning adabiyot va uning namoyondalari bo'yicha bilimlarini rivojlantirish. Ularni erkin va mustaqil fikrlashga o'rgatish, mardlik tuyg'usi bilan oshno qilish, onaga muhabbat, farzandga muhabbat-o'zbek ma'naviyatining noyob tushunchalarini tanishtirish. Vazifalar: O'quvchilarda mavzuga nisbatan qiziqish uyg'otish, ularda mavzu asosida bilim va ko'nikmalarni shakllantirish. Didaktik materiallarni tayyorlash va undan dars jarayonida o'rinli foydalanish ko'nikma va malakasini oshirish.
2	Dars jarayonining mazmuni	To'ra Sulaymon "Itijo", "Armon" she'rlari tahlil orqali o'quvchilarning bilim ko'nikma va malakalarini shakllantirish.
3	O'quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi	Dars turi: Aralash Usul: "Klaster", "Venn diagrammasi", "Nima uchun", "T-chizmasi", "SWOT" tahlil va boshqa interfaol usullar orqali dars jarayonini amalga oshirish. Shakl: kichik guruhlar va yakka ishlash; Vositalar: darslik, tarqatma materiallar ko'rgazma materiallar, rag'bat kartochkalari, guruh nomi yozilgan dastak, o'yin shartlari yozilgan ko'rgazma, taqdimot. Nazorat: savol-javob, Baholash: rag'bat kartochkalarini vositasida va nominatsiyalar.
4	Kutiladigan natijalar	O'qituvchi mavzuni qisqa vaqt ichida barcha o'quvchilarga tomonidan o'zlashtirilishiga erishadi, o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularda fanga, mavzuga nisbatan qiziqish uyg'otadi. Bir darsda barcha o'quvchilarga baholalanadi, mavzuni mustaqil o'rganish va xotirada saqlash, mustaqil va ijodiy fikrlash orqali insho yozish malakasini o'zlashtirishga erishish. O'quvchi: mavzu yuzasidan yangi bilimlarni egallaydi. Mustaqil ijodiy ishlashni o'rganadi. asarni tahlil qila olish ko'nikmasini shakllantiradi. nutqiy savodxonlik darajasi oshadi. Qisqa vaqt ichida ko'p ma'lumotga ega bo'ladi.
5	Kelgusi rejalar	Pedagogik texnologiyalarni rivojlantirish va darsga tatbiq etish, takomillashtirish o'z ustida ishlash. Pedagogik mahoratini oshirish. O'quvchilarda bilimlarni mustaqil o'zlashtirish, izlanish, mustaqil o'quv tadqiqotlarini amalga oshirish hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini shakllantirish.

Darsning asosiy besh bosqichidan tashqari, zamonaviy ta'lim jarayonida quyidagi **qo'shimcha tarkibiy elementlar** ham kiritiladi. Ular dars sifatini oshirish, o'quvchilarni faol ishtirok etishga jalb qilish va refleksiya jarayonini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

1. Motivatsiya (rag'batlantirish bosqichi).

Bu bosqichda o'qituvchi o'quvchilarda mavzuga nisbatan qiziqish uyg'otadi. Buning uchun real hayotiy vaziyatlar, videoroliklar, muammoli savollar, o'yin elementlari yoki qisqa hikoyalar qo'llaniladi. Masalan: "Siz hech o'ylab ko'rganmisiz, nima uchun...?" kabi savollar orqali mavzuga kirish ta'minlanadi.

2. Muammoli vaziyat yaratish.

O'quvchilarni faol fikrlashga undaydigan, o'z bilimlarini tahlil qilishga majbur qiladigan muammoli holat yaratiladi. Bu darsni faqat tinglovchi emas, balki izlovchi, tahlil qiluvchi, xulosa chiqaruvchi faol jarayonga aylantiradi.

3. Refleksiya bosqichi.

Bu darsning so'nggi, ammo juda muhim bosqichidir. Refleksiya o'quvchilarning "Men bugun nimani o'rgandim?", "Menga nimalar qiyin bo'ldi?", "Men bu bilimni qayerda qo'llay olaman?" kabi savollar orqali o'z faoliyatini baholashidir.

Refleksiya o'quvchini o'z fikrini ifoda etishga, o'z o'qish jarayonini boshqarishga o'rgatadi.

Darsning maqsadiga qarab uning tuzilmasi o'zgaradi. Quyida ba'zi turlar uchun tipik tarkib keltiriladi:

1. Yangi bilim beruvchi dars:

- Tashkiliy qism;
- Motivatsiya;
- Eski bilimlarni faollashtirish;
- Yangi bilimni tushuntirish;
- Mustahkamlash;
- Yakun va refleksiya.

2. Aralash dars:

- Tashkiliy qism
- O'tgan mavzuni takrorlash
- Yangi mavzuni tushuntirish
- Mustahkamlash
- Uyga vazifa va yakuniy xulosa

3. Bilimlarni mustahkamlash darsi:

- Tashkiliy qism
- O'tilgan mavzuni esga olish
- Mashqlar, testlar, muammoli topshiriqlar
- Guruhli ishlanmalar

- Natijalarni tahlil qilish va baholash

4. Takrorlash va umumlashtirish darsi:

- O‘tgan mavzularni tizimlashtirish
- Umumiy tahlil, taqqoslash
- Yangi xulosalar chiqarish
- O‘zaro savol-javob
- Xulosa va uyga topshiri

Zamonaviy metodikada darsni taqdim etishda o‘qituvchi quyidagi **didaktik tamoyillarga** amal qilishi lozim:

1. **Faoliyatga yo‘naltirilganlik** – o‘quvchi darsda faol ishtirok etadi, amaliy mashqlar bajaradi.
2. **Shaxsga yo‘naltirilganlik** – har bir o‘quvchining imkoniyatiga qarab yondashuv tanlanadi.
3. **Mustaqillikni rivojlantirish** – o‘quvchi mustaqil xulosa chiqaradi, o‘z fikrini asoslay oladi.
4. **Integrativlik** – o‘qitish jarayonida boshqa fanlar bilan bog‘liqlik yaratiladi.
5. **Texnologiklik** – darsning har bir bosqichi aniq maqsad, natija va baholash mezoniga ega bo‘ladi.

1. Vizual taqdimotlar. Slaydlar, sxemalar, jadvallar, infografika, videoroliklar orqali ma’lumotni yoritish o‘quvchilarning e’tiborini jalb qiladi va tushunishni osonlashtiradi.

2. Interfaol suhbat. O‘quvchilar bilan muloqot orqali dars o‘tkazish, savol-javoblar va muhokamalar orqali fikrlashni faollashtiradi.

3. Rolli o‘yinlar va simulyatsiyalar. Muayyan vaziyatni sahnalashtirish o‘quvchilarning ijtimoiy, nutqiy va hissiy kompetensiyalarini rivojlantiradi.

4. “Flipped Classroom” – ag‘darilgan sinf modeli. Bu metodda o‘quvchilar mavzuni uyda (video, maqola, prezentatsiya orqali) o‘rganib, darsda uni amalda qo‘llaydilar.

5. AKT asosida dars o‘tish. Online testlar, interaktiv doskalar, 3D modellar, raqamli laboratoriyalar orqali o‘quvchilarning axborot savodxonligi va mustaqil ishlash ko‘nikmalari oshadi.

Dars samaradorligini aniqlashda o‘qituvchi **ichki va tashqi tahlil** usullaridan foydalanadi.

Ichki tahlil — o‘qituvchining o‘z faoliyatini baholashi.

Tashqi tahlil — metodist, hamkasb yoki rahbar tomonidan o‘tkaziladi.

Baholashda quyidagi mezonlar e‘tiborga olinadi:

- dars maqsadining aniqligi va amalga oshirilishi;
- o‘qituvchining metodik mahorati;
- o‘quvchilarning faolligi va ishtiroki;
- darsning mantiqiy tuzilishi;
- ta’lim vositalaridan samarali foydalanish;
- vaqtni to‘g‘ri taqsimlash.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hasanboyeva O., Shodmonova D. *Pedagogika asoslari*. Toshkent, 2022.
2. Sayidahmedov N. *Yangi pedagogik texnologiyalar*. Toshkent, 2021.
3. Qodirova D., Xoliqova M. *Dars jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish*. Toshkent, 2020.
4. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. *Ta’lim jarayonini tashkil etish metodikasi bo‘yicha qo‘llanma*. Toshkent, 2023.
5. Jalolova Z. *Pedagogik texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar*. Samarqand, 2022.
6. UNESCO. *Effective Teaching and Learning Strategies for 21st Century Classrooms*. Paris, 2020.
7. Rahimova M. *Zamonaviy dars modeli: tarkibiy qismlar va metodika*. Andijon, 2023.

2.5-mavzu: Sinfni boshqarishning samarali yo'llari

Reja:

1. **Sinfni samarali boshqarishning asosiy tamoyillari.**
2. **Interaktiv sinf faoliyati.**
3. **Sinfda sog'lom, do'stona, ijobiy muhitni yaratish.**
4. **Sinf uchun "Oltin qoidalar"ni ishlab chiqish.**

Sinfni boshqarish — bu o'qituvchining dars jarayonini samarali tashkil etishi, o'quvchilarning o'zini nazorat qilish qobiliyatini rag'batlantirishi, darsda faol ishtirok etishini ta'minlashi hamda ijobiy munosabatlarni shakllantirish jarayonidir. To'g'ri boshqarilgan sinf ta'lim sifatini oshiradi, o'quvchilarda mas'uliyat hissi, tartib-intizom, mustaqil fikrlash va o'zini tutish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

1. **Rejalilik va tizimlilik** – dars jarayonida barcha faoliyat aniq reja asosida tashkil etilishi kerak.
2. **Izchillik va barqarorlik** – qoidalar, talablar va tartib doimiy ravishda amal qilishi lozim.
3. **Adolat va xolislik** – o'qituvchi barcha o'quvchilarga bir xil munosabatda bo'lishi, har birini hurmat qilishi kerak.
4. **Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv** – har bir o'quvchining ehtiyoji, qiziqishi va imkoniyatlari inobatga olinadi.
5. **Hamkorlik va ishonch** – o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqot o'zaro hurmat va ishonch asosida quriladi.

Sinf qoidalarini birgalikda ishlab chiqish. O'quv yili boshida o'quvchilar bilan birgalikda sinfda amal qilinadigan asosiy qoidalarni belgilash muhim. Bu ularning mas'uliyat hissini kuchaytiradi. Masalan: "Bir-birini tinglash", "Qo'l ko'tarmasdan gapirmaslik", "Boshqalarning fikriga hurmat bilan qarash" kabi oddiy, lekin samarali qoidalar sinf muhitini barqaror qiladi.

Darsni samarali rejalashtirish. Har bir dars aniq maqsad, vaqt taqsimoti, faol metodlar va baholash mezonlari bilan tuzilishi kerak. Tashkiliy jihatdan puxta o'ylangan darslarda o'quvchilar chalg'imaydi, muhit tartibli bo'ladi.

Motivatsiyani oshirish. Rag‘batlantirish, tan olinish, ijobiy fikrlar orqali o‘quvchilarni faol bo‘lishga undash kerak. “Ajoyib fikr!”, “Sen bugun faol ishtirok etding!” kabi ijobiy fikrlar o‘quvchida o‘ziga ishonchni kuchaytiradi.

O‘qituvchining nutqi va tanaviy harakati. O‘qituvchining ovoz ohangi, tana tili, yuz ifodasi, kiyinish madaniyati sinf boshqaruvining kuchli vositasidir. O‘qituvchi o‘z holati bilan ijobiy namunani ko‘rsatadi.

Vaqtни samarali boshqarish. Darsda har bir daqiqa maqsadli o‘tishi kerak. Keraksiz kechikishlar, chalg‘ishlar va uzilishlar sinf intizomini pasaytiradi. Dars boshlanishi va tugashida qat’iylilikni saqlash muhim.

Samarali boshqaruvning eng muhim omillaridan biri — bu ijobiy ijtimoiy-psixologik muhitdir.

O‘qituvchi har bir o‘quvchining o‘ziga xosligini qadrlashi, ularni qo‘llab-quvvatlashi, muvaffaqiyatlarini e’tirof etishi zarur. Ijobiy muhitda o‘quvchi o‘z fikrini erkin ifoda etadi, xatodan qo‘rqmaydi, ijodiy yondashishni o‘rganadi.

Psixologik iqlimni shakllantirishda quyidagilar yordam beradi:

- iliq munosabat va samimiy muomala;
- hazil-mutoyiba orqali stressni kamaytirish
- hamkorlikda faoliyat yuritish;
- o‘quvchilar fikriga quloq solish.

Sinfdagi intizomni saqlashda jazolash emas, balki **profilaktika** va **pozitiv boshqaruv** muhim.

Sinfni boshqarishda o‘qituvchining shaxsiy fazilatlari — sabr, qat’iyat, adolat, mehribonlik, hazilkashlik, kommunikativlik muhim ahamiyat kasb etadi. O‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki psixolog, tashkilotchi, yetakchi, maslahatchi rolini bajaradi.

Ota-onalar bilan samarali hamkorlik sinf boshqaruvining barqarorligini ta’minlaydi. Ota-onalar yig‘ilishlari, shaxsiy suhbatlar, onlayn muloqotlar orqali o‘quvchining o‘qish va xulqidagi o‘zgarishlar muhokama qilinadi. Ota-onalar maktab hayotiga faol jalb etilsa, o‘quvchi o‘zini nazorat ostida his qiladi.

Ba'zan o'qituvchilar quyidagi xatolarga yo'l qo'yadi:

- Haddan tashqari qat'iylik yoki ortiqcha yumshoqlik;
- Darsni rejasiz o'tkazish;
- O'quvchilarni solishtirish;
- Jamoaviy muammoni individual jazolash orqali hal qilish.

Bu holatlar ishonchni kamaytiradi, dars muhitini salbiylashtiradi.

Sinfni boshqarish — bu san'at, tajriba va mehr uyg'unligi. O'qituvchi sinfda ijobiy muhit yaratish, har bir o'quvchini faol ishtirok etishga undash, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish, zamonaviy metodlardan foydalanish orqali samarali natijaga erishadi. Samarali sinf boshqaruvi — ta'lim sifatining, o'quvchi motivatsiyasining va o'qituvchining kasbiy muvaffaqiyatining kalitidir.

Samarali o'quv muhiti ko'plab omillarni talab qiladi, ayniqsa **sinfni boshqarish rejasi**. Agar siz ushbu rejani yaxshi tuzsangiz, siz va o'quvchilaringiz o'zaro mustahkam munosabatlar o'rnatasiz, sinfni tartibga solish oson bo'ladi, shuningdek, o'qitish jarayonining sifati yangi bosqichga ko'tariladi.

Xo'sh, sinfni boshqarish rejasi nima? Va samarali bo'lishning yo'li qanday?

Keling, bilib olaylik!

Sinfni boshqarish rejasi nima?

Sinfni boshqarish rejasi quyidagi savolga javob berishi kerak, ya'ni

O'quvchilar o'zlarining xatti-harakatlari uchun qanday javobgarlikni o'z zimmlariga olishadi?

Oddiy qilib aytganda, sinfni boshqarish rejasi o'quvchilarga o'z xatti-harakatlarini tushunish, ularga rioya qilish va mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga yordam beradigan qoidalar/ko'rsatmalarni o'z ichiga olishi darkor.

Xususan, u qoidalar va tartiblardan tortib sinfning kun davomida qanday ishlashi rejasigacha bo'lgan tafsilotlar darajasini o'z ichiga oladi. Shunday qilib, har bir davr tegishli o'qitish strategiyalari bilan maksimal darajada foydalaniladi.

Misol uchun, sinfni boshqarish rejasi o'quvchilar o'qituvchining so'zini bo'lish uchun qo'llarini ko'tarishlarini talab qilishi mumkin. Agar bu qoidaga rioya qilinmasa, o'quvchilar ogohlantiriladi.

Sinfni boshqarish rejasining afzalliklari

Darslarni oldindan tayyorlangan reja bilan tashkil etish o'quvchilarning faolligini oshiradi va darsni davomida hech bir jihatni nazoratdan chetda qoldirmasdan tartibli amalga oshirilishini ta'minlaydi.

Shunday qilib, sinfni boshqarish rejasi odatda quyidagi afzalliklarni beradi:

- **O'quvchilarga diqqatini jamlashga e'tibor qarating:** o'quvchilarga darsda vaqtlarini faol va samarali ishlatishga imkon bering. Sinfni boshqarish rejangiz o'quvchining chinakam samarali o'rganish vaqtini oshirishga ko'maklashsin.
- **Barcha o'quvchilarga qoidalar bilan tanishish imkonini bering:** Sinf xonasini boshqarish rejasining maqsadlarini samarali amalga oshirish uchun barcha o'quvchilar sinf qoidalari va ko'rsatmalarini aniq tushunishlari, munosabat bildirishlari agar talab qilinsa ba'zi qoidalarga o'zgarish kiritishlariga imkon berish lozim.
- **Sinfda hamkorlik faoliyatini oshiring:** Sinfni boshqarish rejasi o'qitish maqsadlarini izlanish va hamkorlikda o'rganishga yo'naltirilgan bo'lsin. Bu o'quvchilarni o'z-o'zini boshqarish, o'ziga ishonish va hamkorlik qilish qobiliyatiga ega bo'lishga undaydi. Bular o'quvchiga, shuningdek, o'qituvchilarga kelgusidagi ta'lim jarayonida yuqori samaradorlikka erishishlarini ta'minlaydi.

Sinfni samarali boshqarish rejasini boshlash uchun 8 qadam

№1 - Maktab qoidalarini o'rganing.

Sinfni boshqarish rejasini tuzishdan oldin maktabingiz tartib-intizom qoidalari bilan tanishib chiqishingiz zarur. Chunki har bir maktabda sinfda va o'quvchilar uchun intizom yoki mukofot/jazo choralari mavjud.

Shunday qilib, xatoga yo‘l qo‘ymaslik va vaqtni yo‘qotmaslik uchun siz maktab tartib-intizom qoidalari bilan oldindan tanishib olishingiz, keyin sinfingizda qoidalar/tavsiyalar yaratishingiz mumkin.

№2 - Qoidalarni ishlab chiqing.

Ishlab chiqilgab qoidalar o‘quvchilarning faol o‘rganishga yordam beradigan xatti-harakatlarni rano‘batlantirishi, shuningdek, o‘rganishga xalaqit beradigan xatti-harakatlarni bartaraf etishga xizmat qilishi kerak.

Sinf qoidalari o‘zaro hurmat, muloqot va o‘rganishga tayyor bo‘lish asoslariga ega bo‘lishlari kerak.

Ya’ni, qoidalar har bir o‘quv faoliyati uchun o‘quvchi xatti-harakatlarning chegaralarini anglatishi kerak.

Masalan, adabiyot darsida siz o‘z navbatida xatti-harakatlar qoidalarni sanab o‘tishingiz mumkin:

O‘quvchilarga o‘zlari tanlagan adabiy asarni o‘qish uchun 15 daqiqa vaqt beriladi.	
O‘quvchilar keyingi 15 daqiqada o‘zlarini qanday his qilganlarini yozishlari kerak.	
Agar o‘quvchilarda savollar bo‘lsa, o‘qituvchidan yordam olish uchun qo‘lingizni ko‘taring.	
Dars oxirida ba’zi o‘quvchilar o‘zlarining his-tuyo‘ulari haqida fikr bildirishlari so‘raladi.	

Qoidalarga rioya qilmagan o'quvchilar bir marta ogohlantiriladi.

Bu o'quvchilarga har bir sinfda nima qilishlari kerakligini, mustaqil o'rganish uchun qancha vaqt borligini va qoidalarga rioya qilmasa, qanday oqibatlarga olib kelishini tushunishga yordam beradi.

№3 – O'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi chegaralarni belgilang

Tartib-intizom qoidalari asosida sinfni boshqarish rejasini tuzish har ikki tomonni ham yaxshilaydi. Shunday qilib, siz va sizning o'quvchilaringiz ikkala tomon uchun chegaralarni belgilashingiz va ularni hurmat bilan amal qilishingiz kerak.

O'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi ba'zi chegaralarni aytib o'tish mumkin:

- Siz mavzuni tushuntirayotganingizda o'quvchilar halaqit bermaydilar.
- O'quvchilar mustaqil o'rganish vaqtida bo'lsa, siz aralasha olmaysiz.
- Siz o'quvchilarni masxara qilmasligingiz, kinoya qilmasligingiz yoki tanqid qilmasligingiz kerak va aksincha.

№4 - verbal va noverbal muloqotdan foydalaning.

Sinf xonasi har doim ijobiy va salbiy xatti-harakatlarni birlashtiradi. Biroq, har doim ham ijobiy/salbiy xatti-harakatlarni nomlash va o'quvchilarni ogohlantirish yoki mukofotlash kerak emas.

Ba'zan, agar o'quvchi yaxshi ishlayotgan bo'lsa, ***siz o'sha ijobiy xatti-harakatlarni raobatlantirishingiz mumkin:***

- ✓ Bu o'quvchiga tabassum qiling
- ✓ Boshingizni qimirlatib rozilik bildiring
- ✓ Barakalla

Salbiy xatti-harakatlarga kelsak, sizga quyidagilar kerak:

- ✓ Qoshlarini burish, bosh chayqash.
- ✓ Jiddiy yuz hosil qiling.

№5 - O'quvchilaringizni tushunishga harakat qilin.

Sinfni boshqarish rejasining eng muhim elementi o'quvchilar bilan samimiy munosabatlarni o'rnatishdir. O'qituvchilar har bir o'quvchini eshitishi va unga individual ta'lim imkoniyatlarini yaratishi ham yaxshi samara beradi.

Masalan, *sinfda o'quvchining ismini aytib chaqirish va o'quvchini maqtash.*

Har bir o'quvchining o'ziga xos shaxsiyati va o'rganish uslubi bo'ladi. Shuning uchun ular turli yondashuvlar va yechimlarni talab qiladi. Har bir o'quvchini tushunish o'qituvchilarga o'z sinflarini yanada oson boshqarishga yordam beradi.

№6 - Innovatsion o'qitish usullari

Zerikarli o'qitish usullari, bir xil yo'ldan borish ham o'quvchilarning dars vaqtida yolo'iz ishlashi, gaplashishi, kam e'tibor berishi va hokazolarning sabablaridan biridir.

Buni o'quvchilarning samaraki ta'lim olishlariga yo'naltirilgan o'qitish usullarini tanlash orqali o'zgartirish mumkin: innovatsion o'qitish usullari va interaktiv sinf faoliyati? Viktorina tashkil qiling, aqliy hujum, bahslar va qiziqarli vazifalar sinfni samarali ta'lim olishga va boshqarishga yordam beradi va sinf qoidalarini buzishga yo'l qo'yilmaydi.

№7 - Mukofot va jazolar

O'quvchilarni rao'batlantirish uchun rao'batlantirish - o'qituvchilar sinfni boshqarishda tez-tez foydalanadigan yaxshi usul. Rao'batlantirish o'quvchining darslarga ishtiyoqini oshiradi va sinfga ko'proq hissa qo'shishni xohlaydi. Darsga xalaqit beruvchi xatti-harakatlar uchun o'qituvchilar, shuningdek, o'quvchilarni jazolashlari va qayta takrorlamaslikka rioya qilishlikka o'rgatishlari kerak. Rao'bat va jazolar sinf qoidalariga yaxshiroq amal qilishga yordam beradi.

O'qituvchilar turli darajadagi mukofotlarni taklif qilishlari mumkin. Mumkin bo'lgan mukofot/sovo'alarning ba'zi misollari

- ✓ Stikerlar, qalamlar va h.k. shunga o'xshah predmetlar.
- ✓ O'quvchining xohishiga ko'ra kitob.

✓ Bir seans muzeyga/filmga olib boradi.

Aksincha, qoidalariga amal qilinmasa, jazolash chora sifatida ko'riladi. O'quvchilar xatolarini anglashlari va ularni takrorlamasliklarini tushunishlari uchun quyidagi jazo shakllari mavjud:

- Agar o'quvchi ko'p shovqin qilsa, atrofdagilarni bezovta qilsa: unda bir necha kun sinf oldida yolo'iz o'tirishiga to'o'ri keladi.
- Agar o'quvchilar janjal qilsalar yoki kelishmay qolsalar: o'quvchilarni guruh bo'lib ishlashlari yoki birgalikda navbatchilik qildiring.
- Agar o'quvchi uy vazifasini bajarmasa: Darsni qayta o'rganish va butun sinfni o'qitish topshirio'i bilan jazolang.
- Agar o'quvchi o'qituvchini xafa qilsa: o'quvchining ota-onasini maktabga taklif qiling va birinchi navbatda o'quvchining kuchli tomonlari haqida gapiring. Keyin o'qituvchilarni haqorat qilish muammosi haqida gapiring. O'sha o'quvchi o'zidan uyaladi va o'qituvchidan kechirim so'raydi.

Biroq, raobatlar va jazolar adolat va oshkoralikni ta'minlashi kerak (holatga qarab), chunki adolat o'quvchilar uchun hurmatni his qilishlari va sinfda tinchlik muhitini yaratish uchun zarurdir.

№ 8 - Sinfni samarali boshqarish rejasi uchun ota-onalarga murojaat qiling.

Muvaffaqiyatli ta'lim uchun ikkala tomon ham kerak: maktab va oila. Ota-onalar o'z farzandlarining shaxsiyatini tushunadilar va mukammal o'quvchilarni xohlaydilar. Shuning uchun, iltimos, ota-onalar bilan boo'laning, muhokama qiling va tegishli sinfni qanday o'qitish va boshqarishni bilib oling.

Bundan tashqari, o'qituvchilar ota-onalarni uyda o'z farzandlarining yutuqlarini maqtashga undashlari kerak, shunda o'quvchilar har doim ota-onalari tomonidan ularning harakatlari uchun tan olinishini his qilishadi.

Sinfni samarali boshqarish rejasi uchun maslahatlar

Sinfni samarali boshqarish rejasini yaratish birinchi kundan boshlanishi kerak, ammo u shu bilan tugamaydi. Yil davomida o'qituvchilar izchil va qat'iyatli bo'lishlari kerak

- O'quvchilar bilan munosabatlarni rivojlantirish.
- Yaxshi xatti-harakatlarni kuzatib boring va mustahkamlang.
- O'quvchilar hayotini, qiziqishlarini, kuchli va zaif tomonlarini hurmat qiling.
- Darsni o'quvchilarning xatti-harakatlari va ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilgan tartibda rejalashtiring.
- Ana shunda, o'quvchilar tartib-intizon qoidalariga rioya qiladilar va samarali o'rganishga jiddiy yondashadilar.

Bundan tashqari, siz moslashuvchan bo'lishingiz va sinfni boshqarish rejangizni to'ldirib va takomillashtirib borishingiz, muammoli vaziyatlar paydo bo'lganda moslashishingiz kerak. Bundan tashqari, har bir o'quvchi o'qituvchi tomonidan o'amxo'rlik qilishni xohlashini his etishingiz kerak, lekin har bir o'quvchiga mehr ko'rsatishda boshqa o'quvchilar bir-birlarini xafa qilmasliklari yoki hasad qilmasliklari uchun me'yorni ushlab kerak.

Xulosa

Umid qilamizki, yuqoridagi 8 qadam bilan siz sinfni samarali boshqarish rejasiga ega bo'lasiz.

Qanday texnika yoki rejaga ega bo'lmang, shuni unutmangki, o'qituvchi har doim o'quvchilar uchun namuna bo'lib qoladi. O'quvchilar kasbiy mahorat va

ularga bo'lgan hurmatni o'qituvchining ijobiy munosabati deb bilsalargina, ular yaxshi o'quv muhitini yaratishga ko'maklashadilar.

Sinfni boshqarish rejasini qanday yozaman?

Quyidagi bosqichlarni bajarish orqali sinfni samarali boshqarish rejasini yaratishingiz mumkin:

1. **Kutishlar** – o'quvchilarga nisbatan qanday xulq-atvor va akademik kutishlaringizni aniq ayting. Bularni hamma ko'radigan joyga joylashtiring.
2. **Doimiy ishlar** - sinfga kirish/chiqish, materiallar, topshiriqlar kabi kundalik tartiblarni belgilang.
3. **Qoidalar** - 3-5 ta oddiy, ijobiy qoidalarni yarating. Ularni yaratishda o'quvchilarni jalb qiling. Qoidalar hurmat va xavfsizlikka qaratilishi kerak.
4. **Rao'batlar** - maqto'v, stikerlar, mukofotlar kabi ishinchni qondirish uchun ijobiy mustahkamlash tizimini batafsil ko'rsating.
5. **Natijalar** - ogohlantirishlardan uyga qo'no'iroq qilishgacha bo'lgan noto'o'ri xatti-harakatlarning tegishli, kuchayuvchi oqibatlarini belgilang. Fikringizda, hukmingizda barqaror bo'ling.
6. **Muloqot** - ota-onalar siz bilan boo'lanishlari uchun ish vaqtini, elektron pochta manzilini, aloqa manzillarini taqdim eting.
7. **Qiyin xatti-harakatlar** - kechikish, tayyorgarlik ko'rmaslik, texnologiyadan noto'o'ri foydalanish kabi tez-tez uchraydigan muammolarga aniq javobni rejalashtiring.
8. **Ta'lim usullari** - samarali o'rganishni ta'minlash uchun xilma-xillik, juftlikda, kichik guruhlarda ishlashga jalb qiling.

Sinfda ta'limni boshqarish rejasi nima?

Sinfda ta'limni boshqarish rejasi o'qituvchining o'quv maqsadlariga erishish uchun dars o'tishini, o'quvchilar ishini, muloqotini va umumiy kurs tuzilishini qanday tashkil etishini belgilaydi.

Sinfni muvaffaqiyatli boshqarish rejalarining 4 ta asosiy elementi nima?

- ✓ Aniq umidlar
- ✓ Muvofiqlik va adolatlilik

- ✓ Ijobiy mustahkamlash
- ✓ Sinfidagi tartib va qoidalar

Agar sinfda turli darajadagi o‘quvchilar bo‘lsa, o‘qituvchi quyidagi usullar orqali sinfni samarali boshqarishi mumkin:

1. Differensial yondashuv: Darsda materiallarni o‘zlashtirish darajasiga qarab mos ravishda guruhlariga bo‘lingan topshiriqlar bering. Masalan, o‘quvchilarni kuchli va yordamga muhtoj guruhlariga ajratib, ularning bilimiga mos topshiriqlar tayyorlang.

2. O‘zaro o‘rgatish: Kuchli o‘quvchilarni yordamga muhtoj o‘quvchilarga murabbiylik qilishini tavsiya qiling. Bu, nafaqat yordamga muhtoj o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlaydi, balki kuchli o‘quvchilarning bilimlarini ham mustahkamlaydi.

3. Motivatsiyani oshirish: Har bir o‘quvchining muvaffaqiyatini ta’kidlab, ular uchun motivatsiya yarating. Harakatni qadrlash va kichik yutuqlarni raobatlantirish sinfdagi ishtiyoqni oshiradi.

4. O‘quv jarayonini qiziqarli qilish: Interaktiv o‘yinlar, guruh bo‘lib yechiladigan vazifalar va amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘quv jarayonini qiziqarli va tushunarli qiling. Bu barcha o‘quvchilarni darsga jalb qilishda yordam beradi.

5. Qo‘shimcha yordam: O‘zlashtirishi past o‘quvchilarga darsdan so‘ng yoki tanaffus vaqtida qo‘shimcha yordam ko‘rsating, kerak bo‘lsa, ularni maxsus qo‘llanmalar yoki resurslar bilan ta’minlang.

Bu usullar orqali sinfdagi barcha o‘quvchilarning ehtiyojlarini qondirib, o‘quv jarayonini samarali va balansli qilishingiz mumkin.

O‘qituvchilar faqat mavzu bo‘yicha chuqur bilimga ega bo‘lish bilan cheklanmasdan, sinf dinamikasini samarali boshqarish bo‘yicha ham ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari zarur. Bu tashkiliy va intizomli yondashuvlarni o‘z ichiga oladi va sinfdagi o‘quvchilar o‘rtasidagi turli munosabatlarni tizimli ravishda o‘rnatishga hamda ta’lim maqsadlariga muvofiq boshqarishga yordam beradi. Aks holda, minimal boshqaruv ko‘nikmalariga ega o‘qituvchilar dars olib borishi o‘quvchilarning past natijalari va muvaffaqiyatsizligi bilan yakunlanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, agar o‘qituvchi sinfdagi noxush xatti-harakatlarni samarali

nazorat qila olmasa, bu barcha o'quvchilarning kognitiv rivojlanish sur'atiga salbiy ta'sir qiladi. Shu sababli, darsda tartibsizliklar yuzaga kelganda, ularni kamaytirish yoki yo'q qilish uchun samarali sinfni boshqarish usullarini qo'llash muhim hisoblanadi.

Sinfni boshqarish jarayoni

Ushbu yondashuvlar sinf muhitini faol o'rganishga rag'bat beradigan ijobiy ekotizimga aylantirishga qaratilgan. O'qituvchilar sinfning jismoniy va psixologik sharoitlarini o'zgartirish orqali o'quvchilarning barcha o'rganish maqsadlariga erishishiga yordam beradigan ijobiy atmosferani yaratishlari mumkin.

Samarali dars rejalashtirish – ta'lim maqsadlariga erishishning eng muhim sharti hisoblanadi. Har bir mashg'ulot oldindan belgilangan rejaga asoslangan bo'lishi lozim, bunda quyidagi jihatlar e'tiborga olinadi:

1. Kutilayotgan ta'lim natijalari;
2. O'qituvchining dars yoki mavzuni qanday tanishtirishi, tushuntirishi va ko'rsatishi;
3. O'quvchilarni faol ishtirok etishga undash usullari;
4. O'quvchilarning darsda qanday faoliyat ko'rsatishi;
5. Agar kutilgan natijalar erishilmasa, muqobil strategiyalarning mavjudligi.

Inson omillarini hisobga olmaganda, sinfdagi umumiy ta'lim sharoitlarini o'zgartirish oson. Xonaning ko'rinishi va muhitining hissiyati o'rganishga bevosita ta'sir qiladi. Yoritish darajasi ta'lim maqsadlariga mos kelishi kerak: yaxshi yoritilgan xonalar vizual sezgilarni yaxshiroq qabul qilishni ta'minlaydi, qorong'i

xonalar esa og‘zaki tushunchalarni ifodalashda qulay bo‘lishi mumkin. Diqqatni jalb qilish uchun o‘quvchilarning e‘tiborini muayyan o‘quv stimullarga qaratish zarur. Fon shovqini, tartibsizlik yoki vizual chalg‘ituvchi elementlardan qochish lozim.

Sinf mashg‘ulotlarini samarali olib borish uchun o‘quvchilaringiz maqsadlarini va ularga erishish yo‘llarini aniqlang. Sinfda tartibsiz ko‘rinmaslik, faoliyat namunasini ko‘rsatish va aniq tizimni yaratish muhim.

Boshqaruvda ijobiy yondashuvni saqlash – o‘zaro hurmat va samimiy muloqotni rivojlantiradi. Ba‘zan hazil qo‘shish o‘quvchilarning diqqatini jalb qilish va ularni muloqotga undashga yordam beradi. O‘qituvchilar uchun muhim belgilar: qat’iyatlilik, adolatlilik va do‘stona munosabat.

Sinfni boshqarish texnikasi dars muvaffaqiyati uchun juda muhim. O‘quvchilarda to‘g‘ri o‘rganish munosabatini shakllantirish uchun bir necha usullardan foydalanish mumkin. Masalan, yangi mavzuga kirishdan oldin har bir o‘quvchi darsga tayyor bo‘lishi lozim. Agar o‘quvchilar mavzuga e‘tibor bermasa, darsni davom ettirmasdan ularni diqqatini jalb qilish zarur. Boshqacha aytganda, diqqatni jalb qilmasdan o‘qitish qo‘pollik va e‘tiborsizlik tushunchalarini shakllantiradi, bu esa dars samaradorligini pasaytiradi.

Modellashtirish

O‘quv jarayoni soo‘lom va samarali bo‘lishi uchun o‘qituvchilar sinfda o‘zlarining yetakchiligi va hurmatini o‘rnatishlari kerak. Shuningdek, ular o‘z o‘quvchilarining rivojlanishi va ega bo‘lishini xohlaydigan xususiyatlarni namoyish etishlari kerak. O‘qituvchilar namuna sifatida boshqalarga hurmat va o‘amxo‘rlik ko‘rsatishni bilishi va amalda qo‘llashi kerak, shunda o‘quvchilar o‘z harakatlariga taqlid qilishlari mumkin.

Masofaviy va samimiy yaqinlik

O‘quvchilar bir-biriga yaqinroq o‘tirganda darsda faolroq ishtirok etishadi, chunki odamlar o‘zini ko‘proq kuzatilayotganini his qilganda mas’uliyatliroq bo‘ladi va faoliyatga jalb qilinadi. Sinfda o‘qituvchidan uzoqda o‘tirgan o‘quvchilar ko‘pincha noto‘g‘ri xatti-harakatlarga moyil bo‘lishi mumkin. Bu muammoni hal qilish uchun o‘qituvchi dars davomida xonada harakatlanishi, turli o‘quvchilarni

faol jalb qilishi va har birining o'quv natijalari bilan qiziqishini namoyon qilishi lozim. Shu orqali barcha o'quvchilar e'tibor qaratilganini sezadi va ishtirok darajasi oshadi.

Muvaffaqiyat tizimi

O'qituvchilar o'quvchilarni nima uchun rag'batlantirayotganini tushunib, ularni kognitiv rivojlanish imkoniyati sifatida samarali ishlatishlari zarur. Inson ehtiyojlari – masalan, axborot olish va o'z fikrini tasdiqlash – sinfdagi ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda vosita bo'lishi mumkin. Ba'zi o'qituvchilar “Ijobiy intizom” deb ataydigan bu yondashuvda diqqat yomon xulq-atvorga qaratilmay, aksincha, o'quvchilarning ijobiy fazilatlari e'tirof etiladi. Maqtov va rag'bat bu uslubning ajralmas qismi bo'lib, har bir o'quvchining yaxshi xulq-atvorni tanlash istagini kuchaytiradi.

Doimiy va tasodifiy qobiliyatlarni baholash

O'quvchilar kutilgan darajada o'rganyaptimi yoki yo'qligini tekshirish uchun o'qituvchilar e'lon qilingan imtihonlar, qiziqishlari bo'yicha ishlar, guruh faoliyati va tasodifiy ularning faoliyatini tekshirish kabi boshqa topshiriqlar shaklida muntazam testlarni topshirishlari kerak. To'satdan e'lon qilingan viktorinalar nafaqat o'quvchilarning yutuqlarini kuzatish, balki muvaffaqiyatsizlikka uchramaslik uchun o'quvchilarni doimiy e'tibor berishga majbur qilish uchun muntazam ravishda o'tkazilishi kerak.

Darsni boshqarish

O'qituvchining o'quvchilarning niyati va xatti-harakatlarini tushunishi muhim, lekin bu faqat bir tomonidir. Ikkinchi tomoni esa o'qituvchining o'z zimmasidagi mas'uliyatdir. Ko'pchilik o'qituvchilar fanini yetarlicha biladi deb hisoblasa-da, o'z bilimini samarali tarzda yetkazish boshqa masala. Har bir darsni muvaffaqiyatli o'tkazish uchun pedagogik mahorat, puxta tayyorgarlik va rejalashtirish talab etiladi.

O'qituvchilik sharaflilik kasb bo'lib, u orqali kelajak avlodning ertangi kunning qiyinchiliklariga bardosh bera oladigan bilim va kompetensiyalari shakllanadi hamda rivojlanadi.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim sifatini oshirish va pedagoglar salohiyatini rivojlantirish to‘g‘risida”gi qarori, 2023-yil.
2. Xalq ta’limi vazirligi. *Sinf rahbarining faoliyatini tashkil etish bo‘yicha metodik qo‘llanma*. Toshkent, 2022.
3. Qodirova D., G‘ulomova M. *Pedagogik psixologiya va sinfni boshqarish asoslari*. Toshkent, 2021.
4. Rahmatova N. *Zamonaviy ta’lim jarayonida sinf boshqaruvi*. Samarqand, 2023.

2.6-Mavzu: Dars kuzatish va tahlil qilish

Reja

1. **Darslarni kuzatish va tahlil qilishdan asosiy maqsad**
2. **Dars kuzatish va tahlil qilish ketma-ketligi.**
3. **Dars kuzatishdan chiqarilgan yakuniy xulosalar, taklif va tavsiyalar.**

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘qituvchining kasbiy rivojlanishida darsni kuzatish va tahlil qilish muhim o‘rin tutadi. Bu jarayon o‘qituvchining o‘z faoliyatini tahlil qilish, o‘quvchilar ehtiyojlarini aniqlash va ta’lim sifati samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Dars kuzatishning maqsadi — ta’lim jarayonining samaradorligini baholash, o‘qituvchi faoliyatidagi kuchli va zaif tomonlarni aniqlash hamda dars jarayonini takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdir.

Dars kuzatishning vazifalari:

- darsning maqsad va vazifalarini aniqlash;
- o‘qituvchining pedagogik faoliyati, metod va usullarini baholash;
- o‘quvchilarning o‘quv faolligi, ishtiroki va mustaqil fikrlash darajasini tahlil qilish;
- o‘quv muhiti, vositalar va texnologiyalarni qo‘llash samaradorligini o‘rganish;

- o‘qituvchi bilan o‘quvchi o‘rtasidagi muloqotni tahlil qilish.

Darsni kuzatish bosqichlari:

1. **Tayyorlov bosqichi** – dars kuzatishdan oldin o‘qituvchi va kuzatuvchi dars maqsadi, mavzusi, o‘quvchilarning yoshi va darajasi bilan tanishadi. Kuzatuv uchun maxsus reja yoki kuzatish varag‘i ishlab chiqiladi.

2. **Dars jarayonini kuzatish bosqichi** – darsning borishi, o‘qituvchining metodlari, o‘quvchilar faoliyati, o‘qituvchi nutqi, vizual vositalar va texnologiyalar qo‘llanilishi aniqlanadi.

3. **Tahlil va muhokama bosqichi** – dars yakunlangach, kuzatuvchi o‘z mulohazalarini yozma shaklda tayyorlaydi va o‘qituvchi bilan birgalikda tahlil qiladi. Muhokama konstruktiv, rivojlantiruvchi xarakterda bo‘lishi lozim.

Dars tahlilining asosiy yo‘nalishlari:

- darsning didaktik, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlariga erishilganlik darajasi;
- ta’lim mazmunining o‘quv dasturiga muvofiqligi;
- o‘qituvchining metodik mahorati;
- o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarining shakllanishi;
- o‘quvchilarning faolligi, mustaqil fikrlashi, ijodkorligi;
- o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi muloqot madaniyati.

Dars tahlilining turlari:

1. **To‘liq tahlil** – darsning barcha tarkibiy qismlarini (kirish, asosiy, yakuniy qism) to‘liq qamrab oladi.
2. **Tanlangan tahlil** – darsning muayyan jihatini (masalan, metodika, motivatsiya, baholash tizimi) o‘rganishga yo‘naltiriladi.
3. **Qiyosiy tahlil** – bir necha o‘qituvchining darslarini solishtirish orqali samaradorlikni aniqlash imkonini beradi.
4. **Refleksiv tahlil** – o‘qituvchining o‘z faoliyatini mustaqil tahlil qilishi orqali o‘z ustida ishlashga yo‘naltirilgan tahlil turi.

Darsni tahlil qilish mezonlari:

- ✓ dars maqsadining aniqligi va aniq natijaga yo‘naltirilganligi;

- ✓ o'quvchilarning faollik darajasi;
- ✓ o'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish;
- ✓ baholashning xolis va shaffofligi;
- ✓ o'qituvchining innovatsion texnologiyalarni qo'llashi;
- ✓ vaqtni to'g'ri taqsimlash;
- ✓ darsning tarbiyaviy ahamiyati.

Dars tahlilining ahamiyati:

Dars tahlili o'qituvchining kasbiy o'sishiga yordam beradi, uning metodik faoliyatini takomillashtiradi, dars sifati va samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, o'qituvchining refleksiv fikrlashini rivojlantiradi, dars jarayonini tanqidiy tahlil qilishga o'rgatadi.

Dars kuzatish va tahlil qilish — bu nafaqat o'qituvchining faoliyatini baholash, balki ta'lim sifatini oshirishning muhim vositasidir. U o'qituvchining ijodkorligini rag'batlantiradi, darsni tashkil etish va boshqarish mahoratini yuksaltiradi.

O'qituvchi faoliyatining samaradorligi nafaqat dars jarayonida qo'llaniladigan metodlarga, balki o'quv jarayonini kuzatish, tahlil qilish va natijalar asosida xulosalar chiqarish ko'nikmalariga ham bog'liq. Kasbiy standart – bu pedagogning malaka darajasi, bilimlari va ko'nikmalari bo'yicha belgilangan talablar majmui bo'lib, darsni kuzatishda asosiy mezon vazifasini bajaradi. Ushbu yondashuv o'qituvchining o'z kasbiga mas'uliyat bilan yondashishini ta'minlaydi va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan faoliyatini yanada takomillashtiradi. Darsni tahlil qilish pedagogik mahoratni oshirishning asosiy vositasi va ta'lim samaradorligini kuchaytiruvchi muhim omildir. Ta'lim muassasalaridagi mashg'ulotlarning mazmunini tahlil qilish orqali o'quv-tarbiya jarayoni to'g'ri tashkil etiladi va ta'lim oluvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasi oshadi. Zamonaviy ta'lim nazariyasini amaliyotga tatbiq etish orqali darsni kuzatish va tahlil qilish o'quv jarayonini takomillashtirishning eng muhim vositasi hisoblanadi. Shu bilan birga, darslarni tahlil qilish o'qituvchilarga pedagogik mahoratini rivojlantirish, xatolarini aniqlash va kamchiliklarni bartaraf etish imkonini beradi.

Darslarni kuzatish va tahlil qilishdan asosiy maqsad

Ta'limning yangi mazmuni va sifatini shakllantiruvchi asosiy shaxs o'qituvchidir. Zamonaviy sharoitda o'qituvchining roli o'zgarmoqda – bilimning yagona manbai, ma'lumot tashuvchisidan ta'lim jarayonining tashkilotchisi va rahbarigacha – bu tegishli darajadagi professional malakani talab qiladi.

Yangi professional o'qituvchi standarti o'qituvchining asosiy kasbiy kompetensiyalarini belgilaydi.

Qobiliyatni faqat harakatda ko'rish va baholash mumkin.

O'qituvchi faoliyatining asosiy va eng muhim shakli darsdir, shuning uchun kompetensiya darajasini baholashda dars davomida o'qituvchining o'quvchilar bilan ishlashini kuzatish kerak. O'qituvchining kasbiy standarti asosida o'qituvchi faoliyatini nazorat qilish vositasi ishlab chiqilgan. Ta'lim vositasi o'qituvchining harakatlarida ma'lum bir vakolat doirasida standartning amalga oshirilishini ko'rsatadigan ko'rsatkichlarni ko'rish (yoki ko'rmaslik) imkonini beradi.

Ushbu materiallarda keltirilgan vositadan foydalangan holda darsda o'qituvchining ishini kuzatishdan maqsad uning kasbiy kompetensiyalari darajasini aniqlash va attestatsiya jarayonida ushbu baholashdan foydalanishdir.

Dars davomida o'qituvchining harakatlarini kuzatish uning malaka darajasini va demak, o'quv jarayonining sifatini ko'rsatadi.

Kuzatish – bu ma'lum bir reja bo'yicha, aniq maqsad bilan olib boriladigan, kuzatilayotgan narsa haqida obyektiv ma'lumot beradigan tadqiqot usuli. Kuzatish odatda oldindan aniqlangan ko'rsatkichlarga e'tibor qaratish, ularning ko'rinishi yoki yo'qligini qayd etish orqali amalga oshiriladi. Ushbu usulning ahamiyati uning obyektivligi, shaffofligi, samaradorligi va ishonchliligidadir.

O'qituvchining kasbiy standarti 7 ta kasbiy kompetensiyani o'z ichiga oladi. Dars davomida ularning hammasini kuzatish mumkin emas. Masalan, rejalashtirish muayyan dars o'tilgunga qadar sodir bo'ladi. Ota-onalar yoki hamkasblar bilan hamkorlik qilish bilan bog'liq kompetensiyalar, shuningdek, kasbiy rivojlanish bilan bog'liq masalalar darslar davomida o'rganilmaydi, bu kompetensiyalarning darajasini boshqa vaqtlarda va boshqa usullardan foydalangan holda tekshirish kerak.

Darslarni kuzatish va tahlil qilish jarayonida quyidagi vazifalar amalga oshirilishi zarur:

Kuzatuvchilar ta'lim muassasasida o'qituvchining ish faoliyatini baholash;

Dars jarayonining bosqichlarga muvofiqligini kuzatish;

Kuzatuvchilar dars o'tayotgan o'qituvchiga amaliy-metodik yordam ko'rsatish;

Ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish va ommalashtirish;

O'qituvchilarni bir-birlarining pedagogik usullari va yondashuvlarini o'rganishga da'vat qilish orqali ta'lim samaradorligini oshirish.

O'qituvchining darsga tayyorgarlik jarayonida e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan jihatlar:

Darsga tayyorgarlik ko'rishda mavzu ishchi dastur va taqvimiy rejaga mosligi; dars ishlanmasi, turli didaktik tarqatma materiallar va ko'rgazmali vositalarni tayyorlash;

Dars maqsadlarini davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturiga muvofiq aniq belgilash;

Dars o'tiladigan xonaning tayyorligi, doskaning tozaligi, bo'r, latta yoki markerlar, videoproektor, elektron doskaning ishlash holati;

Mavzuning ilmiy asoslanganligi va izchilligi, oddiydan murakkabga o'tish, ko'rgazmalilik, berilayotgan bilim va yangi axborotlarning hayotiyliigi, jonli va ravon tilda tushuntirilishi;

Mavzuga ajratilgan soatlar va o'quvchilarning yoshi, shaxsiy-psixologik xususiyatlarini hisobga olish, ularni fikrlashga, izlanishga undash, ijodiy yondashuv va uslubiy mahoratni qo'llash, ilg'or pedagogik va innovatsion tajribalarni faol tatbiq etish.

Dars kuzatish va tahlil qilish ketma-ketligi

- 1) Dars kuzatuvchining maqsadi;
- 2) Dars jarayonini kuzatish va tahlil qilish;
- 3) Dars jarayonida o'qituvchining dars o'tish bosqichlariga amal qilish;
- 4) Dars samaradorligi va o'qituvchining ish faoliyatini yanada yaxshilashga oid

dars kuzatuvchining tahlillari hamda taklif va mulohazalari.

Dars tahlili turlari

1. Didaktik (Yoki ta'limiy) tahlil.

Bu tahlilda dars mavzusining ilmiy asoslanganligi, izchilligi, oddiydan murakkabga o'tish yo'nalishi, ko'rgazmalilik darajasi, berilayotgan bilim va yangi axborotlarning hayotiyliigi hamda ularning jonli va ravon tilda tushuntirilishi nazarda tutiladi.

Ushbu tahlil o'qituvchining faoliyatining ikki jihatini qamrab oladi: birinchidan, mavzuni dasturda belgilangan soatda va tegishli usullar yordamida yetkazish, o'quvchilarning yoshi va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni o'ylashga, izlanishga undash va sharoit yaratish; ikkinchidan, o'qituvchining ijodkorligi, uslubiy mahorati va ilg'or pedagogik tajribalarini namoyish etish.

Bu tahlilda ta'lim yo'nalishidagi hukumat qarorlari, talablar, davlat tili, milliy madaniyat, buyuk olim va allomalarning ishlari hamda respublikadagi oxirgi o'zgarishlar dars davomida qanday qo'llanilganligi o'rganiladi.

Psixologik tahlil o'quvchilarning kayfiyati, sog'ligi, jamoadagi muhit, diqqat markazi, fanga bo'lgan qiziqish, o'qituvchiga munosabati, hozirjavobligi, tafakkuri, xotirasi, fantaziyasi va bilim, ko'nikma hamda malaka darajalarini hisobga oladi. Shu bilan birga, o'qituvchining favqulodda vaziyatlarda o'zini boshqarish qobiliyati ham tahlil qilinadi.

Ushbu tahlil o'qituvchining tashqi qiyofasi, talabalar bilan til topish mahorati, madaniyati, odobi, nutq madaniyati va umuminsoniy tarbiyaning tarkibiy qismlarini o'quvchilarga yetkazish qobiliyatini baholaydi.

Dars kuzatishdan chiqarilgan yakuniy xulosalar va tavsiyalar Pedagogik odob va o'zaro hurmat asosida olib borilgan dars kuzatuvida ishtirokchilar texnologik yondashuv bo'yicha fikrlarini oshkora bildirishlari maqsadga muvofiq hisoblanadi. Har qanday tajribali o'qituvchida ham ayrim kamchiliklar kuzatilishi mumkin. Ularni hurmat bilan ta'kidlash, o'qituvchining kelajakdagi darslariga salbiy ta'sir ko'rsatmasligi lozim. Chiqarilgan xulosalar va

tavsiyalar o'qituvchining pedagogik tajribasini umumlashtirish va ommalashtirishga, raqobatbardosh va yetuk kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi.

Fidbek nima?

Fidbek – inglizcha “feedback” so'zidan olingan bo'lib, “qayta bog'lanish” degan ma'noni bildiradi.

Fidbek quyidagi maqsadlarda qo'llanadi:

1) boshqa kishiga o'zim haqimda nima o'ylashim va his qilishimni bildirish;

2) boshqa kishiga u haqida nima o'ylashim va his qilishimni bildirish;

Fidbek - ikki kishi orasidagi xulq va munosabatni tartibga solish instrumentidir.

Fidbek berish va olish qiyinchiliklari:

- milliy urf-odatlar;
- munosabat buzilishidan qo'rqish;
- noto'g'ri tushunishlaridan qo'rqish;
- harakat qilishdagi ishonchsizlik.

Fidbek dars tahlili, biror holatga munosabat bildirishda qo'llaniladi. Fidbek berish va Fidbek olish qoidalari mavjud.

Fidbek berishda:

- Baholamang, balki izohlang (ijobiydan boshlang)
- Umumiy gaplardan qoching, aniq narsaga Fidbek bering
- Biror o'zgartirish kiritish taklifingiz bo'lsagina fikr bildiring
- Fidbek berishdan oldin rozilik oling
- Fidbek bilan voqea o'rtasidagi vaqt oz bo'lishi kerak
- Hayajon yo'qligiga ishonch hosil qiling
- “Menimcha”, “Ehtimol”, “Mening nazarimda”, “Iloji bo'lsa”

kabi iboralardan foydalaning

- Fidbek berilayotgan kishiga shaxsan murojaat qiling: “Sizning ... menga yoqdi”, “Sizning o'rningizda men bo'lganimda, ...” kabi.

Fidbek olishda:

- O'zingizni oqlamang

- Fidbek olishga tayyor bo'lmasangiz, uni rad qiling
- Fidbek yakunida minnatdorchilik bildiring

Fidbekni muntazam qo'llash munosabatlarni yaxshilash, hamkorlik va hamjihatlik muhitini yaratish, shu orqali ta'lim samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Ta'lim jarayonida o'qituvchining darsni samarali tashkil etishi, o'quvchilarning faolligi va bilimlarni o'zlashtirish darajasi dars sifatini belgilovchi asosiy omillardir. Shu bois darsni kuzatish va tahlil qilish pedagogik amaliyotning ajralmas qismi hisoblanadi. Bu jarayon o'qituvchining metodik jihatdan to'g'ri ishlashini, o'quvchilarning motivatsiyasini, faolligi va o'zaro hamkorligini aniqlash imkonini beradi.

Dars kuzatishning asosiy maqsadi – o'qituvchining pedagogik mahoratini baholash, ilg'or tajribalarni aniqlash va ularni umumlashtirish, shuningdek dars sifatini oshirishdir.

Dars kuzatishning mohiyati

Dars kuzatish – bu o'qituvchining faoliyati va ta'lim jarayonini maqsadli, tizimli va rejalashtirilgan shaklda o'rganishdir. U faqat baholash vositasi emas, balki o'qituvchi va kuzatuvchi uchun o'zaro o'rganish, tahlil qilish va professional ko'nikmalarni rivojlantirish imkoniyatidir.

Kuzatuv jarayonida quyidagi jihatlar e'tiborga olinadi:

darsning maqsad va vazifalari aniqligi;

o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish usullari;

darsda qo'llanilayotgan metod va texnologiyalar;

o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqot;

baholash va refleksiya jarayonlari;

darsning umumiy psixologik muhiti.

Dars kuzatish bosqichlari

Darsni kuzatish odatda uch asosiy bosqichda amalga oshiriladi.

Tayyorlov bosqichi. Bu bosqichda kuzatuvchi dars mavzusi, o'qituvchining maqsadlari va rejasini o'rganadi, kuzatuv mezonlarini belgilaydi. Kuzatuv varaqasi (jadval yoki chek-list) tayyorlanadi.

Asosiy bosqich. Dars jarayoni bevosita kuzatiladi. Bu jarayonda o'qituvchining harakatlari, o'quvchilarning ishtiroki, interfaol metodlardan foydalanish, vaqt taqsimoti va darsning ritmi qayd etiladi. Kuzatuvchi aralashmasdan, faqat kuzatuv olib boradi.

Tahlil bosqichi. Darsdan so'ng o'qituvchi bilan birgalikda tahlil o'tkaziladi. Bu bosqichda kuchli va takomillashtirish zarur bo'lgan jihatlar muhokama qilinadi. Muhokama konstruktiv, hurmat bilan olib borilishi lozim.

Dars tahlilining mazmuni

Darsni tahlil qilish — bu kuzatish natijalarini tizimlashtirish, dars maqsadiga erishilganlik darajasini aniqlash, metodik yechimlarni tahlil qilish va xulosalar chiqarish jarayonidir.

Dars tahlilida quyidagi savollar asosiy o'rin tutadi: dars maqsadi aniq belgilanganmi va unga erishildimi; dars strukturasi mantiqan izchilmi; o'qituvchi darsda qanday metodlardan foydalandi va ular qanchalik samarali bo'ldi; o'quvchilar darsda faol ishtirok etdilarimi; baholash va teskari aloqa tizimi qanday yo'lga qo'yilgan; darsda o'quvchilarning ijodkorligi, tanqidiy fikrlashi, hamkorlikdagi faoliyati qanchalik rivojlandi.

Tahlil jarayonida faqat kamchiliklarni emas, balki o'qituvchining ijobiy tajribasini ham alohida ta'kidlash zarur.

Dars kuzatishning turlari

Dars kuzatish turli maqsadlarda amalga oshiriladi. Ular quyidagilar bo'lishi mumkin: diagnostik kuzatish – o'qituvchi faoliyatini baholash, muammoli jihatlarni aniqlash uchun; metodik kuzatish – ilg'or tajribalarni o'rganish, yangi metodlarni sinovdan o'tkazish maqsadida; o'zaro kuzatish – o'qituvchilar bir-birining darslarini kuzatib, o'rganish va tajriba almashish uchun; o'z darsini kuzatish (refleksiya) – o'qituvchining o'z faoliyatini baholash va takomillashtirish uchun.

Dars kuzatuvining ahamiyati

Dars kuzatish va tahlil qilish ta'lim sifati monitoringini yuritish imkonini beradi, o'qituvchilarda refleksiv fikrlashni rivojlantiradi, ilg'or pedagogik tajribalarni ommalashtirishga xizmat qiladi, o'quvchilarning o'qish natijalarini yaxshilashga turtki beradi.

Kuzatuvlar asosida o'qituvchilarning kasbiy rivojlanish yo'nalishlari aniqlanadi, metodik yordam ko'rsatiladi, seminar va treninglar tashkil etiladi.

Dars kuzatish va tahlil qilish pedagogik faoliyatning muhim qismi bo'lib, ta'lim jarayonining sifatini baholash va takomillashtirishda asosiy vosita hisoblanadi. Darsni tahlil qilish jarayonida o'qituvchi o'z faoliyatini ob'ektiv baholaydi, o'z ustida ishlash uchun aniq maqsadlar belgilaydi. Natijada o'qituvchi o'z kasbiy kompetensiyasini rivojlantiradi, dars sifati oshadi va o'quvchilar bilim olish jarayonida yuqori natijalarga erishadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim sifatini baholash tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori. – 2022.
3. Qodirova N., Raximova D. "Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyalar". – Toshkent: Fan, 2021.
4. To'xtayeva N. "Zamonaviy dars va uni tahlil qilish metodikasi". – Toshkent: TDPU, 2020.
5. Azizxo'jayeva N.N. "Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat". – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
6. Jumayev M. "Pedagogik tahlil nazariyasi va amaliyoti". – Samarqand, 2021.
7. Shvarts L., Danielson C. *Enhancing Professional Practice: A Framework for Teaching*. – ASCD, 2019.

III.BOB. “TA’LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN’IY INTELLEKT” MODULINING O‘QUV DASTURI

3.1-mavzu. Ta’lim jarayonlarini raqamlashtirish asoslari

Reja:

1. Raqamli ta’lim tushunchasi. Ta’limni raqamlashtirishning maqsad va vazifalari.

2. Raqamli ta’limning asosiy vositalari.

3. Ilg‘or xorijiy tajribalar.

4. Zamonaviy pedagogik dasturiy vositalar va ularning turlari. Virtual laboratoriya va simulyatsiyalar.

5. Sun’iy intellekt tushunchasi.

1. Raqamli ta’lim tushunchasi. Ta’limni raqamlashtirishning maqsad va vazifalari.

Raqamli ta’lim (Digital education) deyilganda o‘qitish va o‘rganishni sifatli, samarali, mazmunli, oson va qiziqarli qilish maqsadida raqamli texnologiyalardan foydalanish tushuniladi.

Ta’limni raqamlashtirish deganda ta’lim jarayonlarini boshqarish, sifat va samaradorligini oshirish, ta’lim beruvchi va oluvchilar uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratish, ta’lim natijalarni yaxshilash, ma’lumotlarni tahlil qilish, ta’lim xizmatlaridan masofadan turib foydalanish uchun raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish tushuniladi.

Ta’limni raqamlashtirishning asosiy maqsadlari:

1. Ta’lim ishtirokchilari uchun bir xil imkoniyat yaratish. Geografik joylashuvi yoki ijtimoiy-iqtisodiy holatidan qat’iy nazar, barcha ta’lim oluvchilar uchun ta’lim olish va uning xizmatlaridan teng foydalanish imkoniyatini ta’minlash.

2. Ta’lim sifati va samaradorligini oshirish. Moslashuvchan, interfaol va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, shu jumladan, ta’lim oluvchilarning qiziqish doirasi va o‘zlashtirish natijalaridan kelib chiqib, ta’lim resurslarini taqdim etish.

3. Iqtisodiy samaradorlikni oshirish. Ta’lim resurslaridan foydalanishni optimallashtirish va an’anaviy ta’lim usullari bilan bog‘liq xarajatlarni qisqartirish.

4. Xalqaro hamkorlikni rivojlantirish. Butun dunyo bo'ylab, ta'lim oluvchilar, beruvchilar va ta'lim tashkilotlari o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish.

5. Uzlüksiz ta'lim. Hayot davomida o'rganish (Lifelong Learning) tamoyili asosida uzluksiz ravishda bilimlarni egallash va ko'nikmalarni rivojlantirib borish.

6. Ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish. Ta'lim siyosati va statistikasini yuritish, o'quv dasturlarini ishlab chiqish, ta'lim resurslarini yangilash yoki o'zgartirishlar kiritish, shu jumladan, o'qitishning yangi uslublarini joriy etish uchun ma'lumotlar tahlilidan foydalanishdan iborat.

Ta'limni raqamlashtirishning asosiy maqsadi iqtisodiy samaradorlikka erishish orqali ta'lim mazmuni, sifati va samaradorligini oshirish ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Ta'limni raqamlashtirishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Ya'ni: Infratuzilmani rivojlantirish. Ta'limni raqamlashtirish uchun zarur texnologik infratuzilmani, jumladan, yuqori tezlikdagi internet, raqamli qurilmalar (kompyuter, interfaol doska, proyektor va boshqalar) va ta'limni boshqarish tizimlarini (ta'lim platformalarini) yaratish hamda ularni doimiy texnik qo'llab-quvvatlash.

2. Raqamli ta'lim resurslarini ishlab chiqish. Bunda turli xil o'rganish uslublari va afzalliklariga mos keladigan raqamli darsliklar, elektron kitoblar, ta'lim o'yinlari, interfaol multimedia kontenti hamda raqamli resurslarni yaratish. Bu an'anaviy o'quv materiallarini raqamli shaklga o'tkazish yoki raqamli platformalar uchun maxsus ishlab chiqilgan yangi kontentni yaratishni o'z ichiga oladi.

3. Pedagog kadrlarni malakasini oshirish va qo'llab-quvvatlash. O'qituvchilarning raqamli savodxonligini rivojlantirish, onlayn o'qitishning pedagogik metodlari va texnologiyalarini qo'llash, shu jumladan, dars jarayonida zamonaviy pedagogik dasturiy vositalardan foydalanish bo'yicha trening, o'quv-seminar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish.

4. Ta'limni boshqarish tizimini joriy etish. Fan mazmunini yetkazib berish, ta'lim oluvchilar va beruvchilar o'rtasidagi muloqotni osonlashtirish, topshiriqlar, shu jumladan, baholashlarni boshqarish, ta'lim oluvchilarning qiziqish doirasi va

o'zlashtirish natijalaridan kelib chiqib kontentni tavsiya etish, ularni kasbga yo'naltirish maqsadida Moodle, Canvas yoki Blackboard kabi ta'limni boshqarish tizimlaridan foydalanish.

5. Onlayn kurslarni ishlab chiqish. Ta'lim oluvchilar uchun moslashuvchan o'rganish imkoniyatlarini, jumladan, asinxron kontentni yetkazib berish, multimedia materiallari, interfaol faoliyat va baholashlarni taqdim etadigan onlayn kurslarni loyihalash hamda ishlab chiqish, shu bilan birga ta'lim oluvchilarni onlayn ta'lim muhitiga jalb qilish choralarini ko'rish.

6. Virtual sinflar va vebinarlar. Ta'lim beruvchi va oluvchi o'rtasida real vaqt rejimida o'zaro hamkorlik qilishi, guruh bo'lib ishlashi va jonli savol-javoblar o'tkazish maqsadida virtual sinflar, vebinarlar va onlayn ma'ruzalar tashkil etish. Bunda Zoom, Microsoft Teams yoki Google Meet kabi video konferensiya vositalaridan foydalanish.

7. Raqamli baholash vositalari. So'rovnomalar, testlar, imtihonlar va topshiriqlarni onlayn boshqarish uchun raqamli baholash vositalari hamda platformalaridan foydalanish. Bu doimiy fikr-mulohazalar uchun formativ baholash hamda ta'lim oluvchilarning ta'lim natijalarini baholash uchun umumlashtiruvchi baholashlarni ham o'z ichiga oladi.

8. Ma'lumotlar tahlili. Ta'lim oluvchilarning o'zlari ustida ishlashi, faolligi va ta'lim natijalari bilan bog'liq ma'lumotlarni tahlil qilish vositalaridan foydalanish. Ushbu ma'lumotlar tahlili takomillashtirish lozim bo'lgan yo'nalishlarni aniqlash, shaxsiy ta'lim olish trayektoriyasini belgilash va ta'limga oid qarorlarni qabul qilishda yordam beradi.

9 Raqamli fuqarolik va ma'lumotlar xavfsizligi. Ta'lim oluvchilarga texnologiyadan tog'ri va xavfsiz foydalanish etikasini shakllantirish, raqamli aloqa ko'nikmalari, maxfiylikni himoya qilish, kiberxavfsizlikdan xabardorlikni o'rgatish orqali raqamli fuqarolik hamda ma'lumotlar xavfsizligi bo'yicha zarur bilim va ko'nikmalarni shakllantirish.

10 Inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlash. Raqamli ta'lim resurslari va platformalari alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ochiq, qulay hamda

maxsus imkoniyatlarni taqdim etadigan bo'lishini ta'minlash. Bu inklyuziv ta'lim bo'yicha standartlarga mos keladigan kontentni yaratish, muqobil formatlarni taqdim etish va kerak bo'lganda yordamchi texnologiyalardan foydalanishni o'z ichiga oladi.

Umuman olganda, ta'lim jarayonlarini raqamlashtirishdan asosiy maqsad ta'limda sifat va samaradorlikni oshirish orqali mamlakatning rivojlanishi hamda iqtisodiy samaradorliklarga erishishdan iboratdir

2. Raqamli ta'limning asosiy vositalari.

Zamonaviy dunyoda raqamli texnologiyalar kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylanib ulgurishi natijada ta'lim jarayonlarini raqamli boshqarish, raqamli ta'lim resurslarini yaratish, o'quv jarayonlarida pedagogik texnologiyalardan foydalanish, masofaviy va onlayn ta'limni tashkil etish, o'qitishning innovatsion va interfaol shakllarini yaratish, virtual sinflar, ta'lim o'yinlari hamda shu kabi raqamli ta'lim vositalarining soni va imkoniyatlarini ortib borishiga sabab bo'lmoqda.

Quyida raqamli ta'limning asosiy vositalari keltirib o'tilgan:

Ta'limni boshqarish tizimlari (Learning Management System - LMS)- ta'lim jarayonini rejalashtirish, amalga oshirish, shuningdek, ta'lim kurslari, o'quv dasturlari, materiallar, baholash, davomat hamda ma'muriy jarayonlarni boshqarish, hujjatlashtirish, kuzatish, hisobot berish, avtomatlashtirish va yetkazib berishda foydalaniladigan dasturiy ta'minotlar. Ularga Moodle, Canvas, Blackboard, Google Classroom, Schoology va boshqa platformalarni misol qilishimiz mumkin.

Kontent yaratish va almashish platformalari-ushbu platformalar foydalanuvchilarga hujjatlar, taqdimotlar, interfaol va animatsion resurslar, elektron jadvallar va multimedia fayllari kabi raqamli ta'lim resurslarini yaratish, tahrirlash, ular ustida hamkorlikda ishlash va almashish imkonini taqdim etadi.

Onlayn ta'lim platformalari- ta'lim oluvchilarga joylashuv joyi va vaqtdan qat'iy nazar jahonning eng yaxshi (TOP) ta'lim tashkilotlari hamda kompaniyalari tomonidan taqdim etilgan kurslarni o'zlashtirish imkonini yaratib beruvchi ommaviy ochiq onlayn kurslarni (Massive open online course - MOOC) taklif etadigan platformalar tushuniladi. Ularga Coursera, Udemy, edX, FutureLearn,

Swayam, Linkedin Learning va shu kabi boshqa platformalarni misol qilishimiz mumkin.

Videokonferensaloqa va virtual sinflar-videokonferensaloqa va virtual sinf vositalari foydalanuvchilarga real vaqtda internet jahon axborot tarmog'iga ulanish orqali jonli video uchrashuvlar, vebinarlar, ma'ruzalar va muhokamalar o'tkazish imkonini beradi. Ularga misol sifatida Zoom, Microsoft Teams, Google Meet, Cisco Webex va BigBlueButton kabi dasturiy vositalarni keltirishimiz mumkin.

Interfaol doska-interfaol doska vositalari raqamli doska yuzalarini taqdim etadi, bunda foydalanuvchilar stilus (maxsus ruchka) yoki sensorli kiritish yordamida raqamli kontentni chizish, yozish, izohlash va tahrir qilishlari hamda resurslarni bir-birlari bilan ulashishlari mumkin bo'ladi. Ularga FigJam, Explain Everything, Miro, Ziteboard, AWW App va shu kabi platformalarni misol qilishimiz mumkin.

Baholash va viktorina platformalari-bunday platformalar ta'lim oluvchilarni onlayn bilimni baholash maqsadida ta'lim beruvchilarga viktorinalar, testlar va so'rovlarni yaratish hamda natijalarni tahlil qilish imkonini beradi. Ularga misol sifatida Kahoot!, Quizizz, Socrative, Formative, Edpuzzle va shu kabi boshqa dasturiy vositalarni keltirishimiz mumkin.

Hamkorlik va aloqa vositalari-hamkorlik va aloqa vositalari ta'lim oluvchilar, beruvchilar va boshqa ta'lim ishtirokchilari o'rtasida muloqot, hamkorlik va loyihalarni boshqarishni osonlashtiradi. Ularga Slack, Microsoft Teams, G Suite, Trello, Basecamp, shu jumladan, ijtimoiy tarmoqlarni ham misol tariqasida keltirishimiz mumkin.

Til o'rganish uchun ilova va platformalar-bunday ilova va platformalar yangi xorijiy tillarni o'rganish yoki til ko'nikmalarini mustahkamlash uchun interfaol vositalar hamda resurslarni taklif qiladi. Misol sifatida Duolingo, Babbel, Rosetta Stone, Memrise, FluentU larni keltirishimiz mumkin.

Kodlash va dasturlash platformalari-dasturlash tillarini o'rganayotgan foydalanuvchilarga interfaol mashqlarni bajarish, resurslarni o'zlashtirish, kod yozishdagi kamchiliklarni to'g'rilash va tavsiyalar berish kabi imkoniyatlarni

taqdim etadi. Ularga Codecademy, FreeCodeCamp, Scratch, GitHub Classroom, Repl. it va shu kabi boshqa platformalarni misol sifatida ko'rsatishimiz mumkin.

Virtual va to'ldirilgan reallik (VR va AR)-bunday vositalar virtual muhitda o'qitish va o'rganish uchun fanga doir turli xil tajriba, sinov hamda simulyatsiyalarni taklif qiladi. Shuningdek, ta'lim oluvchilarga raqamli kontent va ma'lumotlarni real muhitga qo'shib, interfaol va immersiv elementlar orqali o'rganish tajribasini yaxshilaydi. Ularga misol sifatida Google Expeditions, Nearpod VR, zSpace, ClassVR, AltspaceVR, Merge Cube, Elements 4D by DAQRI, Quiver, Aurasma (HP Reveal), Metaverse shu jumladan, virtual laboratoriyalarni ham misol qilishimiz mumkin.

Moslashuvchan ta'lim platformalari-bunday platformalar asosan sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda ta'lim oluvchining individual qobiliyatlari, qiziqishlari va o'zlashtirish natijalari asosida ularning shaxsiy ta'lim olish trayektoriyasini aniqlaydi hamda o'zlashtirishi lozim bo'lgan ta'lim resurslarini taqdim etadi. Ularga Whatfix, EdApp, 360Learning, Adaptemy, Knewton va Khan Academy kabi platformalarni misol qilishimiz mumkin.

Raqamli darslik va elektron kitob platformalari-bunday platformalar darsliklar, o'quv materiallar va adabiyotlarning elektron shakllarini kompyuter, planshet hamda smartfonlar orqali oson va qulay o'qish imkonini taqdim etadi. Ularga misol tariqasida VitalSource, Kindle, Apple Books, Google Play Books, Chegg va shu kabi boshqa platformalarni keltirishimiz mumkin.

Geymifikatsiya yoki o'yinga asoslangan ta'lim vositalari-ta'lim oluvchilarni fanga qiziqtirish va ta'lim natijalarini yaxshilash uchun o'yin elementlari, algoritmlari hamda tamoyillarini ta'lim faoliyatiga integratsiya qilish tushuniladi. Bunday ta'lim o'yinlarini yaratuvchi vositalarga LearningApps, Wordwall, Classcraft, Gimkit, Legends of Learning va Kahoot! kabi platformalarni keltirishimiz mumkin.

Virtual yordamchilar-o'zlashtirish natijalarini yaxshilash, savollarga javob berish, raqamli kontentlar yaratish, o'qitishning yangi metodlarini, shu jumladan, dasturlash va xorijiy tillarni o'rganish hamda shu kabi ta'limda ko'plab

imkoniyatlarni taqdim etayotgan sun'iy intellektga asoslangan virtual yordamchilar ham raqamli ta'limda keng qo'llanilmoqda. Ularga ChatGPT, Copilot (Microsoft Bing), Gemini, Socratic, Pifagor AI va shu kabi boshqa vositalarni misol qilishimiz mumkin.

Raqamli ta'lim vositalariga nafaqat dasturiy ta'minotlar, balki qurilmalar (apparatlar) ham kiradi. Ya'ni, kompyuter, planshet, smartfon, interfaol (sensorli) doska, proyektor, VR, AR, MR jihozlari, 3D printer, robototexnika va shu kabi ta'limni raqamlashtirishda foydalaniladigan qurilmalar ham raqamli ta'lim vositalari hisoblanadi.

Yuqorida keltirib o'tilgan raqamli ta'limning asosiy vositalari soni kundan-kunga ortib, ta'limni mazmunli, qiziqarli hamda interfaol shaklda tashkil etish, shu jumladan, ta'lim sifat va samaradorligini oshirish imkonini bermoqda.

3. Ilg'or xorijiy tajribalar.

Ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish bo'yicha ilg'or xorijiy davlatlar tajribasiga e'tibor qaratadigan bo'lsak albatta Singapur, Finlyandiya, AQSH, Xitoy, Yaponiya, Janubiy Koreya, BAA, Turkiya va shu kabi davlatlarni misol sifatida keltirib o'tishimiz lozim. Shuningdek xalqaro reytinglarda raqamli hukumatni rivojlantirish hamda elektron davlat xizmatlaridan foydalanish uchun keng imkoniyatlarni tatbiq etish bo'yicha BMTga a'zo 193 ta davlatlar orasida 2024-yil yakuni hisobotlariga ko'ra Daniya yetakchilik qilmoqda¹.

Bu o'z navbatida ta'lim xizmatlaridan (masalan, bog'cha yoki maktabga kirish, ko'chirish, shahodatnoma yoki ma'lumotnomalarni elektron yuklab olish, oliy ta'limga o'qishga topshirish, o'qishni ko'chirish, diplom olish va shu kabi ta'lim jarayonidagi barcha xizmatlardan internet orqali istalgan joyda va vaqtda foydalanish) masofadan turib foydalanishni anglatadi

Darhaqiqat, Xitoyda aqlli ta'limni joriy etish bo'yicha bir qancha ishlar amalga oshirilib kelinmoqda. Ularga misol tariqasida "Xitoyda aqlli ta'lim" platformasi ishga tushirilgan². Unga ko'ra barcha ta'lim bosqichlari uchun ta'lim xizmatlari, imtihon jarayonlari, xalqaro ta'lim kurslari, raqamli ta'lim resurslari, darsliklar, ta'lim o'yinlari, multimedia vositalari, virtual laboratoriyalar va shu kabi interfaol

resurslarni yagona kirish nuqtasidan turib foydalanish imkoniyati mavjud. Bu esa ta'lim statistikasini yuritish hamda resurslarni samaradorligini baholash orqali doimiy ta'lim oluvchilarning ehtiyojlaridan kelib chiqib yangi interfaol ta'lim resurslarini ishlab chiqishni ilmiy asoslash imkonini taqdim etadi.

Shu bilan birga, Turkiya davlatining “Imkoniyatlarni oshirish va texnologiyani takomillashtirish harakati (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi – **FATİH**)” loyihasi doirasida “**Smart Class**” konsepsiyasini amalga oshirib, unda ta'lim muassasalarini:

Qurilmalar va dasturiy ta'minot bilan ta'minlash;

Raqamli ta'lim kontentini taqdim etish va uni boshqarish;

O'quv dasturlariga raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish;

Ta'lim beruvchilarni raqamli savodxonligini oshirish kabi ishlar amalga oshirilib kelinmoqda.

Shu bilan birga, Turkiya milliy ta'lim vazirligining ta'lim axborot tarmog'i (Education Information Network – **EBA**) yaratilgan bo'lib, bugungi kunda ushbu ta'lim tarmog'ida 150 mingdan ortiq elektron va audio kitoblar, turli xil virtual laboratoriyalar, multimedia vositalari, ta'limga oid o'yinlar hamda boshqa raqamli ta'lim resurslari joylashtirilgan. Shu bilan birga, **MagicBox™** shaxsga yo'naltirilgan ta'lim platformasi ham ta'lim tizimida foydalaniladigan eng ommabop platformalardan biri hisoblanadi.

Shu o'rinda ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalardan keng foydalanish, ta'lim sifati va samaradorligini, jumladan, interfaollikni ta'minlash maqsadida Janubiy Koreyada “**SMART**” loyihasi, Birlashgan Arab Amirliklarida “Aqlli ta'lim (Smart Learning)” loyihasi, Singapur davlatining Ta'limda AKT bo'yicha bosh rejasi (**ICT-in-Education Masterplan**), Rossiyada “Raqamli ta'lim muhiti” federal loyihasi, Misrda “Aqlli maktab” kabi loyihalar amalga oshirilganini ko'rishimiz mumkin. Shuningdek, Singapur davlatining **Marshall Cavendish**, BAAning **Alif education** hamda Qozog'istonning **TopIQ** kabi raqamli ta'lim platformalari ta'lim oluvchilarga raqamli ta'lim resurslaridan istalgan joyda va vaqtda foydalanish hamda dars jarayonlarini interfaol qilishga ko'maklashib kelmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tizimida o‘quv hamda boshqaruv jarayonini raqamlashtirish hamda o‘qituvchilar, o‘quvchilar va ularning ota-onalariga qulaylik yaratish maqsadida quyidagi axborot tizimlari ishga tushirilgan.

Maktabgacha va maktab ta’limi tizimida boshqaruv jarayonlarini raqamlashtirish:

- erp.maktab.uz-yagona boshqaruv axborot tizimi;
- ijro.xtv.uz -elektron hujjat almashuv tizimi;
- ish.uzedu.uz-bo‘sh ish o‘rinlariga nomzodlarni onlayn tanlash tizimi;
- zamonaviy.maktab.uz-zamonaviy maktablarni baholash onlayn platformasi.

O‘quv jarayonini raqamlashtirish, o‘qituvchilarga yengillik yaratish:

- emaktab.uz (kundalik.com) -elektron kundalik tizimi;
- onlinedu.uz-uzluksiz kasbiy ta’lim elektron platformasi;
- ntr.avloniy.uz-o‘qituvchilarning milliy kadrlar zaxirasi maxsus elektron portali;
- prof.maktab.uz -kasb-hunarga yo‘naltirish platformasi;
- pka.uzedu.uz-pedagog kadrlarga lavozim va malaka toifalarini berish davriyligi ma’lumotlar bazasi;

Ota-onalar va o‘quvchilarga elektron xizmatlarni taqdim etish:

- e-shahodatnoma.uz -elektron shahodatnoma platformasi;
- my.maktab.uz -o‘quvchilarni umumta’lim maktablariga onlayn qabul qilish va boshqa maktabga o‘tkazish tizimi;
- maktab.uz -masofaviy ta’lim onlayn platformasi;
- olympiad.uzedu.uz- fan olimpiadalari onlayn platformasi;
- artshop.uzedu.uz - maktab o‘quv qurollarini onlayn xarid platformasi

Bugungi kunga kelib umumiy o‘rta ta’lim tizimiga 15 dan ortiq elektron platformalar tatbiq etilgan bo‘lib, ular boshqaruv va ta’lim sifatini oshirishga o‘z hissasini qo‘shib kelmoqda.

Shuningdek, mamlakatimizda oliy ta'lim tizimini ham raqamli transformatsiya qilish bo'yicha sezilarli ishlar amalga oshirilmoqda. Ularga misol tariqasida **“Oliy ta'lim jarayonlarini boshqarish – HEMIS”** axborot tizimini ishlab chiqilganligi talabalar va professor-o'qituvchilar, jumladan, barcha oliy ta'lim ishtirokchilari uchun qulaylik yaratmoqda

HEMIS axborot tizimi bugungi kunga kelib 12 ta vazirlik, idora va tashkilotlarga integratsiya orqali ma'lumotlarni taqdim etadi hamda 7 ta hukumat portallari va davlat idoralarining axborot tizimlaridan ma'lumotlarni olish (integratsiya) orqali foydalanuvchilarga qulaylik yaratmoqda. Ushbu platformada sun'iy intellekt vositalaridan ham foydalanish amaliyoti |

yo'lga qo'yilib, u yordamchi orqali ma'lumotlarni tahlil qilish va individual tavsiyalar berish imkoniyati yaratilgan. Shu bilan birga, sun'iy intellekt yordamida o'zbek tilidagi matnlarni nutqqa (ovozga) aylantirish hamda talabalarga rus, o'zbek va ingliz tilidagi matnlarni tarjima qilish imkonini ham taqdim etmoqda.

4. Zamonaviy pedagogik dasturiy vositalar va ularning turlari. Virtual laboratoriya va simulyatsiyalar.

Pedagogik dasturiy vositalar ta'lim beruvchilarga dars va darsdan tashqari jarayonlarda raqamli texnologiyalardan foydalangan holda interfaol ta'lim resurslarini yaratish hamda ulardan ta'lim oluvchilar tomonidan biron bir fan yoki kasbni qiziqarli va samarali o'rganish uchun qo'llaniladigan dasturiy ilovalar hisoblanadi. Bunday vositalarning asosiy maqsadi innovatsiyalar davrida an'anaviy, masofaviy va onlayn ta'limda kontentni ta'lim oluvchilarga zamonaviy metodlar orqali yetkazib berishga ko'maklashishdir.

Pedagogik dasturiy vositalar deb raqamli texnologiyalar, jumladan, kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda o'quv jarayonini qisman yoki to'liq avtomatlashtirish uchun mo'ljallangan didaktik vositalarga aytiladi. Bunday vositalar ta'lim jarayonini qo'llab-quvvatlash va optimallashtirish maqsadida turli xil dasturiy ta'minotlarni o'z ichiga oladi. Ular o'qituvchilarga ta'lim berish jarayonini qiziqarli, mazmunli va interfaol qilish bilan bir qatorda o'quvchilarni ta'lim olishiga va kontentni oson tushunishiga yordam beradi.

Pedagogik dasturiy vositalar asosan quyidagi turlarga bo'linadi:

O'rgatuvchi dasturlar.

Muayyan bilim, ko'nikmalar yoki fanlarni o'rganish uchun mo'ljallangan maxsus dasturiy vositalar. Ularga misol tariqasida xorijiy tillar (Duolingo), matematika (Mathway, GeoGebra), dasturlash tillari (W3Schools) va boshqa o'rgatuvchi dasturlarni keltirishimiz mumkin.

Bilimni onlayn baholash.

Turli xil interfaol mashq, topshiriq va testlarni yaratish, ularni o'tkazish va natijalarni tahlil qiluvchi dasturiy vositalar. Masalan, Quizizz, Kahoot!, Plickers, Google Forms va boshqa shu kabi bilimlarni onlayn baholovchi platformalar.

Ta'limni boshqarish tizimlari (LMS).

Ta'lim jarayonini tashkil etish, boshqarish, monitoring qilish, statistik va tahliliy ma'lumotlarni tayyorlash, raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish, elektron jurnalni yuritish va shu kabi ko'plab jarayonlarni avtomatlashtirish imkonini beruvchi dasturiy vositalar. Ularga Moodle, Canvas, Blackboard Learn, Google Classroom va boshqa LMS larni misol tariqasida keltirishimiz mumkin. Bugungi kunda 1 000 dan ortiq turli xil ta'limni boshqarish tizimlari mavjud

Ommaviy ochiq onlayn kurslar (MOOC).

Bu ta'lim oluvchilarga dunyoning istalgan joyidan turgan holda eng yaxshi xalqaro tashkilotlar, universitetlar, tadqiqot institutlari va ekspertlarning kurslarini onlayn shaklda o'zlashtirish imkonini beruvchi pedagogik dasturiy vositaning turi hisoblanadi. Ularga Coursera, edX, Udacity, Edumy, LinkedIn Learning, FutureLearn va Khan Academy larni misol tariqasida keltirishimiz mumkin.

Masofaviy va onlayn o'qitish vositalari.

Ta'lim oluvchilarga istalgan joydan turib masofaviy yoki onlayn shaklda ta'lim olish imkonini beruvchi davturiy ta'minotlar. Masalan, Zoom, Microsoft Teams, Google Meet, Webex Meetings va Jitsi.

Mualliflik vositalari (Authoring tools).

Turli xil raqamli ta'lim resurslari va onlayn o'quv kurslarini yaratish uchun mo'ljallangan maxsus dasturiy vositalar. Ularga misol tariqasida iSpring Suite,

Articulate 360, Adobe Captivate va boshqa shu kabi vositalarni keltirishimiz mumkin.

So'ngi yillarda immersiv texnologiyalarning rivojlanishi natijasida virtual ta'limga bo'lgan ehtiyoj sezilarli darajada ortib bormoqda. Bunday texnologiyalar ayniqsa tabiiy va aniq fanlarga doir laboratoriya hamda amaliy mashg'ulotlarni virtual shaklda tajriba-sinovdan o'tkazish uchun eng samarali yechimlardan biri hisoblanadi. Shuningdek, jarayonlarni simulyatsiya qilish orqali ta'lim oluvchilarda amaliy ko'nikmalarni shakllantirish, qurilma va vositalardan virtual muhitda foydalanish, eng asosiysi barcha ta'lim oluvchilarni istalgan joyda mustaqil o'rganishi uchun qulaylik yaratadi.

Immersiv texnologiyalar deganda real dunyoda amalga oshirilayotgan biron bir ish yoki jarayonlarni virtual muhitda tajriba-sinovdan o'tkazish yoki uni real vaziyatlar bilan integratsiya qilish imkonini beruvchi texnologiyalarga nisbatan aytiladi.

Ta'limda immersiv texnologiyalarning roli

Immersiv texnologiyalar – bu real dunyoda amalga oshirilayotgan ish yoki jarayonlarni virtual muhitda tajriba-sinovdan o'tkazishni osonlashtiruvchi, uni real vaziyatlar bilan integratsiya qilish imkonini beruvchi texnologiyalarga nisbatan aytiladi.

2. PhET Interfaol simulyatsiyalari

Platforma fizika, kimyo, biologiya, matematika va boshqa fanlarga oid virtual laboratoriyalar hamda interfaol simulyatsiyalarni taqdim etadi.

3. The Physics Aviary platformasi

Ushbu platforma fizikaga oid turli xil topshiriqlarni bajarishga yordam beruvchi simulyatsiyalar, mashqlar va boshqa interfaol resurslarni o'z ichiga olgan.

4. oPhysics: Interactive Physics Simulations platformasi

oPhysics ta'lim oluvchilarga fizikani amaliyotda sinab ko'rish uchun mo'ljallangan bo'lib, u turli fizik hodisalarni simulyatsiya qilish va fanni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

5. Khan academy platformasi

Dunyo bo'ylab millionlab ta'lim oluvchilarga bepul raqamli ta'lim resurslari va multimedia vositalarini taqdim etuvchi notijorat onlayn ta'lim platformasi hisoblanadi.

6. ChemCollective platformasi

Ta'lim ishtirokchilariga kimyo fanini virtual laboratoriyalar, topshiriqlar, boshqotirmalar va boshqa interfaol ta'lim resurslari orqali bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

Vascak platformasi

Fizikaga oid animatsiya hamda simulyatsiyalarni taqdim etuvchi platforma bo'lib, ta'lim ishtirokchilari uchun fizik tushunchalarni vizual tarzda taqdim etadi.

8. GeoGebra platformasi

Ta'lim oluvchilar matematika fanini interfaol mashqlar orqali yanada qiziqarli va vizual shaklda o'rganishlari uchun keng imkoniyat taqdim etuvchi platforma hisoblanadi.

9. Microsoft Math Solver platformasi

Platforma matematik masala va topshiriqlarni onlayn yechish, jumladan, interfaol ta'lim resurslari hamda o'yinlar yordamida mavzularni osonroq o'rganish imkonini beradi.

5. Sun'iy intellekt tushunchasi.

Sun'iy intellekt ta'limda ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish, statistik ma'lumotlar tayyorlash, dars jarayonlarini monitoring qilish, xavfsizlikni ta'minlash va shaxsga yo'naltirilgan ta'limni rivojlantirish orqali ta'lim oluvchilarni kasbga yo'naltirish kabi murakkab jarayonlarni osonlashtirishga imkon bermoqda. Bunday texnologiyalar ta'lim beruvchilarga fanga doir ilg'or xorij tajribasini tezkor tahlil qilish, o'qitishning yangi metodlarini o'rganish, raqamli ta'lim resurslarini yaratish, formativ baholash uchun turli xil topshiriq va viktorinalar tayyorlash imkoniyatlarini virtual yordamchi sifatida taqdim etmoqda. Shu bilan birga, ta'lim oluvchilarga fan mavzularini yanada yaxshiroq tushunish, imtihonlarga tayyorlanish, xorijiy tillarni o'rganish, istalgan vaqtda savollarga javob olish va boshqa ko'plab qulayliklar yaratib bermoqda.

Ta'lim jarayonida sun'iy intellekt imkoniyatlari

Sun'iy intellekt ta'lim jarayonining sifat va samaradorligini tahlil qilish orqali ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish imkoniyatini taqdim etadi.

1. ChatGPT (Open AI)

AQSHning OpenAI ilmiy tadqiqotlar tashkiloti tomonidan ishga tushirilgan sun'iy intellekt asosida ma'lumotlarni tahlil qilib turli xil savollarga javob beruvchi virtual yordamchi.

2. Copilot (Microsoft)

GPT modeli asosida ishlovchi ChatGPT ga o'xshash virtual yordamchi bo'lib, afzalligi taqdim etilgan ma'lumotlarga havolalar keltirib o'tadi.

3. Gemini (Google)

Sun'iy intellekt asosida savollarga javob berishi, rasm chizishi, fanga oid masalalarni yechishi mumkin bo'lgan virtual yordamchi.

4. Classpoint AI

Microsoft PowerPoint slaydlaridan turli xil test savollarini yaratish hamda interfaol elementlar bilan taqdimotlarni boyitishga yordamlashadigan vosita hisoblanadi.

5. Slidesgo

Google Slides va Microsoft PowerPoint uchun sun'iy intellektdan foydalangan holda taqdimotlar va interfaol resurslarni yaratib beruvchi platformadir.

6. Magic School

Ta'lim jarayoni bilan bog'liq jarayonlarni, ya'ni, darslarni rejalashtirish, shaxsga yo'naltirilgan ta'limni joriy etish, o'zlashtirish natijalarini tahlil qilishda sun'iy intellekt vositasidan foydalanish imkonini beruvchi platforma.

7. Magickpen

Sun'iy intellekt asosida ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish natijalaridan kelib chiqib raqamli ta'lim resurslarini yaratishni taklif etuvchi vosita hisoblanadi.

8. Krea AI

Ushbu platforma sun'iy intellekt yordamida ta'lim oluvchilarning ijodiy fikrlash doirasini kengaytirish maqsadida turli xil rasmlarni chizib berishni taklif etadi.

9. Sun'iy intellektga asoslangan xorijiy tilni o'rgatuvchi ilovalar

Sun'iy intellektni ta'lim jarayoniga tatbiq etilgan eng samarali loyihalarida biri bu xorijiy tillarni tez va oson o'rganish uchun ko'plab imkoniyatlarni taqdim etishidir.

10. Ta'limdagi boshqa sun'iy intellekt vositalari

Ta'limda sun'iy intellekt darsga qatnashishni avtomatik tahlil qilish, bulling (zo'ravonlik) jarayonlaridan xabardor qilish, ilmiy maqola va risolalar tayyorlash, plagiatga tekshirish, ta'lim samaradorligini baholash va shu kabi yo'nalishlarda qo'llanilib kelinmoqda.

Zamonaviy davrda raqamli texnologiyalar hayotning barcha sohalariga chuqur kirib bormoqda. Ta'lim tizimi ham bundan mustasno emas. Raqamlashtirish ta'lim sifatini oshirish, o'quv jarayonini individuallashtirish, samaradorlikni kuchaytirish va global ta'lim resurslariga keng yo'l ochish imkonini beradi. "Raqamli ta'lim" tushunchasi o'qitishning barcha bosqichlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) qo'llashni, shu orqali o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi muloqotni yangi bosqichga olib chiqishni anglatadi.

Raqamlashtirishning asosiy maqsadi – ta'lim jarayonlarini avtomatlashtirish, o'quv faoliyatini monitoring qilish, tahlil etish va individual o'quv yo'llarini yaratishdan iborat. Bu jarayon o'qituvchiga o'z faoliyatini yanada samarali tashkil etish, o'quvchi uchun esa mustaqil o'rganish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar yordamida o'qituvchi darslarni onlayn va oflayn tarzda o'tkazishi, topshiriqlarni elektron shaklda baholashi, o'quvchilar faoliyatini raqamli platformalar orqali nazorat qilishi mumkin.

Ta'limni raqamlashtirishning muhim tarkibiy qismlaridan biri bu – raqamli infratuzilma. U internet tarmog'iga ulangan kompyuterlar, planshetlar, interaktiv doskalar, onlayn ta'lim platformalari, elektron kutubxonalar va bulutli xizmatlarni

o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, o'quv jarayonida raqamli resurslardan oqilona foydalanish, ularning pedagogik qiymatini aniqlash ham muhim hisoblanadi.

Raqamli ta'lim jarayonida o'qituvchining roli o'zgaradi. U endi faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchi faoliyatini boshqaruvchi, yo'naltiruvchi, tahlil qiluvchi va motivatsiya beruvchi mutaxassisga aylanadi. O'quvchi esa faqat tayyor ma'lumotni qabul qiluvchi emas, balki mustaqil izlanuvchi, tanqidiy fikrlovchi, ijodiy yondashuvchi shaxs sifatida shakllanadi.

Ta'lim jarayonlarini raqamlashtirish o'qitish metodikasini yangilashni ham talab etadi. Raqamli vositalar asosida tashkil etilgan interaktiv darslar, virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar, onlayn testlar, video darsliklar o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Masofaviy ta'lim, gibrid ta'lim, aralash o'qitish (blended learning) kabi shakllar raqamlashtirish natijasida keng qo'llanilmoqda.

Raqamli ta'lim jarayonida ma'lumotlar xavfsizligi masalasi ham dolzarbdir. Har bir foydalanuvchining shaxsiy ma'lumotlari himoyalangan bo'lishi, o'quvchilarning onlayn faoliyati nazorat ostida bo'lishi zarur. Shu bilan birga, raqamli madaniyatni shakllantirish, ya'ni texnologiyalardan maqsadli va mas'uliyatli foydalanish ko'nikmasini rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida raqamlashtirish sohasida bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida ta'lim muassasalarini internet tarmog'iga ulash, elektron jurnal va kundalik tizimlarini joriy etish, onlayn test tizimlarini yaratish, o'quv jarayonini boshqarish platformalarini takomillashtirish ishlari olib borilmoqda. Shu bilan birga, o'qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish, ularni zamonaviy texnologiyalar bilan ishlashga o'rgatish ham davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ta'lim jarayonlarini raqamlashtirishning afzalliklari ko'p. Avvalo, bu jarayon ta'lim sifatini oshiradi, o'quvchilarning individual qobiliyatlarini hisobga olish imkonini beradi, ta'limni uzluksiz qilishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, raqamli

vositalar orqali tahlil va monitoring tizimi yo'lga qo'yiladi, bu esa o'qituvchiga o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini aniq baholash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, raqamlashtirish ta'lim jarayonini modernizatsiya qilishning muhim omili bo'lib, u o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini yangi bosqichga olib chiqadi. Kelajakda raqamli ta'lim tizimining yanada kengayishi o'qitish sifatini oshirish, ta'lim muhitini shaffof va ochiq qilish, hamda har bir o'quvchining individual rivojlanish yo'lini ta'minlashga xizmat qiladi.

Zamonaviy jamiyatda raqamli texnologiyalar hayotning barcha sohalariga chuqur kirib bormoqda. Xususan, ta'lim tizimida raqamlashtirish jarayoni o'qitish va o'rganish uslublarini tubdan o'zgartirib, o'quv jarayonining samaradorligini oshirish, ta'lim resurslariga teng imkoniyat yaratish hamda shaffoflikni ta'minlash imkonini bermoqda.

Ta'lim jarayonlarini raqamlashtirish mohiyati. Ta'lim jarayonlarini raqamlashtirish — bu o'qitish, o'rganish, baholash, boshqaruv va tahlil jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida tashkil etish va yuritish demakdir. Raqamlashtirishning asosiy maqsadi — an'anaviy ta'lim jarayonlarini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida samarali, interfaol va qulay shaklga keltirishdir.

Raqamlashtirish jarayonida o'quv resurslari elektron shaklga o'tkaziladi, o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida onlayn muloqot tizimi yaratiladi, baholash va monitoring avtomatlashtiriladi.

Ta'limni raqamlashtirishning asosiy yo'nalishlari:

- Elektron ta'lim muhitini yaratish (Learning Management System — LMS platformalari);
- Masofaviy ta'lim tizimini rivojlantirish;
- Sun'iy intellekt va raqamli tahlil texnologiyalarini joriy etish;
- Elektron hujjat aylanishi va boshqaruv tizimlarini yo'lga qo'yish;
- Ta'limdagi ochiq ma'lumotlar bazasini shakllantirish;
- Virtual va kengaytirilgan haqiqat texnologiyalaridan (VR/AR) foydalanish;
- Raqamli pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish.

Ta'limni raqamlashtirishning afzalliklari:

- O'quvchilarga istalgan joy va vaqtda o'qish imkoniyatini yaratadi;
- O'qituvchiga individual yondashuvni qo'llash imkonini beradi;
- Ta'lim jarayonini shaffof qiladi va natijalarni tezkor tahlil etishga yordam beradi;
- O'quv jarayonida vaqt va resurslardan tejamkorlik bilan foydalanish imkonini beradi;
- O'qituvchilarning metodik mahoratini oshirishga xizmat qiladi.

Ta'lim jarayonlarini raqamlashtirish bosqichlari:

1. **Tayyorlov bosqichi** — o'qituvchilarni AKT bo'yicha o'qitish, infratuzilmani tayyorlash, texnik vositalar bilan ta'minlash.
2. **Joriy etish bosqichi** — elektron platformalar, raqamli resurslar va masofaviy o'qitish tizimlarini amaliyotga tatbiq etish.
3. **Integratsiya bosqichi** — raqamli vositalarni o'qitish jarayonining barcha bosqichlariga to'liq kiritish va ularni tahlil qilish tizimiga bog'lash.
4. **Takomillashtirish bosqichi** — ilg'or texnologiyalar (AI, Big Data, VR, AR) asosida ta'lim jarayonini innovatsion darajada rivojlantirish.

O'qituvchining roli raqamli ta'limda. Raqamlashtirish sharoitida o'qituvchi faqat bilim manbai emas, balki o'quv jarayonini boshqaruvchi, yo'naltiruvchi va motivatsiya beruvchi shaxsga aylanadi. U o'quvchilarga mustaqil izlanish, tanqidiy fikrlash, axborotni tahlil qilish va amalda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Shu bois o'qituvchining raqamli savodxonligi, AKT bilan ishlash madaniyati va innovatsion yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'limni raqamlashtirishda uchraydigan muammolar:

- Texnik infratuzilmaning yetarli emasligi;
- O'qituvchilarning raqamli kompetensiyalarining pastligi;
- Internet tarmog'ining barqaror emasligi;
- Elektron resurslarning sifatli tayyorlanmaganligi;
- Ma'lumot xavfsizligi bilan bog'liq muammolar.

Raqamlashtirishning samaradorligini oshirish yo'llari:

- O‘qituvchilar uchun muntazam raqamli ta’lim bo‘yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish;
- O‘zbek tilidagi elektron resurslar, video darslar, testlar bazasini kengaytirish;
- Ta’lim muassasalarida yagona raqamli platformalar joriy etish;
- Raqamli tahlil tizimlari orqali o‘quvchilarning o‘zlashtirish dinamikasini aniqlash;
- Innovatsion texnologiyalar (VR, AR, AI) asosida amaliy mashg‘ulotlar o‘tkazish.

Ta’lim jarayonlarini raqamlashtirish — bu zamon talabi. Raqamli ta’lim tizimi o‘quvchilarda XXI asr ko‘nikmalarini — tanqidiy fikrlash, muammolarni hal etish, ijodkorlik va hamkorlikda ishlash qobiliyatlarini shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, raqamli vositalar yordamida o‘qituvchi o‘z faoliyatini yanada samarali, interfaol va o‘quvchiga yo‘naltirilgan tarzda tashkil etishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi PF–6079-son Farmoni. — Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni (yangi tahrir). — Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim tizimini raqamlashtirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. — Toshkent, 2021.
4. Karimov, A. **Raqamli texnologiyalar va ularning ta’limdagi o‘rni.** — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
5. Abdullayeva, D. **Raqamli ta’lim muhitida o‘qituvchi faoliyatining yangi shakllari.** // *Pedagogik innovatsiyalar jurnali*, №4, 2023.
6. Mavlonova, R., Xodjayeva, N. **Pedagogik texnologiyalar va innovatsion ta’lim.** — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
7. Saidova, M. **Raqamli savodxonlik va o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi.** — Toshkent: Ilm Ziyo, 2023.
8. Tursunov, A. **Ta’lim jarayonida AKTdan samarali foydalanish usullari.** — Toshkent: TDPU, 2020.

9. UNESCO. **ICT Competency Framework for Teachers.** — Paris: UNESCO, 2018.
10. OECD. **Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with AI, Blockchain and Robots.** — Paris: OECD Publishing, 2021.
11. Redecker, C. **European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu).** — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
12. Voogt, J. & Knezek, G. **Technology for Meaningful Learning.** — New York: Springer, 2018.
13. Fullan, M. **Leading in a Culture of Change: Education in the Digital Era.** — San Francisco: Jossey-Bass, 2020.
14. Anderson, T. **The Theory and Practice of Online Learning.** — Edmonton: AU Press, 2019.
15. Hasanov, R. **Raqamli ta'lim – zamonaviy pedagogik innovatsiya sifatida.** // *Ta'lim va fan* jurnali, №2, 2022.

3.2-Mavzu: Ta'limda pedagogik dasturiy vositalar va immersiv texnologiyalar

Reja:

1. Fanni o'qitishda ishlatiladigan ta'lim platformalari
2. Asosiy tushunchalar va ta'lim platformalari haqida
3. Khan Academy, Coursera, edX, Udemy, Google classroom, Microsoft teams platformalaridan tavsif va afzalliklari
4. 3D Modellar va Simulyatsiyalar
5. Xulosa va tahlillar

Fanni o'qitishga doir ta'lim platformalari – bu talabalarga va o'qituvchilarga ilmiy bilimlarni onlayn tarzda o'zlashtirish va taqdim etish imkoniyatlarini yaratadigan raqamli vositalar va resurslardir. Ushbu platformalar o'qitish va o'rganishni yanada qulay va samarali qilish uchun turli interaktiv xususiyatlarga ega, jumladan video darslar, forumlar, testlar, va muhokama maydonlari.

Zamonaviy pedagogik dasturiy vositalari ta'lim jarayonini interaktiv va samarali qilishda muhim ahamiyatga ega.

1. **LearningApps** – o'quvchilar bilan interaktiv mashqlar va o'yinlar yaratish uchun qulay platforma. O'quv materialini takrorlash, ko'rish va mustahkamlash uchun foydalaniladi.
2. **Wordwall** – o'qituvchilar uchun moslashtirilgan testlar va taqdimotlar yaratish imkonini beradi. O'yinli mashqlar va interaktiv testlar yordamida darslarni jonlantiradi.
3. **Kahoot!** – savol-javob o'yinlari orqali interaktiv darslar o'tkazish imkonini beruvchi platforma. O'quvchilarni qiziqtirish uchun jonli kvest va musobaqalar tashkil etish mumkin.
4. **Nearpod** – darslar uchun interaktiv taqdimotlar yaratishga yordam beradi. O'qituvchi turli faoliyatlarni boshqarib borishi va o'quvchilarning javoblarini real vaqtda kuzatishi mumkin.

5. **Ispring Suite** – PowerPoint taqdimotlarini interaktiv e-learning kontentiga aylantirish imkoniyatini beradi. U testlar, videodarslar va interaktiv elementlar yaratish uchun qulay.

6. **Canva** – taqdimotlar, infografikalar, plakatlar va boshqa vizual materiallarni yaratishda foydalaniladigan grafik dizayn platformasi. Pedagoglar va talabalar dizayn ko'nikmalarisiz ham osongina chiroyli materiallar yaratishlari mumkin.

7. **Padlet** – o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantiruvchi virtual taxta. U yerda g'oyalarni yozish, media fayllar yuklash va fikr-mulohazalar almashish mumkin.

8. **FigJam** – onlayn o'quv jarayonida loyihalar va fikrlarni vizual tarzda taqdim etish va hamkorlikda ishlash uchun ishlatiladi. U diagrammalar, rejalashtirish va g'oyalar almashish uchun qulay.

9. **Socrative** – savollar, testlar va viktorinalar orqali o'quvchilarning bilimlarini baholash uchun onlayn vosita. Javoblarni real vaqtda ko'rish va tahlil qilish imkonini beradi.

10. **Quizlet** – ta'lim jarayonida o'quv materiallarini kartochkalar orqali o'rganish va takrorlash uchun foydali platforma. O'quvchilar mashq qilish va bilimlarini mustahkamlashlari mumkin.

Bunday platformalar, odatda, o'quvchilarga o'z o'qish jarayonlarini o'z vaqtida va o'z sharoitida boshqarish imkoniyatini taqdim etadi. Bu esa masofaviy ta'limni qo'llashda samarali yechimlarni taqdim etadi. Eng mashhur platformalar orasida **Coursera**, **edX**, **Udemy**, va **Khan Academy** kabi saytlar mavjud bo'lib, ular yuqori sifatli darslar va materiallar bilan ta'minlashadi. Fanni o'qitishga doir ta'lim platformalari, ayniqsa, COVID-19 pandemiyasidan so'ng jadal rivojlanib, o'qituvchilar va talabalar uchun yangi imkoniyatlar yaratdi.

Bu platformalar faqat ilmiy bilimlarni o'rganish uchun emas, balki talabalar va o'qituvchilarga o'zaro hamkorlik qilish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish va ta'lim sifatini oshirish imkonini ham beradi. Shuningdek, ular texnologiyalarning imkoniyatlarini kengaytirib, an'anaviy ta'lim metodlaridan samarali foydalanishni ta'minlaydi.

Biroq, bu tizimlarning ba'zi kamchiliklari ham mavjud. Masalan, texnologik muammolar, diqqatni jamlashda yuzaga keladigan qiyinchiliklar va o'qituvchi va talaba o'rtasidagi aloqaning cheklanishi ba'zan ta'lim sifatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Umuman olganda, fanni o'qitishga doir ta'lim platformalari zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lib, ularning samarali foydalanilishi o'qish jarayonining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Fanni o'qitishga doir ta'lim platformalari o'qituvchilar va o'quvchilar uchun keng ko'lamli resurslar va vositalarni taqdim etadi. Quyida ayrim mashhur ta'lim platformalari haqida ma'lumot berilgan:

1. Khan Academy

Tavsifi:

- **Moslashtirilgan Ta'lim:** Har bir o'quvchining bilim darajasiga mos keladigan individual o'quv rejalarini taqdim etadi.

- **Fanlar Bo'yicha Kurslar:** Matematika, ilm-fan, tarix, iqtisodiyot va boshqa ko'plab fanlar bo'yicha bepul kurslar.

- **Mashq va Ko'nikmalar:** Turli darajadagi mashqlar va sinovlar orqali o'quvchilar bilimlarini mustahkamlashi mumkin.

Afzalliklari:

- Har qanday yoshdagi o'quvchilar uchun mos.
- Interaktiv darsliklar va video ma'ruzalar.
- O'qituvchilar uchun kuzatuv va tahlil vositalari.

2. Coursera

Tavsifi:

- **Keng Ko'lamli Kurslar:** Dunyoning yetakchi universitetlari va kompaniyalari tomonidan taqdim etilgan turli fanlar bo'yicha kurslar.

- **Moslashtirilgan Ta'lim:** O'quvchilar o'z qiziqishlariga va ehtiyojlariga mos kurslarni tanlashi mumkin.

- **Sertifikatlar:** Kurslarni muvaffaqiyatli tamomlagan o'quvchilarga sertifikatlar taqdim etiladi.

Afzalliklari:

- Darslarni mutaxassislar o'qitadi.
- O'quvchilar o'z tempida o'rganishi mumkin.
- Sertifikatlar ish bozorida raqobatbardoshlikni oshiradi.

3. edX**Tavsifi:**

• **Universitet Kurslari:** Dunyoning eng nufuzli universitetlari tomonidan taqdim etilgan bepul va pulli kurslar.

• **Turli Fanlar:** Fan, texnologiya, muhandislik, matematika, ijtimoiy fanlar va boshqa ko'plab yo'nalishlar bo'yicha kurslar.

• **O'zlashtirish:** O'quvchilar o'zlashtirish darajalarini tahlil qilish imkoniyatiga ega.

Afzalliklari:

- Dunyoning yetakchi ta'lim muassasalari bilan hamkorlik.
- Keng ko'lamli fanlar va mavzular.
- Sertifikatlar va diplom dasturlari.

4. Udemy**Tavsifi:**

• **Kurslar Katalogi:** Turli fanlar va mavzular bo'yicha yuzlab minglab kurslar.

• **Professional Rivojlanish:** Kasbiy ko'nikmalar va bilimlarni rivojlantirish uchun mo'ljallangan kurslar.

• **Moslashtirilgan Ta'lim:** Har bir o'quvchi o'z ehtiyojlariga mos kurslarni tanlashi mumkin.

Afzalliklari:

- Amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun ajoyib manba.
- Kurslarning keng tanlovi.
- O'quvchilar va o'qituvchilar uchun qulay interfeys.

Kahoot o'yinga asoslangan o'quv platformasi bo'lib, u 2012 yilda Norvegiya fan va texnologiya universiteti olimlari tomonidan yaratilgan. U qisqa muddat ichida turli xil interfaol ta'lim resurslari va viktorinalarini yaratish, ularni ulashish hamda

ta'lim olish jarayonini yanada qiziqarli va mazmunli qilishga yordam beradigan zamonaviy pedagogik dasturiy vosita hisoblanadi. Bugungi kunda Kahoot! qulayligi va osonligi bilan ta'lim tashkilotlarida eng ko'p foydalaniladigan interfaol ta'lim platformalaridan biri bo'lib, 14 turdagi turli xil viktorinalarni yaratish mumkin.

[Kahoot platformasining foydalanuvchi menyulari

Kahoot! platformasining asosiy xususiyatlari:

Viktorina yaratish.

Foydalanuvchilar platforma orqali bir nechta tanlanadigan, jumladan, to'g'ri/noto'g'ri savollar va boshqotirmalarni o'z ichiga olgan maxsus testlarni yaratishi mumkin. Lekin platformaning bepul talqinidan foydalanishda faqat ikki xil shakldagi savollarni yaratish imkoniyati mavjud.

Interfaol ta'lim o'yinlari.

Kahoot! platformasida yaratilgan resurslar odatda ta'lim oluvchilarga o'yin shaklida taqdim etiladi. Bunda o'quvchilar o'z qurilmalaridan <https://kahoot.it> havolasi orqali maxsus PIN-kodni kiritish yoki QR-kod yordamida ta'lim o'yiniga qo'shilishlari hamda mavzuga oid savollarga real vaqtda, jumladan belgilangan taymer asosida javob berishlari mumkin bo'ladi.

Plickers platformasi 2011-yilda yaratilgan bo'lib, u butun dunyo bo'ylab millionlab ta'lim beruvchilar tomonidan ta'lim oluvchilarni baholash va sinfda tezkor natijalarni yig'ish uchun foydalaniladigan bepul hamda qiziqarli ta'lim vositasi hisoblanadi. Ushbu platforma dars jarayonida ta'lim oluvchilarning turli xil qurilmalardan (smartfon, kompyuter yoki planshet) foydalanmagan holda QR kod yordamida formativ baholash imkonini beradi

Plickers platformasining asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

Qurilmalarga ehtiyoj yo'qligi:

Plickers o'quvchilardan mobil qurilmalar, planshetlar yoki kompyuterlar talab qilmaydi. Faqat o'qituvchining mobil qurilmasi yoki plansheti kerak bo'ladi.

Tezkor javob yig'ish va tahlil qilish:

O'qituvchi barcha o'quvchilar javobini bir zumda mobil telefon yoki planshet orqali skaner qilib, natijalarni to'plashi va real vaqtda tahlil qilishi mumkin.

O'quvchilarni faol ishtirok etishga rag'batlantirish:

Plickers o'quvchilarning bilimini sinovdan o'tkazish jarayonini qiziqarli va oson qilib, ularni faol ishtirok etishga undaydi.

Texnik jihatdan oddiy va oson foydalanish:

Plickers dasturi o'rnatish va ishlatish uchun juda oson. O'qituvchilar mobil ilovani yuklab olish va sinfni boshqarishlari uchun katta texnik bilim talab qilinmaydi

Moslashuvchanlik:

Plickers ko'plab fanlarda va o'quv jarayonlarida foydalanish uchun moslashtirilishi mumkin, shuningdek, sinf hajmidan (ta'lim oluvchilar sonidan) qat'iy nazar samarali ishlaydi.

Socrative platformasi 2010-yilda Massachusetts shtatining Boston shahrida bir guruh aspirantlar tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, dars jarayonida test va viktorinalar hamda o'quvchilar tezligini aniqlash uchun o'yin ko'rinishida kosmik poygalar o'tkazadigan bepul onlayn xizmat hisoblanadi.

Socrative platformasining qulayligi sifatida mobil qurilmalar uchun dastur ishlab chiqilganligi va veb ilovalar orqali foydalanishni ko'rishimiz mumkin. Bu esa foydalanuvchiga har qanday qurilma orqali platformaga kirish imkonini yaratib beradi. O'quvchilar esa tizimda ro'yxatdan o'tmasdan pedagog tomonidan berilgan havola orqali vazifalarni bajarishi mumkin.

Yodlash rejimida platforma foydalanuvchining modul resurslarini o'zlashtirish natijalari asosida, individual o'quv rejasini ishlab chiqish imkonini beradi. Ko'proq savollarga to'g'ri javob bergan holda, oson savollardan murakkab - yozma savollarga o'tib boriladi. Sun'iy intellektning mashinali o'qitish tamoyillariga asoslangan holda, yodlash rejimining barcha elementlari natijalarga tezroq erishishga yordam beradi!

Mazkur bosqichni yakunlash uchun esa o'quvchi har bir savolga ikki martadan to'g'ri javob berishi kerak. Agar o'quvchi xatoga yo'l qo'ysa, noto'g'ri tanlangan atamalar qayta-qayta takrorlash uchun taklif qilinadi. Har bir bosqich natijalari alohida turlarga bo'linib, ular, barcha atamalarni o'zlashtirish darajasiga ko'ra

“tanish” (o‘quvchi bir marta to‘g‘ri javob berganligini bildiradi) hamda “o‘zlashtirgan” (ikki marta xatosiz javob belgilagan) turlariga bo‘linadi.

6. Google Classroom

Tavsifi:

- **Sinflarni Boshqarish:** O‘qituvchilar sinfni boshqarish, topshiriqlar berish va tahlil qilish imkoniyatiga ega.

- **Hamkorlik:** O‘quvchilar va o‘qituvchilar o‘rtasida samarali hamkorlikni ta‘minlaydi.

- **Integratsiya:** Google Drive, Docs, Sheets va boshqa Google xizmatlari bilan integratsiya qilinadi.

Afzalliklari:

- O‘qituvchilar uchun qulay boshqaruv vositalari.
- O‘quvchilar va o‘qituvchilar uchun oson foydalanish imkoniyati.
- Barcha ma‘lumotlar bir joyda saqlanadi.

7. Microsoft Teams

Tavsifi:

- **Hamkorlik Platformasi:** O‘qituvchilar va o‘quvchilar o‘rtasida real vaqtda hamkorlikni ta‘minlaydi.

- **Darslar Va Topshiriqlar:** Darslar va topshiriqlarni boshqarish va taqsimlash uchun qulay vositalar.

- **Integratsiya:** Microsoft Office va boshqa xizmatlar bilan integratsiya qilinadi.

Afzalliklari:

- Video konferensiyalar va chat imkoniyatlari.
- O‘qituvchilar uchun topshiriqlarni boshqarish va baholash.
- Keng ko‘lamli hamkorlik vositalari.

Bu platformalar o‘qituvchilar va o‘quvchilarga ta‘lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilish imkoniyatini taqdim etadi. Har bir platformaning o‘ziga xos afzalliklari va imkoniyatlari mavjud bo‘lib, o‘quvchilarning ehtiyojlariga mos keladigan platformani tanlash orqali ta‘lim jarayonini optimallashtirish mumkin.

"Immersiv" so'zi "cho'mdiruvchi" yoki "o'ziga tortuvchi" ma'nosini anglatadi. Bu atama texnologiya va ta'lim sohasida qo'llanilganda, foydalanuvchini virtual yoki kengaytirilgan reallik muhiti orqali o'zini to'liq o'sha tajribaga sho'ng'igan holatda his qilishni ta'minlaydigan tajribalarni ifodalaydi. Immersiv texnologiyalar foydalanuvchilarni o'qish jarayoniga yanada qiziqarli va interaktiv tarzda jalb qilishga yordam beradi.

Immersiv Texnologiyalarning Xususiyatlari:

1. **Virtual Reallik (VR):** Bu texnologiya foydalanuvchini to'liq virtual dunyoga kirishga imkon beradi. VR garnaturalari yordamida foydalanuvchi 3D muhitda harakat qilib, o'zini o'sha joyda his qiladi.

2. **Kengaytirilgan Reallik (AR):** Bu texnologiya haqiqiy dunyo ustiga virtual elementlarni qo'shadi. Masalan, smartfon yoki planshet kamerasi orqali haqiqiy dunyoni ko'rish va unga virtual obyektlar qo'shish mumkin.

3. **Interaktivlik:** Immersiv texnologiyalar foydalanuvchilarga muhit bilan o'zaro ta'sir qilish imkoniyatini beradi. Bu ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samimiy qiladi.

Immersiv Texnologiyalarning Ta'limdagi Afzalliklari:

• **Realistik Tajribalar:** O'quvchilar fanlarni real dunyoda tajriba qilish orqali o'rganadilar. Masalan, VR orqali tarixiy joylarga sayohat qilish yoki kimyoviy reaksiyalarni ko'rish mumkin.

• **Yuqori Darajada Jalb Qilish:** Interaktiv va qiziqarli o'qish usullari o'quvchilarning diqqatini jalb qiladi va ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga undaydi.

• **Amaliy Tajribalar:** O'quvchilar amaliy ko'nikmalarni real sharoitlarda mashq qilishlari mumkin. Bu, ayniqsa, tibbiyot, muhandislik va boshqa texnik fanlar uchun muhimdir.

• **Moslashuvchanlik:** O'qituvchilar immersiv texnologiyalar yordamida darslarni o'quvchilarning ehtiyojlariga mos ravishda moslashtirishlari mumkin.

3D Modellar va Simulyatsiyalar

Tavsifi:

- **3D Modellar:** Fan va texnologiya bo'yicha murakkab tushunchalarni 3D modellar orqali tushuntirish.

- **Simulyatsiyalar:** Tibbiyot, muhandislik va boshqa fanlar bo'yicha amaliy mashg'ulotlar o'tkazish.

Afzalliklari:

- Vizual va amaliy o'rganish.
- O'quvchilarning qiziqishini oshirish.
- Murakkab tushunchalarni oddiylashtirish.

. Interaktiv Platformalar

Tavsifi:

- **Interaktiv ta'lim platformalari:** ClassVR, Nearpod va boshqa platformalar yordamida interaktiv darslar o'tkazish.

- **Quiz va sinovlar:** O'quvchilarni jalb qilish uchun interaktiv savollar va sinovlar o'tkazish.

Afzalliklari:

- Foydalanuvchilar bilan faol muloqot.
- Ta'lim jarayonini qiziqarli va interaktiv qilish.
- O'quvchilarning bilim darajasini tahlil qilish imkoniyati.

5. Gamifikatsiya

Tavsifi:

- **O'yin elementlari:** Dars jarayoniga o'yin elementlarini qo'shish orqali o'quvchilarni motivatsiya qilish.

- **O'yinlar va tanlovlar:** Mavzularni o'yinlar va tanlovlar orqali o'rganish.

Afzalliklari:

- O'quvchilarning qiziqishini oshirish.
- Ta'lim jarayonini qiziqarli qilish.
- Bilimlarni mustahkamlash.

-O'quvchilarning ehtiyojlari va maqsadlariga mos ta'lim platformasini tanlash muhimdir.

-Ta'lim platformalari to'g'ri va samarali qo'llanilishi kerak.

-Ta'lim platformalari doimiy ravishda yaxshilanib, o'quvchilarga yanada yaxshi xizmat ko'rsatishga harakat qilishadi

Onlayn ta'lim platformalari talabalarga katta imkoniyatlar yaratadi, lekin muvaffaqiyatli o'qish uchun samarali texnologiya va yaxshi rejalashtirish zarur. Fanni o'qitishda yuqori interaktivlik, qo'llab-quvvatlash va shaxsiylashtirilgan o'quv tajribasini yaratish uchun texnologiyalarni yanada rivojlantirish kerak.

Bundan tashqari, o'qituvchilarning onlayn o'qitishga tayyorligi, talabalarning motivatsiyasini oshirish va o'zaro aloqalarni rivojlantirish ham muhim omillardir.

Immersiv texnologiyalar, ya'ni virtual reallik (VR), kengaytirilgan reallik (AR) va muqobil reallik (MR), ta'lim jarayonida keng qo'llanilmoqda. Ushbu texnologiyalar ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning qiziqishini kuchaytirish va murakkab tushunchalarni osonroq tushuntirishda katta imkoniyatlar yaratadi. Quyida ta'limda immersiv texnologiyalarning xulosa va tahlili keltirilgan.

Immersiv texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada qiziqarli, interaktiv va samarali qilish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Ularning afzalliklari ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning qiziqishini kuchaytirish va murakkab tushunchalarni osonlashtirishda namoyon bo'ladi. Biroq, texnik talablar va qo'shimcha treninglar kabi kamchiliklarni ham inobatga olish zarur. Kelajakda immersiv texnologiyalarning yanada keng qo'llanilishi va ta'lim tizimini tubdan o'zgartirish potentsiali mavjud.

Zamonaviy ta'lim jarayoni tobora raqamli muhitga o'tib borayotgan bir davrda pedagogik dasturiy vositalar va immersiv texnologiyalar o'qitish sifatini oshirishning muhim omiliga aylanmoqda. Bugungi kunda o'qituvchi nafaqat ma'lumot manbai, balki raqamli vositalardan foydalangan holda o'quv jarayonini tashkil etuvchi, boshqaruvchi va tahlil qiluvchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi. Pedagogik dasturiy vositalar — bu o'quv jarayonini qo'llab-quvvatlovchi, o'qitish, baholash, nazorat va tahlil qilish imkonini beruvchi dasturiy mahsulotlardir.

Pedagogik dasturiy vositalar o'z mohiyatiga ko'ra o'qitishning barcha bosqichlarida qo'llaniladi. Ular yordamida darslarni interaktiv tarzda tashkil etish,

o‘quvchilarning mustaqil ishlash faoliyatini rag‘batlantirish, tahlil va monitoringni avtomatlashtirish mumkin. Eng ko‘p qo‘llaniladigan pedagogik dasturlar sirasiga elektron darsliklar, onlayn test tizimlari, virtual laboratoriyalar, ta’limni boshqarish tizimlari (Learning Management Systems – LMS), masalan, Moodle, Google Classroom, Microsoft Teams kabi platformalar kiradi.

Bu vositalar o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi muloqotni yengillashtiradi, o‘quv jarayonini masofadan turib tashkil etish imkonini beradi. Elektron platformalar o‘quv materiallarini tizimli saqlash, ulardan istalgan joyda va vaqtda foydalanish, natijalarni avtomatik qayd etish imkonini yaratadi. Shuningdek, bu tizimlar ta’lim sifatini tahlil qilishda, o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

So‘nggi yillarda ta’lim tizimida immersiv texnologiyalar keng joriy etilmoqda. “Immersiv texnologiyalar” atamasi inglizcha *immersion* — “sho‘ng‘ish”, “to‘liq ishtirok etish” so‘zidan olingan bo‘lib, foydalanuvchini virtual yoki kengaytirilgan muhitga to‘liq jalb etuvchi texnologiyalarni bildiradi. Bular orasida **virtual reallik (VR)**, **kengaytirilgan reallik (AR)** va **aralash reallik (MR)** texnologiyalari asosiy o‘rin tutadi.

Virtual reallik texnologiyalari yordamida o‘quvchi sun‘iy yaratilgan muhitga kiradi, u yerda tajriba o‘tkazishi, obyektlarni o‘rganishi yoki tarixiy voqealarni “jonli” ko‘rishi mumkin. Masalan, biologiya darsida inson tanasining anatomik tuzilishini 3D formatda o‘rganish, geografiya darsida turli mamlakatlarga “virtual sayohat” qilish imkoniyatlari mavjud.

Kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyasi esa real muhitga raqamli elementlarni qo‘shadi. O‘quvchi planshet yoki smartfon orqali darslikdagi rasmlarga qaraganda, ular jonlanadi, ovoz, harakat yoki 3D modellar paydo bo‘ladi. Bu o‘quvchining idrokini kuchaytiradi, o‘quv jarayonini qiziqarli va interaktiv qiladi.

Immersiv texnologiyalar yordamida tashkil etilgan ta’lim muhitida o‘quvchilar bilimni nafaqat eshitish yoki o‘qish orqali, balki to‘liq tajriba sifatida his etishadi. Bu metod konstruktivizm nazariyasiga mos keladi — ya’ni bilim o‘quvchining faol ishtiroki orqali hosil bo‘ladi. Shu sababli, VR va AR texnologiyalari o‘quvchilarda

ijodkorlik, muammoli vaziyatlarni hal etish, tanqidiy fikrlash va hamkorlikda ishlash kabi XXI asr ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ta'limda immersiv texnologiyalarni joriy etish bir qator afzalliklarni beradi: o'quv motivatsiyasini oshiradi, murakkab mavzularni oson tushunishga yordam beradi, xavfsiz tajriba o'tkazish imkonini yaratadi, o'quv jarayonini yanada jonli va samarali qiladi. Shu bilan birga, bu texnologiyalar o'qituvchilardan yangi kompetensiyalarni — raqamli savodxonlik, 3D modellashtirish, raqamli muhitni boshqarish ko'nikmalarini talab etadi.

Bugungi kunda O'zbekiston ta'lim tizimida ham bunday texnologiyalar bosqichma-bosqich joriy qilinmoqda. "Raqamli ta'lim" loyihasi doirasida elektron ta'lim resurslari, raqamli kutubxonalar, virtual laboratoriyalar yaratilmoqda. Ayrim oliy ta'lim muassasalarida virtual reallik asosida dars o'tkazish, simulyatsiya dasturlari yordamida tajriba mashg'ulotlarini tashkil etish amaliyoti yo'lga qo'yilgan.

Pedagogik dasturiy vositalar va immersiv texnologiyalarni to'g'ri integratsiya qilish ta'lim tizimining sifat ko'rsatkichlarini sezilarli darajada oshiradi. Ammo bu jarayon texnik, metodik va tashkiliy jihatdan puxta rejalashtirilishi zarur. O'qituvchilarni maxsus tayyorlash, o'quv dasturlarini moslashtirish, texnik infratuzilmani mustahkamlash – bular raqamli ta'limning barqaror rivojlanishiga zamin yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik dasturiy vositalar va immersiv texnologiyalar ta'limni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ular nafaqat o'quv jarayonini samarali va interaktiv qiladi, balki o'quvchini faol ishtirokchi, mustaqil o'rganishga tayyor, texnologik fikrlovchi shaxs sifatida shakllantiradi. Shu bois o'qituvchilarning raqamli kompetensiyasini oshirish, innovatsion vositalardan samarali foydalanish madaniyatini rivojlantirish bugungi ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi PF–6079-son Farmoni. — Toshkent, 2020.

2. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim tizimini raqamlashtirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. — Toshkent, 2021.
4. Mavlonova, R., Xodjayeva, N. **Pedagogik texnologiyalar va innovatsion ta’lim.** — Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
5. Yo‘ldosheva, D. **Zamonaviy o‘qituvchining raqamli kompetensiyasi.** — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
6. Hasanov, R. **Raqamli ta’lim va innovatsion pedagogika.** — Toshkent: Ilm Ziyo, 2023.
7. Abdullayeva, D. **Pedagogik dasturiy vositalardan foydalanishning samarali yo‘llari.** // *Pedagogik innovatsiyalar jurnali*, №2, 2023.
8. Tursunov, A. **O‘qitishda virtual reallik texnologiyalarini qo‘llash imkoniyatlari.** — Toshkent: TDPU, 2021.
9. UNESCO. **ICT Competency Framework for Teachers.** — Paris: UNESCO Publishing, 2018.
10. OECD. **Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with AI, Blockchain and Robots.** — Paris: OECD Publishing, 2021.
11. Redecker, C. **European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu).** — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
12. Wojciechowski, R., & Cellary, W. **Evaluation of Learners’ Attitude toward Learning in AR Environments.** // *Computers & Education*, Vol. 59, 2012.
13. Radianti, J., Majchrzak, T. A., Fromm, J., & Wohlgenannt, I. **A Systematic Review of Immersive Virtual Reality Applications for Higher Education.** // *Computers & Education*, 2020.
14. Merchant, Z., Goetz, E. T., Cifuentes, L., Keeney-Kennicutt, W., & Davis, T. J. **Effectiveness of Virtual Reality-based Instruction on Students’ Learning Outcomes.** // *Computers & Education*, Vol. 70, 2014.

3.3 -Mavzu: Ta'limda sun'iy intellekt texnologiyasi

Reja

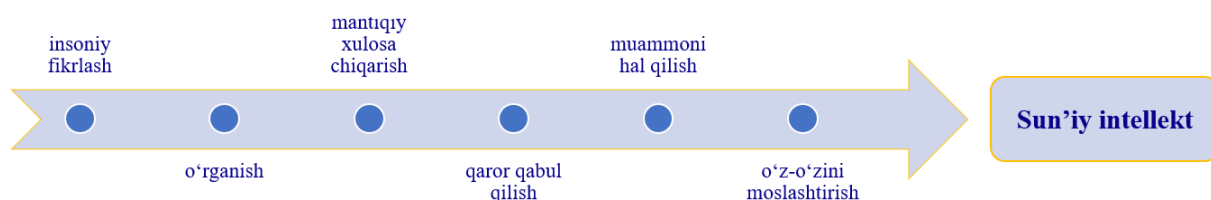
1. Sun'iy intellekt tushunchasi va uning ta'limdagi ahamiyati
2. Sun'iy intellekt vositalari orqali o'quv-metodik resurslarini yaratish
3. Sun'iy intellekt orqali taqdimot yaratish
4. Sun'iy intellekt orqali grafik vositalar yaratish va boshqa vositalar.

Sun'iy intellekt vositalari haqida tinglovchilarining bilim va tajribasini aniqlash.

Malaka oshiruvchilarning sun'iy intellekt tushunchasi haqida fikrini aniqlang.

Sun'iy intellekt (SI) bu insonning tabiiy aqliy imkoniyatlariga taqlid qilingan holda yaratilgan va kelgusi rivojida katta potensialga ega bo'lgan texnologiya sifatida ko'rish mumkin. SI barcha sohalarda xususan ta'limda faol qo'llanilmoqda.

Sun'iy intellekt atamasiga aniq ta'rif keltirish qiyin. Chunki sohada bu haqida yakdil kelishuv mavjud emas. Biroq ko'plab tadqiqotchila texnologiya imkoniyatini keng va yetarlicha izohlovchi ta'riflarni keltirgan. Xususan, texnologiyaga “**sun'iy intellekt** – bu inson **aql-zakovati** bilan bog'liq vazifalarni bajarish qobiliyatiga ega bo'lgan **texnologiyalar, algoritmlar va tizimlar** majmuasidir” kabi ta'rif berilgan. SI imkoniyati quyidagi rasmda keltirilgan (1-rasm).

1-rasm. SI imkoniyati.

Sun'iy intellekt texnologiyalari tarixiy rivojlanish davomida ko'plab bosqichlarni bosib o'tdi. Bugungi kunda SI har bir sohada inqilobiy o'zgarishlarni amalga oshirayotgan kuchli vositaga aylangan. U insoniyat kelajagida texnologiya va fan rivojida asosiy rol o'ynashni davom ettiradi.

Aqlli chatbot — bu sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari yordamida ishlab chiqilgan, foydalanuvchi savollariga avtomatik tarzda to'g'ri va aniq javoblar taqdim etish uchun ishlatiladigan dasturdir. Aqlli chatbotlar tabiiy tilni qayta ishlash

(NLP) texnologiyasidan foydalanib inson tilida savollarni tushunadi va ularga javob beradi.

Sun'iy intellektning ta'limiy imkoniyatlari.

Sun'iy intellekt texnologiyalari ta'lim sohasida ko'plab yangi imkoniyatlarni taqdim etmoqda. Quyida SI ta'limga tadbiri bo'yicha asosiy jihatlar keltirilgan:

1. Ta'limni individuallashtirish. Sun'iy intellekt har bir o'quvchining bilim darajasini tahlil qilib, moslashtirilgan o'quv materiallarini taqdim etadi. O'quvchi o'z qobiliyatlari va imkoniyatlariga mos o'quv muhitida tahsil oladi.

2. O'qituvchi yordamchisi. Chatbotlar va interaktiv yordamchilar talabalar savollariga javob berib, ularga 24/7 holatda yordam ko'rsatadi. SI uy vazifalarini avtomatik tekshirish orqali o'qituvchilarning vaqtini tejaydi.

3. Ta'lim jarayonini avtomatlashtirish. Sun'iy intellekt sinfnig yoki maktabning umumiy o'quv jarayonlarini boshqarishda yordam beradi. Jumladan, test va imtihonlarni avtomatlashtirilgan tarzda baholash imkoniyati, o'quvchilarning darsdagi faoliyati va natijalarini tahlil qilib, ular qayerda qiyinchiliklarga duch kelayotgani haqida ma'lumot beradi, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun tavsiyalar ishlab chiqadi.

5. Inklyuziv ta'limda. Ko'zi ojiz yoki eshitish qobiliyati cheklangan talabalar uchun maxsus vositalar yaratishda hamda jismoniy imkoniyati cheklangan talabalar bilan interaktiv aloqa uchun moslashtirilgan texnologiyalarni yaratishda sun'iy intellektdan foydalanish mumkin.

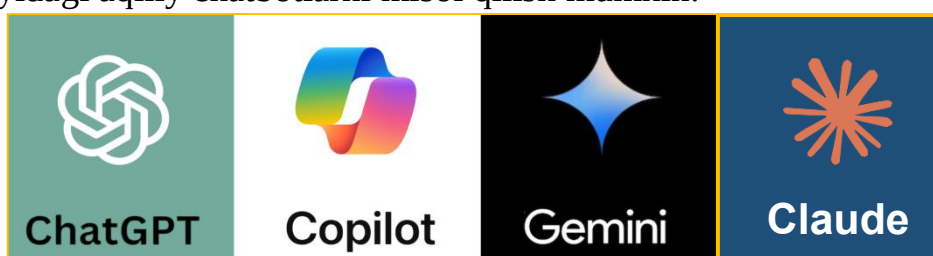
6. Immersiv texnologiyalarni tadbiri etishda. Virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR) texnologiyalari yordamida amaliy mashg'ulotlar va treninglarni tashkil qilish, o'quv fanlarida o'quvchilarini tibbiyot yoki muhandislik kabi sohalarga erta yo'naltirish uchun sun'iy muhitda amaliyot tashkil etiladi.

7. Xorijiy tillarni o'rganishda. SI asosida ishlab chiqilgan platformalar (masalan, Duolingo) til o'rganishni qiziqarli bo'lishiga yordam beradi. Turli tillarda taqdim etilgan materiallarni tarjima qilgan holda tushunishga yordam beradi. Bu o'quv resurslarining globallashtirishini ta'minlaydi va rivojlangan davlatlardagi

metodologik yutuqlarni bilish va uni parallel ravishda ta'lim jarayoniga qo'llash imkoniyati taqdim etiladi.

Ta'limda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish o'quv jarayonini tashkil etish va ta'lim samaradorligini oshirishga ijobiy hissa qo'shadi. Masalan, o'qituvchilarning ma'muriy yuklamalarini kamaytiradi, har bir o'quvchining ehtiyojlarini qondiradi, raqamli savodxonlikni oshirishga ko'maklashadi va boshqalar.

Ta'limda qo'llash mumkin bo'lgan ko'plab sun'iy intellekt vositalari mavjud. Bularga quyidagi aqlliyl chatbotlarni misol qilish mumkin:

4-rasm. Sun'iy intellekt chatbot dasturlari

- **ChatGPT** hujjatlar loyihalarini (buyruqlar, nizomlar) yaratish, yig'ilish va tadbirlar rejasini tuzish, hisobotlar va tahliliy materiallarni tayyorlash, o'quv dasturlari va rejalarini ishlab chiqish uchun foydalanish mumkin.

- **Claude** murakkab pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishda yordam beradi, chuqur tadqiqotlar o'tkazadi va rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda yordam beradi.

- **Gemini** yangi g'oyalar, innovatsion yechimlar, tadbirlar ssenariysi va loyihalar konsepsiyasini ishlab chiqishda yordam beradi.

- **Microsoft Copilot** Microsoft Office hujjatlarini yaratishda, tahrirlashda, taqdimotlar tayyorlashda va ma'lumotlarni tahlil qilishda yordam beradi.

Sun'iy intellektdan axloqiy foydalanish

- ✓ O'quvchilar shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish
- ✓ Faqat ishonchli va litsenziyalı chatbotlardan foydalanish
- ✓ Chatbotlarni qo'shimcha vosita sifatida ko'rish
- ✓ Insoniy munosabatlarning ustunligini saqlash
- ✓ Chatbotlar bergan ma'lumotlarni tekshirish

Ushbu yondashuv sun'iy intellekt texnologiyalaridan xavfsiz va axloqiy foydalanishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'limiy imkoniyatlarini quyidagilarda ko'rish mumkin (5-rasm):

5-rasm. Sun'iy intellektning ta'limga ta'siri.

Sun'iy intellekt texnologiyalari ta'limni yanada qiziqarli va moslashuvchan bo'lishiga yordam bermoqda. Biroq, ushbu texnologiyalarni joriy qilishda o'qituvchilar va rahbarlarning raqamli savodxonligini oshirish, axborot xavfsizligini ta'minlash va texnologiyalarga qulay muhit yaratish ka'bi e'tibor qilish zarur bo'lgan jihatlar borligini ta'limni tashkil etuvchilar va uni amalga oshiruvchilar yoddan chiqarmaslik talab etiladi.

ChatGPT vositasidan samarali foydalanish:

- Aniq va batafsil yozing:
- ✓ Yaxshi so'rov: "SI yordamida 7-sinf fizika darsining multimedia resurslarini qanday yaratish mumkin?"
- ✗ Yomon so'rov: "Multimedia resurslarini qanday yaratiladi?"
- Maqsadni aniq ko'rsating
- ✓ Yaxshi so'rov: "Matematika bo'yicha o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish uchun interaktiv topshiriqlar turiga doir tavsiyalar bering"
- ✗ Yomon so'rov: "Matematika qanday o'qitiladi?"
- So'rovni qo'shimcha tafsilotlar bilan boyiting:
- ✓ Yaxshi so'rov: "8-sinf biologiya darsi genetika mavzusini o'rgatishda o'quvchilarda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarni qanday hal qilish mumkin?"
- ✗ Yomon so'rov: "Genetika mavzusi o'qitish murakkabmi?"

- O‘zingizning oldingi tajribangizni ko‘rsating:

• ✓ Yaxshi so‘rov: “Men o‘quvchilarni baholashda elektron testlar foydalanardim, baholashni yanada samarali qilish uchun qanday tavsiyalar berasan?”

• ✗ Yomon so‘rov: “O‘quvchilarni baholashni samarali tashkil etishda nima qilish kerak?”

1-topshiriq. ChatGPT dan foydalanib o‘z faningizga doir amaliy mazmuni ishlab chiqing.

Bosqichlari:

• **Mavzu tanlash**

- O‘zingizning fan sohangizga doir mavzuni tanlang;
- Mavzu 1-11-sinf o‘quvchilariga mo‘ljallangan bo‘lishi kerakligini hisobga oling;

• **So‘rov ishlab chiqishda quyidagi elementlarni hisobga oling:**

- Mavzuning ta’lim maqsadlari
- O‘quvchilarning yosh xususiyatlari
- Kutilgan o‘quv natijalar
- Darsning interaktiv yoki an’anaviy shaklda ekanligi

• **Quyidagi o‘quv materiallarni yarating:**

- 2 ta interaktiv topshiriq;
- Mavzuga doir 1 ta hayotiy misol;
- O‘quvchilarning mustaqil ishlashiga yordam beruvchi qo‘shimcha mazmunli resurs;

Natija. Yaratilgan o‘quv materiallari va uning dars jarayonida qo‘llashga doir ijobiy jihatlari haqida fikringizni boshqalar bilan bo‘lishing.

2-topshiriq. ChatGPT orqali fanni o‘qitishga doir metod yoki o‘yin ishlab chiqish

Bosqichlar:

- a. Mavzuni tanlang (maktabda o‘qitadigan faningizga doir)

b. Ushbu mavzuga doir metod yoki o‘yin ishlab chiqish uchun aniq va tushunarli so‘rov yarating

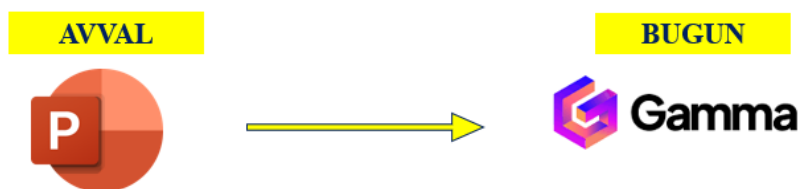
i. So‘rovda fan nomi, sinf nomi, vaqti va maqsadini aniq ko‘rsatilishiga e‘tibor bering.

ii. So‘rov natijasini takomillashtirish uchun ChatGPT ga to‘ldiruvchi tavsiyalar berishga tayyorlaning.

c. Natijani sinfingizdan kelib chiqib tahrirlang va moslashtiring

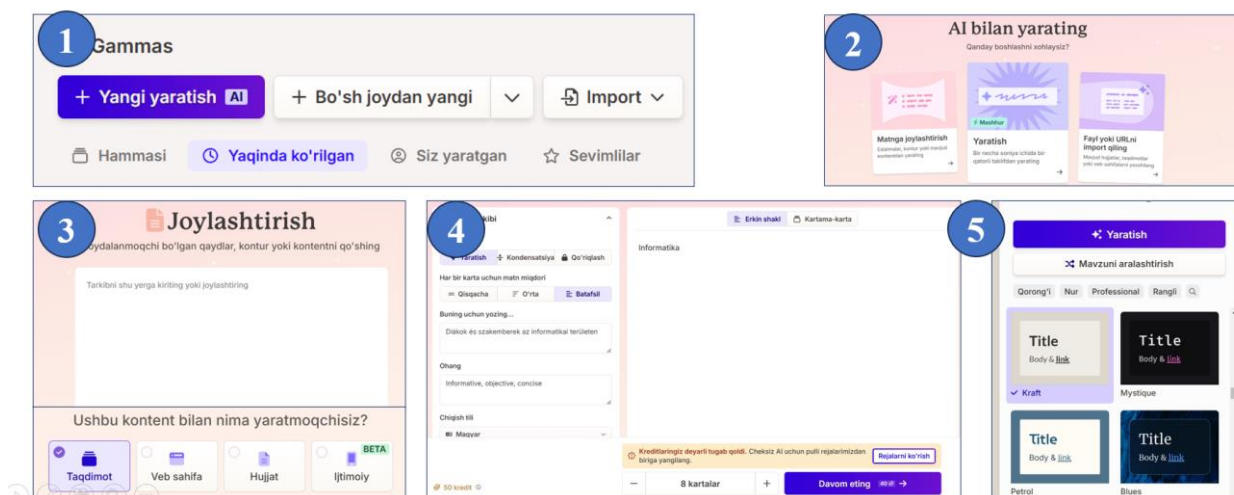
Gamma dasturi

Gamma — bu zamonaviy taqdimot, hujjat va veb-sahifalar yaratish uchun mo‘ljallangan intuitiv platforma. U tayyor shablonlar, oddiy interfeys va avtomatik dizayn imkoniyatlari orqali tez va professional natijalar olishga yordam beradi.

1. Ro‘yxatdan o‘ting va fanga doir biror mavzuni tanlang.

2. Quyidagi tasvirlar ketma-ketligida taqdimot tayyorlang:

3-rasm. Gammadan foydalanish ketma-ketligi.

3-topshiriq. Gammadan foydalanib taqdimot tayyorlash.

Bosqichlari:

✓ Mavzuni tanlang

✓ Mavzu rejasini aniqlashtiring

✓ Har bir reja uchun Gammada 6 sahifalik taqdimot yarating. Bir xil dizayndan foydalaning.

✓ Natijadagi ortqicha sahifalarni olib tashlang va mazmunini o'z tajribangizdan kelib chiqib takomillashtiring.

✓ Rejalarni umumlashtirib yagon taqdimot ko'rinishiga keltiring va elektron shaklda kursning telegram guruhiga yuboring.

Leonardo AI

Leonardo AI — bu sun'iy intellekt asosida ijodiy kontent, jumladan, tasvirlar, dizaynlar va 3D modellari yaratishga mo'ljallangan platforma. U grafik dizaynerlar, o'yin ishlab chiquvchilar va ijodkorlar uchun samarali vosita hisoblanadi.

Leonardo AI dasturidan foydalanish ketma-ketligi quyidagi qadamlarda amalga oshiriladi.

❖ **Ro'yxatdan o'tish:** Leonardo AI veb-saytida shaxsiy hisobni yarating.

❖ **Loyihani tanlash:** Grafik dizayn, tasvir yoki 3D model yaratish uchun kerakli vositani tanlang.

❖ **Parametrlarni sozlash:** Kontent uchun mavzu, uslub va boshqa sozlamalarni belgilang.

❖ **Natijani yuklab olish:** Yaratilgan kontentni ko'rib chiqib va yuklab oling yoki tahrirlang.

Amaliy faoliyat. Quyidagi so'rovni Google Translate dasturida tarjima qilgan holda Leonardo AI ga yuboring.

“Chatgptdan kompyuter orqali foydalanayotgan O'zbekistonlik o'qituvchi yozgan Prompt u kutgandek natija bermagandagi jahli chiqqan holatini chizib ber. Unni chizishda yashil va sariq chiziqlarni ishlat.”

Natijani boshqalarniki bilan solishtiring va fikrlaringizni Padletga yozing.

Ta'limda sun'iy intellektni qo'llashga doir boshqa vositalar:

1. Classpoint AI

Microsoft PowerPoint slaydlaridan turli xil test savollarini yaratish hamda interfaol elementlar bilan taqdimotlarni boyitishga yordamlashadigan vosita hisoblanadi.

2. Slidesgo

Google Slides va Microsoft PowerPoint uchun sun'iy intellektdan foydalangan holda taqdimotlar va interfaol resurslarni yaratib beruvchi platformadir.

3. Magic School

Ta'lim jarayoni bilan bog'liq jarayonlarni, ya'ni, darslarni rejalashtirish, shaxsga yo'naltirilgan ta'limni joriy etish, o'zlashtirish natijalarini tahlil qilishda sun'iy intellekt vositasidan foydalanish imkonini beruvchi platforma.

4. Magickpen

Sun'iy intellekt asosida ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish natijalaridan kelib chiqib raqamli ta'lim resurslarini yaratishni taklif etuvchi vosita hisoblanadi.

5. Krea AI

Ushbu platforma sun'iy intellekt yordamida ta'lim oluvchilarning ijodiy fikrlash doirasini kengaytirish maqsadida turli xil rasmlarni chizib berishni taklif etadi.

6. Sun'iy intellektga asoslangan xorijiy tilni o'rgatuvchi ilovalar

Sun'iy intellektni ta'lim jarayoniga tatbiq etilgan eng samarali loyihalarida biri bu xorijiy tillarni tez va oson o'rganish uchun ko'plab imkoniyatlarni taqdim etishidir.

7. Ta'limdagi boshqa sun'iy intellekt vositalari

Ta'limda sun'iy intellekt darsga qatnashishni avtomatik tahlil qilish, bulling (zo'ravonlik) jarayonlaridan xabardor qilish, ilmiy maqola va risolalar tayyorlash, plagiatga tekshirish, ta'lim samaradorligini baholash va shu kabi yo'nalishlarda qo'llanilib kelinmoqda.

XXI asrda ta'lim mazmuni va uni o'qitishdagi yondashuvlar jadal takomillashib bormoqda. Shunday davrda sinfda muvaffaqiyatli ta'limni ta'minlash juda qiyin. Ushbu holatda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanib darslarni interaktiv shaklda tashkil etish kasbiy faolyatingizning natijadorligini ta'minlashi mumkin.

Sun'iy intellekt — bu insonning fikrlash, o'rganish va qaror qabul qilish jarayonlarini taqlid qiluvchi texnologiyalar majmui bo'lib, ma'lumotlarni tahlil

qilish, natijalarni oldindan bashorat qilish va o'quvchilarga individual yondashuvni ta'minlash imkonini beradi.

Ta'limda AI o'qituvchi faoliyatini to'ldiruvchi, yordamchi tizim sifatida xizmat qiladi: u o'qituvchiga vaqtni tejash, o'quvchilar bilan ishlashni shaxsiylashtirish, o'zlashtirishni tahlil qilish va baholashni avtomatlashtirishda yordam beradi.

1. **Adaptiv o'qitish tizimlari (Adaptive Learning Systems)** – o'quvchining bilim darajasi, tezligi va ehtiyojiga qarab o'quv materiallarini moslashtiradi (masalan, Coursera, Khan Academy, Smart Sparrow).

2. **Avtomatik baholash tizimlari** – AI algoritmlari o'quvchilarning yozma ishlari, test natijalari, esse yoki kodlarini tahlil qilib, natijalarni tez va xolis baholaydi.

3. **Sun'iy intellektli ta'lim yordamchilari** – ChatGPT, Google Bard, Copilot kabi tizimlar o'quvchilarga savollariga javob topish, dars tayyorlash, izlanishlar olib borishda yordam beradi.

4. **O'quv jarayonini tahlil qilish (Learning Analytics)** – AI o'quvchilarning faoliyatini kuzatib, natijalarni tahlil qiladi, kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi.

5. **Ma'muriy jarayonlarni avtomatlashtirish** – AI yordamida dars jadvalini tuzish, o'quvchi qatnashuvi, baholash hisobotlari va tahlillar avtomatik shaklda yuritiladi.

6. **Virtual o'qituvchilar va chatbotlar** – o'quvchilarga 24/7 yordam beruvchi tizimlar bo'lib, ular savollarga javob beradi, yo'nalish ko'rsatadi va dars materiallarini tushuntiradi.

- O'qitish jarayonini individuallashtirish va moslashtirish imkonini beradi; O'quvchilarning rivojlanish dinamikasini aniqlab, shaxsiy o'quv yo'nalishini shakllantiradi;
- O'qituvchining ma'muriy yukini kamaytiradi;
- Baholash jarayonini tezlashtiradi va xolislikni ta'minlaydi;
- Ta'lim jarayonini tahliliy ma'lumotlarga asoslaydi;
- O'qituvchi va o'quvchi o'rtasida samarali muloqotni ta'minlaydi.

Duolingo – til o‘rganishda AI yordamida mashqlarni shaxsiy darajaga moslashtiradi.

– **Socrative va Edpuzzle** – o‘quvchilarning javoblarini avtomatik tahlil qilib, o‘qituvchiga natijalarni vizual tarzda taqdim etadi.

– **Google Classroom + AI integratsiyasi** – o‘qituvchiga avtomatik baholash, topshiriqlarni tahlil qilish va individual tavsiyalar shakllantirish imkonini beradi.

– **Coursera va Udemy** – sun’iy intellekt asosida o‘quvchining o‘rganish tarixini tahlil qilib, unga mos kurslarni tavsiya etadi.

– **Microsoft Education Copilot** – o‘qituvchilarga dars rejasi, testlar va resurslarni avtomatik yaratishda yordam beradi.

☐ O‘qituvchilarni sun’iy intellekt asoslari bo‘yicha muntazam o‘qitish va malakasini oshirish.

☐ AI vositalarini milliy ta’lim tizimiga moslashtirish.

☐ AI yordamida dars materiallari, testlar, va refleksiya tahlillarini yaratish.

☐ AI etikasiga amal qilish — inson omilini saqlab qolish.

☐ O‘quvchilarda raqamli madaniyat va axborot xavfsizligi bo‘yicha savodxonlikni oshirish.

Savollar

1. Sun’iy intellekt nima?

2. Ta’limda sun’iy intellekt deganda nimani tushunasiz?

3. Siz uchun ta’limda qo’llash mumkin bo’lgan eng yaxshi sun’iy intellekt dasturi nomi nima?

4. ChatGPT dasturining Geminidan qanday ustun jihatlari mavjud?

5. Gamma yaxshimi yoki PowerPoint

6. Leonardo AI va ChatGPTning rasm yaratish imkoniyatlarini taqqoslaganda qaysi biri sifatli natijani taqdim etadi?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. L. Sijing, W. Lan. Artificial intelligence education ethical problems and solutions 2018 13th international conference on computer science & education (ICCSE), IEEE (2018), pp. 1-5.
2. UNESCO, “Artificial Intelligence in Education,” UNESCO, August 2, 2019, <https://en.unesco.org/artificial-intelligence/education>.
3. UNESCO, “K-12 AI curricula: a mapping of government-endorsed AI curricula”, Published in 2022 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, France
4. S.A.Normatov. Ta’limda sun’iy intellekt elementlari va xususiyatlari // Inter education & global study. 2024. №8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ta-limda-sun-iy-intellekt-elementlari-va-xususiyatlari> (дата обращения: 11.12.2024).
5. Renz, A., Krishnaraja, S., & Gronau, E. (2020). Demystification of artificial intelligence in education—how much AI is really in the educational technology? *International Journal of Learning Analytics and Artificial Intelligence for Education*, 2(1), 4–30.
6. S.Normatov. Methodology of Teaching the Elements of Artificial Intelligence in Schools. *American Journal of Science and Learning for Development*. 4, 1 (Nov. 2024), 1–6. DOI:<https://doi.org/10.51699/ajsld.v4i1.201>.

3.4 Mavzu: O'quvchilar bilimini baholashning yangi tizimi

Reja:

4. Baholashning yangi tizimi o'rganishning dolzarbligi

5. Baholash tamoyillari

6. Formativ (shakllantiruvchi) va summativ (xulosalovchi) maqsadlarda baholash.

1. Baholashning yangi tizimi o'rganishning dolzarbligi

O'quvchilar bilimini baholashning yangi tizimlari zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Texnologiyalar rivojlanishi va ta'limda innovatsiyalar joriy etilishi natijasida bilimlarni baholashda turli yondashuvlar paydo bo'lmoqda. Quyida ushbu tizimlarning asosiy xususiyatlari va yondashuvlari mavjud.

O'quvchilarning chuqurroq ta'lim olishini rag'batlantirish uchun o'quv jarayoni mazmuniga baholashni qanday singdirishimiz mumkin?

Baholash o'qitish va o'rganish jarayonida muhim ahamiyat kasb etuvchi jarayon bo'lib, bunda o'quv jarayonini o'lchash, hujjatlashtirish va qo'llab-quvvatlash uchun turli xil vosita va usullar qo'llaniladi.

1-tarqatma material. Kirish mashqi

Quyida berilgan gaplar to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligi bo'yicha qaror qiling. Agar ular noto'g'ri bo'lsa sabablarini izohlang:

1. Diagnostik baholash ilgari egallangan bilimlarni va noto'g'ri tasavvur, tushunchalarni aniqlaydi.

2. Formativ baholash o'quv faoliyati natijalarini baholashning yakuniy shakli hisoblanadi.

3. Chiqish chiptalari o'quvchilarning ilgari egallangan bilimlarini faollashtirish uchun darsning boshlanishida beriladigan qisqacha baholash topshiriqlaridir.

4. O'z-o'zini baholash o'quvchilarga nazorat ro'yxatlari yoki rubrikalar yordamida o'z faoliyatlari xususida refleksiv mushohoda qilishga undaydi.

5. Samarali qayta aloqa umumiy va mavhum ko'rinishda bo'ladi.

Mavzuga kirish sifatida o'qituvchilarni to'g'ri/noto'g'ri mashqini bajarish orqali egallagan bilimlarini takrorlash, ilgari egallangan bilimlarni faollashtirish va ularning mavzuga bo'lgan qiziqishini uyg'otish uchun mo'ljallangan mashq hisoblanadi. Bu mashq ularning baholash haqidagi bilimlarini tekshirish uchun mo'ljallanmagan. Mashg'ulot yakunida o'qituvchilar o'z javoblarini qayta ko'rib chiqishi va mashg'ulot davomida egallagan yangi bilimlar va tushunchalarini qo'shish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

2. Baholash tamoyillari

Samarali baholash o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular moslashtirish mashqi orqali taqdim etiladi.

2-tarqatma material. Baholash tamoyillari: Solishtirish mashqi

Xususiyat	Izoh/ta'rif
Validlik	Baholash maqsadi, topshiriq bo'yicha ko'rsatmalar va uni bajarishdan kutilmalar baholanuvchilar tomonidan oson tushuniladi.
Inklyuzivlik	O'lchash/baholash ko'zda tutilgan narsalarnigina o'lchashi/baholashi kerak.
Qo'llaniladigan	Natijalar baholash vaqti va baholovchilardan qat'iy nazar izchil bo'lishi lozim.
Ishonchlilik	Turli o'quvchilar uchun mos bo'lishi lozim.
Aniqlik	Maqsadlar, natijalar va vazifalar bir-biriga mos hamda o'quv dasturi yoki standartga mos bo'lishi lozim.
Moslik	O'quvchilarga qayta aloqa va refleksiya orqali o'rganish imkoniyatini taqdim etishi lozim.

Ushbu topshiriqni bajarishda o'qituvchilar samarali baholashning oltita xususiyatiga qaragan holda ularning mos ta'rifini topishlari kerak bo'ladi.

O'qituvchilar avval bu mashqni yakka tarzda bajarishi va so'ng javoblarini yonlarida o'tirgan sheriklariniki bilan taqqoslashlari mumkin bo'ladi.

Ushbu mashqqa yakun yasash uchun, o'qituvchilardan samarali baholashning mazkur xususiyatlarini ularning fikricha eng muhimidan tortib eng muhim bo'lmaganiga ko'ra tartibda qo'yib chiqishni so'rang. Ulardan yana sheriklari bilan juft bo'lib ishlagan holda nima uchun bunday tartibda qo'yanliklarini muhokama qilishni va tanlangan tartib uchun o'z sabablarini bir-birlariga tushuntirishlarini so'rang. Ushbu xususiyatlarning oldindan belgilangan bironta tartibi mavjud emas. Mashqdagi ushbu bosqichni bajarishdan maqsad o'qituvchilarga ushbu xususiyatlar haqida yanada chuqurroq fikrlash va ularni o'z ish faoliyati kontekstiga bog'lash imkonini berish hisoblanadi. Bu bo'yicha umuman boshqacha qarash va fikrga ega bo'lgan o'qituvchilarning fikr va mulohozalarini tinglash orqali o'qituvchilar ushbu xususiyatlarga umuman boshqa tomondan nazar solishlari va yanada chuqurroq tushunchaga ega bo'lishlari mumkin. Yakuniy bosqich sifatida o'qituvchilardan baholashning tamoyillari bo'yicha o'rganganlari, ularning ahamiyati va o'zlarinikidan farq qiluvchi qarashlarni umumlashtirgan holda o'z reflektiv jurnallariga qayd kiritib qo'yishlarini so'rash lozim.

3. Formativ (shakllantiruvchi) va summativ (xulosalovchi) maqsadlarda baholash

O'quvchilarning o'qib-o'rganishlariga katta ta'sir ko'rsatuvchi ikkita baholash turi mavjud. Ushbu baholashning ikki turi bo'yicha ko'proq o'rganish uchun o'qituvchilar jigsaw mashqini bajarishadi. Bunda har ikkala baholash turi haqida ma'lumot berilgan tarqatma materialdan foydalanishadi. O'qituvchilarni ikkita kichik guruhlariga ajrating. Birinchi guruh Formativ baholash haqida ma'lumot berilgan tarqatma materialga diqqatini qaratishadi. Ikkinchi kichik guruh bo'lsa Summativ baholash haqida ma'lumot berilgan tarqatma material bilan ishlashadi. O'qituvchilarga mos tarqatma materiallarni berib chiqing va yakka tarzda berilgan ma'lumotni o'qib chiqishni so'rang.

3-tarqatma material: Formativ baholashga kirish

Formativ (shakllantiruvchi) maqsadlarda baholash yoki qisqacha qilib aytganda formativ baholash, samarali o'qitishning asosini tashkil qilib, o'qitish jarayonida o'quvchilarning o'qib-o'rganishini monitoring qilish va takomillashtirish uchun ishlab chiqiladi. Bo'lim, chorak yoki yunitning so'ngida o'qib-o'rganishni baholovchi summativ (xulosalovchi) baholashdan farqli o'laroq, formativ baholash uzluksiz jarayon bo'lib, ham o'qituvchilarga ham o'quvchilarga o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, takomillashtirish kerak bo'lgan jabhalarni aniqlashtirish va tezkor ravishda qo'yilishi kerak bo'lgan keyingi qadamlarni aniqlash imkonini beradi.

Formativ baholashning afzalliklari va foydali tomonlaridan bittasi bu uning o'quv jarayonini yo'naltirishga yordam berishidadir. O'qituvchilar darslar davomida formativ baholash topshiriqlari sifatida qo'llanilgan viktorinalar, muhokamalar yoki o'z kuzatuvlari orqali olingan ma'lumotlarga tayangan holda o'qitish metodlarini moslashtirishlari va tushunmovchiliklar, o'quvchilarning o'tilayotgan materiallarni tushunishidagi qiyinchiliklarga tezkor tarzda murojaat qilish imkonini beradi. Masalar, o'qituvchi "chiqish chiptalari" (o'quvchilar o'z ishini tekshirish va baholashi va o'rganayotganlari hamda erishayotgan natijalari xususida reflektiv mushohoda yuritish imkonini beruvchi mezonlar ro'yxatini) berish orqali dars davomida o'tilgan tushuncha yoki mavzuniing o'quvchilar tomonidan tushunilganligini o'lchashi mumkin va zarur bo'lsa keyingi kun ushbu mavzu yoki o'tilgan tushunchani yana takrorlashi mumkin.

Formativ baholashning yana bir foydali tomoni bu uning o'quvchilarda o'z o'qib-o'rganishiga egalik qilish va unga mas'uliyatli bo'lishga rag'batlantirishida aks etadi. O'z-o'zini baholash va o'quvchilarning o'zaro bir-birini baholash kabi texnikalari o'quvchilarga erishayotgan natijalari bo'yicha reflektiv mushohoda qilish va shaxsiy maqsadlarni belgilash imkonini beradi. Bunday reflektiv amaliyot o'quvchilarning nafaqat tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi balki ularning ta'lim olish jarayonida faol ishtirok etishga undaydi.

Formativ baholash qachonki undan tez-tez, turli ko'rinishlarda foydalanib turilsagina va ushbu baholashdan kelib chiqadigan salbiy oqibatlar o'quvchilar

uchun qanchalik kam bo'lsa shuncha samarali hisoblanadi. O'qituvchilar ushbu baholash turini amalda qo'llashning turli strategiyalaridan, norasmiy savol-javobdan tortib anchayin strukturalashgan "fikrla-muhokama qil-o'rtoqlash" kabi strategiyalardan foydalanishlari mumkin. Bundan kutilgan yakuniy maqsad o'quvchilar uchun tajriba qilish, xatolarga yo'l qo'yish va ulardan o'rganish imkonini beruvchi qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratish hisoblanadi.

Inklyuziv sinflarda turli o'quvchilarning ehtiyojlariga murojaat qilish uchun o'qituvchilar tabaqalashtirilgan formativ baholash vositalaridan foydalanishi, ya'ni o'quvchilarning turli darajalari va ehtiyojlaridan kelib chiquvchi topshiriq va vazifalardan foydalanishi mumkin. Masalan, ayrim o'quvchilar "chiqish chiptasi"ni bajarishda qisqacharoq topshiriqni bajarishi yoki javoblarini yozma taqdim etish o'rniga audio matn taqdim etishlari mumkin.

Kundalik amaliyotga formativ baholashni kiritish orqali o'qituvchilar o'sish va uzluksiz takomillashishga qaratilgan dinamik sinf madaniyatini yaratishlari mumkin.

O'qituvchilardan o'qish davomida matndagi asosiy g'oyalarni belgilab chiqishni va tegishli qaydlar qilishni so'rang. Birinchi bosqichni tamomlagach, o'qituvchilar Formativ baholash bo'yicha "ekspert" va Summativ baholash bo'yicha "ekspert"lar bilan juftlanadi. Har bir o'qituvchilar juftligi tarqatma materialda o'zlariga tegishli mavzu bo'yicha o'rganganlarini o'z hamrohlari bilan o'rtoqlashadi, ikkita baholash turi o'rtasidagi farqli tomonlarni muhokama qilishadi va o'z tajribalarida ushbu baholash turlaridan qanday foydalanganliklari bo'yicha misollar keltirishadi. So'ng ular o'z xulosalarini umumlashtirgan holda hamkorlikda poster yaratishadi va bu posterda ular yangi grafik organayzer yaratib ikkala baholash turiga tushuntirish berishadi. Ular shuningdek posterga har ikkala baholash turining xususiyatini tushuntitib beruvchi belgi, rasm va simvollar tasvirini tushirishadi.

Yaratilgan posterlar auditoriya devorlariga osib qo'yiladi va o'qituvchilar galereya bo'ylab sayohat qilishadi. Bunda o'qituvchilar auditoriya bo'ylab yurib tayyorlangan posterlarni tomosha qilishadi, ularda berilgan ma'lumotlar bilan

tanishib chiqishadi hamda o'zlari uchun tegishli qaydlar olishadi. Yakuniy bosqich sifatida o'qituvchilardan o'z refleksiv jurnallariga ushbu faoliyatdan o'rganganlari bo'yicha hamda sinfxonada ushbu baholash turlaridan foydalanishning amaliy jihatlari haqida qisqacha qayd qilib qo'yishni so'rang.

Ushbu mavzuga kirish mashqi sifatida o'qituvchilarga Kirish mashqida to'g'ri yoki noto'g'riligini topish so'ralgan 5 ta gap berilgan edi. Ushbu bosqichda o'qituvchilar kirish mashqidagi javoblarini qayta ko'rib chiqishadi va kerak hollarda o'z javoblariga kerakli tuzatishlar kiritishadi hamda ushbu tuzatishlarni kiritishlariga turtki bo'lgan sabablarni keltirishadi.

Ilk bor berilgan javoblarini tekshirib bo'lishgach va kerakli tuzatishlarni kiritib bo'lgach, o'qituvchilarga 1-Refleksiya tarqatma materialida berilgan tavsiya etilgan javoblarni bering.

O'qituvchilardan o'z javoblarini tavsiya etilgan javoblar bilan taqqoslashni so'rang va ular payqagan har qanday farqli tomonlarni qayd qilishlarini so'rang. Yakunlovchi bosqich sifatida o'qituvchilar ushbu mashqda o'rganganlari bo'yicha xulosalarini refleksiv jurnallariga qayd qilib qo'yishadi.

Ta'lim jarayonida o'quvchilar bilimini baholash muhim o'rin tutadi. Baholash o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini aniqlash, ularning individual rivojlanish yo'nalishini belgilash hamda o'qituvchiga o'quv jarayonini takomillashtirishda yordam beruvchi vositadir. Zamonaviy ta'lim tizimida an'anaviy baholash usullari o'rnini bosadigan, o'quvchining kompetensiyasini har tomonlama namoyon etuvchi yangi baholash tizimlari joriy etilmoqda.

Yangi baholash tizimi o'quvchilarning faqat nazariy bilimlarini emas, balki amaliy ko'nikma, ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, kommunikativ qobiliyat va muammolarni hal etish layoqatini ham inobatga oladi. Bunday yondashuv o'quvchi shaxsining to'liq rivojlanishiga, o'rganilgan bilimlarni hayotda qo'llay olishiga xizmat qiladi.

Baholashning yangi tizimida formatif (joriy) va summativ (yakuniy) baholash turlari asosiy o'rin tutadi. Formativ baholash dars jarayonida o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini doimiy kuzatib borish, ularga o'z vaqtida teskari aloqa berish

va bilimdagi bo'shliqlarni bartaraf etish uchun mo'ljallangan. Summativ baholash esa ma'lum bir mavzu, chorak yoki o'quv yili yakunida o'quvchi erishgan natijalarni umumlashtirishga xizmat qiladi.

Yangi baholash tizimining afzalligi shundaki, u ball tizimi orqali o'quvchi faoliyatining har bir jihatini baholash imkonini beradi. Masalan, topshiriqlarni bajarish aniqligi, mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv, jamoada ishlash, muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalari uchun alohida mezonlar belgilanadi. Shuningdek, baholash jarayonida test sinovlari, kuzatuv jadvallari, elektron portfoliolar, o'zini baholash va o'zaro baholash kabi vositalardan foydalanish tavsiya etiladi.

Ta'limda raqamli texnologiyalar keng qo'llanilishi natijasida elektron baholash tizimlari ham joriy etilmoqda. Elektron platformalar orqali o'qituvchi o'quvchilarning natijalarini onlayn tarzda kuzatadi, ularning yutuq va kamchiliklarini tahlil qiladi, shuningdek, o'quvchi va ota-onalarga ochiq ma'lumot beradi. Bu shaffoflikni oshirish, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Yangi baholash tizimida asosiy e'tibor o'quvchining shaxsiy yutuqlarini rag'batlantirishga qaratiladi. O'quvchi faqat baho olish uchun emas, balki o'zini rivojlantirish, bilimini mustahkamlash va yangi maqsadlarga erishish uchun o'qishga undaladi. Shu ma'noda, baholash natijasi o'quvchining o'z ustida ishlash motivatsiyasini kuchaytiradi.

Baholash mezonlari aniq, adolatli va shaffof bo'lishi lozim. O'quvchilar har bir bahoning qanday mezon asosida qo'yilishini bilishi kerak. Shundagina baholash jarayoni o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida hamkorlik muhiti yaratadi, o'quvchini faol ishtirok etishga undaydi.

O'quvchilar bilimini baholashning yangi tizimi an'anaviy yondashuvlardan farqli ravishda o'quvchilarning individual imkoniyatlarini inobatga oladi, ularning bilim va ko'nikmalarini har tomonlama tahlil qiladi hamda natijada sifatli ta'limni ta'minlashga xizmat qiladi. Yangi baholash tizimi o'qituvchini faqat nazorat qiluvchi emas, balki o'quvchi rivojini yo'naltiruvchi, qo'llab-quvvatlovchi shaxs

sifatida shakllantiradi. Shu tariqa, baholash ta'lim jarayonining ajralmas, o'sishga yo'naltirilgan muhim tarkibiy qismiga aylanadi.

Ta'lim tizimida o'quvchilar bilimini baholash jarayoni o'quv faoliyatining ajralmas qismi hisoblanadi. Baholash o'qituvchi, o'quvchi va ota-onalar uchun o'quv jarayonining samaradorligi, bilim va ko'nikmalar darajasini aniqlovchi muhim ko'rsatkichdir. An'anaviy baholash tizimida o'quvchilar bilimlari asosan nazariy savol-javoblar, yozma ishlar va testlar orqali aniqlangan bo'lsa, hozirgi davrda baholashning yangi, kompetensiyaga asoslangan yondashuvlari keng joriy etilmoqda.

Yangi baholash tizimi o'quvchining faqat yod olgan bilimini emas, balki uni amalda qo'llay olish, ijodkorlik, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatda to'g'ri qaror qabul qilish, hamkorlikda ishlash, axborotni tahlil qilish va baholash qobiliyatlarini ham o'lchashni maqsad qiladi. Bu yondashuv o'quvchilarning real hayotga tayyorgarligini oshiradi, ularda ijodkorlik va tashabbuskorlikni rivojlantiradi.

Zamonaviy baholash tizimining asosiy maqsadi – o'quvchining bilimini nazorat qilish emas, balki uning o'qish jarayonini qo'llab-quvvatlash, kamchiliklarini aniqlab, rivojlanishiga yordam berishdir. Shu sababli yangi baholash tizimi jarayonni o'quvchi faol ishtirok etadigan, o'zini baholashni o'rganadigan, natijasiga tahliliy yondashadigan shaklga aylantiradi.

Yangi baholash tizimining asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

- obyektivlik va shaffoflik;
- muntazamlilik va tizimlilik;
- individual yondashuv;
- o'quvchining o'z ustida ishlashga undovchi teskari aloqa ta'minoti;
- o'quv natijalarini rivojlanish dinamikasi asosida baholash.

Bu tizimda o'quvchi shunchaki "baho oluvchi" emas, balki o'z natijasini tahlil qiluvchi, o'zini baholovchi va o'zgarishga intiluvchi shaxs sifatida ishtirok etadi. Shu bois, yangi baholash tizimida "baholash uchun o'qish" (assessment for learning) tamoyili muhim ahamiyat kasb etadi.

Baholashning zamonaviy shakllari orasida quyidagilar ajralib turadi:

- **Formativ (joriy) baholash** – dars jarayonida o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi, faol ishtiroki va tushunish ko‘rsatkichlarini doimiy kuzatish, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida teskari aloqani ta‘minlash uchun xizmat qiladi. Bu turdagi baholashda fikr-mulohaza, maslahat, og‘zaki va yozma tahlillar muhimdir.
- **Summativ (yakuniy) baholash** – muayyan mavzu, chorak yoki yil yakunida o‘quvchining erishgan umumiy natijalarini o‘lchashga qaratiladi. Yakuniy nazorat test, loyiha ishi, og‘zaki javob, amaliy topshiriq yoki portfoliolar asosida amalga oshiriladi.
- **Diagnostik baholash** – o‘quv yilining boshida o‘quvchilarning dastlabki tayyorgarlik darajasini aniqlash uchun o‘tkaziladi.
- **Mezonli baholash** – har bir topshiriq uchun aniq, oldindan e‘lon qilingan mezonlar asosida o‘tkaziladi. Bu yondashuv adolatni, shaffoflikni ta‘minlaydi va o‘quvchini aniq yo‘nalishda ishlashga undaydi.
- **O‘zaro baholash va o‘zini baholash** – o‘quvchilar bir-birining ishini tahlil qiladi, mustaqil xulosa chiqaradi, bu esa reflektiv tafakkurni rivojlantiradi.

Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida **elektron baholash tizimlari (e-assessment)** keng joriy etilmoqda. Bu tizimlar o‘quvchilarning bilimini onlayn testlar, interaktiv topshiriqlar, loyiha ishlari, elektron portfoliolar orqali baholash imkonini beradi. Elektron tizim baholashda inson omilidan kelib chiqadigan subyektivlikni kamaytiradi, natijalarni tezkor tahlil qilish imkonini yaratadi.

Yangi baholash tizimining afzalliklari quyidagilardan iborat:

- o‘quvchilarni rag‘batlantiradi, o‘rganishga ijobiy motivatsiya uyg‘otadi;
- o‘quvchilar o‘z o‘sish dinamikasini ko‘ra oladi;
- o‘qituvchiga har bir o‘quvchining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkonini beradi;
- ota-onalar farzandining rivojlanish jarayonidan xabardor bo‘ladi;
- natijada ta‘lim sifati oshadi, o‘quvchi shaxs sifatida shakllanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida o‘quvchilarning bilimini baholash tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi qarorlarida baholash jarayonini raqamlashtirish, mezonli baholashga o‘tish va o‘quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirish bo‘yicha aniq chora-tadbirlar belgilab qo‘yilgan. Shu asosda hozirda barcha ta’lim muassasalarida reyting tizimi, ball asosida baholash, kompetensiyaviy yondashuv, elektron jurnallar va platformalar joriy etilmoqda.

Pedagogning roli ham o‘zgarib bormoqda. U endilikda faqat bilim beruvchi emas, balki o‘quvchi faoliyatini tahlil qiluvchi, baholash mezonlarini aniqlovchi, individual yondashuv asosida rivojlanishga yo‘naltiruvchi murabbiy sifatida namoyon bo‘ladi.

Yangi baholash tizimi o‘quvchi faoliyatini har tomonlama tahlil etish, natijani real ko‘rsatkichlar asosida aniqlash va o‘quvchining shaxsiy rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishga xizmat qiladi. Baholash endilikda jarayonning bir qismi sifatida, o‘quvchining o‘sishini qo‘llab-quvvatlovchi vositaga aylanmoqda.

Xulosa:

O‘quvchilar bilimini baholashning yangi tizimi ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarni mustaqil fikrlash, tahlil qilish va o‘z faoliyatini baholashga o‘rgatishning muhim vositasidir. Bu tizim o‘quvchilarning real hayotga tayyorgarligini ta’minlaydi, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida samarali hamkorlikni rivojlantiradi hamda ta’lim jarayonida natijadorlikni oshiradi.

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilar bilimini baholash — ta’lim sifatini aniqlashning eng muhim bosqichidir. An’anaviy “ball qo‘yish” yoki “imtihon topshirish” shakllari bugungi kunda o‘quvchining bilimini to‘liq ifodalay olmaydi. Shu sababli, so‘nggi yillarda baholashning **kompetensiyaga asoslangan, raqamli, shaffof** va **jarayonni tahlil qiluvchi** yangi tizimlari joriy etilmoqda.

Yangi baholash tizimi **bilimni o‘lchashdan ko‘ra, uni tahlil qilish va rivojlantirishga** yo‘naltirilgan. U o‘quvchilarning **faol ishtiroki, ijodkorligi, tanqidiy fikrlashi va amaliy ko‘nikmalarini** aniqlaydi.

Zamonaviy baholash quyidagi yo‘nalishlarga asoslanadi:

1. **Formatif baholash (jarayonli baholash)** — o‘quv jarayonida o‘quvchining rivojlanishini doimiy kuzatish va rag‘batlantirish.

2. **Summativ baholash (yakuniy baholash)** — o‘quv davri oxirida o‘zlashtirish darajasini umumiy baholash.

3. **Raqamli baholash tizimlari** — elektron platformalar orqali test, loyiha, portfel va tahliliy hisobotlarni avtomatik tahlil qilish.

4. **Kompetensiyaviy baholash** — o‘quvchining amaliy bilim va ko‘nikmalarini (bilish, bajarish, tahlil qilish) o‘lchashga yo‘naltirilgan.

5. **O‘z-o‘zini va o‘zaro baholash** — o‘quvchilar o‘z faoliyatini va guruhdoshlar ishini tahlil qilish orqali refleksiya ko‘nikmasini rivojlantiradi.

6. **Shaffoflik** — baholash mezonlari oldindan e‘lon qilinadi;

7. **Ob‘ektivlik** — natijalar raqamli ma‘lumotlar asosida tahlil qilinadi;

8. **Moslashuvchanlik** — turli o‘quvchilar ehtiyojiga mos yondashuv;

9. **Teskari aloqa** — o‘quvchining xatolarini tushunishiga yordam berish;

10. **Motivatsiya** — baholash jarayoni o‘quvchini o‘rganishga undaydi.

Zamonaviy ta‘lim tizimida o‘quvchilar bilimini baholash — ta‘lim sifatini aniqlovchi eng muhim omillardan biridir. Bugungi kunda ta‘lim jarayonida faqat yakuniy natijani o‘lchovchi an‘anaviy baholash usullari o‘rmini o‘quvchilarning o‘rganish jarayonini, rivojlanish dinamikasini, kompetensiyalarini tahlil qiluvchi yangi baholash tizimlari egallab bormoqda. Yangi yondashuvlar nafaqat bilimni tekshiradi, balki o‘quvchilarning ijodiy fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, hamkorlikda ishlash, kommunikativ va raqamli ko‘nikmalarini rivojlantirishni ham ko‘zda tutadi.

Bugungi kunda ta‘limda sifatni oshirishning eng samarali vositalaridan biri sifatida **kompetensiyaga asoslangan baholash tizimi** joriy etilmoqda. Bu tizim o‘quvchining nafaqat bilim darajasini, balki uni amaliy faoliyatda qo‘llay olish salohiyatini ham aniqlashga qaratilgan.

Yangi baholash tizimi o‘quvchilarning individual rivojlanish jarayonini doimiy kuzatish, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, o‘qituvchi bilan teskari aloqa o‘rnatish va natijada ta‘lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Bunday tizim o'quvchilarning o'z-o'zini baholash, tanqidiy fikrlash va mas'uliyat hissini rivojlantiradi.

Ushbu tizimda baholash faqat ball yoki baho qo'yish bilan cheklanmaydi, balki o'quvchining o'qish jarayonidagi ishtiroki, fikrlashi, muammolarni yechishdagi ijodiy yondashuvi, hamkorlikdagi faoliyati ham hisobga olinadi.

Baholash endilikda nazorat vositasi emas, balki **rivojlantiruvchi vosita** sifatida qaraladi.

Yangi baholash tizimida quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratiladi:

Formatif (joriy) baholash – o'qitish jarayonida o'quvchining rivojlanishini doimiy kuzatib borish, unga teskari aloqa berish va o'rganishdagi xatolarini tuzatishga yordam berish. Bu turdagi baholash o'quvchini rag'batlantirish, unga ishonch bag'ishlash va o'z ustida ishlashga undash uchun muhimdir.

Summativ (yakuniy) baholash – o'quv yili yoki mavzu yakunida o'quvchining o'zlashtirish darajasini umumiy tahlil qilish. Bu natijalar asosida o'quvchining keyingi rivojlanish bosqichiga tayyorgarligi aniqlanadi.

Diagnostik baholash – o'quv yilining boshida yoki yangi mavzu o'rganishdan avval o'quvchilarning mavjud bilim va ko'nikmalarini aniqlashga qaratiladi.

O'z-o'zini baholash va o'zaro baholash – o'quvchilar o'z faoliyatini tahlil qilish, natijalarini baholash va o'zaro fikr almashish orqali refleksiya ko'nikmasini shakllantiradi.

Kompetensiyaviy baholash – o'quvchilarning amaliy faoliyatda bilimdan foydalanish, tahlil qilish, muloqotga kirishish, ijodiy yondashish kabi umumiy va maxsus kompetensiyalarini aniqlashga xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalar asosidagi baholash tizimlari zamonaviy ta'limning ajralmas qismiga aylandi. Elektron testlar, virtual platformalar, masofaviy monitoring vositalari orqali baholash jarayonini tez, shaffof va aniq amalga oshirish imkoniyati yaratiladi.

Masalan, **Moodle, Google Classroom, Kahoot, Quizizz, Microsoft Teams, E-Dars** kabi platformalar o'quvchilarning faoliyatini real vaqt rejimida kuzatish, tahlil qilish va natijalarni saqlash imkonini beradi. Shuningdek, baholash jarayoniga

sun'iy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi o'qituvchilarga vaqtni tejash, xolis tahlil qilish va har bir o'quvchining individual o'sish trayektoriyasini kuzatish imkonini yaratmoqda.

Raqamli baholash tizimi o'quvchilarning **elektron portfeli (e-portfolio)** orqali ularning yutuqlarini, ijodiy ishlarini, loyihalarini jamlash va ularni tizimli baholashga yordam beradi.

Baholash tizimi quyidagi tamoyillar asosida amalga oshiriladi:

- **Adolat va shaffoflik** – baholash mezonlari oldindan e'lon qilinadi va barcha o'quvchilar uchun teng sharoit yaratiladi.

- **Aniqlik va ishonchlilik** – baholash natijalari aniq mezonlarga tayangan holda belgilanadi.

- **Moslashuvchanlik** – o'quvchining individual xususiyatlari va o'quv ehtiyojlarini hisobga olgan holda baholash usuli tanlanadi.

- **Rivojlantiruvchanlik** – baholash natijasi o'quvchini rag'batlantiradi va keyingi bosqichlarda o'sishga undaydi.

- **Teskari aloqa** – o'qituvchi baholash orqali o'quvchining o'z-o'zini tahlil qilishiga yordam beradi.

Yangi tizimda baholashda **mezonlar** va **rubrikalardan** foydalanish muhim ahamiyatga ega. Rubrikalar o'quvchilarga oldindan baholash shkalasini tushuntirib beradi va ularga o'z faoliyatlarini tahlil qilish imkonini yaratadi.

Baholash mezonlari quyidagi yo'nalishlarda belgilanadi:

- bilim va tushuncha darajasi;
- amaliy qo'llash qobiliyati;
- muammoni tahlil qilish va yechim topish salohiyati;
- ijodkorlik va mustaqil fikrlash darajasi;
- muloqot va hamkorlikdagi ishtirok.

Yangi baholash tizimi o'qituvchilar va o'quvchilarga bir qator afzalliklar beradi.

- O'quvchilarni faollikka, mustaqil o'rganishga va javobgarlikka o'rgatadi.

- O‘qituvchiga o‘quvchilarning individual rivojlanish dinamikasini kuzatish imkonini beradi.

- Baholash jarayoni shaffof va ishonchli bo‘ladi.

- Natijalar asosida tahlil olib borish va ta’lim sifatini oshirish imkoniyati paydo bo‘ladi.

- O‘qituvchining refleksiv faoliyati kuchayadi, ya’ni u o‘z darsini tahlil qilib, yondashuvlarini takomillashtiradi.

Yangi tizimni joriy etish jarayonida ayrim muammolar uchraydi:

- o‘qituvchilarning baholash mezonlarini ishlab chiqish bo‘yicha tajribasining yetarli emasligi;

- texnik vositalarning yetarli darajada mavjud emasligi;

- an’anaviy yondashuvlardan voz kechishdagi qiyinchiliklar;

- baholash natijalarini tahlil qilishda metodik yordamga ehtiyoj.

Bularni bartaraf etish uchun o‘qituvchilarni **raqamli baholash metodikasi, formatif va summativ baholash yondashuvlari, AI asosidagi baholash tizimlari** bo‘yicha malaka oshirish kurslari orqali tayyorlash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim sifatini baholash tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi qarori. – Toshkent, 2022.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 20-maydagi “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida o‘quvchilar bilimini baholashning yangi tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi qarori.

3. “Ta’limda baholashning zamonaviy tizimlari” – O‘quv qo‘llanma. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2023.

4. A. X. To‘raqulov. “Pedagogik diagnostika va baholashning zamonaviy yondashuvlari”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.

5. Azizxo‘jayeva N.N. *Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.

Qodirova N., Raximova D. *Innovatsion baholash tizimlari va ularni amaliyotda qo‘llash*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim sifatini baholash tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi PQ–4512-son qarori, 2023-yil.
- 7.UNESCO. *Assessment for Learning in the 21st Century*. – Paris, 2022.
- 8.OECD. *The Future of Student Assessment: Learning Analytics and AI*. – 2023.
- Shodmonova D., Usmonova N. *Zamonaviy pedagogik baholash texnologiyalari*. – Toshkent, 2021.
- 9.Hasanboyeva O. *Ta’limda raqamli baholash tizimlarini joriy etish metodikasi*. – Namangan, 2024.
- 10.Yusupova Z., Abdullayeva M. *Pedagogik o‘lchovlar va kompetensiyaviy yondashuv*. – Samarqand, 2023.

3.5 Mavzu: Formativ va summativ baholash tizimi va mohiyati, baholash mezonlari

Reja:

1. Baholash turlari
2. Baholash vositalari
3. O'rganishni yanada rag'batlantirishda qayta aloqadan foydalanish
4. O'quvchilarni ta'lim jarayoniga yanada jalb qilish

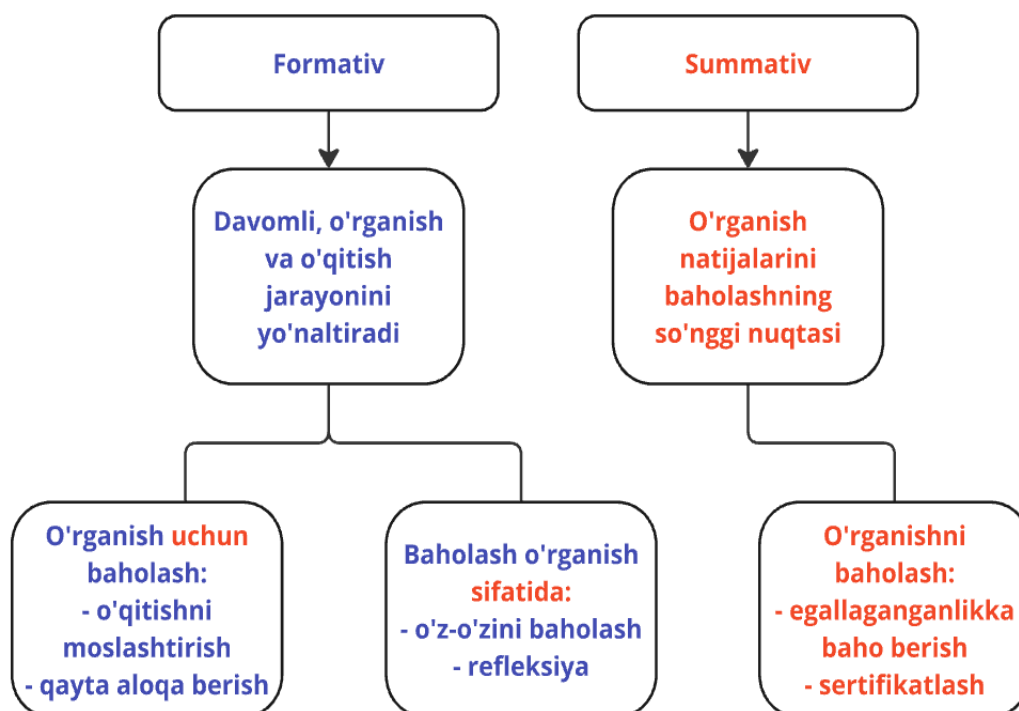
1. Baholash turlari

Baholash tizimi ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini aniqlash, rivojlantirish va nazorat qilish uchun ishlatiladi. Formativ va summativ baholash — ta'limda keng qo'llaniladigan ikkita asosiy baholash usuli bo'lib, ularning har biri o'ziga xos maqsad va vazifalarga ega.

Baholashning turli shakllariga kirish mashqi sifatida o'qituvchilar kichik guruhlarda ishlagan holda formativ va summativ baholash haqida ma'lumot berilgan grafik organayzerdan foydalanish mumkin.

Tarqatma material: Baholash turlari

Quyida berilgan grafik organayzerdagi ma'lumotdan foydalangan holda berilgan jadvalni to'ldiring:

Avvaldan bilgan va o'z tasdig'ini topgan tushunchalarim	Men uchun yangi bo'lgan tushunchalar
<p>➤ _____</p> <p>➤ _____</p> <p>➤ _____</p>	<p>➤ _____</p> <p>➤ _____</p> <p>➤ _____</p>

O'qituvchilar kichik guruhlarida grafik organayzerda berilgan ma'lumotlarni tahlil va muhokama qilishadi va o'z faoliyatlari davomida har bir baholash shakli bo'yicha foydalangan topshiriqlarga misollar keltirishadi. So'ng o'qituvchilar tarqatma materialda berilgan jadvalni to'ldirish orqali yakka tarzda mavzu bo'yicha grafik organayzerda berilgan ma'lumotlardan qaysilarini oldindan bilganlari va yangi o'rgangan narsalarini qayd qilishadi.

2. Baholash vositalari

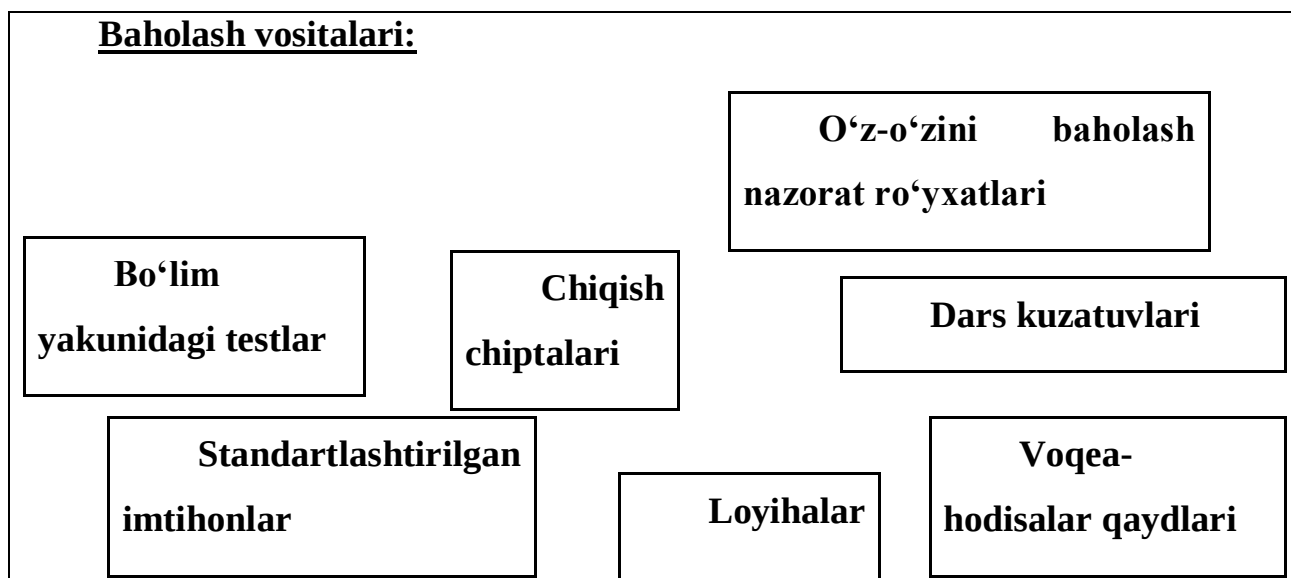
Baholash vositalari o'quvchilarning qanchalik bilim olayotganliklarini o'lchash va ular qo'lga kiritayotgan natijalar haqida ma'lumot to'plash imkonini beruvchi resurslar hisoblanadi.

O'qituvchilar tanish bo'lishi mumkin bo'lgan baholashning turli vositalari mavjud. Ushbu faoliyat turini boshlash uchun o'qituvchilar baholashning turli vositalari va ularning ta'riflari berilgan kartochkalarni bir-biriga moslashtirib chiqishadi. O'qituvchilarni ikkita kichik guruhlariga ajrating va har bir guruhga 2-tarqatma material: Baholash vositalari: ko'rsatmalar va kartochkalarni tarqatib chiqing. O'qituvchilar baholash vositalarini ularga mos ta'riflar bilan moslashtirib chiqqach, o'z javoblarini 2-tarqatma material: Baholash vositalari va ta'riflar:

tavsiya etilgan javoblar tarqatma materialida berilgan javoblar bilan taqqoslashni soʻrgang. Oʻqituvchilar oʻzlarining javobi va tavsiya etilgan javoblar oʻrtasida biron bir farq bor-yoʻqligini soʻrang.

Baholash vositalari: koʻrsatmalar va kartochkalar

Har bir baholash vositasini uning mos taʼrifi berilgan kartochkaga moslashtiring.

Ta'riflari:

O'qituvchilar o'quvchilarning topshiriqlarni bajarishi hamda yakka tartibda va jamoada ishlashini kuzatadi.

O'qituvchilar darsni kuzatish davomida olib boradigan qaydlari bo'lib, ular o'z ichiga o'quvchilarning ma'lum xulq-atvorlarini, ko'nikmalarini yoki vaqt davomida ma'lum natijalarga erishishini qayd etadi.

Barcha o'quvchilarga bir xil savollar va bir xil baholash tizimiga ega bir xil tartibda beriladigan testlar. Ushbu testlar o'quvchilarning ma'lum ko'nikma yoki bilimlarni egallaganligini o'lchaydi hamda natijalarni turli maktablar yoki guruhlararo taqqoslash imkonini beradi.

O'quvchilar o'z ishini tekshirish va baholashi va o'rganayotganlari hamda erishayotgan natijalari xususida refleksiv mushohoda yuritish imkonini beruvchi mezonlar ro'yxati yoki topshiriqlarni bajarish tartibi.

Yakuniy natija sifatida namoyish etish mumkin bo'lgan mahsulotga ega hamkorlikda ishlash faoliyat turlari.

Yunit, bo'lim yakunida o'tkaziladigan test yoki imtihon.

O'quvchilar dars so'ngida bajaradigan tez va qisqa topshiriqlar. Bunda o'quvchilar nimalarni o'rganganini namoyish qilishadi. O'qituvchilar ulardan keyingi bosqichlarni rejalashtirishda foydalanishi mumkin. Bu topshiriqlarga masalan savolga javob berish yoki qisqacha muqobil variantli test savollariga yoki to'g'ri/noto'g'ri javobli test savollariga javob berish mashqlarini kiritish mumkin.

2-tarqatma materialda berilgan baholash vositalaridan foydalanish yo'llari va ularing formativ va summativ baholash turlari sifatidagi potensialini o'rganish maqsadida o'qituvchilar juft bo'lib ishlagan holda keyingi topshiriqni bajarishadi. Har bir juftlikka 3- Baholashning maqsadi tarqatma materialini berib chiqing.

3-tarqatma material. Baholashning maqsadi. Jadvalda berilgan bo'sh kataklarni o'z g'oyalaringiz bilan to'ldiring.

Baholash vositasi	Formativ maqsad	Summativ maqsad
Bo'lim yakunidagi testlar		Testda ko'rsatilgan yakuniy natijalar o'quvchilarga chorak so'ngida beriladigan tabel yoki shunga o'xshash boshqa hisobot hujjatlarida aks etadi.
O'z-o'zini baholash nazorat ro'yxatlari	O'quvchilar o'qituvchi tomonidan tayyorlangan nazorat ro'yxatlari bilan ishlar ekan, ular topshiriqni bajarishda belgilangan tartibga rioya qilgan yoki qilmaganliklarini qayta ko'rib chiqishadi va kutilgan natijalarga erishgan yoki erishmaganliklarini ko'rishadi. Ushbu baholash vositasi refleksiyaning o'z-o'zini baholashni va o'z-o'zini monitoring qilishni rag'batlantiradi.	Huddi o'sha nazorat ro'yxatidan o'qituvchilar baholash topshirig'ini baholayotganda foydalanishi mumkin.
Voqea-hodisalar	O'qituvchilar ushbu qaydlardan o'quvchilarning	O'qituvchilar ushbu qaydlardan baholash davri

qaydlari	erishayotgan natijalarini kuzatib borish uchun va kelgusidagi havozalash yoki tabaqalashtirish faoliyat turlariga aloqador qarorlar qabul qilishda foydalanishi mumkin.	yakunlarida hisobot hujjatlarida o'z sharhlarini/izohlarini keltirishda asos sifatida foydalanishi mumkin.
Chiqish chiptalari		Bo'lim, yunit so'ngida o'qituvchilar shu chiqish chiptalaridan foydalangan holda test savollarini tuzishi mumkin.
Standartlash tirilgan imtihonlar	O'z ta'rifiga ko'ra bu vosita summativ baholash hisoblanadi chunki bu orqali o'quvchilarning natijalari o'lchanadi va ta'lim dasturining samaradorligiga baho beriladi.	
Loyihalar		Yakuniy mahsulotga qo'yilgan baho davriy baholashdagi yakuniy baho sifatida qo'yilishi mumkin.
Dars kuzatuvlari	O'qituvchilar ushbu kuzatuvlaridan dars rejalariga o'zgartirish kiritishda, o'quvchilarni guruhlariga ajratishda va ularga qo'shimcha yordam berishda foydalanishi	

	mumkin.	
--	---------	--

Ushbu tarqatma materialda o'qituvchilar 2-tarqatma materialda tanishgan baholash vositalari va ulardan formativ va summativ baholash maqsadida foydalanish bo'yicha turlicha tavsiyalar berilgan jadvalni ko'rishlari mumkin. Jadvaldagi ayrim katakchalar bo'sh qoldirilgan O'qituvchilardan jadvalda berilgan tavsiya va misollarni diqqat bilan tahlil qilishni va shundan kelib chiqqan holda bo'sh qoldirilgan kataklarni ushbu baholash vositalarining qay tarzda formativ va summativ baholash maqsadlarida o'z o'quvchilari bilan foydalanish mumkinligi bo'yicha o'z g'oyalarini yozishni so'rang.

O'qituvchilar bo'sh kataklarni o'z g'oyalari bilan to'ldirib bo'lishgach, o'z javoblarini 2- Tavsiyalar tarqatma materialida berilgan tavsiya etilgan javoblar bilan taqqoslashadi. O'qituvchilarga shuni tushuntiringki, ular tavsiya qilgan g'oyalar tarqatma materialda berilgan javoblardan farq qilishi mumkin. Ushbu topshiriqdan ko'zlangan maqsad o'qituvchilarni mos vaziyatlarda berilgan baholash vositalaridan formativ va summativ maqsadlarda foydalanish bo'yicha chuqurroq mushohoda yuritishga undashdir. Yakuni bosqich sifatida o'qituvchilar ushbu topshiriq orqali baholash vositalaridan turli maqsadlarda, xususan, o'z o'quvchilari bilan formativ va summativ baholash maqsadlarida foydalanish bo'yicha o'rganganlari xususida qisqacha mulohozalarini o'z refleksiv jurnallarida qayd qilib qo'yishni so'rang.

3. O'rganishni yanada rag'batlantirishda qayta aloqadan foydalanish

Mashg'ulotning ushbu qismini hamda mazkur topshiriqni boshlash maqsadida Grant Viggins tomonidan taklif etilgan ta'rifni taqdim eting. Ta'rifda ayrim so'zlar tushirib qoldirilgan. O'qituvchilardan berilgan ta'rifda qaysi so'zlar tushirib qoldirilganligini topishni so'rang:

“Qayta aloqa bu _____ga erishish sari _____da qanday natijalarga erishayotganligimizni ko'rsatuvchi _____.”

O'qituvchilar o'z taxminlari bilan o'rtoqlashishgandan so'ng Viggins tomonidan taklif etilgan ta'rifning to'liq variantini taqdim eting:

“Qayta aloqa bu maqsadlarimizga erishish sari sa’y-harakatlarimizda qanday natijalarga erishayotganligimizni ko‘rsatuvchi ma’lumotdir.”

O‘qituvchilardan ular uchun ularni ajablantirgan va/yoki qayta aloqa konsepsiyasiga yangicha nazar bilan qarashga undaydigan so‘z bor yoki yo‘qligini so‘rang. O‘qituvchilarga shuni tushuntirib o‘tingki, qayta aloqaning asosiy maqsadi bu o‘quvchilarga o‘z o‘qib o‘rganishlarini yaxshilash imkonini taqdim etish sanaladi. Qayta aloqa mazmunli va to‘g‘ri tuzilishga ega bo‘lsagina, uning o‘quvchilar o‘qib-o‘rganishiga ta’siri beqiyos bo‘ladi. Shu bilan birga agar qayta aloqa mazmunsiz va yaxshi tuzilmagan bo‘lsa, o‘quvchi o‘qib-o‘rganishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi ham mumkin.

Qayta aloqa tushunchasini yanada chuqurroq o‘rganish maqsadida o‘qituvchilar samarali qayta aloqaga xos 12 ta xususiyat berilgan infografika bilan ishlashadi. O‘qituvchilardan juftlikda ishlashni so‘ragan holda har bir juftlikka 4-“Samarali qayta aloqa ...” tarqatma materialini berib chiqing.

4-tarqatma material. Samarali qayta aloqa ... bo‘ladi.

1. Xulq-atvorga asoslanadi, shaxsga emas. –	Topshiriqni bajaruvchiga emas, topshiriqning o‘ziga tegishli bo‘ladi.
2. Muvozanatlashgan bo‘ladi. –	Kuchli tomonlarga va tuzatish kiritilishi lozim bo‘lgan tomonlarga yo‘naltirilgan bo‘ladi.
3. Aniq bo‘ladi. –	Misollarni o‘z ichiga oladi va muqobillarni taklif etadi.
4. Realistik bo‘ladi. –	O‘zgartirish mumkin bo‘lgan narsalarga asoslanadi.

5. O'z vaqtida beriladi. –	To'g'ri va mos vaqtda taqdim etiladi.
6. Davomli bo'ladi. –	Ko'p hollarda butun jarayon davomida berib boriladi.
7. Hurmat bilan taqdim etiladi. –	Qayta aloqa o'quvchilarga qanday ta'sir ko'rsatishini inobatga oladi.
8. Maqsadga yo'naltirilgan bo'ladi. –	O'quv faoliyati natijalari va topshiriqning maqsadiga qaratilgan bo'ladi.
9. Seziladigan bo'ladi. –	Aniq maqsadga yo'naltirilgan bo'ladi.
10. Amalga oshiriladigan bo'ladi. –	Natijani yaxshilashga qaratilgan harakatlarga misollar beriladi.
11. Do'stona va tushunarli bo'ladi. –	Tushunish oson bo'ladi va haddan ziyod murakkab bo'lmaydi.
12. Izchil bo'ladi. –	Stabil va aniq tarzda taqdim etib boriladi.

Juft bo'lib ishlagan holda o'qituvchilar samarali qayta aloqaga xos 12 ta xususiyatni tahlil qilishadi va ularningcha eng muhim 5 ta xususiyatni belgilashadi.

So'ng har bir juftlik o'zlari tanlagan eng muhim 5 ta xususiyatni qolgan o'qituvchilarga taqdim etishadi va o'z tanlovlarining sabablarini tushuntirishadi. Bunda har bir juftlik o'ziga xos qarash va nuqtai-nazarga ega bo'lishi mumkin hamda ushbu qarashlar va nuqtai-nazarlar bilan o'rtoqlashish orqali o'qituvchilar samarali qayta aloqaning xususiyatlari haqida va qayta aloqaning ijobiy tomonlari haqida yanada yaxshiroq tushunchaga ega bo'lishlari mumkin.

Yakuniy topshiriq sifatida o'qituvchilar qayta aloqaning ushbu xususiyatlarini qay tarzda o'z faoliyatida, o'quvchilariga ta'lim berish davomida amaliyotga joriy etish yo'llari haqida fikr yuritishadi Buni amalga oshirish uchun o'qituvchilar o'z reflektiv jurnallariga qayta aloqaning xususiyatlari hamda ularning dars jarayonida tatbiq etilishiga doir qarashlarini qayd qilib qo'yishlari mumkin.

4. O'quvchilarni ta'lim jarayoniga yanada jalb qilish

Qayta aloqaning asosiy roli uning o'quvchilarga o'z o'qib-o'rganishlari haqida ma'lumot berish va o'z bilimlarini yanada takomillashishtirish uchun imkoniyatni taqdim etishida aks etadi. Buni amalga oshirish uchun o'quvchilardan o'z o'qib-o'rganish jarayonlariga yanada mas'uliyat bilan yondashish, jarayonda faol qatnashish va har bir berilgan qayta aloqa bo'yicha ishlash talab etiladi.

O'quvchilarni ta'lim jarayoniga yanada faolroq jalb qilish yo'llari hamda berilgan qayta aloqa bo'yicha ishlashni o'rgatish haqida o'rganish maqsadida o'qituvchilardan "aralashtirilgan gaplar" mashqini bajarishni so'rang.

Ushbu mashqni bajarish uchun 3 yoki 4 kishidan iborat guruhchalarga bo'lib chiqing. So'ng o'qituvchilarga 5-tarqatma materialida berilgan "aralashtirilgan gaplar"ni berib tarqating. Ushbu aralashtirilgan gaplarda o'qituvchilar dars davomida o'quvchilarga qayta aloqa berish va o'quvchilarning ushbu qayta aloqa bo'yicha ishlashlarini tashkil qilish bosqichlari berilgan. O'qituvchilardan ushbu aralashtirilgan gaplarni ularningcha to'g'ri bo'lgan tartibda qo'yib chiqishni so'rang.

5-tarqatma material: Quyida berilgan bosqichlarni Sizningcha eng mos tartibda joylashtiring.

Yaxshilanishi kerak bo'lgan bir nechta yo'nalishlarni tavsiya qiling. Qayta aloqaning ushbu qismini uddalasa bo'ladigan, bajarsa bo'ladigan va aniq bo'lishini ta'minlashni yoddan chiqarmang (yaxshilanishi kerak bo'lgan jabhalar haddan ziyod ko'p bo'lmasligi kerak).

O'quvchini qayta ko'rib chiqish jarayoni xususida refleksiv mushohoda qilishga undang. Bunda o'quvchidan qanday o'zgartirish kiritilganini va bu o'zgarishlar yakuniy natija/mahsulotni qay tarzda yaxshilashini tushuntirib berishni so'rang.

O'quvchi berilgan ish/topshiriqni bajarishda erishgan bir nechta yutuqlari/kuchli tomonlarini ta'kidlab o'ting.

Berilgan qayta aloqaga asoslangan holda o'z ishlarini qayta ko'rib chiqishi uchun o'quvchiga vaqt bering.

O'quvchiga uning ishi bo'yicha ikkita yoki uchta savol bering. O'quvchidan aniqlashtiruvchi yoki yo'naltiruvchi savollarni so'rashingiz mumkin. Masalan, "...deyish orqali nimani nazarda tutyapsan?", "Bu nimani anglatishini anglay olmayapman. Buni boshqacha tarzda tushuntirib bera olmayсанmi?". Yo'naltiruvchi savollarga misol sifatida "Bu natijaga qanday erishding?", "Bu yerga yana nimani qo'shimcha qilish mumkin deb o'ylaysan?" kabilar misol bo'la oladi.

O'qituvchilar aralashtirilgan gaplarni ularning fikricha to'g'ri tartibga qo'yib bo'lishgach, ularga to'g'ri javob va dars jarayonida amaliyotga tatbiq etish bo'yicha tavsiyalar berilgan tarqatma materialni bering.

O'z kichik guruhlarida o'qituvchilar o'z javoblarini tavsiya etilgan javoblar bilan taqqoslashadi va berilgan boshqa g'oya hamda tavsiyalarni tahlil qilishadi.

Yakunlovchi bosqich sifatida o'qituvchilar qayta aloqa va o'quvchilarni qayta aloqa bilan ishlashga o'rgatish bo'yicha tavsiyalarni o'z kontekstlarida amaliyotga joriy etish bo'yicha fikr va mulohozalarini o'z reflektiv jurnallariga qayd qilib qo'yishadi.

Mashg'ulot davomida o'qituvchilar baholash mavzusiga oid turli mavzular va masalalarni o'rganishdi. O'rganganlarini mustahkamlashning turli usul va yo'llari mavjud. Baholashning tamoyillarini o'z faoliyatlarida amaliyotga tatbiq etishning ikkita amaliy yo'lga quyidagilar kiradi:

1. Har kuni sinfda foydalanish uchun mo'ljallangan samarali qayta aloqa berish yo'llari ro'yxatini tuzing. O'qituvchilar ushbu ro'yxatni o'z o'quvchilari bilan o'rtoqlashishi lozim. Ideal holatda o'qituvchilar o'quvchilariga ushbu ro'yxatdan ko'zlangan maqsad o'quvchilarga o'z natijalarini yaxshilash imkonini berish ekanligini va ular o'qituvchi sifatida buning uchun har doim yordamga tayyor ekanligini, hamda bu ro'yxat o'ziga xos "va'da" ekanligini tushuntirishlari kerak.

2.2.3 va 2.4 modullarni o'zlashtirish davomida yaratgan dars rejasiga "Baholash" ustunini qo'shish. Mazkur ustunchada o'qituvchilar rejasi qilinayotgan darsga xos va mos bo'lgan kamida ikkita formativ baholash mashqlarini kiritishlari lozim.

O'z maktabingizda hamkasbingiz bilan hamkorlikda ishlagan holda formativ va summativ baholash topshiriqlarini yarating. Ikkalangiz yaratgan ushbu formativ va summativ baholash topshiriqlari (va tegishli materiallar)dan darsda foydalaning.

Yaratilgan formativ va summativ baholash topshiriqlari, ularni amaliyotga joriy etishdagi muvaffaqiyat va qiyinchiliklarni hamkasibingiz bilan muhokama qiling. Shuningdek, baholash jarayonidan nimalarni o'rganganingizni muhokama qiling. Ushbu muhokama natijasida amalga oshirilishi kerak bo'lgan harakatlar va o'rganganlaringizni reflektiv jurnalangizga qayd qilib qo'ying.

Formativ va summativ baholash tizimi va mohiyati, baholash mezonlari

Ajoyib! Quyida **"Formativ va summativ baholash tizimi va mohiyati, baholash mezonlari"** mavzusi bo'yicha to'liq metodik qo'llanma matni

keltirilgan. U o'qituvchilar, metodistlar va ta'lim muassasalari uchun mo'ljallangan bo'lib, amaliy tavsiyalar, nazariy asoslar va foydalanish yo'llarini o'z ichiga oladi.

Ta'lim jarayonida baholash o'quvchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini aniqlash, o'qituvchi faoliyati samaradorligini tahlil qilish hamda o'quv dasturining bajarilishini nazorat qilish vositasi hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim tizimida an'anaviy ball va baholarga asoslangan yondashuvdan ko'ra, o'quvchilarning individual rivojlanishiga, o'z-o'zini tahlil qilishga va refleksiyaga yo'naltirilgan baholash tizimlari joriy etilmoqda.

Ushbu metodik qo'llanmaning maqsadi — pedagoglarga formativ va summativ baholash tizimining mohiyati, afzalliklari, amaliy tatbiq etish usullari hamda baholash mezonlarini to'g'ri ishlab chiqish bo'yicha metodik yordam ko'rsatishdir.

Baholash tizimining nazariy asoslari

Baholash – bu ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u o'quvchi yutuqlarini o'lchash, ularni rivojlantirishga yo'naltirish va ta'lim sifatini nazorat qilishga xizmat qiladi. Baholash natijasi o'quvchi faoliyatini tahlil qilish, o'qituvchining dars jarayonini takomillashtirish va ta'lim maqsadlarini aniqlashtirish imkonini beradi.

Zamonaviy baholash tizimida o'qituvchi **nazorat qiluvchi** emas, **yo'naltiruvchi va rag'batlantiruvchi** shaxs sifatida maydonga chiqadi. Baholash jarayoni esa o'quvchini jazolash emas, balki o'rganishga undash, tahlil va fikrlashga yo'naltirishga qaratiladi.

Formativ baholash tizimi (joriy baholash)

Formativ baholash — bu o'quv jarayonida o'quvchilarning bilimlarini doimiy tahlil qilish, o'rganishdagi bo'shliqlarni aniqlash va ularni tuzatish uchun zarur tavsiyalar berish jarayonidir.

Asosiy maqsadi: o'qish jarayonini qo'llab-quvvatlash, o'quvchining bilimini chuqurlashtirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va o'z ustida ishlashga yo'naltirish.

Formativ baholashning asosiy tamoyillari:

- jarayon davomida amalga oshiriladi;

- natijalar o'quvchi rivojini ko'rsatadi, lekin yakuniy baho qo'yilmaydi;
- teskari aloqa (feedback) asosida ishlaydi;
- o'quvchining faol ishtirokini ta'minlaydi;
- shaxsiy yondashuvga tayanadi.

Formativ baholashda qo'llaniladigan usullar:

- og'zaki va yozma savol-javoblar;
- "fikrlar kartasi", "3 ta plus, 1 ta taklif" kabi refleksiya metodlari;
- test va mini-topshiriqlar;
- kuzatuv varaqalari;
- o'zaro baholash (peer assessment) va o'zini baholash (self-assessment);
- elektron portfoliolar.

Amaliy tavsiya: har bir dars yakunida o'qituvchi 3–5 daqiqa vaqt ajratib, o'quvchilardan "Bugun nimani o'rgandim?", "Qanday qiyinchiliklarga duch keldim?", "Nimani yaxshilashim kerak?" kabi savollarga javob yozishni so'rasa, bu formativ baholashning samarali shakli bo'ladi.

Summativ baholash tizimi (yakuniy baholash)

Summativ baholash — o'quvchining muayyan davrda (mavzu, chorak, yarim yillik, yil yakunida) erishgan natijalarini umumlashtiruvchi baholashdir.

Asosiy maqsadi: o'quvchining o'rganilgan materialni qanchalik o'zlashtirganini aniqlash va o'quv natijasini baholash.

Summativ baholashning xususiyatlari:

- ma'lum muddat yakunida o'tkaziladi;
- natijalar ball yoki baho ko'rinishida ifodalanadi;
- natija ta'lim bosqichlarini o'tish uchun asos bo'ladi;
- o'quvchi yutuqlari bo'yicha tahlil yuritish imkonini beradi.

Summativ baholash vositalari:

- yozma yoki test sinovlari;
- amaliy ishlar;
- loyiha yoki ijodiy topshiriqlar;
- yakuniy og'zaki so'rovlar.

Tavsiya: summativ baholashda faqat test sinovlari bilan cheklanmaslik kerak. Loyiha, amaliy topshiriq va ogʻzaki nutqni baholash shakllarini uygʻunlashtirish samarali natija beradi.

Baholash mezonlari

Baholash mezoni — bu oʻquvchi faoliyatini baholashda asos boʻladigan aniq koʻrsatkichlar majmuasidir.

Baholash mezonlari quyidagilarga tayanadi:

- **Bilim** — oʻquvchi mavzuni toʻliq tushunganligi, asosiy tushunchalarni toʻgʻri qoʻllay olishi.
- **Koʻnikma** — oʻrganilgan bilimni amalda qoʻllay olish darajasi.
- **Fikr yuritish** — tahlil, solishtirish, muammoga yechim topish qobiliyati.
- **Ijodkorlik** — yangi gʻoya, yechim yoki mahsulot yaratish layoqati.
- **Kommunikativlik** — fikrni ogʻzaki yoki yozma ravishda aniq ifoda etish, jamoada ishlash.

Baholash mezonlari ishlab chiqishda:

- oʻquv dasturi va oʻquv maqsadlariga moslik;
- shaffoflik va aniqlik;
- oʻquvchilar uchun tushunarli boʻlish;
- oʻlchab boʻladigan natijalarni belgilash tamoyillariga rioya qilinadi.

Misol uchun (4 balli tizimda):

- 4 ball — topshiriq toʻliq, mustaqil va ijodiy bajarilgan.
- 3 ball — topshiriq toʻliq, ammo kichik xatolar bilan.
- 2 ball — topshiriq qisman bajarilgan, asosiy gʻoya mavjud.
- 1 ball — topshiriq bajarilmagan yoki notoʻgʻri yechim keltirilgan.

Formativ va summativ baholashning farqlari

Mezoni	Formativ baholash	Summativ baholash
Maqsadi	O‘rganish jarayonini yaxshilash	O‘quv natijasini aniqlash
Amalga oshirilish vaqti	Dars jarayonida, muntazam	Chorak yoki mavzu yakunida
Natija ifodasi	Tavsifiy, og‘zaki yoki yozma teskari aloqa	Ball, baho yoki reyting
Baholovchi	O‘qituvchi, o‘quvchi, guruh	O‘qituvchi
Asosiy ahamiyati	O‘quvchini o‘shishga yo‘naltirish	O‘quv natijasini umumlashtirish

Metodik tavsiyalar

1. Har bir darsda kichik formativ baholash elementlarini kiritish (masalan, “trafik chirog‘i” metodi, refleksiya, mini-testlar).
2. O‘quvchilarni baholash jarayoniga faol jalb qilish — o‘zaro baholash va o‘zini baholash ko‘nikmalarini shakllantirish.
3. Har bir fan uchun aniq baholash mezonlarini ishlab chiqish va o‘quvchilar bilan tanishtirish.
4. Summativ baholashda turli shakllarni uyg‘unlashtirish: test, loyiha, amaliy topshiriq.
5. Elektron baholash tizimlaridan (Google Forms, Moodle, EduPage va boshqalar) foydalanish.
6. Baholash natijalari asosida o‘quvchilarga individual rivojlanish yo‘nalishlari bo‘yicha tavsiyalar berish.

Formativ va summativ baholash tizimlari o‘quvchilar bilimini to‘liq baholash, ularning shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash va o‘qituvchi faoliyatini takomillashtirishda muhim o‘rin tutadi. Baholash jarayoni shaffof, mezonlarga asoslangan va o‘quvchi motivatsiyasini oshiruvchi bo‘lishi zarur. Shu tarzda baholash tizimi nafaqat nazorat vositasi, balki ta’lim sifatini oshiruvchi kuchli pedagogik mexanizmga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. “Formativ va summativ baholash metodik qo‘llanmasi”. Toshkent, 2022.
2. Qodirova M., Karimova N. “Pedagogik diagnostika va baholash asoslari”. Toshkent, 2021.
3. O‘rinboyeva D., Rasulova Z. “Zamonaviy ta’limda baholash tizimlari”. Toshkent, 2023.
4. Black, P., & Wiliam, D. *Assessment for Learning: Principles, Practice and Impact*. Routledge, 2018.
5. Stiggins, R. *Student-Involved Assessment for Learning*. Prentice Hall, 2017.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–4884-son qarori, 2020-yil 6-noyabr.
7. “Umumiy o‘rta ta’limda baholash mezonlarini takomillashtirish konsepsiyasi”. XTV, 2022.
8. James, M., & Pedder, D. *Professional Learning as a Condition for Assessment for Learning*. Cambridge Journal of Education, 2006.

MUNDARIJA

Annotatsiya.....	2
So‘z boshi.....	4

I BOB. PEDAGOGLARNING KASBIY RIVOJLANISHI VA O‘ZARO HAMKORLIK

1.1 Kasbiy faoliyatni rivojlantirishda individual va hamkorlik faoliyatini tashkil etish metodikasi.....	6
1.2 O‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash – kasbiy rivojlanish asosi.....	21
1.3 O‘zini-o‘zi baholash faoliyati: o‘z faoliyatini baholash turlari va vositalari, o‘zining kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlashning samarali usul va vositalari.....	26
1.5 Kasbiy rivojlanishda o‘qituvchilar hamkorligi.....	36
1.6 O‘z ustida ishlash rejasini ishlab chiqish.....	50

II BOB. UMUMKASBIY KO‘NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH

2.1. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim turlari va texnologiyalari.....	60
2.2. Xalqaro baholash dasturlari (PIRLS, PISA VA TIMSS) natijalari asosida ta’lim sifatini oshirish.....	79
2.3 O‘quvchilarda XXI asr ko‘nikmalarini shakllantirish.....	93
2.4. Darsning tarkibiy qismlari va uni taqdim etish metodikasi.....	107
2.5 Sinfni boshqarishning samarali yo‘llari.....	122
2.6 Dars kuzatish va tahlil qilish.....	137

III BOB. “TA’LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA SUN’IY INTELLEKT” MODULINING O‘QUV DASTURI

3.1 Ta’lim jarayonlarini raqamlashtirish asoslari.....	148
3.2 Ta’limda pedagogik dasturiy vositalar va immersiv texnologiyalar.....	168
3.3 Ta’limda sun’iy intellekt texnologiyasi.....	181
3.4 O‘quvchilar bilimini baholashning yangi tizimi.....	192
3.5 Formativ va summativ baholash tizimi va mohiyati, baholash mezonlari.....	207

